بحمد حضرت حنان عمیم الحکمین و فضل جلال رب العالمین و

کتاب مستطاب لفقیه الشیخ المشایخ عالم نحریر فاضل بی بدل

ترجمه فارسی شرح وقایه

مع

ملتقی الابحر ۱۲

من تصانیف علامة الافاضل فرید دهر وحید عصر ابراهیم بن محمد بن ابراهیم الحلبی

در مطبع منشی نولکشور واقع لکهنو طبع گردید

فہرست ابواب و فصول جلد اول کتاب شرح وقایہ فارسی مع ملتقی الابحر

شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر		شرح وقایہ فارسی		ملتقی الابحر	
صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول
۲	دیباچہ کتاب	۲	دیباچہ کتاب	۳۳	فصل در جماعت	۴۰	فصل لا صلوٰۃ بجماعۃ
۳	کتاب الطہارۃ	۳	کتاب الطہارۃ	۳۳	باب الحدث فی الصلوٰۃ		فی الاستسقا
۵	فصل در نواقض وضو	۵	فصل فرض الغسل	۳۵	باب ما یفسد الصلوٰۃ وما یکرہ فیہا	"	باب ادراک الفریضۃ
۶	فصل در غسل	۶	فصل یجوز الطہارۃ	۳۶	فصل در مکروہات	۴۱	باب قضاء الفوائت
۷	فصل در موجبات غسل	۹	فصل نزح البیر	۳۷	باب صلوٰۃ الوتر والنوافل	۴۲	باب السجود السہو
۹	فصل در آب مستعمل	۱۰	باب التیمم	۳۸	فصل در قیام ماہ رمضان	۴۳	باب صلوٰۃ المریض
"	فصل در دباغت	۱۴	باب المسح علی الخفین	۳۹	فصل در نماز کسوف	۴۵	باب سجود التلاوۃ
"	فصل فی البیر	۱۸	باب الحیض		وخسوف واستسقا	۴۶	باب الصلوٰۃ المسافر
۱۰	باب التیمم	۲۲	فصل المستحاضۃ	"	باب ادراک الفریضۃ	۴۷	باب الجمعۃ
۱۵	باب المسح علی الخفین	"	باب الانجاس	۴۱	باب قضاء الفوائت	۴۸	باب العیدین
۱۶	فصل در مسح جبیرہ	۲۵ ۲۷	باب الصلوٰۃ باب الاذان	"	باب السجود السہو	۴۹	باب صلوٰۃ الخوف
۱۸	باب الحیض والنفاس	۲۸	باب شروط الصلوٰۃ	۴۳	باب صلوٰۃ المریض	۵۰	باب الجنائز
۲۰	فصل در الوان حیض	۲۹	باب صفۃ الصلوٰۃ	"	باب سجود التلاوۃ	۵۱	فصل الصلوٰۃ علیہ [illegible]
۲۳	فصل نفاس	۳۰	فصل [illegible] الخشوع	۴۵	باب صلوٰۃ المسافر	۵۴	باب الشہید
"	باب الانجاس	۳۳	فصل یجہر الامام بالقراءۃ	۴۶	باب صلوٰۃ الجمعۃ	۵۵	باب الصلوٰۃ فی الکعبۃ کتاب الزکوٰۃ
۲۴	فصل در تطہیر نجاست	۳۴	الجماعۃ سنۃ مؤکدۃ	۴۷	باب العیدین	۵۶	باب زکوٰۃ السوائم
	و بیان قدر معفو آن	۳۵	باب الحدث فی الصلوٰۃ	۴۸	باب صلوٰۃ الخوف	۵۶	فصل ولیس فی
۲۵	کتاب الصلوٰۃ	۳۶	باب ما یفسد الصلوٰۃ وما یکرہ فیہا	۴۹	باب الجنائز		اقل من ثلثین
۲۶	باب الاذان	۳۷	فصل یکرہ [illegible]		فصل در کفن میت	"	فصل ولیس فی
۲۸	باب شروط الصلوٰۃ	۳۹	باب الوتر والنوافل	۵۰	فصل در نماز جنازہ		اقل من اربعین
۲۹	باب صفۃ الصلوٰۃ	۱۱۹	فصل التراویح سنۃ مؤکدۃ	۵۱	باب الشہید	۵۸	فصل وان کانت
۳۰	فصل فی القراءۃ	۴۰	فصل [illegible]	۵۲	باب الصلوٰۃ فی الکعبۃ کتاب الزکوٰۃ		[illegible]

صفحه	شرح وقایه فارسی: ابواب و فصول	صفحه	ملتقى الابحر: ابواب و فصول	صفحه	شرح وقایه فارسی: ابواب و فصول	صفحه	ملتقى الابحر: ابواب و فصول
۵۴	باب الزکوة الانعام	۵۸	باب زکوة الذهب	۱۰۴	باب التفویض	۸۲	کتاب النکاح
۵۹	باب الرکاز		و الفضة والعروض	۱۰۸	باب الحلف بالطلاق	۸۳	باب المحرمات
۶۰	باب الزکوة الخارج	۵۹	باب العاشر	۱۱۰	باب طلاق المریض	۸۴	باب الاولیاء والاکفاء
〃	باب المصارف	〃	باب الرکاز	۱۱۱	باب الرجعة	۸۵	فصل تغیر الکفاءة من النکاح
۶۱	باب الصدقة الفطر	۶۰	باب زکوة الخارج	۱۱۴	باب الایلاء	۹۲	فصل فی وقف تزویج
۶۲	کتاب الصوم	۶۱	باب المصرف	۱۱۵	باب الخلع	〃	باب المهر
۶۴	باب مایوجب القضاء	۶۲ ۶۳	باب صدقة الفطر کتاب الصوم	۱۱۸	باب الظهار	۹۳	باب النکاح الرقیق
۶۶	باب الاعتکاف	۶۵	باب موجب الفساد	۱۱۹	فصل در کفارت	۹۴	باب النکاح الکافر
〃	کتاب الحج	۶۶	فصل مباح الفطر	۱۲۱	باب اللعان	۹۵	باب القسم
۶۴	باب القران والتمتع	۶۷	باب النذر	۱۲۲	باب العنین	۹۶	کتاب الرضاع
۷۵	باب الجنایات	۶۸	باب الاعتکاف	۱۲۳	باب العدة	۹۸	کتاب الطلاق
۸۰ 〃	باب الاحصار باب الحج عن الغیر	〃	کتاب الحج	۱۲۷	باب النسب والحضانة	۹۹ ۱۰۰ ۱۰۱	باب ایقاع الطلاق فصل [illegible] فصل [illegible]
۸۱	فصل هدی	۶۹	فصل فی ذا اراد الاحرام				
〃	فضیلت و تهوت	۷۰	فصل فاذا دخل مکة	۱۲۹	فصل در حضانة	۱۰۳	فصل طلاق غیر المدخول
۸۲	کتاب النکاح	۷۲	فصل ان لم یدخل المحرم	۱۳۰	باب النفقة	۱۰۴	فصل وکنایه با اختله
۸۳	فصل در محرمات	۷۳	باب القران والتمتع	۱۳۴	باب العتاق	۱۰۵ ۱۰۷	باب التفویض باب التعلیق
۸۵	باب الولی والکفو	۷۵	باب الجنایات	۱۳۵	باب العتق البعض		
۸۸	فصل در نکاح فضولی	〃	فصل وان قتل [illegible]	۱۳۹	باب الحلف بالعتق	۱۰۹	باب طلاق المریض
۸۹	باب المهر	۷۷	فصل ان قتل محرم صیدا	۱۴۰	باب الاستیلاد والتدبیر	۱۱۰ ۱۱۲	باب الرجعة باب الایلاء
۹۳ ۹۴ ۹۷ ۹۸ ۹۹	فصل در نکاح اهل ذمی باب النکاح الکافر باب القسم کتاب الرضاع کتاب الطلاق	۷۸ ۷۹ 〃 ۸۰	باب المجاوزة المیقات بلا احرام باب اضافة الاحرام الی الاحرام باب الاحصار والفوات باب الحج عن الغیر	 ۱۴۱ ۱۴۲	 فصل فی الاستیلاد کتاب الایمان	۱۱۵ ۱۱۶ ۱۲۰	باب الخلع باب الظهار باب اللعان
۱۰۰	باب الایقاع الطلاق	۸۱	باب الهدی	〃	باب فیما یکون یمینا	۱۲۲	باب العنین
۱۰۳	فصل فی الکنایات	〃	مسائل منثورة		وما لا یکون یمینا	۱۲۳	باب العدة

صفحه	شرح وقایه فارسی — ابواب وفصول	صفحه	ملتقی الابحر — ابواب وفصول	صفحه	شرح وقایه فارسی — ابواب وفصول	صفحه	ملتقی الابحر — ابواب وفصول
۱۴۲	باب الکفارة	۱۲۵	فصل تحد معتدة	۱۶۹	فصل در تنفیذ حمل	۱۵۷	باب حد القذف
۱۴۳	باب الحلف	۱۲۶	باب ثبوت النسب	۱۶۰	باب استیلاء الکفار	۱۵۹	باب فی التعزیر
	بالفعل	۱۲۸	باب الحضانة	۱۶۱	باب المستامن	〃	کتاب السرقة
۱۴۹	باب الحلف	۱۲۹	باب النفقة	۱۶۲	باب ارض	۱۶۱	فصل فی الحرز
	بالقول	۱۳۲	فصل فی نفقة الطفل		الوظائف	۱۶۳	فصل فی کیفیة القطع
۱۵۳	کتاب الحدود	۱۳۳	کتاب العتاق	۱۶۳	فصل در جزیه	۱۶۵	باب قطع الطریق
۱۵۴	باب الوطی	۱۳۵	باب عتق البعض	۱۶۴	فصل در معبد الکفار	〃	کتاب السیر الجهاد
	الذی یوجب	۱۳۷	باب العتق المبهم	〃	فصل در مصرف	۱۶۷	کتاب الغنائم
	الحد والذی	۱۳۸	باب الحلف بالعتق		جزیه وخراج	〃	فصل تقسیم الغنیمة
	لا یوجب الحد	۱۳۹	باب العتق علی جعل		و حسنه آن	۱۶۹	باب استیلاء الکفار
۱۵۵	باب الشهادة	۱۴۰	باب التدبیر	〃	باب المرتد	۱۷۰	باب المستامن
	الزنا والرجوع	۱۴۱	باب الاستیلاد	۱۶۶	باب البغات	〃	فصل لا یمکن مستامن
	عنها	۱۴۲	کتاب الایمان	۱۶۸	باب اللقیط	۱۷۱	باب العشر
۱۵۹	باب حد الشرب	۱۴۳	فصل القسم	〃	باب اللقطة	۱۷۲	فصل الجزیه
〃	باب حد القذف	۱۴۴	باب الیمین فی الدخول	۱۶۹	کتاب الابق	۱۷۳	فصل من ارتد
۱۶۰	فصل فی التعزیر	۱۴۶	باب الیمین	〃	کتاب	۱۷۴	باب البغاة
۱۶۱	کتاب السرقة		فی الاکل		المفقود	〃	کتاب اللقیط
۱۶۳	باب فی کیفیت	۱۴۹	باب الیمین فی الطلاق	۱۸۰	کتاب	۱۷۷	کتاب اللقطة
	القطع	۱۵۰	باب الیمین فی البیع والشراء		الشرکة	۱۷۸	کتاب الابق
۱۶۵	باب قطع الطریق	۱۵۲	باب الیمین فی الضرب والقتل	۱۸۳	فصل	۱۷۹	کتاب المفقود
۱۶۶	کتاب الجهاد	۱۵۳	کتاب الحدود		در شرکة	〃	کتاب الشرکة
۱۶۸	باب الغنائم	۱۵۴	باب الوطی		فاسده	۱۸۲	فصل لا تجوز الشرکة
	والقسمة	۱۵۵	باب الشهادة	۱۸۳	کتاب	〃	کتاب الوقف
۱۶۹	فصل در کیفیت قسمت	۱۵۷	باب حد الشرب		الوقف	۱۸۴	فصل اذا بنی مسجدا

فهرست ابواب وفصول جلد ثانی کتاب شرح وقایه فارسی ملت وملتقی الابحر

صفحه	شرح وقایه فارسی جلد ثانی — ابواب وفصول	صفحه	ملتقی الابحر — ابواب وفصول	صفحه	شرح وقایه فارسی جلد ثانی — ابواب وفصول	صفحه	ملتقی الابحر — ابواب وفصول
۲	کتاب البیع	۲	کتاب البیوع	۶۹	کتاب الوکالة	۵۹ ۶۱	فصل ویجوز قضاء المرأة فصل فی حکم المحکمان
۵	باب شرط الخیار	۴	فصل یدخل البناء	۶۹	باب الوکالة بالبیع والشراء	۶۲	مسائل شتی
۸	فصل فی خیار الرؤیة	۵ ۸	باب الخیار فصل ومن اشتری	۸۳	فصل لا یصح بیع الوکیل	۶۲	کتاب الشهادة
۹	فصل فی خیار العیب	۱۰	فصل مطلق البیع			۶۵	فصل یشهد بکل ما سمعه
۱۳	باب البیع الفاسد	۱۳	باب البیع الفاسد	۸۵	باب الوکالة بالخصومة والقبض	۶۶	باب من تقبل شهادته
۱۸	باب الاقاله	۱۴	فصل قبض المشتری			۶۳ ۶۴	باب الاختلاف فی الشهادة باب الشهادة علی الشهادة
۱۹	باب المرابحة والتولیة	۱۵	باب الاقاله	۸۶	باب عزل الوکیل	۶۴	باب الرجوع
۲۳	باب الربا	〃	باب المرابحة والتولیة	〃	کتاب الدعوی	۶۸	کتاب الوکالة
۲۶	باب الحقوق مع الاستحقاق	۲۱	فصل لا یصح بیع المنقول	۹۲	باب التحالف	۸۳	باب الوکالة بالوکالة
۲۷	فصل در بیع فضول	۲۲	باب الربوا	۹۵	فصل اگر گفت ...	۸۴	فصل لا یصح عقد الوکیل
۲۸	باب السلم	۲۶	باب الحقوق والاستحقاق	۹۶	باب دعوی الرجلین	۸۶ ۸۷	باب الوکالة بالخصومة باب عزل الوکیل والموکل
۳۰	فصل در شروط بقا سلم			۱۰۰	باب دعوی النسب	〃	کتاب الدعوی
		〃	فصل البیع [illegible]	۱۰۲	کتاب الاقرار	۹۱	باب التحالف
۳۳	مسائل شتی	۲۸	باب السلم	۱۰۵	باب الاستثناء	۹۳	فصل لو قال ذو الید
۳۵	کتاب الصرف	۳۳	مسائل شتی	۱۰۷	باب الاقرار	۹۵	باب دعوی الرجلین
۳۸	باب الکفالة	۳۵	کتاب الصرف	۱۰۹	کتاب الصلح	۹۹	فصل فی التنازع بالایدی
۴۹	کتاب الحوالة	۴۶	فصل لو دفع الاصیل	۱۱۰	فصل در بیان چیزی که در آن صلح جایز است	۱۰۱	باب دعوی النسب
۵۰	کتاب القضا	۴۹	باب کفاله			۱۰۳ ۱۰۵	کتاب الاقرار باب الاستثناء
۵۹	مسائل شتی	۵۰	باب الحوالة	۱۱۴	فصل در خارج کردن ...	۱۰۹	کتاب الصلح
۶۰	کتاب الشهادة والرجوع عنها	۵۲	کتاب القضا	۱۱۶	کتاب المضاربة	۱۱۱	فصل یجوز الصلح
۶۴	باب قبول الشهادة وعدمها	۵۶	فصل واذا ثبت الحق	۱۱۹	باب المضارب یضارب	۱۱۳ ۱۱۶	باب الصلح کتاب المضاربة
۶۵	فصل فی الشهادة الزور	۵۷	فصل [illegible]			۱۱۸ ۱۲۲ ۱۲۴ ۱۲۶	کتاب [illegible] فصل [illegible] کتاب الودیعة کتاب [illegible]

شرح وقایہ فارسی جلد ثانی	
صفحہ	ابواب و فصول
۱۲۳	فصل فی الاختلاف
۱۲۵	کتاب الودیعت
۱۲۶	کتاب العاریۃ
۱۲۹	کتاب الہبۃ
۱۳۰	باب الرجوع عن الہبۃ
۱۳۲	فصل در حکم ہبۂ بادر و را
۱۳۳	فصل فی الصدقۃ
، ،	کتاب الاجارۃ
۱۳۵	باب الاجارۃ الفاسدۃ
۱۴۰	باب ضمان الاجارۃ
۱۴۲	فصل مستاجر
، ،	فصل در اجارۃ العبد
۱۴۳	فصل فی الاختلاف
۱۴۴	باب فسخ الاجارۃ
۱۴۵	مسائل شتی
۱۴۶	کتاب المکاتب
، ،	فصل فی کتابت الفاسدۃ
۱۴۷	باب تصرف المکاتب
۱۴۸	فصل المکاتب
۱۵۰	باب کتابۃ العبد المشترک
۱۵۲	باب الموت و العجز
۱۵۳	کتاب الولاء
۱۵۴	فصل فی ولاء الموالات

ملتقی الابحر	
صفحہ	ابواب و فصول
۱۲۹	کتاب الہبۃ
۱۳۱	باب الرجوع
۱۳۲	فصل در مسائل متفرقہ
۱۳۳	کتاب الاجارۃ
۱۳۵	باب ما یجوز من الاجارۃ
۱۳۸	باب الاجارۃ الفاسدۃ
۱۴۰	فصل الاجیر
۱۴۴	باب فسخ الاجارۃ
۱۴۵	مسائل منثورۃ
۱۴۶	کتاب المکاتب
۱۴۷	باب تصرف المکاتب
۱۴۹	فصل و اذا ولدت
۱۵۱	باب کتابۃ العبد المشترک
۱۵۲	باب العجز و الموت
۱۵۳	کتاب الولاء
۱۵۴	فصل ولاء الموالات
۱۵۵	کتاب الاکراہ
۱۵۶	کتاب الحجر
۱۵۹	فصل بحکم بلوغ الغلام
۱۶۳	فصل تصرف الصبی
، ،	کتاب الغصب
۱۶۵	فصل و ان تغیر المغصوب
۱۶۶	فصل و ان غیب ما غصبہ
۱۶۹	کتاب الشفعۃ
۱۷۱	فصل و ان اختلف الشفیع

شرح وقایہ فارسی جلد ثانی	
صفحہ	ابواب و فصول
۱۵۴	کتاب الاکراہ
۱۵۶	کتاب الحجر
۱۵۹	فصل بلوغ الغلام
، ،	کتاب الماذون
۱۶۳	کتاب الغصب
۱۶۸	فصل در تغیر مغصوب
۱۶۶	فصل در نقصان مغصوب
۱۶۸	فصل مختص بالاستیفاء
۱۶۹	کتاب الشفعۃ
۱۷۰	فصل در اختلاف
۱۷۲	باب ما یکون فیہ الشفعۃ
۱۷۳	فصل فی الحیل
۱۷۵	کتاب القسمۃ
۱۸۰	باب المزارعۃ
۱۸۱	کتاب المساقات
۱۸۳	کتاب الذبائح
۱۸۴	فصل در بیان آنکہ خوردن آن حلال نیست و آنکہ خوردن حلال ست
۱۸۵	کتاب الاضحیۃ
۱۸۸	کتاب الکراہیۃ
، ،	فصل در اکل و شرب
۱۸۹	فصل در لبس حریر و جز آن

ملتقی الابحر	
صفحہ	ابواب و فصول
۱۶۲	باب ما یجب فیہ الشفعۃ
۱۶۳	فصل ما یبطل الشفعۃ
۱۶۵	کتاب القسمۃ
۱۶۶	فصل و ینبغی للقاسم
۱۶۹	فصل و یجوز المہایاۃ
۱۸۰	کتاب المزارعۃ
۱۸۲	کتاب المساقات
۱۸۳	کتاب الذبائح
۱۸۵	فصل و یحرم اکل
، ،	کتاب الاضحیۃ
۱۸۶	کتاب الکراہیۃ
، ،	فصل فی الاکل و الشرب
۱۸۸	باب فی الکسب
۱۹۰	باب فی اللبس
۱۹۱	باب فی النظر
۱۹۲	فصل فی الاستبراء
۱۹۳	باب فی البیع
۱۹۴	فصل فی المتفرقات
۱۹۶	کتاب احیاء الموات
۱۹۸	فصل فی الشرب
۱۹۹	فصل و کری الانہار
۲۰۰	کتاب الاشربۃ
۲۰۱	کتاب الصید
۲۰۵	کتاب الرہن
۲۰۷	باب ما یجوز ارتہانہ
۲۱۱	باب الرہن
۲۱۲	باب التصرف

شرح وقایہ فارسی جلد ثانی		ملتقی الابحر		شرح وقایہ فارسی جلد ثانی		ملتقی الابحر	
صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول	صفحہ	ابواب و فصول
۱۹۰	فصل فی الفطر	۲۱۶	فصل بیان عصیر	۲۳۹	فصل در حرابت	۲۴۸	باب الوصیة
ر	والسحور والوطی	۲۱۷	کتاب الجنایات	۲۴۲	باب ما یحدث فی الطریق	۲۵۱	باب العتق
۱۹۱	فصل در شیر ابرار	۲۱۸	باب ما یوجب	۲۴۳	فصل فی الحائط المائل	۲۵۳	باب الوصیت
۱۹۶	کتاب احیاء الموات	۲۲۲	باب القصاص	۲۴۵	باب جنایة البهیمة		للاقارب
۱۹۷	فصل الشرب والشفة	۲۲۳	فصل یستحق القصاص	۲۴۶	باب الجنایة من الشریر	۲۵۵	باب الوصیة بالخدمة
۱۹۸	فصل در کشیدن نهر	۲۲۴	فصل فیمن قطع ید رجل	۲۳۹	فصل جنایة العبد	۲۵۶	باب الوصیة الذمی
ایضاً	فصل در دعوی شرب	۲۲۵	باب الشهادة	۲۴۱	فصل جنایة المدبر	۲۵۸	باب الوصی
۱۹۹	کتاب الاشربة	۲۲۶	کتاب الدیات	۲۴۴	باب القسامة	۲۵۹	فصل شهود الوصیة
۲۰۱	کتاب الصید	۲۲۸	فصل فی النفس	۲۴۵	کتاب العاقل بدون	ایضاً	کتاب الخنثی
۲۰۵	کتاب الرهن		الدیة		دیتها	۲۶۱	مسائل
۲۰۷	باب ما لا یصلح	۲۲۹	لا قود فی الشجاج	۲۴۶	کتاب الوصیت		شتی
۲۱۱	باب الرهن عند عدل	۲۳۲	فصل من ضرب البطن	۲۴۸	باب الوصیت بالثلث	۲۶۳	کتاب
۲۱۲	باب التصرف والجنایة	ایضاً	باب ما یحدث فی الطریق	۲۵۲	باب العتق فی المرض		الفرائض
	فی الرهن	۲۲۵	فصل ان مال حائط	۲۵۳	باب الوصیت	ایضاً	فصل فی العصبة
۲۱۶	فصل عصیر	ایضاً	باب جنایة البهیمة		للاقارب وغیرهم	۲۶۴	فصل حجب
۲۱۷	کتاب الجنایات	۲۲۸	باب جنایة الرقیق	۲۵۵	باب الوصیت		الحرمان
۲۱۹	باب ما یوجب القود	۲۳۰	فصل دیة العبد		بالسکنی	ایضاً	فصل والرد
	وما لا یوجب	۲۴۱	فصل وان جنی عبد	۲۵۶	باب الوصی	ایضاً	فصل ذوی الارحام
۲۲۱	باب القود فیما دون النفس		باب غصب العبد والصبی	۲۵۹	کتاب	ایضاً	فصل والغرقی
۲۲۵	باب الشهادة فی القتل	۲۴۴	باب القسامة		الخنثی	ایضاً	فصل المناسخة
	واعتبار حالة	۲۴۵	کتاب المعاقل	۲۶۱	مسائل	۲۶۵	حساب الفرائض
۲۲۷	کتاب الدیات	۲۴۷	کتاب الوصایا		شتی	ایضاً	فصل [illegible]

بحمد حسن صنائع مکمل تحسین و فضل خلائق و مبین زمان

کتاب مستطاب مع تعلیق شیخ المشائخ عالم نحریر فاضل بی نظیر مولوی عبد الحق سجاد دل بستر ہندی المسمی

جلد اول

غنیۃ المستملی شرح منیۃ المصلی

مع

ملتقی الابحر ۱۲۹۰ھ

بر حاشیہ

من تصانیف علامہ الاوان فاضل فرید دہر وحید عصر ابراہیم بن محمد بن ابراہیم الحلبی

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکھنؤ بار پنجم مطبوع گردید

M.A.LIBRARY, A.M.U.
PE3393

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین بعد حمد وصلوة میگوید احقر عباد الله الغنی عبد الحق سجاولی
سرهندی که از ایام عنفوان جوانی زمام اختیار این حقیر را فایض توفیق الهی عز شانه بصحبت کثیر البرکت قبلة الاقطاب وملاذ الاوتاد
موصل الطلاب الی نهایات الکمال شیخ العالمین وارث الانبیاء والمرسلین الشیخ الاکبر والامام الاعظم شیخنا وسیدنا حضرت شیخ محمد معصوم
ادام الله تعالی ظلال افادته رسانید وببرکت انفاس آنحضرت بقدر استعداد از فواید موائد صحبتهای شکر ... بهره مند گشته که شمه
که تفصیل آن طولانی دارد بیت گر بر تن من زبان شود هر موی + یک شکر تو از هزار نتوانم کرد + با وجود آن نعمت بعنایت ایزدی
جل شانه وساعات فراغ از آن صحبت بنابر مناسبت جبلی که بمطالعه کتب دیگر از طلبه علم داشتم اشتغال بترجمه شرح وقایه نمودم
بطریقی که در حین مطالعه مبتدیان طلبه علم بکار آید ومتوسطین ایشان را در وقت تکرار آن قوت افزاید چنانکه حل عبارت وترکیب آن وحل
بعضی از الفاظ واعراب آن از آن مفهوم میشود اما چون مقصود از این بود که مذکور شد رعایت ... وزمره دران بالتزام
نمی پیوست لهذا بعضی از اهل آن با نهر مراد نارسیده بر عبارات آن گفتگو داشتند خصوصا بعضی از شاگردان این فقیر در گفتگو دراز
کرده بودند چنانکه بعضی از مخلصان آمده از آن گله میکردند لهذا خاطر این حقیر از اختیار آن ... لیکن چون بترجمه آن خیلی مشقت
کشیده بود ودست داشتن از آن بر خاطر گران می آمد اما چون گفتگوی ایشان بیشانی بجائی کشید که بعضیها آمده با التماس خبرها
گفتند بنا بر علیه آن را بسبع رسانیده بهمان قدر اکتفا نمود وچون ... خاطر بود که بعد از اتمام آن بعباراتیکه قریب بفهم مردم باشد نوشته آید
بهمان طریق از سر نو شروع کرده در سنه هزار وهشتاد وششم اتمام نموده بمسائل شرح وقایه مسمی گردانید چون ...

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی وفقنا للتفقه فی الدین الذی هو حبل الله المتین وفضلنا ... بمیراث الانبیاء والمرسلین ... علی خیر خلقه محمد ... الصلوة والسلام ... العالمین وعلی آله وصحبه ... والتابعین والعلماء العاملین وبعد فیقول العبد المفتقر الی رحمة ربه الغنی

آن دراوان سلطنت محب العلماء الاتقیاء ومعین الفقراء العرفاء وحبیبا السیف الزید الورع التقوی سلطان محی الدین اورنگ زیب
شاه عالمگیر بهادر رقم شده آن ابد جای خیر آن لازم دیده بفقره چند از دعای خیر آن بادشاه دین پناه دیباچه این کتاب آفرین ساخت
اللهم احسن عاقبته واعنه علی افشاء شعائر الاسلام کاخذ الجزیة ونحوها من اللوازم العظام کما اعنته علی ادا الصلوة مع الاطمینان
واعن سعادته علی متابعته فی اعماله وعلی ترک ما لا یجوز من اعمالهم کاز الظلم واخذ الرشوة ونحوها من امثال اعوام الالهم احفاظ علی من لم یرض بهما آمین
علی من قال آمین بعد انکه مراد از لفظ امام که درین کتاب گویند امام اعظم ابو حنیفه کوفی رحمة الله علیه واز صاحبیه امام ابو یوسف و امام محمد واز شیخین
امام اعظم و امام ابو یوسف واز طرفین امام اعظم و امام محمد واز شرح شرح ملا محمد فخر الدین بر مختصر وقایه چون بخلوص نیت وصفای طویت این تحریر
وکرم او سبحانه جل شانه تمام و کثیر امید که مقبول خاص و عام شود و هر که ازین نصیبی گیرد این حقیر را بدعای خیر یاد آرد والله ولی التوفیق

کتاب الطهارة

قال الله تعالی یا ایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم وایدیکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم
وارجلکم الی الکعبین مسئله فرض در وضو چهار چیز است یکی شستن روی از رستنگاه موی پیشانی تا زیر ذقن واز نرمه گوش تا نرمه گوش دیگر و بنزد
شمس الائمه اگر میانه گوش و رخساره ریش کرد و بر این آب جاری نساخت کفایت کند بنا بر روایت ابو یوسف که متوضی اگر تر کرد اعضای
وضو را و بر این آب روان نساخت وضو جایز نیست لیکن در تاویل این گفته اند که وضو وقتی جایز نیست که از هر عضوی یک قطره یا دو
قطره جاری نشود اگرچه بر وجه تعاقب آن روان نشده باشد دوم شستن هر دو دست تا هر دو آرنج سوم شستن هر دو
پای تا هر دو شتالنگ بخلاف امام زفر که نزدیک وی شستن آرنج و شتالنگ در وضو واجب نیست چهارم مسح ربع سر بخلاف
امام شافعی که نزدیک وی مسح یک موی یا سه موی فرض است بنا بر آنکه خدای تعالی مطلق مسح سر حکم کرده است و مقدار آنرا
بیان نفرموده است پس معتبر اقل مرتبه مسح باشد و آن یک موی یا سه موی است ما میگوییم قول او سبحانه مجمل است مطلق نیست و حدیث
مشهور بروایت معتبره تفسیر است مر قول مجمل الله تعالی را که رسول علیه الصلوة والسلام بر گلخن قومی آمده بول کرد و وضو ساخت و بر ناصیه
خویش مسح کرد و کمتر از آن مروی نیست پس معتبر در فرض مقدار ربع است زیرا که اگر کمتر از آن جایز میبود سرور علیه السلام از برای تعلیم
احکام آنرا نیز بیان میفرمود و نزدیک امام مالک مسح تمام سر فرض است چنانکه در تیمم بقول الله تعالی فامسحوا بوجوهکم مسح تمام
روی فرض است ما میگوییم مسح سر را بر مسح روی قیاس نمیتوان کرد زیرا که در مسح سر فعل پیغمبر علیه السلام حدیث مذکور
دلیل است بر قدر مسطور چنانکه گذشت و نیز در تیمم مسح روی بجای شستن روی است پس مقدار در حکم شستن روی باشد آنکه مسح
چهارم حصه ریش فرض است نزدیک امام بقیاس مسح سر و نزدیک امام ابو یوسف مسح تمام ریش فرض است زیرا که چون

٢٣

کتاب الطهارة قال الله تبارک وتعالی یا ایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم وایدیکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم وارجلکم الی الکعبین الآیة

بسبب مسح ریش شستن پوست که زیر ریش است ساقط شد و مسح تمام ریش بجای شستن تمام زیر ریش فرض شد بانکه بروایت ایضاح مراد
چهارم حصه از ریش است که متصل پوست روی است و در اشهر روایت از امام مسح تمام موی ریش که روی را پوشیده است
فرض است و هو الاصح المختار کذا فی شرح جامع صغیر قاضی خان بدانکه مراد از مسح رسانیدن دست تر است بعضوی که بران مسح
بشرط آنکه تر کرده باشد دست را بآب نو یا تر مانده باشد دست بعد از شستن اعضای وضو پس اگر دست از بعض اعضای
تر کرده مسح کند یا در دست بعد از مسح عضوی تری مانده باشد بآن مسح کند روا نباشد مسئله اگر بعد از مسح سر تراشند واجب
نیست که بار دیگر مسح کند و در ریش همین حکم است کذا فی حاشیة الچلپی و اگر بعد از وضو ناخن تراشید واجب نیست که موضع
تراش را بار دیگر بشوید مسئله سنت در وضو چهارده چیز است یکی شستن هر دو دست تا بند دست این سنت نزدیک
بعضی پیش از استنجا است و نزدیک بعضی بعد از استنجا و نزدیک بعضی هم پیش از استنجا است و هم بعد از استنجا است و طریق شستن
آنست که ظرف آب را بدست چپ گرفته اول دست راست را سه بار بشوید بعد از ان ظرف را بدست راست گرفته دست
چپ را همچنان بشوید و اگر ظرف کلان است که برداشتن آن ممکن نیست انگشتان دست چپ را جمع نموده از ان ظرف
بانگشتان آب بگیرد و دست راست بشوید بعد از ان دست راست را تا مرفق در کند اگر در آب را آورده بدست راست آب
گرفته دست چپ را بشوید اگر بر هر دو دست وی نجاست باشد روا نیست که دست را در آب در آرد بلکه دست را از نجاست
پاک کردن بروجهی که آب ظرف نجس نشود فرض است دوم تسمیه در آغاز وضو در حاشیه چلپی است که منقول است از سلف
گفتن بسم الله العظیم و الحمد لله علی دین الاسلام و افضل بسم الله الرحمن الرحیم گفتن است سوم مسواک کردن چهارم سه بار در دهن
آب چکانیدن پنجم سه بار در بینی آب کردن و نزدیک امام شافعی مضمضه و استنشاق هر دو به یک غرفه سنت است هر دو بجا آرد ششم خلال
ریش در حاشیه چلپی است که انگشتان را از زیر ریش بجانب خارج بکشد چنانچه پشت دست بجانب متوجهی باشد هفتم خلال انگشتان
هر دو دست در حاشیه چلپی است که در آرد بعضی انگشتان را در بعضی دیگر کذا فی اکثر المعتبرات هشتم خلال انگشتان هر دو پا در حاشیه
چلپی است که بخنصر دست چپ از خنصر پای راست شروع کند و بخنصر پای چپ تمام کند نهم هر عضو را سه بار شستن دهم تمام سر کردن
یک بار نزد امام شافعی که نزد وی سه بار سنت است و در جامع ترمذی است که علی ابن ابی طالب رضی الله تعالی عنه اعضای وضو را سه بار شسته است
و مسح کرد بر سر خود یک بار و فرمود این است وضوی رسول الله علیه السلام و در صحیح بخاری مثل این یازدهم مسح هر دو گوش کردن بآب سر خلاف امام شافعی
که نزد وی مسح گوش بآب نو سنت است دوازدهم نیت وضو سیزدهم ترتیب وضو چنانکه اول روی بشوید بعد از ان هر دو دست بعد از ان مسح کند

بعد از آن هر دو پای بشوید بخلاف امام شافعی که نزدیک وی نیت و ترتیب هر دو فرض است و چهارم ترتیب شستن بخلاف
امام مالک که آن نزدیک وی فرض است مسئله مستحب در وضو چیزیست یکی شروع کردن از جانب راست زیرا که ثابت است رسول الله
صلی الله علیه وسلم شروع از جانب راست بطریق عادت بود و سنت آنست که ثابت است بران بطریق عبادت باشد دوم مسح بر گردن زیرا که رسول الله
صلی الله علیه وسلم مسح کرده است بر گردن مبارک خویش در حاشیه چلپی است که بعد از مسح هر دو گوش به پشت هر دو دست مسح گردن کند
زیرا که بر پشت دست تری مستعمل نیست **فصل در نواقض وضو** مسئله ناقض وضو دوازده چیز است یکی بر آمدن چیز
از پیش یا از پس معتاد باشد یا غیر معتاد چون کرمی که از و بیرون آید یا ریح که از قبل یا از ذکر بر آید و درین باب اختلاف مشایخ است دوم بر آمدن
چیزی از جراحت بشرط آنکه از آنجا بگذرد و روان شود و برسد بموضعی که شستن آن در وضو یا در غسل واجب است پس اگر برود چیزی را
از جراحت بر آرد و بعد از آن خود چیزی نیز آید ناقض وضو نباشد و نیز اگر چیزی را بدندان گزید و بران اثر خون دید یا خلال کرد
دندان خود را و بر خلال خون ظاهر شد یا انگشت در بینی کرد و بران خون دید یا بینی افشرد و از بینی مثل عدس خون بسته بر آید
وضو نمی‌شکند نزدیک امام شافعی بر آمدن چیزی از غیر دو راه ناقض وضو نیست نزدیک امام زفر ناقض وضو باشد اگرچه از جای خود روان نشود
سوم قی که خون و مره و طعام پر دهان باشد چنانکه نگاه داشتن آن دشوار شود پس اگر پر دهان نشد وضو نمی‌شکند چهارم قی که طعام یا آب یا خون
بسته باشد ... بخلاف بلغم که از سر نازل شود زیرا که آن بالاتفاق ناقض وضو نباشد اما بلغم که از شکم بر آید نزدیک طرفین ناقض وضو نشود
نزدیک امام ابو یوسف ناقض وضو باشد اگر اندک اندک قی کرد چنانچه جمع کرده شود پر دهن باشد نزدیک امام ابو یوسف اگر در یک
مجلس جمع کرده شود نزدیک امام محمد اگر بیک غثیان باشد جمع کرده شود پس اگر مجلس متحد شود و غثیان هر دو متحد است جمع کرده شود نزدیک
هر دو و اگر هر دو اختلاف است جمع کرده نشود نزدیک هر دو و آنچه که از بر آمدن آن وضو نمی‌شکند نجس نیست و پس خون که از
جای خود روان نشده است ... نجس نباشد و نزدیک امام محمد در غیر روایت اصول نجس است و دلیل آن
... پنجم خواب که بر پشت یا بر پهلو خوابیده باشد ششم خواب که بر خود را بر هر دو زانو یا بر هر دو دست
نهاده خوابیده باشد یا بر یکی از سرین خود خواب کرده باشد چنانچه مقعد او از زمین جدا مانده باشد هفتم خواب که تکیه به چیزی کرده
که اگر آن چیز را دور کنند ... افتد ... ایستاده یا نشسته یا در رکوع مسنون یا در سجود مسنون که آن ناقض
وضو نیست ... هشتم بیهوشی ... نهم دیوانگی دهم مستی ... یازدهم قهقهه ... در نماز ...
و سجود ... در نماز جنازه یا سجده تلاوت که آن ناقض ... ناقض آن

عمل ... بدانکه قهقهه در نماز ناقض وضو وقتی است که در بیداری باشد اما در خواب ناقض وضو نبود نزدیک امام شافعی قهقهه ناقض وضو
نیست در خواب باشد یا بیداری بود بدانکه قهقهه آنست که آواز آن همسایگان بشنوند وضحک آنکه خود بشنود نه غیر او و تبسم آنکه نه خود بشنود و نه
غیر او اول هم وضو را می شکند و هم نماز را و ثانی نماز را می شکند نه وضو را و ثالث نه وضو را می شکند و نه نماز را و از دهم مباشرت فاحشه
چنانچه مرد و زن هر دو برهنه باشند و بدن یکی با بدن دیگری مساس کنند و آلت مرد استاده باشد و با فرج زن مساس کند
بخلاف امام محمد که نزدیک وی مباشرت مذکوره ناقض وضو نیست مسئله کرمی که از جراحت برآید ناقض وضو نباشد زیرا که کرم
طاهر است و آنچه که بر آن از نجاست است قلیل است و همچنین است اگر بر آمده است از ذکر مرد زیرا که از جراحت بر آمده است بنا بر آنکه ذکر
محل کرم نبود و کرمی که از قبل زن برآید در آن اختلاف مشائخ است اما کرمی که از دبر برآید ناقض وضو است زیرا که برآمدن
نجاست قلیل از دبر ناقض وضو باشد و آن کرم از نجاست قلیل خالی نبود مسئله اگر پاره گوشت از جراحت جدا شد ناقض وضو
نباشد و نیز اگر مردی بزن یا به ذکر مساس کرد نزدیک ما ناقض وضو نبود و همچنین است اگر زنی بمرد مساس کرد بخلاف
امام شافعی که نزدیک او مساس زن یا ذکر ناقض وضو باشد و در حاشیه چلپی است که اختلاف در کسی است که مساس کرده است اما
آنکه بوی مساس کرده شده است وضوی وی بالاتفاق نمی شکند و نیز اختلاف در مساس بدن است اما اگر مساس کرد
یکی موی یا ناخن یا دندان دیگری را ناقض وضو نباشد نزدیک همه و نیز اختلاف در مس کردن بباطن کف است اما اگر مساس کرد به پشت دست
یا بسر انگشتان است بالاتفاق وضو نمی شکند

فصل در غسل

مسئله در غسل سه چیز فرض است یکی آب در دهن کردن
دوم آب در بینی کردن بخلاف امام شافعی که نزدیک وی این هر دو در غسل سنت است بدانکه اگر غسل کرد و بعد از مضمضه در دندان
طعام باقی ماند پاک نبود ... سیوم رسانیدن آب بر تمام ظاهر بدن لیکن مالیدن آن واجب نبود پس اگر در ناخن خمیر یا ... مانده است
شستن زیر آن واجب باشد بخلاف ریم و گل و رنگ حنا و جز آن زیرا که ریم در حکم بدن است بنا بر آنکه از همین جا متولد است و از گل آب نفوذ
می کند و رنگ حنا جرم نیست مسئله اگر بر بدن روغن مالیده بود از آن آب روان گشت غسل جایز بود هر چند بدن آب را قبول نکرده باشد مسئله
اگر غالب بر گمان او که بی جنبانیدن گوشواره آب در سوراخ آن نخواهد رسید جنبانیدن گوشواره واجب است و اگر در سوراخ گوشواره
نباشد و بر گمان او غالب است که بی تکلف آب در سوراخ نمی رسد تکلف نکند و اگر ... که بی تکلف آب نخواهد رسید تکلف کند اگر بعد
از برآوردن گوشواره سوراخ بند شده است چنانچه اگر غافل شود آب در سوراخ نمی رسد ... روان ...
با خاشاک تکلف کند مسئله اگر انگشتری تنگ باشد واجب است که آنرا در وضو و غسل بجنباند تا آب بزیر آن برسد مسئله

ودخول المسجد الا بضرورة ولا قراءة القرآن ولو دون آية الا على وجه الدعاء او الثناء ويجوز له الذكر والتسبيح والدعاء ... والنفساء كالجنب

فصل

ويجوز الطهارة بالماء المطلق كماء السماء ...

... وفرض الغسل ... ويسن ...

اگر کسی را ختنه نکرده باشند نزدیک بعضی مشایخ واجب است بر وی که در غسل آب به قلفه رساند و اگر بول به قلفه رسد ناقض وضو باشد اگرچه از قلفه بیرون نیامده باشد زیرا که نزدیک ایشان قلفه را حکم ظاهر بدن است من کل وجه و نزدیک بعضی در غسل به قلفه آب رسانیدن واجب نباشد اما اگر بول در قلفه در آید ناقض وضو بود زیرا که نزدیک ایشان قلفه را در غسل حکم باطن بدن است و در وضو حکم ظاهر بدن است

مسئله سنت در غسل پنج چیز است یکی شستن هر دو دست دوم شستن فرج سوم دور کردن نجاست از بدن اگر باشد بعد از شستن فرج چهارم وضو کردن اما اگر در مکان غسل آب مستعمل جمع میشود پای را تاخیر کند و بعد از غسل جای دیگر بشوید اگر بر تخته یا بر سنگ غسل میکند پای را نیز در وضو بشوید کذا فی حاشیة الچلپی پنجم سه بار بر تمام بدن آب ریختن

مسئله بر زنان واجب نیست که گیسوهای بافته را در غسل بگشایند یا تر بکنند زیرا که تر کردن بیخهای موی کفایت میکند بنابر آنکه فرمود پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم مر ام سلمه رضی الله تعالی عنها را که کفایت میکند ترا ای ام سلمه اگر رسید آب به بیخهای موی تو و اگر موهای زن بافته نیست واجب است که در موها نیز آب رسانیدن چنانچه واجب است بر مرد رسانیدن آب در ریش خویش زیرا که حرج نیست اما بر مردان واجب است که گیسوهای بافته خود را در غسل بگشایند وهو الاحتیاط

فصل در موجبات غسل

موجب غسل چهار چیز است یکی بر آمدن منی که از مکان خود به دفع و شهوت جدا شده باشد بخلاف امام ابو یوسف که نزدیک وی از سر عضو به دفع و شهوت بر آمده باشد پس اگر از مکان خود که پشت مرد است به شهوت جدا شد پیش از آنکه بر آید گرفت سر عضو را تا آنکه شهوت ساکن شد بعد از آن گذاشت سر عضو را و بی شهوت منی از عضو بیرون آمد نزدیک طرفین غسل واجب شود بخلاف امام ابو یوسف که نزدیک وی واجب نشود و اگر پیش از بول غسل کرد و بعد از آن منی ظاهر شد نزدیک طرفین بار دیگر غسل واجب شود بخلاف امام ابو یوسف رح بدانکه بر آمدن منی به صفت مذکوره موجب غسل است اگرچه در خواب باشد مرد و زن درین حکم برابر است لیکن از امام محمد در غیر روایت اصول منقول است که اگر زن را احتلام واقع شود و انزال نیابد و را غسل واجب شود اگرچه اثر تری بر جامه یا بدن نیابد مروی است از شمس الائمه که لا یوخذ بهذه الروایة دوم نهان شدن سر ذکر در قبل یا در دبر زنده قابل و مفعول هر دو را غسل واجب گردد سوم دیدن منی را یا مذی را در بیداری یا در خواب اگرچه احتلام یاد نباشد بدانکه وجوب غسل در منی ظاهر است اما در مذی بنابر آنکه احتمال است که بحرارت بدن رقیق شده باشد بخلاف امام ابو یوسف که نزدیک وی در مذی غسل واجب نیست چهارم انقطاع حیض و نفاس اما اگر زن کافره بعد از انقطاع مسلمان شده باشد غسل واجب نشود زیرا که در وقت انقطاع نزدیک وی شرایع نبود اما اگر بعد از جنابت مسلمان شده باشد غسل واجب شود زیرا که جنابت امر مستمر است پس بعد از اسلام باقی باشد

مسئله وطی کردن بهائم را بی انزال موجب غسل نیست

مسئله چهار غسل سنت است یکی برای نماز جمعه دوم برای عید

عید سوم برای احرام چهارم روز عرفه مسئله روا است وضو به آب باران و آب چشمه و آب برف اگر گداخته باشد مسئله روا است
وضو به آبیکه بدیر ماندگی متغیر شده باشد یا به چیزی طاهر چون خاک و اشنان و صابون و زعفران یکی از وصف او را که مزه و رنگ و بوست
تغیر داده باشد اما نزدیک امام ابو یوسف اگر چیزی طاهر مثل صابون و اشنان [illegible] وضو جایز باشد تا آنکه بر آب غالب شود چنانکه آب از رقت و سیلان برآید
و بیک روایت غلبه شرط نبود [illegible] بی آنکه بر آب غالب شود وضو جایز نباشد و نزدیک امام شافعی اگر چیزی که از جنس زمین نبود با
آمیخته با آب [illegible] اگرچه غالب نبود مسئله اگر در آب جاری نجاست افتاد و اثر آن که رنگ و مزه و بوی است در آب
ظاهر نشود وضو بدان جایز باشد بدانکه علما را در حد جاری اختلاف است نزد بعضی به بردن برگ کاه جاری شود و پیش بعضی اگر
چیزی را از بالا [illegible] آب [illegible] وضو بآن جایز [illegible] زیرا که آب جاری نیست مسئله اگر [illegible] که در آبیکه [illegible]
[illegible] واجب است [illegible] که [illegible] غسالة [illegible] در رنگ [illegible] غسالة او مسئله اگر
حوض از ده در ده کم است [illegible] آن آب [illegible] از جانب دیگر [illegible] وضو [illegible]
اگر چهار در چهار است جایز نیست [illegible] مسئله اگر آب بدبو شد و معلوم نیست که بوی آن از نجاست است
وضو بآن روا باشد و اگر معلوم نیست روا بود زیرا که احتمال است که از دیر ماندگی بدبو شده باشد مسئله سگ مرده
روان افتاده و عرض آن [illegible] اگر آبیکه متصل به سگ [illegible] از آبیکه متصل سگ [illegible] وضو جایز بود گفته است
فقیه ابو جعفر [illegible] مشایخ خود را و روایت است از امام ابو یوسف که اگر یکی از اوصاف آب متغیر شده است وضو کردن بآن
پاک نبود مسئله اگر مرد در آب حیوانی که در آب پیدا بود چون ماهی و غوک وضو بآن جایز باشد بخلاف حیوانی که در آب پیدا نباشد
[illegible] در آب بود چنانچه [illegible] بیرون آن آب پلید شود مسئله اگر در آب حیوانی بمرد که خون روان ندارد چون
مگس [illegible] وضو بآن آب جایز بود زیرا که نجس [illegible] مسفوح است [illegible] حدیث [illegible] مگس [illegible] طعام قال النبی صلی الله علیه وسلم اذا وقع الذباب
فی اناء احدکم فلیمقله ثم لینقله فان فی احد جناحیه داء وفی الاخری شفاء [illegible] امام شافعی که نزد یکی [illegible] اگر در آب مثل ماهی
دریایی [illegible] وضو بآن جایز نباشد مسئله روا نیست وضو به آبیکه از درخت یا از میوه فشرده باشد [illegible] آب [illegible]
و [illegible] آبیکه خود از درخت [illegible] وضو جایز باشد مسئله اگر در آب چیزی پاک افتاد و اجزای آن بر آب غالب آمد
چنانچه آب از طبع خود که رقت و سیلان است برآید چون آب [illegible] یا چیزی پاک را در آب جوش داد [illegible]
چنانکه [illegible] یا برگهای درخت در آب افتاد و آب [illegible] متغیر شد چنانکه در آب رنگ برگها [illegible] وضو بآن جایز نباشد

مسئله اگر در آب بسته نجاست افتاد وضو بآن جایز نبود مگر آنکه ده در ده باشد و در گرفتن آب برای وضو زمین آن ظاهر نشود پس اگر چنان آب نجاست ظاهر باشد نیز وضو جایز نباشد مگر در جانبیکه آنجا نجاست ظاهر نشود و اگر نجاست ظاهر نباشد در هر جانب وضو جایز بود نیز از موضع غساله وضو جایز باشد زیرا که ده در ده در حکم آب جاری بود و اعتراض محشی است و جواب از جانب او در ترجمه مذکور نیست **فصل در آب مستعمل** مسئله و آب مستعمل وضو بآب مستعمل با آنکه در آب مستعمل چند اختلافات یکی در چیزی که بآن مستعمل میگردد و نزدیک شیخین مستعمل میشود بازاله حدث و بنیت عبادت و نزدیک امام محمد مستعمل نمیگردد مگر به نیت عبادت بخلاف امام شافعی که نزدیک وی مستعمل نمیگردد دیگر بازاله حدث اما ازاله حدث نزدیک وی بی نیت حاصل نمیشود زیرا که نیت در وضو شرط است نزدیک او و دوم در وقت مستعمل شدن در هدایه است که چون از عضو جدا شود مستعمل میگردد و در حاشیه چلپی می آرد و اگر از عضو جدا نشده است مستعمل نمیگردد بالاتفاق بعد از آن که جدا شد بمجرد جدا شدن مستعمل میگردد و چنانکه در هدایه است و نزدیک بعضی مستعمل نمیشود مگر وقتیکه در زمین یا در آوند یا در دست قرار گیرد و سوم در حکم مستعمل نزدیک امام آب مستعمل نجس است به نجاست غلیظه و نزدیک امام ابو یوسف نجس است بنجاست خفیفه و نزدیک امام محمد طاهر است غیر مطهر و نزدیک امام مالک و در قول قدیم و نزدیک امام شافعی طاهر و مطهر است با مسکه هیچم اگر طاهر و مطهر بود و بایستی که در سفر بآن وضو جایز بودی بعد از آن جایز بودی خوردن آن اما کسی این را نگفته است **فصل در دباغت** مسئله چرم هر چیز به دباغت پاک شود مگر چرم خوک و آدمی بدانکه دباغت دور کردن نجاست از چرم اما اگر دباغت بداروها چون برگ سلم و جز آن این را دباغت حقیقی گویند بعد این دباغت نجاست هرگز عود نمیکند بالاتفاق و اگر بخاک یا آفتاب دباغت کرده باشد این را دباغت حکمی نامند بعد این دباغت از امام در عود نجاست دو روایتست اما اصح آنست که هم نزدیک امام و هم نزدیک صاحبین نجاست آن نیز هرگز عود نمیکند چنانچه در جامع الرموز است بدانکه صحیح آنست که نافه مشک پاکست تر باشد یا خشک از مذبوح باشد یا از غیر مذبوح کذا فی حاشیه الچلپی مسئله حیوانیکه پوست آن بدباغت پاک شود بذکوة پوست و گوشت آن نیز پاک گردد اگرچه خوردن گوشت آن حرام باشد و آنکه پوست آن بدباغت پاک نشود بذکوة نیز پاک نگردد بدانکه مراد از ذکوة آنست که مسلم یا کتابی ذبح کند و تسمیه را دانسته ترک نماید مسئله پی هیچ چیز از میت پاکست موی و استخوان و پی و سم و شاخ و پاکست موی آدمی و استخوان آن پس جایز نیست نماز کسی که دندان شکسته خود را بجای خود نهاده باشد اگرچه از قدر درهم زیاده بود بخلاف امام محمد که نزدیک او در زیاده از قدر درهم جایز نبود **فصل فی البیر** مسئله اگر در چاه نجاست افتاد یا حیوانی بمرد و آماس کرد یا عضوی

ازان مجروح شده باشد آدمی یا سگی در چاه بمیرد تمام آب آن چاه برآورده شود اگر ممکن نباشد آنقدر که در آنجا هست باید برآورد و امام محمد از تقدیر کرده است از دو صد دلو تا سه صد دلو و این اصح است کرد قدر آن بقول دو مرد که ایشان را در امر آب بینائی باشد اعتبار کنند مسئله اگر یا مانند کبوتر یا ماکیان در چاه بمیرد از چهل دلو تا شصت دلو برآرند و در مانند موش یا گنجشک از بیست دلو تا سی دلو و معتبر دلوی میانه است مسئله اگر از چاه نجاست برآید یا حیوانی مرده برآید که آماس نکرده است یا عضوی از وی جدا نشده است یا مجروح نگشته است و معلوم نیست که آن نجاست و حیوان از چه وقت افتاده است نزدیک امام از شبانروز نجاست آن چاه حکم کرده شود و اگر آماس کرده است یا اعضای وی منقطع شده است یا ریخته است از سه شبانروز حکم باید کرد نزدیک صاحبین از وقتیکه نجاست یا حیوان را بینند یا از وقتیکه یقین شود بوقوع آن از آنجا حکم کرده شود نجاست آن چاه مسئله سور آدمی و اسپ و سور حیوانی که گوشت آن حلال است پاک است و سور سگ و خوک و ددها نجس است و سور گربه و ماکیان که بهر گرد و پلید و شکاری و سواکن بیوت مکروه است و سور حمار و استر مشکوک است و در جامع الرموز می آرد که گفته اند که مشکوک است لیکن در پاکی آن شک نیست و این اصح است پس اگر غیر از مشکوک آب دیگر نباشد هم بدان وضو کند و تیمم کند بخلاف آب مکروه که اگر آب دیگر نباشد با آن وضو کند و همان کفایت نماید مسئله عرق هر چیزی در حکم سور آن چیز است زیرا که هر دو با لعاب آمیخته است و حکم لعاب و عرق یکیست بنا بر آنکه هر دو از گوشت متولد اند مسئله اگر غیر از نبیذ تمر آب دیگر نباشد و نبیذ شیرین رقیق باشد نزدیک امام وضو بکند و نزدیک امام ابو یوسف تیمم کند و نزدیک امام محمد هم تیمم کند و هم وضو بکند و اگر سخت شده است و ترش گشته است و سکر می آرد وضو با آن بالاتفاق جایز نشود

باب التیمم

مسئله تیمم جایز است مر محدث را و جنب را و حایض را و نفسا را اگر ایشان قادر نباشند بر آبی که کفایت کند مر طهارت ایشان را پس اگر جنب بقدر وضو آب یافت وضو بر وی واجب نشود بخلاف امام شافعی که نزدیک او واجب شود و برای غسل تیمم کند اما اگر جنب را حدث رسید که واجب میکند وضو را بعد از آن بقدر وضو آب یافت بالاتفاق وضو واجب شود و برای غسل تیمم کند چنانکه جنب غسل کرد و بر عضوی از اعضای خود وضو آب نرسید و آنگاه شد بعد از آن وضو شکست و بقدر وضو آب یافت و چنانکه عضوی را که در غسل باقی مانده است کفایت نمیکند وضو واجب شود و برای غسل تیمم کند و اگر با محدث آبی باشد که کفایت کند بعض اعضای او را نزد ما تیمم کند زیرا که شستن بعض اعضا حکم نمیکند و نزدیک امام شافعی بعض اعضا را بشوید و برای باقی تیمم کند مسئله اگر آب بر یک میل باشد بنابر ظاهر الروایت

تیمم جایز بود و میل سوم حصه فرسخ باشد و نزدیک بعضی سه هزار و پانصد گز بود و تا چهار هزار گز و در جامع الرموز می آرد که یک گز
بیست و چهار انگشت باشد بشمار حروف مکتوب لا اله الا الله محمد رسول الله و بنا بر روایت حسن اگر در جانب توجه
برود میل ست تیمم جایز بود و در کمتر از آن جایز نبود و در جوانب دیگر اگر بر یک میل باشد نیز تیمم جایز بود زیرا که در رفتن
و آمدن دو میل شود مسئله مریضی را که بسبب استعمال آب قدرت ندارد یا باستعمال آب مرض زیاده تر میشود تیمم جایز بود
بخلاف امام شافعی که نزدیک وی برای جواز تیمم خوف تلف عضو شرط باشد ما میگوییم ضرر زیادتی بهما مباح
میکند تیمم را نزدیک همه پس ضرر زیادتی مرض که فوق این ضرر ست مباح باشد بطریق اولی مسئله اگر استعمال آب از سردی
ضرر میکند چنانچه مریض بیمار و یا عضوی را تلف میکند تیمم جایز بود کذا فی جامع الرموز مسئله روا است تیمم از برای
خوف آدمی و درنده و مار و آتش جز آن اگرچه آب نزدیک باشد و نیز روا است برای خوف تشنگی اگرچه آب میسر و دستیاب
و در جا شد چلپی ست که خوف تشنگی خود باشد یا رفیق خود یا خوف تشنگی مرکب خود باشد یا سگ خود روا است برای
احتیاج خمیر کردن آرد اگر مسافر آب یافت و گمان میکند که کسی آنرا برای خوردن مباح ساخته است جایز نیست او را
که با وجود آن تیمم کند مگر آنکه آب بسیار باشد که گمان کرده شود که هم برای خوردن خواهد بود و هم برای وضو و اگر آب یافت
و گمان میکند که برای وضو مباح ساخته اند خوردن از آن جایز باشد و نزدیک امام فضلی عکس این ست یعنی اگر برای خوردن ست
وضو جایز بود و اگر برای وضو ست خوردن روا نباشد پس بر تقدیر نزدیک هر دو تیمم روا نبود مسئله اگر آلت بر آوردن آب
چون دلو و مانند آن موجود نباشد تیمم جایز بود مسئله اگر خوف فوت نماز عید باشد روا است که تیمم کرده در نماز شروع بکند
و اگر در نماز عید وضو شکست خوف آنست که اگر وضو میکند نماز فوت خواهد شد نزدیک امام روا است که تیمم کرده
بر همان تحریمه بنا کند بخلاف صاحبین که نزدیک ایشان تیمم کرده از سر شروع نماید و اگر تیمم شروع کرده بود و در اثنای نماز
تیمم شکست بالاتفاق روا باشد که تیمم کرده بر تحریمه اول شروع نماید مسئله اگر خوف فوت نماز جنازه باشد روا است
مر غیر ولی را که با وجود آب به تیمم نماز خواند مسئله روا نیست تیمم از برای خوف فوت نماز جمعه و نماز وقتی زیرا که بدل
جمعه ظهر ست و بدل وقتی قضا مسئله دو ضربه در تیمم فرض ست یکی برای مسح روی و یکی از برای مسح هر دو دست تا آرنج
بدانکه ترتیب در تیمم نزدیک امام شرط نیست اما استیعاب شرط است و علیه الفتوی پس اگر در عضوی از اعضای تیمم
بر اندکی مسح نشود تیمم روا نبود و طریق احسن در مسح هر دو دست آنست که بدست چپ بطن انگشتان دست راست مع بطن چپ بگیرد

11

والزرنیخ والجص
والکحل لا بنقع خلافاً
لمحمد رح وخصه
ابو یوسف بالتراب
والرمل ویجوز
بالنقع حال الاختیار
خلافاً لابی یوسف وشرط
التیمم عجز عن
استعمال الماء
لبعده میلاً او
...

از کف آن دست بر ظاهر دست راست از سر انگشتان تا آرنج مسح کند بعد ازان با انگشت شهادت و ناگشته تا آرنج تا
سر انگشتان بر باطن آن مسح نماید و همچنین بدست راست بر ظاهر و باطن دست چپ مسح کشد بعد ازان اگر در میان انگشتان غبار
نرسیده باشد واجب است که خلال انگشتان کند پس برای خلال انگشتان بضربه سیوم محتاج شود مسئله نزدیک طرفین روا است
تیمم بهر چیز که از جنس زمین بود و طاهر باشد چون خاک و ریگ و سنگ و کلوخ و سرمه و زرنیخ پس بطلا و نقره روا نبود مگر آنکه
بخاک آمیخته باشد و نیز بگندم و جو روا نباشد مگر آنکه گرد آلوده بود و نیز بهر زمینیکه دران نجاست افتاده باشد روا نبود
هر چند اثر نجاست نمانده باشد یا بعد از زوال اثر نجاست نماز دران زمین جائز بود و نیز بخاکستر جائز نباشد و نزدیک
امام ابو یوسف تیمم روا نبود مگر بخاک و ریگ و نزدیک امام شافعی جائز نبود مگر بخاک مسئله با وجود قدرت بر روی
زمین تیمم بغبار جائز بود پس اگر شخص خانه را جاروب کرد یا دیوار انداخت یا گندم بپیمود و بر روی و هر دو دست وی غبار نشست
و بران دست مالید تیمم جائز باشد اما بمجرد نشستن غبار بی مالیدن دست تیمم روا نبود مسئله نیت در تیمم فرض است بخلاف امام زفر
پس اگر شخص را دو حدث باشد چون جنابت و موجب وضو به نیت هر دو یک تیمم کافی باشد و اگر بنیت یک حدث تیمم کرد از حدث دوم
کفایت نکند مسئله اگر کافر بنیت اسلام تیمم کرده مسلمان شد روا نیست که با آن تیمم نماز گذارد زیرا که نزدیک طرفین در تیمم
شرط است که نیت کند عبادت مقصوده را که بی طهارت درست نباشد بخلاف امام ابو یوسف که نزدیک وی با آن تیمم نماز
روا بود زیرا که نزدیک وی عبادت مقصوده شرط است اگرچه بی طهارت درست باشد پس اگر برای نماز جنازه و یا سجده تلاوت
تیمم کرد نماز با آن بالاتفاق روا بود و اگر برای مس مصحف یا دخول مسجد تیمم کرده است بالاتفاق نماز جنازه با آن جائز نباشد
زیرا که نماز جنازه و سجده تلاوت عبادت مقصوده است که بی طهارت درست نمیشود و مس مصحف و دخول مسجد عبادت
مقصوده نیست اما تیمم بنیت نماز آن صلاح میکند مس مصحف و دخول مسجد را مسئله اگر کافری بنیت وضو کرده بعد ازان
مسلمان شد روا است که با آن وضو نماز بخواند بخلاف امام شافعی که نزدیک وی بی وضو کافر نماز جائز نبود و اگر بنیت کرده باشد زیرا که نیت
کافر معتبر نیست با آنکه در وضو فرض است نزدیک وی و نزدیک ما نیت در وضو فرض نیست پس اگر بی نیت وضو کرد بطریق
اولی جائز بود مسئله روا است تیمم در وقت نماز و پیش از وقت آن بخلاف امام شافعی که نزدیک وی اگر پیش از وقت
تیمم کرده است روا نیست که در وقت با آن تیمم نماز بخواند زیرا که خاک نزدیک وی خلف ضروریست از آب و نزدیک ما خلف مطلق است
و مقوی قول ما حدیث پیغمبر صلی الله علیه وسلم التراب طهور المسلم ولو الی عشر حجج مسئله اگر شخصی از رفیق آب طلبید و وی نداد نماز

نماز آن شخص به تیمم روا باشد و اگر بعد از نماز وا داد آن نماز را اعاده نکند و در هدایه میگوید اگر پیش از طلب تیمم کرد نیز جایز بود
و بر روایت مبسوط جایز نباشد زیرا که طلب آن از رفیق واجب بود بنا بر آنکه آب در عرف مبذول است مگر قول حسن بن زیاد
که نزدیک او در طلب حرج است زیرا که سوال ذل است و تیمم شروع شده است مگر از برای دفع حرج ما میگوییم در سوال
ما یحتاج الیه ذل نیست زیرا که پیغمبر صلی الله علیه وسلم بعض حوایج خود را از غیر خود طلب نموده است و در زیادات میگوید
شخصی به تیمم نماز میخواند در آن نماز با مردی آب دید و او را ظن شد یا شک شد که نخواهد داد نماز خود را تمام کند زیرا که شروع
نماز به تیمم شده است پس شک قطع نکند اما اگر خارج نماز آب دیده است و شک شده است که نخواهد داد روا نیست که پیش از سوال تیمم
نماز بخواند زیرا که قدرت و عجز مشکوک فیه است پس شروع به شک حلال نباشد و اگر در نماز با شخصی آب دید و ظن شد که بخواهد داد
نماز را قطع کرده از او آب طلب کند و نیز در زیادات است اگر در نماز آب دید و بعد از نماز از او طلب نمود و اگر داد نماز را اعاده کند
و اگر به بهای موافق داد و او را بران قدرت است نیز اعاده بکند و اگر ابا کرد نماز تمام شود و اگر بعد از ابا داده باشد اما بعد از
دادن تیمم او خواه شکست اگر به تیمم نماز میخواند و در میان نماز با شخصی آب دید و یا ظن آنکه خواهد داد و نماز را تمام کرد و بعد از
فراغ از او آب طلب نمود اگر داد نماز باطل میشود و اگر نداد نماز وی جایز باشد زیرا که ظاهر شد که ظن خطا بود مسئله به یک تیمم هر قدر
که بخواند از فرض و نفل روا بود بخلاف امام شافعی که نزدیک وی به یک تیمم دو فرض جایز نباشد کذا فی الهدایه مسئله هر چه ناقض
وضو است ناقض تیمم است و نیز ناقض تیمم است قدرت او بر آبیکه کفایت کند مر طهارت او را پس اگر مقیم بقدر طهارت آب
یافت تیمم او باطل شود بعد از آن چون آب معدوم شود واجب است که تیمم را اعاده کند و اگر جنب تمام بدن خود را شسته
مگر پشت را و آب معدوم شد بعد از آن حدث رسید که موجب وضو باشد و از برای هر دو حدث یک تیمم کرد و بعد از آن آب
یافت که هر دو حدث را کفایت کند تیمم او در حق هر دو حدث باطل شود و اگر هیچ یکی را کفایت نکند تیمم هر دو حدث باقی است
و اگر کفایت میکند یک معین هنوز باطل نشود بلکه در حق دیگر تیمم ثابت ماند و اگر کفایت میکند هر یکی را بی تعیین پشت را بشوید زیرا که جنابت
غلیظ تر است اما بعد از شستن پشت برای حدث وضو تیمم نو بر روایتیست و اگر اول برای حدث وضو تیمم کرد و بعد از آن شسته
پشت خود را نیز را اعاده تیمم حدث وضو در روایتیست و اگر آب با وضو صرف کرد برای جنابت بالاتفاق تیمم دیگر کند اما اگر برای هر دو
حدث یک تیمم نکرد بلکه پیش از حدث وضو برای جنابت تیمم کرد و چون حدث وضو رسید برای آن تیمم دیگر کرد و بعد از آن بقدر هر دو
حدث آب یافت حکم این حکم وجوه مذکور است و اگر برای آن تیمم دیگر نکرده است که آب بقدر هر دو حدث مذکور یافت حکم این

مسئله علی اختلافه فلو وجدت و هو فی الصلوة بطلت صلوته الا ان تحصلت بعد او لو تیمم المسافر فی رحله و صلی بالتیمم لا یعید قال ابو یوسف یعید ما دام فی الوقت و یستحب الراجی ...

ظاهر نیست و اگر آب یافت که بهیچ یکی را کفایت نمیکند تیمم جنابت باقی ست پس برای حدث تیمم دیگر کند و مستحب ست که از برای تحصیل
جنابت هر قدر که پشت شسته شود با آب نماید و اگر آب یافت که پشت را کفایت میکند نه وضو را تیمم جنابت باطل شود پس پشت
را بشوید برای حدث تیمم کند و اگر وضو را کفایت میکند و پشت را کفایت نمیکند تیمم او باقی ست و واجب ست که با آن آب وضو
کند و اگر یکی غیر معین کفایت میکند پشت را بشوید و برای حدث وضو تیمم کند و اگر وضو کرد و برای جنابت تیمم دیگر کند
و اگر پیش از شستن پشت برای حدث وضو تیمم کرد بعد از آن شست پشت خود را بر روایت زیادات برای حدث وضو تیمم
دیگر کند و بر روایت اصل تیمم اول کافی شد و اگر بر بدن یا جامه او زیاده از قدر درم نجاست باشد با وجود آب نیکو قدرت
بر آب ثابت شود زیرا که شستن نجاست اهم ست پس باید که آب را بنجاست صرف کند بدانکه چنانچه قدرت بتملیک ثابت میشود
به اباحت نیز ثابت شود پس اگر یک شخص بقدر یک وضو آب باشد و وی مر جماعت متیممین را اذن بکند که این آب را بر شما مباح کردم
هر که از شما بخواهد بدین آب وضو بکند تیمم همه باطل شود و اگر یکی وضو کرد دیگران تیمم را اعاده کنند زیرا که هر واحد را قدرت ثابت
شده بود بر آنچه کفایت کند مر طهارت او را و اگر گفت این آب بشما دادم و ایشان قبض نمودند تیمم همه بالاتفاق باقی باشد اما نزد
صاحبین از برای آنکه هبه مشاع ملک مشترک ثابت شود پس بهر کدام حصه خواهد رسید که کفایت نکند مر طهارت او را و نزد امام
بنا بر آنکه موهوب در هبه مشاع در ملک واهب میماند هو الاصح پس اباحت ثابت نشود زیرا که چون هبه باطل شد اباحت که در ضمن
آن ست نیز باطل شد بعد از آن اگر ایشان هر یکی مباح ساختند نزد صاحبین تیمم وی باطل شود بخلاف امام که نزد یک
ایشان تیمم وی نیز باقی باشد زیرا که چون آب را ملک ایشان نبود اباحت آن از ایشان جایز نبود مسئله اگر متیمم مرتد شد
نعوذ بالله منها تیمم ثابت ماند و اگر باز مسلمان شود با آن تیمم نماز وی روا نبود زیرا که کفر ناقض تیمم نیست مسئله اگر شخص
امیدوار است که در وقت نماز آب خواهد یافت مستحب ست او را که تا آخر وقت مستحب تاخیر کند و پیش از آنکه وقت بگذرد امید تیمم
نماز بخواند امید بیقین باشد یا بظن اید چنانچه در حاشیه چلپی ست مسئله اگر ظن شد که آب قریب ست تا یک غلوه جستن آب
آن واجب شد و غلوه از سیصد گز تا چهارصد گز باشد و بقول امام ابو یوسف بعید آنست که اگر برای آب برود قافله از نظر
غایب شود پس اگر رفوت (؟) تیمم جایز نبود و صاحب محیط همین قول را اختیار نموده است مسئله اگر مسافر همراه اسباب او
آب بود و او را فراموش شده تیمم نماز خواند اعاده آن نکند اگر چه در وقت نماز یاد میش آید مگر بقول امام ابو یوسف و بقول بعضی اختلاف
در صورتیست که خود نهاده باشد یا غیر او بامر او نهاده باشد اما اگر غیر او بی امر او نهاده باشد بالاتفاق اعاده نماید و بقول بعضی اختلاف باقی ست اگرچه غیر او بی امر او

او نهاده باشد کما فی الهدایه مسئله چون مانع از وضو از جهت عباد باشد تیمم جایز بود چنانکه کفار مسلمانی را که در بند
ایشان باشد از وضو منع کنند یا محبوس و بعضی را نگاهبانان از وضو مانع آیند یا ظالمی شخصی را گفت که اگر وضو کنی
ترا قتل خواهم کرد اما چون مانع برطرف شود نمازی را که بآن تیمم خوانده باشد اعاده کند کما فی الذخیره باب
المسح علی الخفین مسئله مسح بر خفین ثابت شده است بحدیث مشهور و از کتاب ثابت نمیشود مگر شستن پای پس
زیادتی بر کتاب لازم آمد و بحدیث مشهور زیادتی بر کتاب جایز باشد مسئله محدث را از برای حدث وضو مسح موزه
جایز باشد مگر آنکه جنب بود و صورتش آن نزدیک بعضی چنین باشد که جنب تیمم کرد و بعد از آن ورا حدث وضو رسید و با وجه
بقدر وضو آب بود بآن وضو کرده موزه پوشید بعد از آن بقدر غسل آب یافت و غسل نکرد چون آب معدوم شد اورا
حدث وضو رسید برای جنابت تیمم کند و برای حدث مذکور اگر بقدر آن آب دارد وضو کند و موزه را از پا بکشد زیرا که روا نیست
او را که موزه مسح کند مسئله سنت در مسح موزه آنست که به انگشت کشاده از سر انگشتان پای تا ساق خطها بر موزه بکشد
اما اگر در وقت مسح انگشتان دست را نکشاده لیکن بقدر سه انگشت مسح کرد جایز باشد زیرا که واجب مقدار سه انگشت دست است
و آن حاصل شد و اگر یک انگشت را سه بار تر کرد و هر بار بر جای مختلف از موزه مسح نمود نیز جایز بود بنابر دلیل مذکور و اگر هر بار
جای دیگر مسح نکرد روا نباشد زیرا که قدر واجب بآن حاصل نشود و اگر با انگشت میانه با انگشت شهادت مسح کرد نیز جایز باشد زیرا که
میان این دو انگشت مقدار یک انگشت دیگر بود و بدانکه چون صفت مسح موزه را از امام محمد پرسیدند فرمود انگشتان
هر دو دست را بر کف هر دو دست یا با کف هر دو دست بر مقدم موزه نهاده تا ساق بکشد اما اگر بسر انگشتان
مسح کرد جایز نبود مگر آنکه مقدار واجب از موزه تر شود کما فی المحیط و در ذخیره میگوید اگر آب متقاطر باشد بسر انگشتان
مسح جایز بود مسئله اگر به پشت کف دست مسح کرد جایز بود اما سنت بردی کند و سنت چنانچه بیان شد شروع مسح
از جانب ساق و سنت خلاف آنست مسئله اگر شخصی مسح موزه را فراموش کرده و موزه او بآب باران تر شد مسح
موزه حاصل شود همین حکم است در مسح سر مسئله اگر در گیاه رفت و هر دو موزه از او تر شد مسح موزه حاصل
شود اگرچه تری از شبنم باشد هو الصحیح مسئله اگر موزه شکافته انگشتان هر دو پای را می پوشد مسح بر آن موزه جایز
بود اگرچه مقدار کمتر از سه انگشت خورد از پای از آن ظاهر میشده باشد اما اگر مقدار سه انگشت ظاهر شود مسح بر او
جایز نباشد زیرا که بمنزله فرق کثیر بود مسئله اگر موزه فراخ باشد چنانچه از بالای موزه پای نمودار شود

پاک نباشد مسح روا نبود مسئله اگر جرموق از چرم یا از مانند آن باشد مسح بران جایز بود و اگر چه بی موزه پوشیده باشد
و اگر از کرباس یا از مانند آن باشد مسح بران روا نبود و اگر چه بر موزه پوشیده باشد مگر آنکه تنگ باشد چنانکه
تری مسح از جرموق گذشته بموزه برسد و اگر جرموق چرم را یا مانند چرم را بعد از حدث بالای موزه پوشید مسح
بران جایز نبود و اگر پیش از حدث پوشیده است جایز بود اما اگر بر جرموق مسح کرد بعد ازان آنرا از پای کشید
مسح را بر موزه اعاده کند و اگر یک جرموق را کشیده است بر موزه آن جرموق و بر جرموق موزه دیگر مسح کند کذا فی جامع الرموز
و نزدیک امام ابو یوسف جرموق دیگر را نیز بکشد و بر هر دو موزه مسح کند و اگر بر موزه دو ته مسح کرد بعد ازان یک ته را کشید
واجب نیست که بر ته دیگر مسح را اعاده کند بدانکه جرموق آنست که از برای محافظت موزه آنرا بر موزه می پوشند
تا از آلایش و نجاست وقایه شود مسئله اگر جورب سخت باشد که بی بستن بر ساق ایستاده ماند و زیر آن یا در زیر
و بالای آن چرم بود مسح بران جایز باشد و اگر سخت باشد و در زیر آن چرم نبود نزدیک امام مسح بران جایز نبود
بخلاف صاحبین که نزدیک ایشان جایز بود و مرویست که امام نیز بقول صاحبین رجوع کرده است و بدین فتوی است مسئله مسح بر موزه
وقتی جایز بود که بعد از پوشیدن موزه در وقت حدث وضو تمام باشد پس اگر وضو غیر مرتب کرد چنانچه اول هر دو
پای را شسته موزه پوشید بعد ازان باقی اعضای شسته بعد ازان حدث لاحق شد یا وضو مرتب کرد و پای
راست را شسته یک موزه پوشید بعد ازان پای چپ را شسته موزه دیگر پوشید بعد ازان حدث رسید در هر دو صورت
مسح بر موزه جایز بود زیرا که در وقت حدث وضو تام بوده است اگر چه در وقت پوشیدن موزه وضو تمام نبود مسئله روا نیست
مسح بر دستار و کلاه و برقع و قفاز که آنرا بر دست می پوشند تا چنگال بازه و مانند آن در دست نخلد مسئله فرض
در مسح موزه مقدار سه انگشت دست است زیرا که مسح موزه پیغمبر صلی الله علیه و سلم سه خط بوده است پس معلوم شد که با انگشتان
دست بود نه بکف دست و نیز معلوم شد که آنچه از مقدار سه انگشت زیاده بود فرض نباشد زیرا که آب مستعمل نجس بود
و آنچه به آب مستعمل باشد آنرا در شرع اعتبار نیست پس فرض نباشد مسئله در مسح موزه غیر از مقدار سه انگشت فرض
نیست مسئله مدت مسح مقیم را از وقت حدث تا یک شب و یک روز است و مسافر را تا سه شب و سه روز بنابر قول
پیغمبر صلی الله علیه و سلم یمسح المقیم یوما و لیلة و المسافر ثلثة ایام و لیالیها و چون پیش از حدث احتیاج بمسح نیست شروع
مدت مذکور از وقت حدث معتبر باشد مسئله هر چه ناقض وضو باشد ناقض مسح موزه بود و نیز بر آوردن پاک

یک موزه ناقض مسح موزه باشد زیرا که چون بسبب کشیدن یک موزه شستن یک پای فرض شد شستن پای دیگر
نیز فرض باشد بنا بر آنکه جمع درمیان غسل و مسح جایز نیست و نیز ناقض مسح باشد در آمدن آب در یک موزه اگر تمام پای
را شسته باشد و نزدیک ابوجعفر اگر اکثر پای آب رسیده شد نیز ناقض مسح بود **مسئله** چون مدت مقیم و مسافر
تمام شود شستن پای بر وی واجب گردد پس اگر شخصی وضو دارد و مدت مسح او تمام شد یا موزه از پا کشید واجب است
که هر دو پای بشوید و نمی تواند که نزدیک امام مالک شستن اعضای دیگر نیز بر وی فرض باشد زیرا که نزدیک وی موالات در وضو
فرض است **مسئله** بیرون آمدن اکثر پاشنه بجانب ساق نزدیک امام خروج پای از موزه متحقق گردد پس مسح منتقض شود
و شستن هر دو پای واجب گردد و در روایت قدوری بیرون آمدن اکثر پای خروج متحقق شود و در جامع الرموز می آرد این فتوی است
که بقصد برآوردن موزه را جنبانیده باشد اما اگر بسبب فراخی موزه یا جز آن اینقدر زائل شد بالاجماع ناقض
مسح نباشد کذا فی النهایة وغیرها **مسئله** اگر موزه پاره شد و مقدار سه انگشت خورد از پای از زیر ساق ظاهر گشت
مسح بر آن جایز نباشد و در کمتر از آن جایز بود اما اگر پارگی طولیست که سه انگشت در آن درآید لیکن قدر سه انگشت ظاهر نشود
مسح جایز نباشد و اگر پارگی متصل ست اما در وقت رفتن مقدار سه انگشت ظاهر میشود مسح جایز نباشد و آنچه ساخته شده
از ابریشم مانند آن که از پیش تا لنگ مشقوق باشد اگر بعد از بستن شق را مقدار سه انگشت از کعب ظاهر میشود مسح
بر آن جایز نباشد و اگر مقدار مذکور ظاهر نمیشود مسح جایز باشد **مسئله** اگر یک موزه از چند جا پاره شده است و از هر جا
اندکی از پای ظاهر میشود اما چون جمع کرده شود مقدار سه انگشت میرسد مسح جایز نباشد و اگر مقدار سه انگشت نمیرسد
یا پارگی در دو موزه باشد و بجمع کردن بمقدار سه انگشت میرسد جایز بود **مسئله** اگر مقیم بر موزه مسح کرد و پیش
از گذشتن یکشبانه روز مسافر شد مدت سفر را تمام کند و اگر مسافر پیش از یکشبانه روز مقیم گشت مدت اقامت را
تمام نماید و اگر مسافر بعد از یکشبانه روز مقیم شده است یا مقیم مسافر گشته است موزه را از پای برآرد **فصل در مسح**
جبیره **مسئله** مسح بر جبیره جایز بود اگرچه در وقت حدث بسته باشد و کشادن جبیره مسح را باطل نمیکند
مگر آنکه جراحت به شده باشد بدانکه مسح اگر ضرر میکند ترک آن جایز باشد و اگر ضرر نمیکند یا خود انگشت است که ترک
مسح جایز نبود و بدانکه مسح بر جبیره وقتی جایز بود که بر مسح عضو قادر نباشد چنانچه بر غسل آن قادر نباشد
چنانکه رسیدن آب مسح بر عضوی مضر باشد یا کشادن جبیره ضرر میکند اما اگر بر مسح عضو قادر نباشد

جایز نیست که بر جبیره مسح کند مسئله اگر در اعضای وضو کفیده باشد و متوضی از شستن آن عاجز شود واجب است
که بر شقاق آب را جاری کند و اگر از جریان آب نیز عاجز آید بر شقاق مسح کند و اگر از مسح نیز عاجز شود گرد شقاق را
بشوید و شقاق را بگذارد مسئله اگر شخصی در دست شقاق دارد و بسبب آن از وضو کردن عاجز باشد جایز است
که از غیر خود استعانت کند و اگر از غیر استعانت نکرد و به تیمم نماز خواند جایز بود بخلاف صاحبین که نزدیک ایشان جایز نباشد
مسئله اگر بر شقاق دارو نهاد و بالا دارو آب روان کرد وضو جایز بود و اگر چه دارو از شقاق بیفتد مگر آنکه موضع شقاق
بهشده باشد پس واجب شود که آن موضع را بشوید مسئله اگر رگ کشاد و بر سر جراحت خرقه نهاد و بالای آن عصابه
بست نزدیک بعضی واجبست که بر خرقه مسح کند پس اگر بر عصابه مسح کرد روا نباشد و نزدیک بعضی اگر بستن عصابه بی اعانت
غیر ممکن باشد مسح بر عصابه جایز شود و اگر ممکن نباشد جایز بود و نزدیک بعضی اگر کشادن عصابه و شستن زیر آن
بی جراحت ضرر میکند مسح بر عصابه جایز باشد و اگر ضرر نمیکند جایز نباشد پس عصابه را بکشاید و زیر آن تا موضع جراحت
بشوید بعد از آن عصابه را ببندد و بر موضع جراحت مسح کند و همچنین حکم است در خرقه که از موضع جراحت زیاده باشد
لیکن عامه مشایخ بر آنند که بر عصابه مطلقا مسح روا بود و اگر در میان دو گره عصابه چیزی از بدن ظاهر باشد مسح بر آن
جایز بود و هو الاصح زیرا که اگر آن را بشوید غالب است که عصابه تر شود و تری آن بجراحت نفوذ کند مسئله در مسح جبیره
و عصابه بروایت حسن استیعاب شرط باشد و نزدیک بعضی شرط نبود پس اگر بر اکثر آن مسح کرد کفایت کند تمام را مسح
کردن مسئله اگر بر عصابه یا جبیره مسح کرد بعد از آن تر او دور کرده باز بست اگر بخواهد مسح را نیز اعاده کند و اگر اعاده نکرد
هم جایز باشد و اگر بجای آن عصابه دیگر بسته باشد بهتر است که مسح را اعاده کند مسئله اگر بر عصابه یا جبیره یکبار
مسح کرد کافی بود زیرا که شرط نیست که سه بار مسح کند هو الاصح **باب الحیض و النفاس** سه خون خاصه زنان است
یکی حیض دوم استحاضه سوم نفاس مسئله حیض خونی است که از رحم دختر نه ساله یا زیاده از آن پیش از سن ایاس بغیر حیض
ظاهر شود پس خونی که از رحم نباشد یا از رحم بمرض باشد یا بی مرض پیش از نه سال یا در سن ایاس ظاهر شود
حیض نبود و اگر خون دختر نه ساله همیشه جاری شود بعض آن از حیض باشد و بعض دیگر از حیض نبود زیرا که بعض
بمقتضای طبیعت خواهد بود و بعض بسبب مرض مسئله اصح آنست که وقت حیض تا سن ایاس باشد و اکثر مشایخ
سن ایاس را به شصت سال تقدیر کرده اند و مشایخ بخارا و خوارزم پنجاه و پنج سال تقدیر نموده اند

پس خونی که بعد این مدت ظاهر شود باعتبار ظاهر مذهب حیض نبود اما مختار آنست که اگر خون سیاه یا سخت سرخ
باشد حیض بود پس اگر پیش از تمام اعتداد با شهره ظاهر شود عدت با شهر را باطل کنند و اگر بعد از اعتداد با شهر ظاهر شد باطل
نکنند و اگر زرد یا سبز یا خاک رنگ را در نهایت استحاضه باشد مسئله اقل مدت حیض سه شبانروز است و اکثر آن ده شبانروز
و نزدیک امام ابو یوسف اقل حیض دو روز و اکثر سه روز است و نزدیک امام شافعی اقل آن یک شبانروز است و اکثر آن
پانزده شبانروز و دلیل ما قول پیغمبر است علیه السلام اقل الحیض للجاریة البکر والثیب ثلاثة ایام ولیالیها واکثره عشرة ایام
و با آنکه شروع حیض از وقت برآمدن خون است در فرج خارج زن پس اگر زنی در فرج داخل کرسف نهاده باشد و آن کرسف
از برآمدن خون در فرج مانع بود حیض متحقق نشود مگر آنکه خون در فرج خارج برآید یا کرسف را از فرج داخل برآورد و سر آن
سرخ شده باشد و همین حکم است در خون استحاضه و نفاس و بول زن در انتقاض وضو و همین حکم است در بول مرد که پنبه در
احلیل خود نهاده باشد و قلفه در حکم فرج خارج است مسئله بکر را در ایام حیض کرسف نهادن مستحب باشد و ثیبه را در همه حال
مستحب بود و موضع نهادن کرسف محل بکارت است و اگر در فرج داخل نهاده مکروه باشد مسئله اگر زنی پیش از
حیض در اول شب کرسف نهاد و بعد از صبح بر آن اثر خون دید از وقت دیدن حکم بحیض او کرده شود و اگر زن
حائض در اول شب کرسف نهاد و بعد از صبح آنرا سفید یافت حکم کرده شود بطهارت او از وقتیکه نهاده است مسئله
طهر میان دو خون طهر متخلل واقع شود و اگر در مدت حیض بود داخل حیض باشد و همین حکم است اگر در آن مدت و رای این
رنگی دیگر ظاهر شود بدانکه اگر آن طهر کم از سه روز باشد بالاتفاق در حکم خون متوالی بود و اگر سه روز یا زیاده از سه روز باشد
نزدیک امام ابو یوسف و در آخر قول امام اعظم نیز در حکم خون متوالی باشد اگرچه زیاده از ده روز بود پس بر این
قول شروع حیض و ختم آن بطهر جایز باشد و گفته اند که فتوی بر همین قول است از برای سهولت بر مفتی و مستفتی
و در روایت امام محمد از امام اعظم اگر در ده روز است در حکم خون متوالی بود و در روایت ابن مبارک از امام اعظم با آنکه
در ده روز بود شرط است در متوالی بودن که خون نصاب باشد و نزدیک امام محمد با آنکه در ده روز بود و خون نصاب باشد
شرط است که طهر مذکور مساوی هر دو خون بود یا کمتر از آن پس اگر یافته شود در پنج ده روز طهر دیگر که غالب باشد
بر هر دو خون که محیط وی اند لیکن باعتبار خون حکمی مغلوب بود پس خون حکمی را خون اعتبار باید نمود تا این طهر
نیز حیض شود و دیگر بقول ابو سهل خواه مقدم باشد هر خون حکمی خواه موخر از آن و نزدیک حسن بن زیاد اگر طهر متخلل

19

و دخول المسجد والطواف وقربانها تحت الازار وعند محمد قسم یلزم الفرج فقط ویکم مستحل وطیها وان انقطع لتمام العشرة حل وطیها قبل الغسل وان انقطع لاقل لا یحل

سه روز یا زیاده از سه روز باشد فاصل بود بدانکه این جمله شش قول اند و بسیاری از متقدمین و متاخرین فتوی داده اند بر قول امام محمد بیان حکم برای تو مثالی را که جامع جمیع اقوال باشد مثلاً اگر زن بالغه در اول مرتبه یکروز خون دید چهارده روز طهر باز یکروز خون دید و باز هشت روز طهر دید باز یکروز خون دید باز هفت روز طهر دید باز دو روز خون دید سه روز طهر باز یکروز خون دید سه روز طهر باز یکروز خون دید دو روز طهر باز یکروز خون جمله چهل و نه روز شد باین صورت خ ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط خ ط ط ط ط ط ط ط خ ط ط ط خ ط ط ط ط ط ط ط خ خ ط ط ط خ ط ط خ ط ط خ ط ط خ بروایت امام ابو یوسف ده عشره از آن حیض باشد عشره اولی که اول آن خون است و دهم آن طهر و عشره چهارم که هر دو جانب آن طهر است و بروایت امام محمد یک عشره از آن حیض باشد که آن بعد طهر چهارده روز است و بروایت ابن مبارک یک عشره حیض باشد که بعد طهر هشت روز است و نزدیک امام محمد یک عشره حیض است که بعد طهر هفت روز است و نزدیک ابو سهل شش روز اول زین عشره حیض باشد و نزدیک حسن چهار روز اخیره حیض بود و ما ورای هر حکم باعتبار آن حکم استحاضه باشد پس در هر قول که طهر ناقص فاصل باشد اگر یکی از دو طرف آن خون نصاب بود همین خون حیض باشد و اگر هر دو طرف نصاب بود اول حیض باشد و اگر هیچ یکی نصاب نبود تمام استحاضه باشد **فصل**

در الوان حیض **مسئله** بدانکه سرخی و سیاهی بالاجماع حیض باشد و زردی قوی در مذهب اصح حیض بود و سبزی و زردی و تیرگی و خاک رنگ نزدیک ما حیض باشد **مسئله** زن حائض نماز نگذارد و روزه ندارد زیرا که حیض منع میکند صحت نماز را و صحت ادای آنرا و صحت ادای روزه را پس چون پاک شود روزه را قضا کند زیرا که حیض وجوب آنرا منع نکرده است **مسئله** اگر زنی را در آخر وقت نماز حیض آید نماز از ذمه او ساقط شود و اگر بعد ده روز در آخر وقت پاک شد نماز بروی واجب گردد اگر چه از وقت یک لحظه باقیمانده باشد و اگر در کم از ده روز پاک شده است نماز بروی واجب نمی شود مگر آنکه از آخر وقت حیض تا آخر وقت نماز مقدار غسل و تحریمه از وقت باقی مانده باشد **مسئله** اگر زنی را که روزه دار حیض آمد روزه او باطل شود اگر چه در آخر روز آمده باشد پس اگر روزه فرض واجب باشد قضای آن لازم شود و اگر نفل بود قضا واجب شود یا با اگر در نماز نفل حیض آمد قضای آن واجب شود **مسئله** اگر حائض در ماه رمضان در روز پاک شد روزه آن روز کافی نشود با آنکه چیزی نخورده باشد اما امساک در آن روز بروی واجب شود و اگر در شب بعد ده روز پاک شده باشد روزه روز آینده واجب شود اگر چه از شب یک لحظه مانده باشد و در کم از ده روز اگر از شب مقدار غسل باقیمانده باشد روزه واجب شود و اگر چه در شب غسل نکرده باشد **مسئله** حائض را جایز نیست که در مسجد درآید و جایز نیست که طواف

طواف کعبه کند برای آنکه طواف او در مسجد باشد و باشد و آن اگر طواف فرض کرد از احرام بیرون آید و نیز جایز نیست
ملامست او از ناف تا زانوی او در روایتی نیست تخفیفا او و با اقبال او و ملامست بالای ناف و زیر زانو او روا بود کذا فی
جامع الرموز و نزدیک امام محمد ملامست تمام بدن او و ورای موضع فرج روا باشد مسئله روا نیست حائض را که قرآن بخواند چنانچه روا نیست
جنب را و نفسا را اگرچه کم از یک آیت باشد و هو المختار این نزدیک کرخی است و نزدیک طحاوی اگر کم از یک آیت بخواند
روا بود اما اگر نه قصد قرائت از برای شکر نعمت الحمد لله رب العالمین گفت لا باس به مسئله زن حائض تا تهجی قرآن
جایز بود و زن معلمه را اگر حیض آید نزدیک کرخی یکان یکان کلمه تعلیم کند و بعد هر کلمه توقف نماید و نزدیک طحاوی نصف نصف
آیت تعلیم کند و بعد هر نصف توقف بکند مسئله حائض را و جنب و نفسا را نزدیک بعض خواندن دعا قنوت مکروه بود
و بر روایت محیط مکروه نبود و خواندن دیگر ادعیه و اذکار مکروه نباشد اما خواندن توریت و انجیل مکروه باشد مسئله
محدث را جایز نیست که بقصد قرائت قرآن بخواند اما مس قرآن هیچ یکی را از حائض و جنب و نفسا و محدث جایز نباشد
مگر بغلافی که از قرآن جدا باشد اما کتابت مصحف اگر مکتوب را مس نشود نزدیک امام ابو یوسف جایز باشد و نزدیک امام محمد
جایز نباشد مسئله بی طهارت مس مصحف به آستین مکروه باشد مسئله مس درهمها که در آن آیتی از قرآن بود بی طهارت
مکروه باشد و بصره روا بود مسئله اگر زنی بعد از اکثر حیض یا بعد از اکثر نفاس پاک شده پیش از آنکه غسل کند وطی با وی جایز باشد
اما اگر در کم از اکثر حیض یا نفاس پاک شده است وطی آن جایز نبود مگر آنکه از آخر وقت نماز چندان که غسل و تحریمه بگذرد اگرچه
غسل نکرده باشد زیرا که بدان مقدار نماز بروی فرض شود و چون نماز بر وی فرض شد در حق حلال شدن وطی آن وقت به مقدار
غسل به منزله غسل اعتبار کنند کذا فی الهدایه و در بیان است که چون زنی پیش از عادت پاک شود و غسل بکند یا تیمم
مدت عادت او تمام نشود وطی با وی مکروه باشد زیرا که در عادت غالب است که خون عود کند مسئله اگر زنی حائض در تیر
از ده روز پاک شد واجب است که تا آخر وقت نماز غسل را تاخیر کند چون خوف فوت نماز شود غسل بکند و نماز
بگذارد مسئله اگر زنی بر سر عادت خود پاک شد یا از عادت خود تجاوز کرد یا پاک گشت یا اول مرتبه او
آمده است و در هر سه صورت تا آخر وقت مستحب او را است که غسل کردن تاخیر کند و اگر زنی خون بیند و کم از سه روز
پاک شد تا آخر وقت تاخیر کند چون خوف فوت نماز شود وضو بکند و نماز بگذارد اما اگر در میان سه روز در میان [illegible] عود
عود کند طهارت وی باطل شود مبتدا باشد یا معتاده بود مسئله اگر زنی به ده روز یا زیاده از آن پاک شده است

۳۱

حکم کرده شود بطهارت آن و غسل بر وی واجب شود مسئله اگر زنی را عادت است که هر ماه تا ده روز و دیگر روز چون حیض ببیند
دیگر روز پاک میماند پس وقتیکه خون ببیند نماز را و روزه را ترک کند چون روز دوم پاک شود وضو کند و نماز بگذارد و روزه بدارد و روز
سوم نماز و روزه را ترک کند باز روز چهارم غسل کند و نماز بگذارد و همچنین تا ده روز مسئله اقل طهر پانزده روز است و اکثر آنرا
حدی نیست مگر از برای نصب عادت زن علما را در تقدیر آن اختلاف است اصح آنست که شش ماه است مگر یکساعت زیرا که در عادت
طهر غیر حامله از طهر حامله کمتر میباشد و اقل مدت حمل شش ماه است پس طهر غیر حامله باید که چیزی از آن کمتر باشد پس یکساعت کم کرده اند از اقل
از مدت [illegible] آن کم شود و هم صورت آن چنین باشد زنی را که اول بار حیض آمده است ده روز خون دید و شش ماه طهر دید بعد از آن خون
همیشه آمد پس مدت خود را تمام بگیرند و طهر شش ماه یکساعت کم زیرا که عدت آن [illegible] حیض و سه طهر تمام میشود و در عدت [illegible]
ده روز است و طهر او شش ماه یکساعت کم مسئله اگر خون زن از اقل حیض که سه روز است کمتر باشد یا اکثر آن که ده روز است
زیاده شود یا از اکثر نفاس که چهل روز است بالا رود استحاضه باشد همچنین خونیکه از عادت زن که در حیض است زیاده شود و از
عشره تجاوز کند یا از عادت وی که در نفاس است بگذرد و از اربعین بالا رود استحاضه باشد مسئله اگر زنی را اول مرتبه حیض آمده
و از ده روز تجاوز کرد و همیشه جاری شد در هر ماه ده روز حیض باشد و باقی استحاضه بود و همچنین اگر در نفاس از اربعین تجاوز
کند و همیشه جاری شود در هر [illegible] چهل روز نفاس باشد و باقی استحاضه بود مسئله اگر زن حامله خون بیند یا در وقت ولادت
پیش از برآمدن ولد خون ظاهر شد استحاضه بود مسئله نماز و روزه با خون استحاضه و [illegible] جایز باشد مسئله اگر خون
استحاضه یا خون بینی و یا سلسل بول یا حدث دیگر یک وقت تمام از اوقات نماز فرض فرصت نماز آنوقت ندارد و صاحب
آن حدث معذور گردد پس این برای وقت هر فرض وضو کند و هر چه بخواهد از فرض و نفل در آنوقت با این وضو بگذارد و نزد
امام شافعی که یکی [illegible] از برای هر فرض وضو جدا کند و نوافل را تبعیت آن بخواند و برهان شرح [illegible]
که در آغاز عذر شرط است که عذر در یک وقت تمام معذور را فرصت ندهد که وضو کرده نماز بخواند و در بقای عذر وجود
شدن او در هر وقت یکبار کفایت کند و در زوال عذر شرط است که در یک وقت تمام عذر ظاهر نشود و نیز در آن که مستحاضه را
و شستن جامه از برای هر نماز اختلاف است بقول محمد بن مقاتل واجب است که برای هر نماز بشوید و بقول ابن مسلمه واجب نیست و نیز در آن
که اگر مبطون بحالی باشد که چون زیر او جامه اندازند و نجس شود بقول ابوالقاسم جایز نیست که همون حال نماز بخواند و نیز در آن
که در نوازل می آرد کسیکه جراحت وی سایل باشد بر جراحت خرقه بست و آن خرقه زیاده از قدر درهم بخون آلوده شد و

در همان نماز خواند اگر بجائی نشسته باشد که اگر می نشست پیش از آنکه از نماز فارغ شود باز نجس میشد جائز است که نشوید و اگر نه
جائز نیست هو المختار و نیز در آن شک است که بیمه و شلها دارد و بسبب سیلان یعنی معذور شده است چون از بعضی بگی چیزی حائل شود
وضو از شکند زیرا که آنچه از شاحد باید است و نیز در آن شک است کسی که بسبب درد چشم اشک روان باشد و در ظن وی غالب بود که صدید است
برای هر وقت نماز وضو کردن امر کنند مسئله خروج وقت ناقض است مر وضوی معذور را بخلاف امام ابو یوسف و امام زفر
زیرا که نزدیک امام زفر دخول وقت ناقض است نه خروج آن نزدیک امام ابو یوسف خروج و دخول هر دو ناقض است پس کسیکه
پیش از زوال وضو کرده است تا آخر وقت ظهر نماز وی بآن وضو روا باشد بخلاف امام ابو یوسف و زفر زیرا که دخول وقت یافته شده است
نه خروج آن مسئله اگر معذور در وقت نماز فجر وضو کرد جائز نیست که بآن وضو بعد طلوع آفتاب نماز بخواند بنا بر یافتن خروج
وقت که آن ناقض وضو است بقول شیخین بخلاف امام زفر که نزدیک وی جائز است بنا بر آنکه ناقض وضو بقول وی دخول
وقت است نه خروج **فصل نفاس** مسئله نفاس خونی است که بعد از ولد ظاهر شود و اقل آنرا حدی معین نیست و اکثر آن
چهل روز است و بقول امام شافعی اکثر نفاس شصت روز است مسئله اگر زنی دو بچه کم از شش ماه ولد دوم آورد نفاس
وی از ولد اول باشد و بقول امام محمد از ولد دوم بود و انقضای عدت بالاجماع از آخر باشد و آن هر دو ولد را توأمین گویند مسئله
چون بچه در کم از اقل مدت حمل از شکم مادر بیفتد آنرا سقط گویند اگر بعض خلقت او چون موی و ناخن و جز آن ظاهر شده است
مادر او نفسا باشد و از عدت بیرون آید و اگر طلاق و عتاق معلق بولادت است واقع شود و اگر مادر او کنیزک است ام ولد گردد
باب الانجاس مسئله اگر بدن مصلی یا جامه یا مکان او بنجاست مرئی ناپاک شود چون بآب یا بهر سیالی
که پاک باشد چنانکه سرکه و گلاب عین آنرا زائل کنند پاک شود و اگرچه اثری که زوال آن شاق باشد باقی ماند مسئله اگر بنجاست
غیر مرئی ناپاک شود به سه بار شستن و هر بار افشاندن پاک گردد بشرط آنکه در سوم بار بقدر قوت در افشردن مبالغه نماید
و آنچه افشردن آن ممکن نباشد به سه بار شستن و هر بار خشک کردن پاک شود و مراد از خشک کردن آنست که آب
از وی نه تقاطر یابد و تری بر طرف شود کذا فی جامع الرموز و نیز در بهشت که اگر بدن یا جامه بر شتوالی شست پاک گردد زیرا که بوی
در غسل بدن بمنزله افشردن باشد مسئله اگر موزه بنجاست متجسد ناپاک شد چون خشک شود و مالیده بر زمین پاک گردد
و بقول امام ابو یوسف اگر در مالیدن مبالغه کند چنانکه اثر نجاست نماند و تر آن نیز پاک شود و بیفتی مسئله اگر موزه
بنجاست غیر متجسد ناپاک شود چون بول آدمی بی شستن پاک نگردد مسئله اگر چیزی صیقلی ناپاک شد بسودن پاک شود

۲۳

واگر مخرج منی پاک باشد چنانکه بول از مخرج تجاوز نکرده باشد یا بعد از بول استنجا با آب کرده باشد چون منی خشک شود بمالیدن
نیز پاک گردد جامه باشد یا بدن بود و هو الظاهر الروایة و بروایت حسن بن [illegible] بمالیدن پاک نشود مسئله اگر شمشیر یا کارد یا چیزی
مثل آنست ناپاک شد بستردن پاک شود و نیز بمالیدن بزمین یا بخرقه پاک گردد کذا فی جامع الرموز مسئله اگر بساط
ناپاک شود و شستن با آب ممکن نباشد یا دشوار بود چون یکشب در آب جاری بماند پاک گردد چنانکه در حاشیه چلپی است مسئله
چون زمین ناپاک خشک شود و اثر نجاست نماند نماز بران جایز بود ولیکن تیمم بران جایز نبود مسئله اگر خشت مفروش در خانه
و تسبیح و درخت و گیاه که آنرا قطع نکرده اند ناپاک شد چون خشک شود و اثر نجاست نماند پاک گردد و خشت [illegible] از زمین
منقطع است بی شستن پاک نگردد **فصل در تقسیم نجاست و بیان قدر عفو آن** مسئله بول آدمی
و خون روان و شراب و پس افگنده ماکیان و بول حمار و گربه و موش و سرگین ستور چون اسپ و اشتر و سرگین گاو نجاست
غلیظه است قدر یکدرم از ان عفو باشد مسئله بول اسپ و بول دواب که خوردن آن حلال و پس افگنده پرندهای که
خوردن آن حلال نیست نجاست خفیفه است آلودگی بآن کم از ربع جامه عفو باشد مسئله اگر زیاده از قدر درم نجاست
غلیظه و بقدر ربع جامه نجاست خفیفه ناپاک شود پاک کردن آن فرض است و بقول بعضی مراد از ربع جامه ربع ادنی جامه است
که نماز دران جایز بود و بقول بعضی ربع موضع نجس است چون دامن و تیریز و امام ابو یوسف ربع جامه را وجب در وجب مقدار
کرده است مسئله در نجاست متجسده معتبر وزن درم است و در غیر متجسده مساحت آن که مقدار کف دست باشد از داخل مفاصل
انگشتان دست مسئله خون ماهی نجس نیست زیرا که بعد از خشک شدن سپید میشود و خون سیاه میگردد و کذا فی
حاشیه چلپی است مسئله لعاب استر و حمار مشکوک است پس شی پاک بآن نجس نشود زیرا که طهارت آن بشک
زائل نمیشود مسئله اگر از باد یا جز آن رشاشهای بول چون سر سوزن بر جامه و بر بدن یا جامه مصلی رسید شستن
آن واجب نشود زیرا که احتراز از ان دشوار است چنانکه در حاشیه چلپی است و در جامع الرموز میگوید اگر آن رشاشها
هموار میشود بجمع کردن از قدر درم زیاده میگردد شستن آن واجب شود و نیز در انست که این و غیر آن [illegible]
اما اگر در آب بقدر سر سوزن رشاش بول افتد آب را نجس گرداند هو الاصح مسئله اگر آب بر نجاست گذشت نجس نشود
و اگر نجاست بر آب گذشته آب را نجس سازد مسئله خاکستر نجس نجس نباشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی
نجس باشد مسئله اگر در از گوشت و مانند آن در نمکدان افتاد و نمک شد پاک شود و حلال گردد مسئله اگر [illegible]

ومقعد شیئا نماز بران جایز بود واگرچه اطراف آنرا دوخته باشند وبقول حلوانی اگر اطراف آنرا دوخته باشند نزدیک امام ابو یوسف نماز جایز نیست کذا فی جامع الرموز مسئله اگر یکجانب بساط نجس باشد بر جانب دیگر نماز روا بود وبقول بعضی اگر بساط جنبان باشد چنانکه بر داشتن یکجانب آن جانب دیگر بجنبد جایز بود وبخلاف آن جایز نبود مسئله اگر جامه پاک او در جامه نجس که تر بود پیچیدند ورطوبت آن در جامه پاک ظاهر شد نماز بران جایز نبود مگر آنکه رطوبت آن بحدی رسد که بفشردن ازان آب متقاطر شود یعنی قطرات فرو ریزد از جامه ظاهر شوند اگرچه قوت سیلان نداشته باشند وبگذاشتن معدوم شوند کذا فی البرهان مسئله اگر جامه تر را بر زمین خشک که آنرا سرگین گل کرده باشند انداخته بران نماز خواندن جایز نیست مسئله اگر طرفی از جامه که پلید شده بود فراموش شد وطرف دیگر را ازان بی تحری بشست نماز بدان جایز بود زیرا که در شستن طرف جامه تحری شرط نیست مسئله اگر در وقت مالیدن خرمن گندم پا گاوان در گندم شاشیدند چون آنرا قسمت کنند یا چیزی ازان بکسی بخشیده تمام پاک شود زیرا که معلوم نیست که نجاست در کدام جا باشد چون احتمال طهارت در هر دو طرف شد بنابر ضرورت این احتمال معتبر باشد مسئله استنجا کردن از آنچه از پیش یا از پس برآید بسنگ یا کلوخ یا مانند آن بهر قدر که پاک شود سنت است ودر استنجا عدد معین نیست بخلاف امام شافعی که نزدیک وی سه عدد سنت است مسئله در ایام گرما سنگ اول وسوم را ادبار کند ودوم اقبال نماید ودر ایام سرما سنگ اول وسوم اقبال کند و دوم ادبار نماید زیرا که مبالغه در پاکی در انست وابلغ آنست که سنگ اول را اقبال کند وآنکه در گرما ادبار گفت بنابر آنست که در ایام گرما خصیتین آویزان میباشد پس در اقبال احتمال آلوده شدن خواهد بود ازین جهت سنگ اول را ادبار کند تا خصیتین آلوده نشود چه در ایام گرما وسرما برابر باشد مسئله استنجا بآب بعد استنجا بسنگ یا مانند آن ادب است وچون خواهد که استنجا بآب کند اول هر دو دست را بشوید بعد ازان مخرج را بمبالغه بشست نماید وبباطن یک انگشت یا دو انگشت یا سه انگشت آنرا بشوید وشستن آن بسر انگشتان روا نبود وچون فارغ شود نیز هر دو دست بشوید واگر نجاست از مخرج خود بقدر درم تجاوز کرده باشد شستن آن فرض شود ونزد شیخین وبقول امام محمد اگر با مخرج زیاده از قدر درم شود شستن آن نیز فرض باشد مسئله استنجا باستخوان وسرگین ودست راست روا نبود مسئله روی بقبله آوردن وپشت بجانب آن کردن در قدم جا مکروه بود در صحرا بود یا در آبادانی باشد بخلاف امام شافعی که نزدیک او در آبادانی روا بود

کتاب الصلوة

مسئله اول وقت نماز فجر از صبح صادق بود تا طلوع آفتاب اول وقت ظهر از زوال آفتاب باشد تا رسیدن سایه هر چیزی دو چندان بجز سوای سایه که در وقت زوال بود وبقول صاحبین وامام شافعی وبیک روایت از امام تا رسیدن سایه هر چیزی یک چندان آن چیز

۳۵

سوای سایه که در وقت زوال باشد و طریق شناختن سایه زوال آنست که زمین را برابر کنند چنانکه هیچ جانب آن بلند و پست نباشد
نباشد تا اگر بران آب بریزند بهر جانب یکسان جاری شود و بعد ازان بران زمین دایره کشند و آنرا دائره هندیه نامند زیرا که
علمای هند آنرا وضع نموده اند و در وسط حقیقی آن دائره چوبی بقدر ربع قطر دائره که بسیار برو باریک باشد استاده کنند
چنانچه سر آن با سر نقطه از محیط دائره متساوی باشد و آن چوب را مقیاس گویند و شک نیست که در اول روز سایه مقیاس
بیرون دائره خواهد بود و هر چند که آفتاب بالا تر رود سایه مقیاس کمتر گردد تا آنکه در دائره داخل شود پس بر موضع دخول علامتی
باید گذاشت چون از نصف نهار بیک حدی رسیده بعد از زوال زیاده شود و از دائره بیرون آید بر موضع خروج نیز علامتی باید نهاد
و از وسط قوس دائره که در میان هر دو علامت است خطی راست تا مرکز دائره باید کشید همین خط نصف النهار باشد هرگاه که سایه
مقیاس برین خط رسد نصف نهار معلوم شود و سایه درین وقت سایه نصف نهار باشد و همین سایه را سایه اصلی گویند و این
سایه در هر ماه متفاوت باشد چون سایه مقیاس ازین خط زائل شود اول وقت ظهر در آید و در آخر آن دو روایت است
چنانکه مذکور شد و اول وقت عصر از آخر وقت ظهر باشد بر هر دو قول تا غروب آفتاب بود و اول وقت مغرب از غروب
آفتاب بود تا غروب شفق و شفق بقول صاحبین سرخی است و بقول امام سپیدی که بعد از سرخی باشد و فتوی بر قول
صاحبین است و اول وقت عشا از غروب شفق باشد و اول وقت وتر از بعد ادای عشا بود و آخر هر دو تا صبح صادق باشد
مسئله وقت مستحب در نماز فجر اسفار است یعنی در روشنائی صبح نماز گذاردن چنانکه چهل آیت یا زیاده ازان در وقت ادا شد
و باز اگر فسادی در وضو ظاهر شود اعاده آنقدر در وقت ممکن باشد مسئله در ایام گرما تاخیر ظهر مستحب است و در ایام سرما تعجیل آن
مسئله و در نماز عصر در گرما و سرما تا آنکه تغیر آفتاب نشود تاخیر مستحب است و در عشا تا ثلث شب و در وتر تا آخر شب مگر آنکه توفیق
بیداری شدن نداشته باشد و در مغرب تعجیل مستحب است مسئله در روز ابر در نماز عصر و عشا تعجیل مستحب است و در غیر آن هر دو
تاخیر مسئله در وقت طلوع آفتاب و قیام آن و در وقت غروب سجده کردن و نماز جنازه خواندن جایز نباشد مگر ادای عصر
که آن در وقت غروب روا بود چنانکه تحقیق این در ترجمه مذکور است مسئله چون امام برای خطبه جمعه بر آید نفل نماز فوتی و نماز
جنازه و سجده تلاوت درانوقت مکروه باشد مسئله بعد طلوع صبح ورای سنت فجر نفل مکروه باشد و در میان عصر و مغرب نفل
مکروه بود بخلاف فوتی و نماز جنازه و سجده تلاوت که دران هر دو وقت مکروه نباشد مسئله دو نماز را در یک وقت جمع نمودن روا
نبود مگر حاجیان را در روز عرفه عصر و در وقت ظهر و مغرب در وقت عشا روا باشد چنانچه در باب حج بیان کرده شود مسئله اگر

اگر زنی در وقت عصر یا عشا از حیض پاک شود و غیر آن عصر یا عشا بروی لازم نشود و بخلاف امام شافعی که نزدیک وی
عصر یا ظهر و عشا یا مغرب لازم آید زیرا که نزدیک وی ظهر را با عصر یک وقت است و مغرب را با عشا وقت دیگر از آن که جمع
نزدیک وی جایز بود مسئله اگر از وقت مقدار تحریمه باقیمانده بود که کودک بالغ گشت یا کافر مسلمان شد قضای آن وقت بر
لازم شود بخلاف امام زفر و اگر زنی در آن وقت از حیض پاک گشت بروی قضای آن لازم نباید بخلاف امام شافعی

باب الاذان مسئله اذان برای فرایض پنج و جمعه سنت است و از برای نوافل و پیش از وقت نیست پس اگر پیش
از وقت گفته شد در وقت اعاده کنند تا سنت ادا شود و مگر نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی که اذان فجر نزدیک ایشان
در نصف آخر از شب روا باشد و نیز نیست بعد از وقت برای ادا الا اذانیکه گفته شود بعد از وقت برای قضای آن مسنون است
مسئله موذن باید که عالم اوقات باشد تا ثواب موذنان بیابد تا در ثواب برابر آنکه اذان را در وقت آن بگوید کذا فی البرهان
و نیز اولی آنست که مستحب است که موذن صالح باشد و متقی بود و عالم سنت باشد بقول النبی صلعم لیؤذن لکم خیارکم الحدیث مسئله
موذن در وقت اذان گفتن مستقبل قبله شود و سر دو انگشت شهادت را در هر دو گوش کند و ترسل اذان کند یعنی کلمات اذان را
از یکدیگر قطع کند با هم متصل چون درهم نگوید مسئله در اذان لحن نکند یعنی در حروف آن و در حرکات و سکنات آن از برای تحسین
کم و زیاده نگوید اما مجرد تحسین صوت که در آن تغییر و تبدیل نباشد مستحسن است مسئله در اذان ترجیع نکند بخلاف امام شافعی که
نزدیک وی ترجیع کند و ترجیع آنست که هر دو شهادت را چهار چهار بار بگوید اول هر دو را دو بار پست بعد از آن هر دو را دو بار
بلند کذا فی جامع الرموز مسئله چون در اذان به حی علتین رسد روی خود را در جانب راست و چپ بگرداند چنانکه [illegible] بگرداند و اگر اذان
کد بانقیاد اعلام حاصل نخواهد شد در جانب راست رو و سر خود را از دریچه برآرد حی علی الصلوة بگوید باز در جانب چپ سر را
از دریچه برآورده حی علی الفلاح بخواند چنانکه در تجنیس مفصل مذکور شده است مسئله بعد از فلاح فجر دو بار الصلوة خیر
من النوم بگوید مسئله اقامت را مثل اذان گوید بخلاف امام شافعی که نزدیک وی هر کلمه را یکان یکان بگوید مگر
قد قامت الصلوة را مسئله اقامت را بسرعت بگوید یعنی کلمات آن را متصل با یکدیگر قطع نکند کذا فی جامع الرموز و بعد فلاح
دو بار قد قامت الصلوة زیاده کند مسئله در وقت گفتن اذان و اقامت سخن دیگر نگوید بغیر آن تکلم نکند مسئله اگر میانه اذان [illegible]
بار کند علما و متاخران تثویب را مستحسن داشته اند چه آن اعلام بعد اعلام است [illegible] در بسیاری فقها آن در اقامت [illegible] کند مگر در وقت [illegible]
که اینجا متصل اذان و اقامت گوید مسئله برای قضای فایته اذان و اقامت هر دو بگوید و اگر فوایت بسیار باشند برای

اول هر دو بگوید و برای هر دو اعادهٔ نماز نبود ای اگر با قامت اکتفا کرد جایز بود مسئله اذان محدث جایز باشد و اقامت او مکروه بود
و اگر محدث یا جنب اذان و اقامت گفته اذان جنب را اعاده کنند زیرا که تکرار اذان برای جماعت مشروع باشد بنابر آنکه احتمال است
که بعض ایشان نشنیده باشد بخلاف اقامت که آن برای اعلام حاضران است مسئله اذان زن و مست و مجنون مکروه است
و مستحب است اعادهٔ آن مسئله اگر مسافر یا کسیکه در مسجد بجماعت نماز میگذارد و اذان و اقامت را ترک کند مکروه باشد اما اگر
مسافری با قامت اکتفا نمود جایز بود مسئله اگر مسافر یا کسیکه در شهر در خانهٔ خود نماز میگذارد و اذان و اقامت هر دو را
ترک نمود بقول ابن مسعود و اگر در مسجد محله او اذان و اقامت گفته باشند جایز بود اما در دیهات اگر در مسجد اذان و اقامت گفته باشند
حکم مصلی در خانهٔ شهر بود و اگر نه حکم وی مسافر باشد مسئله چون مکبر در اقامت حی علی الصلوة گوید امام و قوم همه برای نماز
استاده شوند و چون بقد قامت الصلوة رسد امام در نماز شروع کند باب شروط الصلوة یکی از شرائط نماز
پاکی تن است از نجاست حقیقی و حکمی دوم پاکی جامه سوم پاکی جای نماز چهارم ستر عورت پنجم استقبال قبله ششم نیت
بدل که فلان نماز میگذارد مسئله عورت مرد زیر ناف تا زیر زانو است و عورت هر کنیز که مثل عورت مرد است مگر شکم و پشت
او نیز عورت است و عورت حره تمام تن است مگر روی و هر دو کف دست و هر دو قدم او عورت نیست مسئله کشف ربع
هر عضوی که عورت است منع میکند جواز نماز را چون ربع شکم یا ساق یا ران یا دبر یا ذکر یا خصیتین یا موی زن یا آنکه
هر عضو است و موی سر عضو دیگر عورت است و خصیتین عضو دیگر است مسئله هر که جامهٔ پاک ندارد و غیر از نجاست نیز پاره جامه
ناپاک نماز بگذارد و آنرا اعاده نکند مسئله اگر برهنه نماز خواند و ربع جامه او پاک است نماز وی روا نبود اما اگر کمتر از ربع پاک است
افضل آنست که نماز را با جامه بخواند و اگر برهنه بخواند جایز بود مسئله هر که جامه نیست مستحب است که نماز را نشسته باشارت بخواند
اگر استاده برکوع و سجود بخواند جایز بود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر از استقبال بقبله خائف باشد بهر جهت که تواند روی
آرد و نماز بگذارد مسئله هر گاه در قبله اشتباه شد و کسی نیست که از وی پرسد بتحری نماز بخواند و اگر بعد از فراغ خطا ظاهر شد
اعاده نکند و اگر در میان نماز علم خطا باشد یا رای دیگر گشت بگردد و نماز را تمام کند مسئله کسی را که قبله مشتبه شد
بی تحری نماز خواند روا نبود و اگر چه جانب قبله خوانده باشد زیرا که قبله او جهت تحری وی است مسئله اگر در شب تاریک
قومی بتحری نماز با جماعت خوانند و هر واحد بجانب تحری خود روی آورد و هیچکدام از حال امام واقف نیست نماز همه
جایز بود مگر نماز کسی که در میان نماز معلوم کند حال امام را و با وجود آن با امام مخالفت کند یا کسیکه بر امام مقدم

مقدم باشد یعنی ظن شود او را که از امام مقدم بوده است کذا فی جامع الرموز مسئله میان نیت و تحریمه بچیزی که مانع اتصال
باشد چون کلام و جز آن فصل نکند بدانکه نیت بدل است چنانکه مذکور شد و بدل میان هر دو فصل مسئله در نماز فرض تعیین
فرض در نیت شرط است و در نوافل و سنت و تراویح نیت مطلق نماز کافی است و مر مقتدی را نیت نماز امام و نیت اقتدا
بآن فرض است **باب صفة الصلوة** مسئله یکی از فرایض نماز تکبیر تحریمه است یعنی الله اکبر گفتن یا چیزی که
قائم مقام آن است بدانکه تحریمه نزدیک ما شرط نماز است لقوله تعالی وذکر اسم ربه فصلی و نزدیک امام شافعی
رکن است و دست برداشتن در تحریمه سنت است دوم قیام سوم قرائت چهارم رکوع پنجم سجود به پیشانی و بینی و نزد
امام ابی حنیفه به بینی کفایت کند بخلاف صاحبین فتوی بر قول صاحبین است ششم قعده اخیره بقدر تشهد هفتم خروج بصنع خویش
دیگری از واجبات نماز قرائت فاتحه است دوم ضم سوره سوم رعایت ترتیب در فعل مکرر بخلاف تکبیر تحریمه و قعده اخیره
که آن در نماز مکرر نیست و ترتیب در این هر دو فرض است چهارم قعده اولی پنجم تشهد در هر دو قعده اما در ذخیره
آنست که قعده اولی سنت است و دوم واجب است در هدایه خواندن تشهد در قعده اولی سنت است و در دوم واجب
لیکن مصنف این روایت را نیاورد و بنا بر آنکه قول پیغمبر علیه السلام مر ابن مسعود رض را بخوان التحیات فقط واجب میکند
فرق در قرائت تشهد در قعده اولی و دوم بلکه واجب میکند در هر دو چون هرگاه تشهد در قعده اولی واجب شد قعده
اولی نیز واجب باشد نه سنت ششم لفظ سلام بخلاف امام شافعی که نزدیک وی لفظ سلام فرض است هفتم قنوت
در وتر هشتم تکبیرات هر دو عید نهم تعیین قرائت در دو رکعت اولی دهم تعدیل ارکان و طمانیت در قومه و جلسه بخلاف
امام ابو یوسف و امام شافعی که نزدیک ایشان تعدیل فرض است بدانکه مراد از تعدیل آرام گرفتن است در رکوع و سجود
مقدار یک تسبیح و مراد از طمانیت آرامیدن جوارح و مفاصل است یازدهم بلند خواندن در جای بلند خواندن و آهسته خواندن
در جای آهسته خواندن مسئله غیر از فرض و واجب سنت است یا مندوب هر که خواهد که در نماز شروع کند هر دو دست بردارد
و انگشتان را بحال خود گذارد و بهر دو نر انگشت هر دو نرمه گوش را مساس کند و تکبیر گوید و نزد ع تکبیر هر دو دست را
تا هر دو کتف بردارد مسئله اگر بجای الله اکبر الله اجل یا الله اعظم یا الرحمن اکبر یا لا اله الا الله گفت روا بود مسئله اگر
تکبیر بفارسی گفت یا قرائت بعذر بفارسی خواند یا ذبح کرد و تسمیه بفارسی گفت جائز بود و اگر بجای تحریمه اللهم اغفر لی
گفت روا نبود و در نماز نه درآید کذا فی الهدایة زیرا که بجای تکبیر ذکری که مجرد تعظیم الله تعالی دلالت کند باید

است وآنکه مخلوط بدعا باشد جایز نیست مسئله بعد از تکبیر هر دو دست زیر ناف بنهد دو دست راست را بر دست چپ
نهد و در قنوت و در نماز جنازه نیز چنان بکند و در قومه و تکبیرات عیدین ارسال نماید بدانکه در هر قیام که ذکر مسنون باشد دست
ببندد و در قیامی که در ان ذکر مسنون نبود ارسال کند مسئله بعد از دست بستن ثنا گوید سبحانک اللهم وبحمدک وتبارک اسمک
وتعالی جدک ولا اله غیرک بخواند و توجیه نگوید یعنی انی وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض تا آخر آیت بعد تحریمه
نخواند مسئله بعد از ثنا تعوذ گوید بدانکه تعوذ تابع قراءت است نه تابع ثنا پس مسبوق پیش از قراءت تعوذ بخواند
و مقتدی تعوذ را چون قراءة نیست تعوذ نخواند بخلاف کسیکه تعوذ را تابع ثنا گفته است و چون تکبیرات عیدین بعد از ثنا است
باید که تعوذ بعد از تکبیرات باشد تا بقراءت متصل شود مسئله بعد از تعوذ تسمیه گوید و میان سوره و فاتحه تسمیه نخواند مسئله
ثنا و تعوذ و تسمیه را آهسته گوید بخلاف امام شافعی که نزدیک وی تسمیه را بلند خواند زیرا که تسمیه آیتی از فاتحه است نزدیک
او ما میگوییم احادیث صحاح وارد اند درانکه پیغمبر خدا صلوات الله سلامه علیه و خلفاء راشدین افتتاح بالحمد لله رب العالمین
کرده اند مسئله بعد از تسمیه فاتحه و سوره بخواند و بعد ولا الضالین آهسته آمین گوید و مقتدی در نمازهای جهریه در آمین گفتن
با امام متابعت کند بعد از ان تکبیر گویان برکوع رود و در رکوع هر دو دست بر هر دو زانو اعتماد کند و انگشتان هر دو دست را
در اعتماد کشاده دارد و پشت را هموار کند و سر را برابر پشت دارد و سه مرتبه یا زیاده از ان تسبیح گوید بعد از ان سمع الله لمن حمده
گویان سر از رکوع بردارد و مقتدی ربنا لک الحمد گوید و منفرد هر دو را جمع کند چون راست استاده شد تکبیر گویان بسجده
رود اول هر دو زانو بر زمین نهد بعد از ان هر دو دست بعد از ان روی را در میان هر دو کف دست خود نهد چنانکه هر دو
دست مقابل هر دو گوش او باشد و در سجده انگشتان هر دو دست را ضم کند و هر دو بازو را از شکم دور دارد و شکم را
از ران دور دارد و انگشتان هر دو پای را جانب قبله کند و سه بار یا زیاده از ان در سجده تسبیح گوید مسئله اگر بر پیچ
دستار یا بر ثوب فاضل سجده کرد جایز بود و اگر بر چیزی که حجم آن را می یابد و جبهه بران قرار میگیرد سجده کردن روا
باشد و اگر جبهه قرار نمیگیرد روا نبود مسئله اگر برای ازدحام خلق بر پشت کسیکه در نماز او شریک است سجده کرد جایز بود
و بر پشت غیر آن در نماز نباشد یا بیرون نماز روا نبود مسئله زن در سجود شکم را بر ران متصل سازد مسئله بعد از سجده تکبیر
گویان سر بردارد و درست نشیند باز تکبیر گویان بسجده دوم رود و درین سجده نیز سه بار یا زیاده از ان تسبیح گوید باز تکبیر گویان
سر از سجده بردارد و باز هر دو دست بعد از ان هر دو زانو را بردارد و قعده نکند و بر زمین اعتماد ننماید و راست استاده شود

شود بخلاف امام شافعی که وی قعده را سنت میگوید و جلسه استراحت می نامد مسئله رکعت دوم مثل رکعت اول
کند مگر آنکه ثنا و تعوذ در ان نگوید و دست نبردارد و چون رکعت دوم را تمام کند پای چپ بگستراند و بر ان بنشیند و پای راست
را استاده دارد و انگشتان پای راست را بجانب قبله کند و هر دو دست را بر هر دو ران نهد و انگشتان هر دو دست را
جانب قبله متوجه دارد بخلاف امام شافعی که نزد یک وی خنصر و بنصر عقد کند و بوسطی و ابهام حلقه نماید و چون بکلمه اشهد ان لا اله رسد بسبابه
اشارت کند چنانچه از بعضی علما نیز منقول است و تشهد ابن مسعود بخواند و در قعده اولی بران هیچ زیاده نکند و در نماز فرض در
دو رکعت اخیر و در فرض مغرب یک رکعت اخیر فاتحه بخواند و بران بسنده کند و اگر به تسبیح بسنده گیرد یا خاموش ماند جایز باشد
و اول افضل بود و چون رکعات تمام کرد همچو نشستن اول بنشیند بخلاف امام شافعی که نزد یک وی در قعده اخیره تورک سنت است
و زن در هر دو قعده تورک کند یعنی بر سرین چپ بنشیند هر دو پای را بجانب راست بر آرد مسئله در قعده اخیره بعد تشهد
مذکور درود و دعاهای ماثوره یا مشابه قرآن بخواند و از دعاهای که مشابه بکلام الناس باشد احتراز کند پس انچه از مردم
کنند از خدا تعالی نخواهد و چون از دعا فارغ شود بجانب راست به نیت کسیکه در ان جانب باشد از آدمی و فرشته
سلام گوید بعد از ان بجانب چپ به نیت کسیکه در ان جانب بود سلام دهد و مقتدی جانب امام نیز کند و اگر مقتدی برابر امام باشد
در هر دو جانب نیت امام کند و امام در هر دو سلام نیت کند و بقول بعضی امام نیت کسی نکند زیرا که اشاره می کافی است
و بقول بعضی نیت سلام اول بسنده نماید فصل فی القراءة مسئله در نماز جمعه و نماز فجر و در دو رکعت اول
از مغرب و عشا امام جهر خواند خواه ادا کند خواه قضا گذارد و منفرد را اختیار باشد و در قضا واجب است که خفیه بخواند
مسئله ادنی جهر اسماع غیر خود است و ادنی مخافت اسماع نفس خود است و هو الصحیح بخلاف کسیکه گفته است ادنی جهر اسماع
نفس خود است و ادنی مخافت تصحیح حروف مسئله هر چه تعلق بنطق دارد چون طلاق و عتاق و استثنا و جز آن ادنی مخافت
در ان اسماع نفس است تا اگر شخصی طلاق داد یا آزاد کرد بر وجهی که تصحیح حروف شود و نفس او نشنید طلاق واقع نشود
و آزاد نگردد و اگر طلاق بلفظ داد و ان شاء الله تعالی گفت بر وجهی که نفس او نشنید طلاق واقع شود و استثنا باطل شود
مسئله اگر در دو رکعت اول عشا سوره ترک کرد در دو رکعت اخیر با فاتحه ضم کند و اگر امام است هر دو را جهر خواند و اگر
فاتحه دو رکعت اول را ترک کرده است در دو رکعت اخیر قضا نکند زیرا که در ان فاتحه خواهد خواند پس اگر قضا کند به یکبار
تکرار فاتحه لازم آید و آن مشروع نیست مسئله فرض از قراءه مقدار یک آیت خرد است هر که بهمان اکتفا کند گنهگار شود

زیرا که ترک واجب کرده باشد مسئله قرائت مسنون در سفر که بسرعت باشد فاتحه است و هر سورتیکه بخواند و در سفر امن در فجر
فاتحه است و مثل سوره بروج و انشقت و در حضر در فجر و ظهر طوال مفصل مستحسن است و در عصر و عشا اوساط مفصل
و در مغرب قصار آن بدانکه طوال مفصل از سوره حجرات است تا سوره بروج و اوساط آن از سوره بروج است
تا سوره لم یکن و از لم یکن تا آخر قرآن قصار مفصل است و اگر ضرورت باشد بقدر حال مستحسن است مسئله تعیین سوره
در نماز بهر وجهی که غیر آنرا در آن نخواند مکروه باشد مسئله موتم در نماز خاموش باشد و بشنود و اگرچه امام آیت ترغیب یا ترهیب
بخواند قال الله تعالی اذا قرئ القرآن فاستمعوا له وانصتوا وقال علیه السلام اذا کبر الامام فکبروا واذا قرأ فانصتوا وقال علیه السلام
من کان له امام فقراءة الامام قراءة له وقال علیه السلام مالی انازع فی القرآن و آنکه موتم بخواند و امام بشنود خلاف
موضع باشد زیرا که صحیح آنست که امام بخواند و موتم بشنود چنانکه در حاشیه چلپی است مسئله مردم در وقت خطبه خواندن
امام خاموش باشند و بشنوند اگرچه امام در خطبه بر نبی علیه السلام صلوة گوید مگر آنکه آیت صلوا علیه وسلموا بخواند آنرا در دل بخوانند یا بزبان خفیه درود
بفرستند

فصل در جماعت

مسئله جماعت سنت مؤکد است قریب بواجب لقوله علیه السلام الجماعة من سنن
الهدی لا یتخلف عنها الا منافق و بقول بعضی واجب است که ثبوت آن به سنت مؤکد است لهذا آنرا سنت گویند و نزدیک
امام شافعی فرض کفایت است و نزدیک بعضی اصحاب امام شافعی و نزدیک کرخی و طحاوی و احمد بن حنبل فرض
عین است چنانکه در حاشیه چلپی است مسئله اولی بامامت کسی بود که از دیگران به احکام نماز عالم تر باشد چون احکام
مذکوره همه برابر باشند کسیکه قرائت او صحیح باشد اولی بود و اگر در قراءة نیز برابر باشند پرهیزگار تر از دیگران اولی بود بعد از آن کلان تر
از دیگران اولی باشد مسئله امامت بنده و اعرابی و فاسق و اعمی و مبتدع و ولد الزنا جایز بود و مکروه باشد مسئله
جماعت زنان که امام ایشان مرد نباشد مکروه بود و اگر با وجود کراهت جماعت کنند زنی که امام شود باید که برابر همه
استاده شود مثل امام مردان پیش نرود مسئله زن جوان را بهر پنج نماز بجماعت مردان حاضر شدن مکروه بود و پیر زن را
در ظهر و عصر مکروه باشد و در دیگر نمازها جایز بود مسئله اقتداء متوضی با متیمم جایز باشد زیرا که تیمم طهارت مطلق است
یعنی تمدید بوقتی از اوقات نیست و چون آب موجود نباشد نزدیک ما جنس زمین خلیفه آب باشد مسئله اقتدا
کسیکه پای را شسته است با کسیکه بر موزه مسح کرده است روا بود زیرا که موزه از سرایت حدث بپای مانع باشد
و آنچه بر موزه است به مسح پاک شود مسئله جایز است که استاده با نشسته اقتدا کند بنا بر فعل

رسول صلی الله علیه وسلم واصحاب او در اخرین نماز آن سرور علیه السلام چنانکه در حاشیه چلپی ست مسئله اقتداء
مومی با مومی و متنفل با مفترض روا بود و اقتداء مرد با زن و کودک جایز نباشد زیرا که تا غیر زنان نقص ثابت شده است
و کودک متنفل ست مسئله اقتداء طاهر با معذور و قاری با امی و ساتر با برهنه و غیر موحی با موحی و مفترض با متنفل و آن
زیرا که بنای قوی با ضعیف جایز نباشد مسئله اقتداء مفترض با مفترض فرض دیگر روا نبود زیرا که اقتدا اشرکت ست و آن
با اتحاد یکدیگر باشد مسئله امام قرائت دراز نخواند چه بسیار ست که در قوم اهل حوائج و ضعفا باشند و نیز قرائت رکعت
اول را بر رکعت دوم دراز نکند مگر در نماز فجر مسئله اگر مقتدی یکی باشد امام او را در جانب راست برابر خود استاده کند و اگر
زیاده بود خود پیش رود و مقدم استاده شود مسئله اگر در نماز امام فساد ظاهر شد مقتدیان نماز را نیز اعاده کنند زیرا که نماز
امام متضمن نماز مقتدی بود پس فساد نماز امام مستلزم فساد نماز مقتدی باشد مسئله در عقب امام اول مردان استاده شوند
بعد از آن کودکان بعد از آن خنثیان بعد از آن زنان مسئله اگر زن در پهلوی مردی حایل با امام اقتدا کند و زن
محل شهوت باشد و در نماز هر دو شریک بودند و امام نیت امامت زنان کرده باشد نماز مرد فاسد شود و اگر امام نیت امامت زنان
نکرده باشد نماز زن باطل گردد و اگر در پهلوی مرد اقتدا نکرده است به یک روایت نماز وی جایز بود و اگر چه امام نیت امامت زنان
نکرده باشد و به یک روایت جواز آن موقوف بر نیت امام باشد مسئله اگر قاری یا امی اقتدا کرد یا امی را خلیفه گرفت نماز همه
فاسد شود اگر چه در رکعت اخیر خلیفه گرفته باشد زیرا که در هر رکعت از نماز قراءة فرض ست لقوله علیه السلام لا صلوة الا بالقراءة
لیکن قراءة تحقیقی باشد یا تقدیری بود و در رکعت اخیر اگر تحقیقی نیست تقدیری هست لقوله علیه السلام قراءة الاولین قراءة
الاخرین و از امی هر دو قسم قراءة مفقود ست پس نماز وی از برای قدرت بر قراءة بسبب وجود قاری فاسد باشد و چون نماز
امام فاسد شود نماز مقتدیان نیز فاسد گردد چنانکه تحقیق این در حاشیه چلپی ست **باب الحدث فی الصلوة** اگر
مصلی را بی قصد در نماز حدث رسید جایز است که وضو کرده بر همان نماز بنا کند لیکن استیناف افضل بود اگر چه بعد
از تشهد حدث رسید بخلاف صاحبین که نزدیک ایشان بعد از تشهد نماز تمام شود و نزدیک امام شافعی اگر در نماز حدث
رسید نماز باطل گردد مسئله اگر امام را حدث رسید خلیفه گیرد و خود وضو کرده در جای وضو یا در جای نماز خود نماز را
تمام کند مگر آنکه خلیفه از نماز فارغ نشده باشد آنزمان خلف خلیفه نماز را تمام نماید و اگر مقتدی را حدث رسید همین
حکم ست یعنی پیش از فراغ امام عقب در جای خود نماز را تمام کند و بعد از فراغ امام چون منفرد وی مختار باشد

در جای وضو بنا کند و نماز را تمام کند یا در جای نماز خود تمام نماید مسئله اگر شخصی در نماز دیوانه شد یا بیهوش گشت یا خواب کرد چنانکه ناقض وضو باشد و محتلم گردید یا قهقهه خندید یا دانسته حدث کرد یا بر جامه یا بر بدن او زیاده از قدر درم نجاست افتاد یا از جراحت او خون جاری شد یا بگمان آنکه حدث رسید از مسجد برآمد و معلوم شد که طاهر بود یا در خارج مسجد بگمان حدث از صفها بیرون رفت و حدث نبود نماز را از سر گیرد زیرا که با این حوادث بنا بر قیاس قطع نماز باطل شود و آنکه در حدیث است که من قاء او رعف في صلوته فلينصرف وليتوضأ وليبن على صلوته ما لم يتكلم در حق حدث است که وقوع آن اکثر باشد و اگر از مسجد نبرآمده یا در خارج مسجد از صفوف بیرون نرفته است بر همان نماز بنا کند مسئله اگر بعد از تشهد دانسته حدث کرد یا بقصد سخن گفت یا دیگر منافی نماز از وی بقصد شد نماز تمام شود زیرا که خروج بصنعه از وی حاصل آمد مسئله اگر متیمم بعد از تشهد بر استعمال آب قدرت یافت یا ماسح بعمل اندک از پای موزه کشید یا مدت موزه تمام شد یا امی قراءت یاد گرفت یا برهنه جامه یافت یا مومی بر رکوع و سجود قادر گشت یا صاحب ترتیب را نماز فائته یاد آمد یا امام قاری مر امی را خلیفه کرد یا در نماز فجر آفتاب برآمد یا در نماز جمعه وقت عصر داخل شد یا عذر معذور زائل گشت یا بعد از نیکو شدن جراحت جبیره افتاد در این دوازده صورت نزد ابی حنیفه نماز فاسد شود زیرا که خروج بصنعه نزد وی فرض است و آن موجود نشد و نزد صاحبین تمام شد زیرا که خروج بصنعه نزد ایشان فرض نیست پس تمام کردن تشهد از نماز فارغ شود مسئله اگر بعد از تشهد امام قهقهه خندید یا بقصد حدث کرد نماز مسبوق باطل گردد زیرا که در میان نماز وی مفسد نماز واقع شد مسئله اگر امام بعد از تشهد سخن کرد یا از مسجد برآمد نماز مسبوق جایز بود زیرا که سخن و برآمدن از مسجد متمم نماز امام است نه مفسد آن چنانکه تحقیق این در ترجمه مذکور است مسئله اگر امام پیش از آنکه ما یجوز به الصلوة خوانده باشد در قراءت بند شد روا است که خلیفه گیرد و اگر بعد از خواندن ما یجوز به الصلوة خلیفه گرفت نماز امام فاسد شود زیرا که خلیفه گرفتن عمل کثیر است و بعد از خواندن بقدر جواز نماز بآن ضرورت نیست مسئله اگر امام مسبوق را خلیفه گرفت روا باشد و مسبوق نماز امام را تمام کند بعد از آن مدرک را پیش کند و مدرک با قوم سلام گوید زیرا که اگر مسبوق سلام دهد نماز وی و نماز امام اول اگر فارغ نشده باشد فاسد شود مسئله اگر در رکوع یا در سجده حدث رسید و وضو کرده بر همان نماز بنا نمود واجب است که آن رکوع یا سجده را اعاده کند و اگر در رکوع و یا در سجده یاد آمد که در رکعت اول یک سجده ترک شده است و در همان وقت آن را قضا کرد مستحب است که آن رکوع یا سجده را نیز اعاده کند مسئله

مسئله اگر امام را حدث رسید و با وی یک مقتدی ست بی آنکه امام نیت خلافت وی کند مقتدی خلیفه شود زیراکه نیت
از برای تعیین ست و اینجا احتیاج به تعیین نیست پس اگر آن مقتدی زن باشد یا کودک بود بقول بعضی نماز امام
فاسد شود زیراکه زن یا کودک امام وی گردد و بقول بعضی نماز مقتدی فاسد شود زیراکه وی از امام بیماند و چون امام او را
خلیفه نکرده است و خود صلاحیت آن ندارد خلیفه نشود اگرچه متعین ست بخلاف مرد که آن زیرا که تعیین و صلاحیت خلافت یافته شود

باب ما یفسد الصلوة و ما یکره فیها

مسئله یکی از مفسدات نماز سخن گفتن ست اگرچه بسهو باشد یا در خواب
دوم سلام دانسته زیراکه سلام بسهو مفسد نماز نباشد بنا بر آنکه از جمله اذکار ست سوم جواب سلام بسهو باشد یا به قصد و عمد
زیراکه جواب سلام از جنس کلام ست چهارم آه یا اوه یا اف گفتن پنجم گریستن با آواز بلند که بسبب درد یا مصیبت بود
بخلاف آنکه از ذکر جنت یا نار باشد ششم تنحنح بی عذر هفتم در جواب عطسه یرحمک الله گفتن و در جواب خبر ناخوش
انا لله وانا الیه راجعون و در جواب خبر خوش الحمد لله گفتن و در جواب خبر عجیب سبحان الله یا لا اله الا الله خواندن
هشتم فتح کردن قراءة غیر امام خود را اما فتح کردن قراءة امام خود را مفسد نماز نیست و بقول بعضی مشایخ اگر
از خواندن امام خود مایجوز به الصلوة یا بعد از انتقال کردن او به آیت دیگر فتح کرده است نماز فاتح فاسد شود
و اگر امام گرفت نماز وی نیز فاسد شود و بقول بعضی نماز هیچکدام فاسد نگردد و علیه الفتوی نهم از مصحف
خواندن دهم بر چیزی نجس سجده کردن یازدهم آنچه از مردم توان خواست از خدای تعالی خواستن دوازدهم
خوردن یا نوشیدن سیزدهم عمل کثیر کردن بدانکه در عمل کثیر اختلاف بسیار ست نزدیک بعضی عمل کثیر آنست
که در کردن بسوی دو دست احتیاج افتد و نزدیک بعضی آنست که عامل آنرا ناظر در نماز نداند و علیه اکثر المشایخ
و نزدیک بعضی آنکه خود مصلی آن عمل را کثیر داند امام سرخسی گوید این نزدیک امام نزدیکتر ست زیراکه اصل او تفویض ست
برای مبتلا به مسئله شخصی یک رکعت نماز گزارده بود و در رکعت دوم بی آنکه دست بردارد تکبیر گفت اگر
در غیر آن نماز شروع کرده است رکعت اول را به حساب نیارد و اگر در همان نماز شروع کرده است آنرا تمام کند
و رکعت اول در حساب باشد مسئله عمل قلیل مفسد نماز نباشد و آن غیر کثیر ست بر اختلاف اقوال که گذشت
مسئله اگر کسی بجائی در موضع سجود مصلی گذشت نماز مصلی فاسد نگردد و لیکن گذرنده گنهگار شود بدانکه
در موضع سجود تفصیل ست اگر مسجد صغیر بود هر جا که باشد در حکم موضع سجود ست و در مسجد کبیر و در صحرا نزدیک بعضی

موضع سجود آنست که دران سجده میکنند و نزدیک بعضی بر هر موضع که در وقت خضوع نظر افتد آنرا حکم موضع سجود
پس اگر گذشت زیر دکانی که بالای آن شخصی نماز میگذارد و بعضی اعضای این رهرو بعضی فروتنی اعضای مصلی را
مقابل گشت بروایت ثانی بزه کار شود مگر آنکه در موضع سجود نگذشته باشد مسئله مصلی که در صحرا نماز میگذارد
مستحبست که نزدیک موضع سجود مقابل یکی از دو چشم خود ستره استاده کند طول آن یک گز باشد و سطبری آن
چون سطبری انگشت میانه بود و جایز نیست که ستره را پیش خود بغلطاند یا بجای ستره بر زمین خطی یا کشید مسئله
اگر ستره در پیش نباشد و شخصی خواهد که در پیش وی شده بگذرد و یا خواهد که در میان ستره و مصلی روان شود جایز است
که مصلی او را بتسبیح یا باشارت منع کند و هر دو روا نباشد مسئله ستره امام مر مقتدی را کفایت کند اگرچه
مقتدی مسبوق باشد چنانکه در جامع الرموز است مسئله چون پیش مصلی راه نبود و ظن عدم مرور باشد روا است
که ستره را ترک کند **فصل در مکروهات** مسئله یکی از مکروهات سدل ثوب است و سدل در چادر آنست
که چادر را بر سر یا بر کتف اندازد و هر دو طرف آن را فرو گذارد و در قبا و مانند آن آنکه آنرا بر کتف اندازد و بی آنکه
هر دو دست را در آستین در آرد و یا هر دو جانب آنرا بهم کند دوم جمع کردن اطراف جامه که بخاک یا مانند آن آلوده
نشود سوم به بدن یا بجامه بازی کردن چهارم جمع کردن موی را بالای سر یا پیچیدن آنرا و در آوردن اطراف آنرا
در اصول آن پنجم پیچیدن یا کشیدن انگشتان را که آواز بر آید ششم دیدن بجانب راست و چپ یا میلان سر اگر
بگوشه چشم دید مکروه نبود هفتم دور کردن سنگریزه مگر یکبار برای سجده هشتم دست بر تهیگاه نهادن نهم اندام شکستن دهم
مانند سگ نشستن چنانکه بر هر دو سرین بنشیند و هر دو زانو را ایستاده کند یازدهم در سجده بازو گستردن دوازدهم بی عذر
چهار زانو نشستن سیزدهم ایستادن امام تنها در محراب مسجد یا بالای صفه و دکان یا بر زمین چهاردهم ایستادن مصلی عقب صفی که
دران فرجه باشد پانزدهم بودن صورت حیوان بالای سر مصلی یا در پیش او یا در برابر او اگر در عقب مصلی یا در زیر پای او باشد مکروه
نبود زیرا که درین اهانت صورتست شانزدهم برای سستی و کاهلی برهنه سر نماز خواندن و اگر برای خضوع و فروتنی خواند
مکروه نبود هفدهم در جامهای بذله نماز خواندن که بآن جامها در مجالس بزرگان نرود هیجدهم برای دور کردن خاک
بر پیشانی مسح کردن نوزدهم جانب آسمان دیدن بستم بر پیچ دستار سجده کردن بست و یکم آیات و تسبیحات را بدست شمردن
مسئله پوشیدن جامه که دران صورت حیوان باشد مکروه بود مسئله مکروه است وطی کردن بالای مسجد و بول کردن

در بیدن بر آن کج مکروه است بستن در مسجد را مسئله در مسجد نقش کردن بگچ یا بچوب یا بآب طلا مکروه نبود مسئله ستادن امام در مسجد و سجده کردن در محراب آن مکروه نباشد مسئله نماز گزاردن در عقب پشت شخصی که نشسته سخن میکند مکروه نبود مسئله نماز گزاردن بر بساطی که در ان صورت حیوان بود مکروه نباشد مگر آنکه سجده بر صورت افتد و صورت صغیر که ناظر را از بعید ظاهر نشود مکروه نباشد و نیز صورتیکه سر آنرا محو کرده باشند و صورت غیر جاندار مکروه نبود مسئله کشتن مار و کژدم در نماز مکروه نباشد مسئله بول کردن بر خانه که دران برای نماز جای ساخته اند و آنرا محراب نموده مکروه نبود زیراکه آن جای را حکم مسجد نیست

باب صلوة الوتر والنوافل

مسئله نزدیک امام وتر واجب است و نزدیک صاحبین و امام شافعی سنت مسئله وتر سه رکعت است بیک سلام و نزدیک امام شافعی بدو سلام و در یک قول او یک رکعت است بیک سلام مسئله در هر سه رکعت وتر سوره را با فاتحه ضم کند و همیشه در رکعت سوم پیش از رکوع تکبیر گوید و دست بردارد و قنوت بخواند و در غیر وتر نخواند بخلاف امام شافعی که نزدیک او بعد از رکوع در نصف آخر از ماه رمضان قنوت خواند و در غیر ماه رمضان در وتر نخواند و در فجر بعد از رکوع رکعت دوم همیشه خواند مسئله در قنوت وتر با امام شافعی متابعت کند و در فجر باوی قنوت نخواند و اصح آنست که تا آنکه امام از خواندن قنوت فارغ شود ایستاده ماند بقول بعضی منتظر سجده نشیند مسئله پیش از فجر و بعد از ظهر و بعد از مغرب و بعد از عشاء دو رکعت سنت است و پیش از ظهر و پیش از جمعه و بعد از جمعه چهار رکعت نیز سنت است بیک سلام مسئله پیش از عصر و پیش از عشاء و بعد از عشاء چهار رکعت مستحب است مسئله نوافل روز زیاده از چهار رکعت بیک سلام مکروه است و نوافل شب زیاده از هشت رکعت بیک سلام و چهار رکعت بیک سلام در روز و شب افضل است مسئله در دو رکعت فرض و در جمیع رکعات وتر و نوافل قراءة فرض است مسئله لازم است تمام نفلی که شروع دران کرده است بقصد اگرچه در وقت طلوع آفتاب و غروب آن باشد نه آنکه دران شروع کرده است بظن مثلا آنکه گمان برد که نماز ظهر گزارده است پس شروع کرد دران بعد از ان یاد آورد که ظهر کرده است پس این نماز که دران شروع کرده است نقل شده که اتمام آن لازم نیست اگر نقض کند مسئله قضا کند دو رکعت اگر چهار رکعت نفل شروع کرده و شفع اول یا ثانی فساد کند زیراکه اگر در شفع اول فساد شده است شفع ثانی بی شروع واجب نشود و اگر در شفع ثانی فساد شده است قضا شفع اول که آنرا ادا نموده است لازم نیاید زیراکه هر شفعه از نفل جدا است و نزدیک امام ابو یوسف چهار رکعت قضا کند زیراکه معتبر نزدیک وی تحریمه است کذا فی جامع الرموز و نیز دران است که اگر در نیت تعیین رکعات نکرده است

باتفاق دو رکعت قضا کنند مسئله اگر چهار رکعت نفل را نیت کرده بود و در شفعه اول یا در شفعه ثانی یا در یک رکعت از شفعه اول یا در یک رکعت از شفعه ثانی قراءت ترک کرد درین هر چهار صورت بالاجماع قضای دو رکعت لازم آید و اگر در هر دو شفعه یا در شفعه اول و در یک رکعت از شفعه ثانی قراءة نخواند درین دو صورت نزدیک طرفین قضای دو رکعت واجب شود زیرا که بترک قراءة در شفعه اول تحریمه باطل شد پس قضای شفعه ثانی لازم نیاید بنا بر آنکه دران شروع صحیح نشده است و نزدیک امام ابو یوسف قضای چهار رکعت واجب شود زیرا که بترک قراءة نزدیک وی تحریمه باطل نگردد پس شروع در شفعه ثانی صحیح باشد و بترک قراءة قضای آن لازم آید و اگر در یک رکعت از شفعه اول و در تمام شفعه ثانی یا در یک رکعت از شفعه ثانی قراءة نخواند درین دو صورت نزدیک شیخین قضای چهار رکعت لازم آید زیرا که بترک قراءة در یک رکعت از شفعه اول نزدیک ایشان تحریمه باطل نشود و بقول امام محمد قضای دو رکعت واجب شود زیرا که نزدیک وی بترک قراءة در یک رکعت نیز تحریمه باطل شود مسئله اگر چهار رکعت نفل شروع کرده بود و بعد از تشهد شفعه اول نقض کرد قضای شفعه ثانی لازم نیاید زیرا که دران شروع نکرده است مسئله اگر در چهار رکعت نفل قعدهٔ اولی گذاشت بقیاس فرض شفعه اول فاسد شود و قضای آن لازم نیاید اگر چه در نفل قیاس آن بود که فاسد شود و قضای آن لازم آید مسئله جائز است که نفل را نشسته تواند اگر چه قدرت بر قیام داشته باشد و اگر استاده شروع کرده است که بلا عذر بنشیند مسئله جائز است که نماز نفل را بیرون شهر در حالت سواری و بغیر جانب قبله بگزارد و برکوع و سجود اشارت کند زیرا که پیغمبر خدای صلوات الله و سلامه علیه بیرون شهر چنین گذارده است و چون فعل آنسرور علیه السلام مخالف قیاس بود بر مورد آن اقتصار نمود مسئله اگر در حالت سواری در نماز نفل شروع کرد و بعد از آن فرود آمد بنا جائز است که همان شروع تمام کند و در عکس این نماز فاسد شود زیرا که در صورت اول باشارت واجب شده بود برکوع و سجود ادا نماید پس ادای ناقص بکامل باشد و آن روا است و در صورت عکس ادای کامل بناقص می شود و آن جائز نیست

فصل در قیام ماه رمضان

مسئله در ماه رمضان بعد از عشا و پیش از وتر یا بعد از وتر بیست رکعت تراویح بده سلام سنت است و بعد هر ترویحه بقدر ترویحه بنشینند و توقف کنند بآنکه ترویحه چهار رکعت است و هر ترویحه را دو سلام است و یک جلسه بقدر چهار رکعت بعد از آن مسئله یک ختم در تراویح سنت است برای کسل قوم آنرا ترک نباید کرد مسئله در غیر ماه رمضان وتر را بجماعت نگذارد و در جامع الرموز گفته اگر در غیر ماه رمضان وتر را بجما

بجماعت گزاردن کرده است و در ماه رمضان جایز است اگرچه تراویح را بجماعت نگذارده باشد یا با امام دیگر گزارده باشد
اما اگر فرض را با امام نگذارده است در وتر با وی اقتدی نکند اما صحیح آنست که در هر حال اقتدی درست باشد کما فی الملتقط
بدانکه تراویح سنت مؤکده است زیرا که خلفاء الراشدین بران مواظبت نموده اند و رسول علیه السلام در ترک جواب
عذر خوف فرضیت فرموده است **فصل در نماز کسوف و خسوف و استسقا** کسوف گرفتن آفتاب را گویند
و خسوف گرفتن ماهتاب را و استسقا طلب باران را مسئله چون آفتاب گرفته شود امام جمعه با مردم بی اذان و اقامت
و بی خطبه دو رکعت نفل با طول قراءة بخواند و قراءة را دران جهر نکند و در هر رکعت یک رکوع کند بخلاف امام شافعی
که نزد وی در هر رکعت دو رکوع آرد و بعد از فراغ تا کشادن آفتاب دعا بخواند و اگر امام جمعه حاضر نباشد هر واحد نماز
را در مسجد تنها بخواند مسئله نماز خسوف چون نماز کسوف باشد مگر آنکه دران جماعت نبود مسئله چون امساک باران
شود نزدیک امام خلیفه یا نایب او با مردم شهر بعجز و شکستگی تمام پیاده در صحرا برود و از خدای تعالی باران بخواهند و دعا نموده
بجهند بی آنکه قلب ردا کنند و پیش از برآمدن کسی هر یکی بهر حال خود صدقه برآرد و اگر هر کدام تنها نماز بخواند جایز بود و نزدیک صاحبین
امام با قوم دو رکعت نماز نفل بجماعت بخواند و قراءة جهر کند و بعد از نماز بر زمین ایستاده مستقبل مردم دو خطبه بخواند و قوم تمام روی
به قبله نشسته و همچنین تا سه روز متوالی کنند کذا فی جامع الرموز و باید که در وقت استسقا ذمی حاضر نباشد زیرا که او موضع لعنت
و رحمت است و ایشان مورد غضب الهی اند باب ادراک الفریضه مسئله شخصی در نماز فجر یا مغرب تنها شروع کرده بود
که اقامت گفتند قطع کند و بجماعت بگذارد اگرچه یک رکعت گزارده باشد زیرا که اگر رکعت دوم را ضم کند در فجر نماز وی
تمام شود و در مغرب اکثر را گزارده باشد و للاکثر حکم الکل پس بجماعت از وی فوت شود یا بعد غروب پیش از فرض
دو رکعت نفل گزارده باشد و آن مکروه است نزدیک ما مسئله شخصی در فرض چهارگانی تنها شروع کرده بود
که همان فرض را اقامت گفتند بشکند و اقتدا بکند مگر آنکه رکعت اول را بسجده مقید کرده باشد پس رکعت دوم را نیز با وی (؟)
یار کند تا دو رکعت نفل شود و بعد از ان قطع کرده بجماعت ملحق شود و باید که در قطع اگرچه ابطال عمل است و خدای تعالی
فرموده است و لا تبطلوا اعمالکم اما ابطال که برای کمال عمل بود در حقیقت ابطال نیست پس افضل این کار همین است (؟) مسئله
اگر در نماز چهارگانی سه رکعت تنها گزارده بود که اقامت گفتند رکعت چهارم را نیز بگذارد و بعد از ان به نیت نفل با امام اقتدا کند (؟)
مگر در نماز عصر که نفل بعد آن مکروه باشد مسئله اگر در مسجدی بانگ نماز گفتند مکروه است که پیش از نماز از مسجد بیرون رود مگر آنکه

نماز گزارده باشد یا مقیم جماعت دیگر بود و چنانکه موذن یا امام مسجد دیگر باشد یا کسی بود که بی او در مسجد دیگر مردم که مجتمع شوند یا متفرق
گردند مسئله اگر در وقت ظهر یا عشا در مسجد اقامت گفتند مکروه است که پیش از نماز از مسجد برآید اگرچه نماز خود گزارده باشد زیرا که
ثواب نفل و فضیلت جماعت خواهد فوت شد مگر آنکه مقیم جماعت دیگر بود و فرض نگزارده باشد زیرا که جماعت دیگر را خلل خواهد انداخت
پس آنکه ثواب نفل و فضیلت جماعت یابد مسئله کسیکه نماز فجر یا عصر یا مغرب گزارده است مکروه نیست که از مسجد برآید اگرچه اقامت
آن وقت گفته باشند زیرا که نفل درین وقت مکروه است و سه رکعت نفل مشروع نیست مسئله کسیکه بترسد که اگر سنت فجر گزارد
نماز فجر بجماعت نخواهم یافت سنت را ترک کند مگر آنکه بداند که یک رکعت بجماعت خواهم یافت مسئله اگر سنت فجر فوت شده قضا نکند
مگر آنکه با فرض فوت شده باشد و نزدیک امام محمد تا زوال آنرا قضا کند اگرچه بی فرض فوت شود و بدانکه اگر سنت فجر با فرض فوت شود
تا زوال هر دو را قضا کند و بقول بعضی بعد زوال نیز هر دو را قضا کنند زیرا که چون شب تعریس پیغمبر علیه السلام نماز فجر فوت شده بود
سنت را پیش از زوال قضا کرد و فرض را باذان و اقامت و جهر قراءة بجماعت قضا نمود پس از اینجا قیاس کرده‌اند
و دیگر مکتوبات زیرا که این فعل پیغمبر علیه السلام منقول المعنی نیست اما چون سنت فجر از باقی سنتها اکد است از قضای آن قضای
سنتها لازم نیاید و از قضای آن بتبعیت فرض قضای آن بی تبعیت فرض ثابت نشود و لیکن چون قضای بتبعیت فرض پیش از زوال
ثابت شد قضای آن بتبعیت فرض بعد از زوال لازم آید زیرا که اختصاص بتبعیت به پیش از زوال معنی ندارد مسئله چون برای
ظهر اقامت گفتند سنت را ترک کند و با امام ملحق شود اگرچه بداند که بعد ادای سنت بجماعت خواهم رسید و پیش از دو رکعت که
از ظهر است قضا بگزارد مسئله غیر از سنت فجر و ظهر هیچ سنت را قضا نکند اگرچه با فرض فوت شده باشد مسئله اگر کسی سوگند کند
که نماز ظهر را بجماعت بگزارد و یک رکعت از جماعت یافت حانث شود و ثواب جماعت یابد مسئله کسیکه بعد از فراغ امام از جماعت
به مسجد درآید و نخواست که فرض خود را تنها ادا کند و اکثر بر آنند که سنت نخوانند زیرا که سنت وقتی مسنون است که فرض را
بجماعت گزارده باشد و گفته است حسن بن زیاد کسیکه فرض را در خانه خود بگزارد روا جایز نیست که سنت بیارد و لیکن اصح آنست که
نیز بیارد زیرا که رسول علیه السلام سنت نماز را ترک نکرده اند اگرچه جماعت فوت شده باشد اما اگر وقت تنگ باشد چنانکه می‌ترسد که اگر
سنت ادا میکنم فرض فوت خواهد شد سنت را ترک کند و بفرض ابتدا نماید مسئله اگر شخصی در حالت رکوع امام تکبیر گفت
و پیش از آنکه برکوع رود امام از رکوع برخاست آن رکعت را با امام حساب نکند و نزدیک امام زفر حساب کند مسئله اگر شخصی
پیش از امام برکوع رفت هنوز در رکوع بود که امام برکوع رسید نماز وی جایز بود بخلاف امام زفر که نزد وی ...

جایز نباشد زیرا که آنچه پیش از امام آورده است فاسده است پس چیزی را که بر آن بنا کرده است نیز فاسد بود و بنا بر آنکه
بنا بر فاسد فاسد باشد یا می گوئیم چون در یک چیز با امام موافقت کرد بسند باشد زیرا که برای صحت نماز مشارکت در یک
چیز کفایت کند **باب قضاء الفوائت** مسئله اگر از شخصی نمازهای یک شبانه روز که پنج فرض و یک وتر است
تمام فوت شد فرض است که به ترتیب قضا کند و اگر بعضی فوائت با وقتی جمع شود میان آن نیز ترتیب فرض باشد مسئله
هر که یاد دارد که وتر نگذارده است نزدیک امام فجر او جایز نباشد مگر آنکه اول وتر را قضا کند و نزدیک صاحبین جایز بود اگرچه
وتر را قضا نگذارده باشد زیرا که نزدیک امام وتر واجب است و نزدیک صاحبین سنت کذا فی جامع الرموز مسئله اگر کسی امام
کند فرض عشا را بی وضو گذارده است و سنت و وتر را با وضو گذارده است باید که فرض را اعاده کند زیرا که سنت تابع فرض است و لا وتر
که آن صلوة مستقله است نزدیک او چون او گذارده است وتر را بزعم آنکه عشا را با وضو گذارده است ترتیب ساقط شد زیرا که چون
اداء وتر یاد نداد که عشا بر ذمه من است و نزدیک صاحبین وتر را نیز با فرض اعاده کنند بنا بر آنکه وتر نزدیک ایشان صلوة مستقله نیست
مسئله ساقط گردد ترتیب نزدیک ما به سبب سه چیز است یکی تنگی وقت پس اگر وقت تنگ باشد که قضا و ادا هر دو گنجایش ندارد
هر قدر که وقت وفا کند با وقتی که قضا نماید چنانکه اگر عشا با وتر فوت شود و از وقت فجر زیاده از قدر پنج رکعت باقی نماند
نزدیک امام وتر را قضا کند و فجر را ادا خواند و اگر ظهر و عصر فوت شود و از وقت مغرب زیاده از قدر هفت رکعت باقی نمانده باشد
ظهر را با مغرب قضا نماید دوم فراموشی چنانکه در حین ادای وقتی فائته هرگز یاد نیاید سوم فوت شدن شش نماز اگرچه قدیمه بود یا حدیثه
کم شده قضا باید پس اگر از شخصی شش نماز یا زیاده از آن فوت شود جایز است که وقتی را با یاد آن ادا نماید اگرچه وقت وسیع باشد باز اگر قضا
دیگر از و فوت شود با یاد آن در وقت وسیع نیز وقتی جایز بود زیرا که به سبب نمازهای قدیمه که بر ذمه او است ترتیب از آن ساقط شده است
اگرچه بعضی آن را گذارده باشد چنانکه از شش نماز کمتر مانده باشد مگر آنکه تمام فوائت را قضا بخواند و بقول بعضی اگر از شش نماز کمتر ماند ترتیب
باز می گردد و امام سرخسی اول را اختیار نموده است و صاحب محیط برهان فتوی داده است مسئله اگر شخصی یک نماز فوت شده
و با یاد آن پنج نماز ادا کرد همه فاسد شود زیرا که ترتیب واجب بود لیکن نزدیک حنفیه فساد آن بر چیز موقوف بود و بقول ابی یوسف
و نزدیک امام بر قضای فائته موقوف باشد پس اگر ششم را نیز با یاد آن ادا کرد همه صحیح شود و اگر فائته را قضا نمود وصف فرضیت آن
پنج باطل گردد زیرا که از بطلان فرضیت بطلان اصل نماز لازم نمی آید و نزدیک امام محمد اصل نماز باطل شود و آنکه نزدیک امام فساد موقوف باشد
بنا بر آنکه اگر موقوف نشود در رعایت ترتیب کثیر لازم آید و آن باطل است **باب سجود السهو** مسئله اگر یک رکن را

بر رکن دیگر بسهو مقدم کرد چون رکوع قبل قراءة یا در رکن بسهو تاخیر شود چون تاخیر از قیام رکعت سوم بزیادتی بر تشهد اول قدر آنکه
از امام که اگر بر تشهد اول یک حرف زیاده کرد سجده سهو واجب شود و بقول بعضی خواندن اللهم صل علی محمد سجده سهو لازم نماید
لیکن صحیح آنست که بتاخیر مقداری که دران یک رکن ادا توان کرد سجده سهو واجب باشد یا یک رکن را بسهو مکرر کند چون دو رکوع
در یک رکعت یا واجبی بسهو تغییر داد چون جهر قراءة در نماز خفیه در جامع الرموز می آرد این مثال ترک واجب است تغییر واجب
که تکبیرات عیدین از قدر واجب کم و زیاده کند یا تلاوة را در رکوع یا در سجود خواند یا واجبی را بسهو ترک نمود چون ترک قعده اولی سجده سهو
واجب شود مسئله بسهو مقتدی بر هیچ یکی سجده سهو واجب نباید و بسهو امام بر امام و مقتدی سجده سهو واجب شود و در حاشیه چلپی میگوید
چون امام سجده سهو کند مقتدی باید که متابعت نماید و اگر امام سجده نکرد مقتدی نیز نکند مسئله مسبوق در سجده سهو با امام متابعت کند
بعد ازان آنچه از نماز با امام نیافته باشد آنرا بخواند مسئله هر که قعده اخیره را فراموش کرد تا آنکه نزدیک بقعده است بنشیند و سجده سهو نکند
و اگر نزدیک بقیام است ایستاده شود و در آخر نماز سجده سهو آرد و اگر از قعده اخیره بسهو برخاست پیش از آنکه سجده کند بنشیند و بعد تشهد
سجده سهو کند و اگر رکعت پنجم را بسجده مقید کرد فرض بسهو نفل شود پس اگر بخواهد رکعت ششم را نیز بان یار کند اگرچه واجب
نیست زیرا که نفل را که بقصد شروع نکرده است اتمام آن واجب نگردد مسئله اگر در قعده اخیره تشهد خواند بعد ازان بسهو
برخاست تا آنکه رکعت پنجم را بسجده نکرده است بنشیند و سلام دهد و اگر سجده کرد فرض وی تمام شود پس رکعت ششم را
نیز بان ضم کند تا هر دو رکعت نفل شود و بعد از تشهد سجده سهو آرد زیرا که اگر رکعت ششم را ضم نکند و بعد رکعت پنجم سجده سهو آرد
بر وجه مسنون واقع نشود و اگر سجده سهو را ترک کند ترک واجب لازم آید و این دو رکعت نفل را بجای سنت ظهر اعتبار نکند زیرا که
رسول علیه السلام در سنت ظهر تحریمه جداگانه مواظبت کرده است و هر که درین دو رکعت با امام اقتدا کند دو رکعت بر وی واجب شود زیرا که
ابتدا شروع کرده است پس اگر بشکند قضای آن لازم آید و نزدیک امام محمد هر که درین دو رکعت با امام ملحق شود شش رکعت بیارد
و اگر بشکست هیچ لازم نیاید مسئله اگر در دو رکعت نفل سهو افتاد سجده سهو کند و بعد از سجده سهو نفل دیگر بران بنا نکند تا سجده سهو
درمیان نماز واقع نشود و اگر بنا کرد جایز بود مسئله اگر شخصی را در نماز سهو افتاد و در آخر نماز به نیت سجده سهو سلام داد
اگر بعد از سلام سجده سهو کرد بدان سلام از نماز برآید و هر که با وی بعد از سلام اقتدا کرده باشد اقتدای وی جایز بود و اگر
وی بعد از سلام خنده قهقهه کرد وضو وی بشکست زیرا که درمیان نماز خندیده است و اگر مسافر بعد از سلام نیت اقامت
کرد دوگانه او چهارگانه نگردد و اگر بعد سلام سجده سهو نکرد و از نماز بیرون آید اقتدا کنندگان صحیح نشود و وضو نشکند و دوگانه

و دوگانی چارگانی نکرد و **مسئله** اگر در نماز سهو افتاد و بعد از تشهد اخیر بنیت قطع سلام داد جایز است که سجده کند

زیرا که نیت قطع اینجا باطل بود و تحریمه اول باقی باشد چون در نماز شک افتاد که چند رکعت گذارده است اگر اول مرتبه شک

افتاده است نماز را از سر گیرد و اگر بسیار می افتد تحری کند و بر تحری بنا نماید زیرا که در استینافت حرج باشد و اگر تحری هیچ جانب

پیش نشود قول را اعتبار کند و در جاییکه آنرا آخر نماز خود گمان میکند بنشیند چنانکه شک افتاد که سه رکعت گذارده است یا چهار رکعت

بعد از سه رکعت بنشیند و تشهد خوانده برخیزد و رکعت چهارم کند زیرا که نمی تواند که آخر نماز بعد از سه رکعت باشد بی نشستن

نماز فاسد شود زیرا که قعده اخیر فرض است **باب صلوة المریض** **مسئله** اگر شخصی بسبب مرض ایستادن نتواند یا مرض

در نماز حادث شده است یا پیش از نماز نشیند و بر رکوع و سجود نماز بخواند و اگر رکوع و سجود نیز نمی تواند کرد نشسته با اشارت نماز گذارد

و اشارت سجود را از اشارت رکوع فروتر کند و حاجت نیست که چیزی بلند پیش خود بدارد تا سجده بران آرد و اگر نشستن نیز متعذر شود

بر پشت بغلطد و سر را بجانب قبله کند و با اشارت نماز بخواند و یا بر پهلو بغلطد چنانکه روی بجانب قبله شود و با اشارت نماز بجا

آورد اولی باشد و اگر اشارت نیز متعذر گردد نماز را تاخیر کند بچشم یا ابرو یا بدل اشارت نکند **مسئله** اگر رکوع و سجود متعذر شود و قیام

و قعود متعذر نباشد نشسته با اشارت نماز بخواند و اگر استاده خواند نیز جایز بود ولیکن نشسته خواندن افضل باشد زیرا که مقصود

از نماز سجده است بنابر آنکه دران نهایت تعظیم است و قعود از قیام بسجده نزدیکتر است **مسئله** مریض با اشارت نماز

میگذارد و در اثنای نماز صحت یافت از سر بگیرد و اگر نشسته برکوع و سجود نماز می خواند و در میان نماز بر قیام قادر گشت ایستاده

و باقی نماز را استاده گذارد **مسئله** اگر در کشتی روان بی عذر نشسته نماز خواند جایز بود و در کشتی ایستاده بی عذر نشسته خواندن جایز

نباشد **مسئله** اگر شخصی یک شبانروز تمام دیوانه شد یا بیهوش ماند واجب است که نمازهای آن روز را قضا گذارد و اگر یک ساعت

بران زیاده گذشت قضای ماضی لازم نیاید و بقول امام محمد تا پنج نماز قضا لازم شود و چون شش نماز را استیعاب کرد قضا

ساقط گردد **باب سجود التلاوة** **مسئله** سجده تلاوت یک سجده است بشرط نماز میان دو تکبیر یعنی اول تکبیر

بر دارد و بی آنکه در آخر سجده تشهد بخواند یا سلام دهد و تسبیح سجده تلاوت چون تسبیح سجده نماز باشد **مسئله** بخواندن

آیت سجده و بشنیدن آن اگرچه بی قصد شنیده باشد سجده تلاوت واجب شود **مسئله** سجده تلاوت در قرآن نزد ما چهارده است

یکی در آخر سوره اعراف دوم در سوره رعد سوم در سوره نحل چهارم در سوره بنی اسرائیل پنجم در سوره مریم ششم سجده اول

در سوره حج بخلاف امام شافعی که نزد یک او سجده ثانی نیز است از سوره حج و آن قول الله تعالی ...

بدانکه هرجا که در قرآن رکوع یا سجود متصل است مراد از آن سجده صلوتیه باشد هفتم در سوره فرقان هشتم در سوره نمل نهم در سوره
سجده دهم در سوره ص و نزدیک امام شافعی در ص سجده نیست و در حج دو سجده است یازدهم در سوره حم سجده ولیکن نزدیک
امام شافعی بقول ان کنتم ایاه تعبدون است چنانکه منقول از حضرت علی رضی الله تعالی عنه و امام اختیار کرده است قول
ابن مسعود را که آن قول الله تعالی وهم لا یسأمون است زیراکه تاخیر در سجده جایز است نه تقدیم در آن دوازدهم در سوره والنجم
سیزدهم در سوره اذا السماء انشقت چهاردهم در سوره اقرأ است مسئله اگر امام آیت سجده خواند بر امام و مقتدیان او سجده تلاوت واجب
شود اگرچه مقتدیان نشنیده باشند و اگر مقتدی آیت سجده خواند بر هیچ یکی از قاری و غیر او که در نماز او است امام باشد
یا قوم او سجده واجب نیاید نه در نماز و نه در خارج آن مگر آنکه بیرون از نماز او شنیده باشد خواه در نماز بود خواه خارج از نماز
مسئله اگر مصلی در میان نماز خود از کسیکه در نماز او شریک نیست آیت سجده شنیده سجده تلاوت واجب شود چون از نماز
فارغ شود ادا کند و اگر در اثنای نماز ادا کرد اعاده نماید و آن نماز را اعاده نکند مسئله اگر شخصی از امام قوم آیت سجده شنید
و بعد وی اقتدا نمود یا در رکعت دیگر با وی اقتدا کرد واجب است که در خارج نماز سجده تلاوت کند و اگر پیش از سجود امام
در همان رکعت با امام اقتدا کرد همراه امام سجده بکند و اگر بعد از سجده امام اقتدا نموده است سجده تلاوت ساقط شود
مسئله سجده تلاوت که محل آن نماز است بیرون نماز جایز نباشد بخلاف سجده که واجب شده است در نماز و محل آن
خارج نماز است چنانکه گذشت مسئله اگر شخصی در خارج نماز آیت سجده خواند و متصل آن بلا فصل در نماز شروع نمود
باز همان آیت را در نماز خواند یک سجده بسند شود و اگر بعد از سجده در نماز شروع کرده است سجده دیگر واجب شود زیرا که
در صورت اول غیر صلوتیه تابع صلوتیه می شود اگرچه اتحاد مجلس نیست و در صورت ثانی جایز نیست که سجده صلوتیه
در خارج نماز ادا شود مسئله اگر در یک مجلس آیت سجده را مکرر خواند یک سجده کفایت کند خواه در میان دو خواندن
سجده کند خواه در آخر آن و در یک رکعت همین حکم است و نزدیک امام ابو یوسف اگر در دو رکعت تکرار کرد نیز همین حکم است
بخلاف امام محمد مسئله اگر دو آیت در یک مجلس خواند یا یک آیت در دو مجلس تکرار نمود دو سجده واجب شود مسئله اگر جایی
در حالت تنیدن ریسمان آیت سجده را مکرر خواند یا شخصی بالای درخت بر شاخهای مختلف آیت سجده را تکرار کرد به هر خواندن سجده
تلاوت واجب آید زیرا که بتنیدن ریسمان و باختلاف شاخها مجلس مختلف می شود مسئله اگر شخصی آیت سجده
را در یک مجلس تکرار خواند و سامع هر خواندن را در مجالس مختلف شنید به هر شنیدن بر سامع سجده تلاوت واجب شود

بخلاف اگر قاری در مجلس مختلف تکرار کرد و سامع در یک مجلس شنید بر سامع یک سجده واجب شود مگر آنکه اگر یک کار بکار دیگر شروع کرد در حق وجوب سجدهٔ تلاوت مجلس مختلف شود اگرچه در یک مکان باشد و نیز باختلاف مکان مجلس مختلف گردد مگر آنکه در خانه یا در مسجد بود زیرا که کنجهای خانه و مسجد در حکم یک مکان است مسئله اگر نشسته بر چارپا مجلس مختلف نشود بخلاف در سفینه که آنجا مختلف شود زیرا که در سفینه استادن در مجلس دلیل اعراض باشد مسئله اگر شخصی تمام سوره خواند و آیت سجده را ترک داد مکروه بود زیرا که باستنکاف مشتبه شود و اگر آیت سجده را خواند و باقی سوره را ترک نمود مکروه نباشد لیکن مستحب آنست که یک آیت یا دو آیت در وقت خواندن با آیت سجده ضم کند تا دفع توهم تفضیل شود مسئله مستحب است که آیت سجده را خفیه خواند تا بر دیگران واجب نشود باب صلوة المسافر

مسئله هر که بقصد سه شبانروز راه بسیر وسط از خانه های شهر خود بیرون آید مسافر شود و سیر وسط در صحرا سیر شتر و پیاده معتبر است و بقول بعضی بست و یک فرسنگ است و بقول بعضی هجده فرسنگ است و علیه الفتوی و بقول بعضی پانزده فرسنگ اکثر ائمه خوارزم بر این فتوی داده اند کما فی حاشیة شیخ الاسلام منقولا عن الزاهدی و سیر وسط در دریا سیر باعتدال ریح و در کوه آنچه مناسب کوه است مسئله مسافر را در تمام سفر وی رخصت است که چارگانی را دوگانی گذارد و در روزهای ماه رمضان را افطار کند اگرچه در سفر خود عاصی باشد مسئله چون مسافر در شهر خود داخل شود یا در شهر یا در قریه نیت اقامت پانزده روز کند مقیم گردد اما اگر کم از پانزده روز نیت اقامت کرد یا در دو موضع نیت اقامت پانزده روز نمود یا بقصد برآمدن فردا یا پس فردا چندین ماه گذشت مقیم نشود مسئله اگر لشکر اسلام در زمین حرب در آمد یا قلعه را در آن زمین محاصره کرد یا اهل بغی را در دار اسلام در بیرون شهر قلب نمود مقیم نشود اگرچه اقامت پانزده روز را نیت کرده باشد مسئله اهل خیمه های صحرا که خود نیت اقامت پانزده روز کنند مقیم شوند زیرا که نیت اقامت در صحرا از ایشان صحیح باشد بنا بر آنکه اقامت اصل است پس انتقال ایشان از جایگاهی بجایگاهی باطل نشود و هو الصحیح و بقول بعضی نیت اقامت از ایشان صحیح نباشد زیرا که نیت اقامت صحیح نمی شود مگر در شهر یا در قریه مسئله اگر مسافر چارگانی را تمام کرد و قعده اول نشست فرض وی تمام شود و آنچه زیادت نفل گردد ولیکن مکروه باشد زیرا که در آن تاخیر سلام است و شبهه عدم قبول است مر صدقه حق تعالی را و اگر در قعده اول ننشست فرض وی باطل شود زیرا که قعده اول در حق او فرض بود بنا بر آنکه باعتبار فرض او قعده اخیره بود که آن فرض است ترک فرض نماز باطل گردد مسئله اگر در وقت چارگانی با مقیم اقتدا کرد چهارگانه ادا

تمام کند زیرا که به نیت امام فرض وی چهارگانه شود و بعد از وقت اقتدا جایز نباشد زیرا که چون وقت گذشت
فرض مسافر تغییر پذیر نشود مسئله اگر مقیم با مسافر اقتدا کرد مسافر قصر کند و مقیم تمام گذارد و چون مسافر از نماز خود فارغ
شود مستحب است که بگوید یاران خود را که مقیم باشند بگوید نماز خود را تمام کنید که من مسافرم مسئله وطن اصلی
باطل شود یعنی وطن اصلی باطل شود و اگرچه در آن دو وطن مسافت سفر نباشد چنانکه اگر شخصی با اهل و عیال خود
از وطن اصلی به شهر دیگر انتقال کرد و آنرا وطن اصلی و مسکن خود گرفت چون در وطن اول درآید بی نیت اقامت
مقیم نشود و اما به سفر و به وطن اقامت وطن اصلی باطل نگردد چنانکه اگر شخصی از وطن اصلی خود مسافر شد یا در شهری
دیگر به نیت پانزده روز اقامت نمود چون باز به وطن اصلی رسد به مجرد دخول مقیم شود مسئله وطن اقامت باطل شود
یعنی به وطن اقامت و به سفر و به وطن اصلی باطل شود چنانکه اگر شخصی از وطن اقامت به نیت سفر برآمد یا در شهر یا در قریه
دیگر به نیت پانزده روز اقامت نمود اگرچه در میان وطن اقامت و آن شهر یا قریه مسافت سفر نباشد یا به وطن اصلی
خود انتقال کرد وطن اقامت باطل شود چون باز در آن وطن به نیت سفر رود بی نیت اقامت پانزده روز مقیم نشود مسئله
اگر مسافر نماز سفر را در حضر قضا میکند قصر کند و اگر فائته حضر را در سفر قضا میکند تمام کند باب صلوة الجمعه مسئله در جمعه
هشت چیز شرط است یکی اقامت مصر دوم صحت سوم آزادی چهارم ذکورة پنجم عقل ششم بلوغ هفتم سلامتی
چشم هشتم سلامتی پای چنانکه در رفتن مشقت نباشد کذا فی جامع الرموز اما اگر کسی که در وی این شروط موجود نباشد
در نماز جمعه حاضر شود و با امام اقتدا نماید از نماز فرض وی محسوب شود اگرچه بروی واجب نشده بود مسئله در ادای
جمعه شش چیز شرط است یکی مصر یا فنای مصر و فقها را در تفسیر مصر اختلاف است نزدیک بعضی موضعی است که در وی امیر بود و قاضی
باشد که احکام شرع را نافذ کند و اقامت حدود نماید و بقول بعضی موضعی است که چون اهل آن موضع که بر ایشان
جمعه فرض است در اکبر مساجد آن موضع جمع شوند نگنجند کذا فی حاشیة الچلپی ست و مختار مصنف تفسیر ثانی است
بنابر آنکه در احکام شرع خصوصا در اقامت حدود سستی ظاهر شده است و فنای مصر موضعی است که برای مصالح مصر
متصل مصر باشد چون موضع تاختن اسپان و جمع شدن لشکر و برآمدن برای تیراندازی و دفن کردن موتی و گذاردن
نماز جنازه و مانند آن دوم سلطان یا نائب او که سلطان امر جمعه را بوی سپرده باشد سوم وقت ظهر چهارم خطبه در
وقت جمعه پیش از نماز و آن نزدیک امام بقدر یک تسبیح است و نزدیک صاحبین ذکر طویل است که آنرا در عرف

عرف خطبه گویند و نزدیک امام شافعی دو خطبه است که هر دو او مشتمل بر تحمید و صلوة و وصیت به تقوی باشد و اول مشتمل بود
بر قرائة آیتی از قرآن و ثانی بر دعا بر کافه مومنان چنانکه معهود است و این نزدیک ما سنت است ششم جماعت که در سوای امام
سه مرد باشند پس اگر پیش از آنکه امام سجده کند مقتدیان گریختند امام در ظهر شروع کند مگر آنکه بعد از سجده گریخته باشند یا سه مرد
باقی مانده باشند ششم اذن عام مسئله جایز است که خلیفه یا امیر حاج در موسم حج در منا نماز جمعه بخواند و امیر موسم را جایز
نبود و در عرفات هیچ یکی را جایز نباشد مسئله اگر مسافر یا مریض یا بنده در جمعه امام شود جایز باشد بخلاف امام زفر
که نزدیک وی جایز نبود زیرا که بر ایشان جمعه فرض نیست ما می گوییم ایشان آن که حاضر شدند و گذاردند فرض اول ادا شود
مسئله اگر معذور یا محبوس در جمعه در شهر ظهر را بجماعت گذارد مکروه بود زیرا که جمعه جامع جماعات است
و در آن جایز نبود و از آن است که نزدیک امام ابو یوسف در یک شهر در دو جا جمعه جایز نیست مگر آنکه شهر را دو جانب باشد که هر جانب
آن بمنزل شهر بود چون بغداد و نزدیک امام محمد در یک شهر در دو جا یا سه جا جایز بود اگرچه آن شهر را دو جانب نباشد و گفته اند
منفی الثقلین که قول صحیح از امام اعظم و امام محمد آن است که در یک شهر در مواضع کثیر جایز بود و کذا فی حاشیة الچلبی بعد آنکه چون
ظهر معذور بجماعت مکروه باشد ظهر غیر معذور بطریق اولی مکروه بود مسئله اگر غیر معذور روز جمعه نماز ظهر را در خانه گذارده باشد
پیش از آنکه امام از نماز فارغ شود سعی کرد که بجمعه برسد نزدیک امام ظهر باطل شود اگرچه جمعه را نیابد و نزدیک صاحبین باطل نشود
مگر آنکه جمعه را بیابد مسئله هر که بروی جمعه فرض باشد واجب است که بشنیدن اذان اول بیع را و آنچه از اشغال نیاز رسیدن
بنماز مانع باشد ترک کند و برای جمعه سعی نماید کذا فی جامع الرموز مسئله چون امام بر منبر سوار شود نماز گذاردن و سخن کردن
بر مردم حرام شود کذا فی حاشیة الچلبی و در جامع الرموز میگوید چون امام از مکان خود برای خطبه بیرون آید بر مردم نماز و کلام
حرام گردد و دیگر وقتیکه خطبه را تمام کند مسئله چون امام برای خواندن خطبه بر منبر سوار شود باید که ظاهر باشد و روی بر قوم کند
و قوم بجانب امام روآرند و در جامع الرموز میگوید احسن است که بجانب قبله روآرند و موذن مقابل امام ایستاده اذان دوم بگوید
ازان امام بالای منبر ایستاده دو خطبه بخواند و در میان هر دو خطبه بجلسه فرق کند چون امام از خطبه فارغ شود موذن اقامة
بگوید بعد از آن امام با قوم دو رکعت فرض جمعه ادا کند باب العیدین مسئله در روز فطر مستحب است
که پیش از نماز چیزی بخورد و مسواک کند و غسل نماید و خوشبویی بمالد و خوب ترین جامهای خود بپوشد و صدقه
فطر ادا کرده بجانب مصلی برآید و در راه تکبیر بلند نگوید و اگر آهسته گفت روا باشد و پیش از نماز عید نماز نفل نخواند

مسئله نماز عید بروایت امام بشرایط نماز جمعه واجب شود و هو الاصح مگر آنکه خطبه در نماز عید شرط نباشد و آنکه امام محمد
گفته است که چون دو عید در یک روز جمع شود اول سنت باشد و ثانی واجب بود و بنابر آنست که وجوب آن بسنت ثابت
شده است مسئله اول وقت نماز عید از بلند شدن آفتاب باشد و آخر آن تا زوال آفتاب بود مسئله نماز عید
دو رکعت است چون امام تحریمه بسته در رکعت اول بعد از ثنا سه تکبیر گوید بعد آن فاتحه و سوره جهر بخواند و تکبیر گویان
برکوع رود و باز در رکعت دوم ابتدا بقراءة کند بعد از آن سه تکبیر گوید باز تکبیر گویان برکوع رود و در تکبیرات زوائد دست
بردارد و ارسال کند کما مر فی صفة الصلوة و میان دو تکبیر بقدر سه تسبیح فصل نماید چنانکه در کافی است و قوم در تکبیرات
با امام متابعت کنند مسئله چون امام از نماز عید فطر فارغ شود دو خطبه بخواند و در هر دو احکام فطر بیان کند مسئله اگر
کسی نماز عید با امام نرسید قضا نکند مسئله اگر در روز فطر بسبب عذر نماز نگذارند روز دوم گذارند و اگر روز دوم نیز عذر شد
روز سوم جائز نباشد مسئله عید الاضحی در احکام چون عید فطر است لیکن در عید الاضحی تا گذاردن نماز امساک مستحب باشد اگرچه
خوردن مکروه نبود و هو المختار و در راه عید الاضحی تکبیر بلند گوید امام در خطبه آن تکبیرات تشریق و احکام اضحیه را تعلیم کند و گذاردن
نماز عید الاضحی تا ایام تشریق جائز بود و بعد از آن جائز نباشد مسئله آنکه در بعضی مردم در روز عرفه بمشابهت واقفان عرفات
جمع شوند هیچ نیست یعنی از جنس هیچ چیزی که بر آن ثواب مرتب شود زیرا که وقوف در عرفات عبادت است و در غیر آن معلوم
نیست که عبادت باشد مسئله تکبیرات تشریق از فجر عرفه تا عصر عید بعد هر فرض که بجماعت مستحب گذارند بر مقیم مصر
و بر زنی که بمرد اقتدا کرده باشد و مسافر که بمقیم اقتدا کرده باشد واجب شود و بقول صاحبین از فجر عرفه تا عصر آخر ایام تشریق
واجب شود و بر قول مسئله مؤتم تکبیر را فرو نگذارد و اگرچه امام فرو گذاشته باشد و تکبیرات اینست الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله
والله اکبر الله اکبر ولله الحمد باب صلوة الخوف مسئله چون خوف دشمن یا درندة سخت شود باید که امام قوم را
دو طائفه کند یک طائفه را بجانب دشمن استاده کند و با طائفه دوم اگر مسافر باشد یک رکعت بخواند و اگر مقیم باشد
دو رکعت ادا کند بعد از آن این طائفه بجانب دشمن رود و آن طائفه در باقی نماز با امام شریک شود و چون امام سلام دهد
طائفه دوم مقابل دشمن شود و طائفه اول آمده باقی نماز خود بلا قراءة تمام کند بعد از آن طائفه اول بجانب دشمن
رود و طائفه دوم بیاید و نماز خود را با قراءة تمام نماید و در نماز مغرب امام با طائفه اول دو رکعت بخواند و با طائفه دوم
یک رکعت و حکم نماز فجر چون حکم نماز مسافر باشد و چون خوف سخت تر شود و مردم از توجه بقبله عاجز شوند

هر کدام تنها در سواری بهر جانب که تواند با شارت بخواند مسئله تقبال کردن و کشتی نمودن و سوار شدن نماز
فاسد نشود باب الجنائز جنائز جمع جنازه است و جنازه بفتح جیم میت را گویند و بکسر جیم سریر را گویند کذا فی حاشیة الچلپی
مسئله چون شخصی نزدیک بموت شود سنت است که روی او بجانب قبله کنند و او را بر پهلوی راست بغلطانند و یا بر
پشت خوابانند و ثانی مختار است و کلمه شهادت تلقین کنند و در جامع الرموز می آرد و کلمه شهادت را نزدیک وی بلند گویند چنانکه وی
بشنود و او را امر بگفتن آن نکنند چه در ان خوف ابا باشد و چون بمیرد زنخدان او را ببندند چنانکه دهن وی بسته شود و چشمهای
او را بپوشند مسئله تخت میت یعنی آنکه میت را بران غسل دهند و بقول بعضی آنکه او را بران بدفن برند و کفن او را پیش
از آنکه او را دران بپیچند سه بار یا پنج بار یا هفت بار خوشبو کنند یعنی مجمر را گرد آن بگردانند و از آن زیاده نکنند کذا فی جامع الرموز
و در برهان می آرد در سه وقت نزدیک میت خوشبوی بسوزند یکی در وقت برآمدن روح او و دوم در وقتیکه او را غسل دهند
سوم در وقتیکه او را کفن بپوشانند و جایز نیست که مجمر را همراه میت بدفن برند یا در قبر او خوشبوی بسوزند مسئله چون میت را برای
غسل بر تخته آورند جامها را از تن وی بکشند و عورت او را بپوشند اول وضو بکنانند و مضمضه و استنشاق نیارند و نزدیک امام شافعی
مضمضه و استنشاق نیز بیارند و به آبی که برگ کنار یا اشنان جوشیده باشند غسل دهند و اگر برگ کنار و اشنان نباشد به آب خالص
غسل دهند و سر و ریش او را بخطمی یعنی بگل خیرو بشویند طریق غسل آنست که اول میت را به پهلوی چپ بغلطانند و بر پهلوی
راست وی آب بریزند چنانکه آب تا تخت او برسد و زیر میت شسته شود و بعد از آن او را به پهلوی راست بغلطانند و بر پهلوی چپ
آب بریزند و آنکه غلطانیدن بر پهلوی چپ را مقدم کرد بنا بر آنکه بدایت غسل از پهلوی راست شود و بعد از آن میت را
بنشانند و شکم وی را بنرمی دست مسح کنند و اگر چیزی از شکم برآید آنرا بشویند و غسل او را اعاده نکنند و بعد از آن بدن میت را
بجامه خشک کنند مسئله ناخن میت نگیرند و موی وی را شانه نکنند و نزدیک امام شافعی ناخن بگیرند و موی را شانه
مسئله بر سر و ریش میت حنوط یعنی خوشبوی مرکب کذا فی جامع الرموز و بر مساجد کافور بمالند فصل در تکفین میت مسئله
سنت کفن مردان سه جامه است ازار و پیراهن و لفافه اما ازار و لفافه از سر تا قدم باشد و پیراهن از گردن تا قدم بود
و پیراهن جیب و آستین نکنند و تریز ندوزند و متاخران دستار را مستحب داشته اند مسئله سنت کفن زنان
پنج جامه است ازار و پیراهن و دامنی و لفافه و سینه بند و در حاشیه چلپی است که طول دامنی دو گز باشد و عرض آن
یکمند یک سر آن را بپوشند و طول سینه بند سه گز باشد و عرض آن از بغل زن تا زانو بود مسئله کفن کفایت برای مردان ١٠٠

باب الجنائز

دو جامه است ازار و لفافه و برای زنان سه جامه ازار و لفافه و دامنی مسئله طریق پوشانیدن کفن آنست که اول بر جنازه
میت لفافه بگسترانند و بالای آن ازار اندازند بعد ازان اگر میت مرد است پیراهن پوشانیده بالای ازار خوابانند و اول
از جانب چپ ازار بپیچند بعد ازان از جانب راست بعد ازان لفافه را نیز همچنان بپیچند و اگر زن است بعد از پوشانیدن
پیراهن موی او را دو گیسو سازند از هر دو طرف بالای سینه بر پیراهن اندازند و بالای پیراهن دامنی پوشانند بعد ازان ازار
و لفافه را بطریق مذکور بپیچند و بالای آن سینه بند بپیچند کذا فهم من جامع الرموز بعد ازان اگر خوف انتشار کفن باشد کفن را
از جانب سر و پای به بندند کذا فی البرهان **فصل در نماز جنازه** مسئله نماز جنازه فرض کفایت است یعنی اگر بعضی مردم گذارند از
دیگران ساقط شود و اگر کسی نگذارد همه گنهگار گردند مسئله نماز جنازه چهار تکبیر است یکی تحریمه و سه دیگر در تحریمه دست
بردارند بعد ازان ثنا گوید و در سه دیگر دست بر ندارد و بعد از تکبیر دوم درود فرستد و بعد از تکبیر سوم دعا بخواند و بعد از تکبیر
چهارم سلام دهد مسئله در نماز جنازه قراءة نبود و تشهد نباشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی بعد از تحریمه ثنا و بعد از
ثنا فاتحه بخواند مسئله برای کودک اگر پسر است بعد از تکبیر سوم این دعا بخواند اللهم اجعله لنا فرطا اللهم اجعله لنا ذخرا و اجرا
واجعله لنا شافعا و مشفعا و اگر دختر است چنین گوید اللهم اجعلها لنا فرطا و اجعلها لنا ذخرا و اجرا و اجعلها لنا شافعة و مشفعة
و برای بالغان چنین گوید اللهم اغفر لحینا و میتنا و شاهدنا و غائبنا و صغیرنا و کبیرنا و ذکرنا و انثانا اللهم من احییته
منا فاحیه علی الاسلام و من توفیته منا فتوفه علی الایمان مسئله امام در نماز جنازه مقابله سینه میت استاده شود
زیرا که سینه محل نور ایمان است مسئله سزاوار بامامت سلطان است و اگر حاضر نباشد قاضی است و اگر قاضی حاضر نباشد امام
محله است و اگر حاضر نباشد ولی میت است بترتیب عصبات و اگر باذن ولی دیگری امامت کرد جایز بود و اگر بی اذن کسی دیگر
ولی تواند که اعاده کند و اگر ولی امامت کرد غیر ولی را جایز نیست که اعاده کند مسئله اگر میت را پیش ازانکه بروی نماز گذارند
دفن کردند جایز است که بر قبر وی نماز گذارند مگر آنکه ظن شود که او پوسیده و ریزیده باشد تا سه روز آنرا مقرر کرده اند مسئله
در حالت سواری نماز جنازه روا نبود زیرا که هر چند بظاهر دعاست و ارکان نماز دران موجود نیست اما در حقیقت نماز است
پس بی ضرورت ترک قیام دران جایز نباشد مسئله نماز جنازه در مسجد جماعت مکروه بود خواه میت در خارج مسجد باشد
زیرا که چون میت داخل مسجد باشد احتمال است که مسجد آلوده شود و بقول بعضی اگر چه میت خارج مسجد بود نماز جنازه در
مسجد مکروه باشد زیرا که بنای مسجد از برای پنج نماز است مسئله چون بچه زاده بمیرد و اگر بعد از زادن گریسته باشد

باشد او را نام نهند و غسل دهند و کفن پوشانند و بر وی نماز گزارند و اگر بعد از زائیدن نگریسته غسل داده در جامه پیچیده دفن کنند و بر وی نماز نگزارند و بر مختار و در تسمیه وی اختلاف است لیکن مختار آنست که نام نهند

مسئله اگر کودک از دار حرب بیاید و کسی از مادر و پدر و همراه او نیست به تبعیت دار اسلام مسلمان شود و اگر با وی مادر و پدر است با یکی از ایشان چون یکی مسلمان شود کودک نیز به تبعیت آن مسلمان گردد و اگر وی تنها اسلام آورد اگر عاقل است اسلام وی مقبول باشد پس در این سه صورت چون کودک بمیرد بر وی نماز گزارند مسئله چون کافر بمیرد اگر ولی وی مسلمان است او را چون شستن نجاسات بشوید یعنی ابتدا وضو و تیامن نکند و بخرقه پیچد در مغاک تنگ بیندازند مسئله سنت است که جنازه را چهار کس بردارند و آنکه بهتر تو مقدم جنازه را بعد از آن مؤخر آنرا بر کتف راست خود باز مقدم جنازه را بعد از آن مؤخر آنرا بر کتف چپ خود و جنازه را بسرعت ببرند نه بدویدن مسئله مستحب است که روندگان با جنازه در راه عقب جنازه روند و مکروه است که پیش از نهادن جنازه بنشینند مسئله در قبر لحد کنند و میت را از جانب قبله در لحد فرود آرند و در وقت نهادن در لحد بگوید بسم الله و علی ملت رسول الله و روی میت را جانب قبله کنند و گره ها که برای خوف انتشار کفن بود بگشایند بعد از آن خشت خام یا قصب بر لحد راست کنند و قبر زن را در وقت دفن کردن بجامه پرده کنند چون سر لحد را پوشیدند قبر را بخاک پر کنند و مقدار یک وجب یا چیزی زیاده از زمین بلند سازند و مربع نکنند و لا تجصیص از عالمگیری باب شهید مسئله شهید کسی است که طاهر باشد و بالغ بود و بچیزی تیز او را بظلم کشته باشند و بکشتن وی مال واجب نشده باشد یا مرده را مجروح یافته باشند یا مشرکان یا اهل بغی یا قطاع طریق او را کشته باشند اگرچه بچیزی تیز نشده باشد پس جنب و حائض و نفسا و کودک شهید نباشد و کسی را که بچیزی ثقیل کشته باشند شهید نشود و دیگر مقتول مشرکان یا اهل بغی و قطاع طریق که مقتول ایشان بهر طریق که کشته باشند شهید است و بکشتن بعمد قصاص شهید نگردد و کسی که بسبب قتل آن بر قاتل دیت واجب شده باشد شهید نبود اما اگر پدر پسر خود را بالیتی نیز بظلم بکشد بر پدر مال واجب شود و پسر شهید باشد زیرا که مال بر پدر از برای حرمت واجب شده باشد نه از برای قتل پسر و نزد صاحبین بکشتن بچیزی ثقیل قصاص واجب شود و مقتول او شهید باشد مسئله هر که خاص شهید نیست چون پوستین و قبا و کلاه و سلاح و موزه از شهید جدا کنند و آنچه از جنس کفن باشد زیاده کنند و آنچه زاید بود کم کنند چنانکه از کفن مسنون کم و زیاده نشود مسئله شهید را غسل ندهند و نماز جنازه را بر وی خوانده با خون او را دفن کنند و کودک و جنب و حائض و نفسا را غسل دهند مسئله شخصی اثر قتل بر او یافته

و قاتل او معلوم نیست اگر در جائی است که بر اهل آن دیت و قسامت لازم شود او را غسل دهند بشنی تیز کشته باشند یا بچون آن
و اگر در جائی است که بر اهل قسامت واجب نیاید چون شارع عام و مسجد جامع او را غسل نه دهند زیرا که شهید است مگر آنکه بچیزی
تیز او را کشته باشند چه وی نزدیک امام شهید نیست پس او را غسل دهند اگرچه بعصا و سنگ کشته باشند و
نزدیک صاحبین اگر معلوم شود که بعصا کشته اند شهید باشد پس نزدیک ایشان او را غسل نه دهند و اگر معلوم شود که
بعصا یا غیر کشته اند شهید نبود پس بالاتفاق او را غسل دهند زیرا که نفس قتل واجب کرده است دیت را و عدم وجوب
دیت ابعاض جهل قاتل مقتول را شهید نگردانند و اگر هیچ معلوم نشود که بچه چیز کشته اند واجب است که او را
غسل دهند زیرا که معلوم نیست که نفس این قتل چه چیز را واجب کرده است و آنچه بالفعل واجب است دیت است
پس همان معتبر باشد مسئله کسیکه در معرکه مجروح شد بعد از ان خواب کرد یا چیزی خورد یا نوشید یا او را علاج
کردند یا از معرکه زنده با خیمه بردند یا تمام یک وقت نماز با قوت آن نماز با شعارت عاقل ماند چنانکه در حاشیه چلپی است
یا بچیزی وصیت کرد در همه صورتها او را غسل دهند و نزدیک امام محمد بجز وصیت غسل نه دهند مسئله اگر باغی
یا قطاع طریق کشته شد او را غسل دهند و بر جنازه او نماز نگذارند باب الصلوة فی الکعبة مسئله درون کعبه نماز گذاردن
از فرض و نفل همه جائز است و نیز در آن جماعه روا است اگرچه پشت مقتدی بجانب پشت امام باشد اما اگر پشت
مقتدی بجانب روی امام باشد روا نبود زیرا که بر امام مقدم خواهد شد و آن جائز نیست مسئله از بهر تعظیم کعبه
نماز بر بام آن مکروه بود و نزدیک امام شافعی درون کعبه بر بام آن نماز روا نبود مگر آنکه مقابل مصلی از دیوار کعبه
مقدار چوب پیش پالان شتر بلند باشد مسئله اگر مقتدیان در مسجد حرام با امام اقتدا کردند چنانکه گرد کعبه احاطه
نمودند هر که در جانب امام از امام بکعبه نزدیکتر باشد نماز وی روا نبود زیرا که از امام مقدم شود و در سه جانب دیگر
هر چند از امام بکعبه نزدیکتر باشد نماز وی روا بود زیرا که از امام مقدم نشده است کتاب الزکوة مسئله در طلا
و نقره و در مواشی و در اموال تجارت است اگر در تصرف مالک باشد و مالک آزاد و مکلف بود و بگذشتن یکسال زکوة
واجب شود مگر آنکه بقدر نصاب نباشد یا زاید از حاجت اصلی نبود زیرا که آنچه بآن حاجت اصلی است در آن
زکوة واجب نشود و چون خانه برای خوردن و جامه برای پوشیدن و درخت خانه و دواب سواری و بندگان خدمت و
سلاح استعمال و آلات حرفت و کتب مر اهل کتب را [illegible] مکاتب زکوة واجب نشود زیرا که مال مکاتب

ملک وی نیست اگرچه او را تصرف دران جایز هست مسئله بر قرضدار بقدر دین وی زکوة واجب نشود و مراد از دین

حق تعالی باشد چون نذر و کفارت یا زکوة پس برین تقدیر اگر مال وی بقدر نصاب باشد یا زیاده ازان

بر تمام مال زکوة واجب شود زیرا که مر وجوب زکوة را فراغ از دین شرط است مسئله در مال ضمار یعنی

در مالیکه از مالک غایب است و امید حصول آن نیست زکوة واجب نشود و چون مال گم شده و ساقط در بحر و مغصوب

که بران گواه نباشد و مدفون در صحرا که مکان آن فراموش شده باشد و مال قرض که قرضدار بعد از سالها اقرار

نموده باشد و بآن انکار کند و مالی که ظالم آنرا بظلم گرفته باشد و بعد از سالها بمالک آن برسد زیرا که در مال ضمار

مالک تصرف نمی ماند و ملک ذات بملک تصرف در وجوب زکوة شرط نیست کند و نزدیک امام شافعی در مال ضمار بعد

از رسیدن بمالک آن ادا کردن زکوة سالهای گذشته واجب شود مسئله مال قرض که قرضدار آن بر آن مقر است اگرچه

مفلس بود یا قاضی بافلاس او را حکم کرده باشد یا قرضدار منکر است و مالک بران گواهان دارد یا قاضی بران واقف

باشد چون آن مال بمالک آن برسد زکوة سالهای گذشته واجب شود مسئله اگر چیزی برای تجارت خرید بعد ازان

نیت خدمت کرد دران زکوة واجب نشود اگرچه باز نیت تجارت کرده باشد فاما اگر او را فروخته شد در بهای آن زکوة

لازم شود مسئله اگر شخصی مالی را که وی را سوی طلا و نقره و یا سوائم باشد بتملیک اختیاری مالک شود چون

به بیع و هبه و وصیت و نکاح و خلع و صلح از خون و در وقت مالک شدن نیت تجارت کند نزدیک امام ابو یوسف

در بهای آن زکوة واجب شود و نزدیک امام محمد در آنچه به بیع مالک شود زکوة لازم گردد و نزدیک بعضی خلاف در تسمیه

بر عکس مذکور است اما اگر بعد از مالک شدن نیت تجارت کند یا بملک غیر اختیاری مالک شود چنانکه بارث

مالک گردد زکوة لازم نشود اگرچه در وقت مالک شدن نیت تجارت کرده باشد مسئله اگر شخصی غیر از آن

مال را بفقیر خیرات میکند در وقت ادای یا در وقت جدا کردن نیت زکوة نمیکند از زکوة محسوب نگردد مسئله

اگر شخصی تمام مال خود را بفقیر تصدق کرد زکوة از ذمه وی ساقط گردد اگرچه بی نیت ادای زکوة تصدق

کرده باشد و اگر بعض مال را بی نیت تصدق کرده است نزدیک امام محمد آنچه تصدق کرده است زکوة آن

ساقط شود و نزدیک امام ابو یوسف چیزی را که خیرات کرده است زکوة آن نیز بر ذمه وی باقی ماند چنانکه

اگر شخصی دو صد درهم دارد و بعد از گذشتن سال تمام یکصد را بی نیت زکوة بفقیر خیرات کند نزدیک امام

محمد زکوة آن صد درم که از خیرات کرده است از ذمه وی ساقط شود و نزدیک امام ابو یوسف واجب
کرد زکوة دو درم را ازین صد که باقی مانده است ادا نماید باب الزکوة الانعام مسئله نصاب شتر پنج و نصاب
بقر سی و نصاب غنم چهل است پس هرچه ازین اموال بقدر نصاب رسد اگر سایمه باشد بعد از سال بران زکوة
واجب شود چنانکه مذکور شود و سایمه آنست که در اکثر سال بچراگاه رود مسئله در پنج شتر بختی باشند
یا عربی یک بز واجب شود و در ده دو بز و در پانزده سه بز و در بیست چهار بز و در بیست و پنج بنت مخاض واجب شود
یعنی بچه شتر که یکسال بر وی گذشته باشد و در سی و شش بنت لبون یعنی بچه شتر که بران دو سال گذشته باشد
و در چهل و شش حقه یعنی بچه شتر که بر وی سه سال گذشته باشد و در شصت و یک شتر چهار ساله واجب گردد
و در هفتاد و شش دو بنت لبون و در نود و یک تا یکصد و بیست دو حقه لازم شود بعد ازان در هر پنج یک بز دیگر لازم آید
و در یک صد و چهل و پنج یک بنت مخاض و دو حقه واجب گردد و در یکصد و پنجاه سه حقه باز از سر گرفته شود
پس در هر پنج یک بز دیگر واجب شود و در بیست و پنج بنت مخاض و در سی و شش بنت لبون و در چهل و شش
که جمله یکصد و نود و شش شود تا دویست چهار حقه واجب گردد باز همیشه از سر بگیرد چنانکه بعد از یکصد و پنجاه گفته شد
و بعد هر پنجاه یک حقه زیاده کند مسئله در سی بقر باشد یا جاموش یک تبیعه واجب شود یعنی بچه گاو یا جاموش
که بران یکسال گذشته باشد و در چهل یک مسنه واجب گردد یعنی بچه مذکور که بران دو سال گذشته باشد و آنچه
زیاده شود تا شصت آنرا حساب کنند و در شصت دو چند سی واجب گردد باز در هر سی یک تبیعه و در هر چهل
و یک مسن لازم شود و در شصت دو تبیعه و در هفتاد یک تبیعه و یک مسنه و در هشتاد دو مسنه و در نود سه تبیعه
و در صد دو تبیعه و یک مسنه و در یک صد و ده یک تبیعه و دو مسنه و در یکصد و بیست چهار تبیعه یا سه مسنه
همچنین الی غیر النهایه مسئله در چهل میش باشد یا بز بود یکی از جنس آن واجب شود باز در یکصد و بیست و
یک دو از جنس آن باز در دو صد و یک سه از جنس آن باز در چهار صد چهار از جنس آن لازم شود باز
در هر صد یک زیاده کند مسئله در اشتر و خر هر قدر که باشد زکوة لازم نشود مگر آنکه برای تجارت باشند
مسئله در عوامل و حوامل و آنکه علف در خانه خورند زکوة لازم نشود مسئله در بره گوسفند و بچه شتر و گوساله هر قدر که
باشند زکوة لازم نیاید مگر به تبعیت کبیر زیرا که اگر در چهل بره گوسفند یا در پنج بچه شتر یا در سی گوساله یا بچه جاموش یکی کبیر باشند

بتبعیت آن نصاب ثابت شود چنانکه در حاشیه چلپی است مسئله در اسپان نر که با آن مادیان نبود زکوة لازم نشود
و نیست در مادیان که با آن نر نباشد بیک روایت زکوة لازم نیاید مسئله در خیل اسپان که نر و مادیان باهم
مختلط باشند و هم سائم بوند از هر اسپ یک دینار یا از پنج عشر قیمت آن لازم شود و بقول بعضی این اختیار از اسپان عرب است
زیرا که قیمت آن قریب بایکدیگر باشد کذا فی حاشیة الچلپی و نیز در آنست که زکوة مذکور در اسپان مختلط نزدیک امام است
و نزدیک صاحبین در اسپان زکوة واجب نشود و مختلط باشند یا منفرد بوند و فتوی بر قول صاحبین است و بقول بعضی نزد
امام در اسپان را نصاب نیست و بقول بعضی نصاب هست اما در تعیین عدد نصاب اختلاف است و بقول ابوجعفر طحاوی
نصاب آن پنج است پس اگر کم از پنج باشند زکوة واجب نشود و بقول بعضی سه است و بقول زیلعی دو مختلط مسئله
انچه از زکوة و کفارت و عشر و نذر واجب شده باشد اگر در بدل آن قیمت آن بدهد روا باشد مسئله بر مصدق
واجب است که وسط بگیرد چنانکه نه نیک قدر باشد و نه نیک نزار و اگر وسط نیابد بگیرد ادنی را با نیادتی یا اعلی
و رد بکند زیادتی را مسئله انچه در میان سال زیاده شود با اصل النصاب ملحق گردد چنانکه مر شخصی را که در اول سال دو صد
درم باشد و در میان سال صد دیگر حاصل شود و در آخر سال اگر سه صد باقی مانده است از همه زکوة لازم اید اگرچه
بر این صد تمام سال نگذشته باشد زیرا که این صد با آن دو صد ملحق شود مسئله وجوب زکوة به نصاب متعلق بود
و انچه عفو است آنرا اعتبار نباشد چنانکه اگر شخصی مالک سی و پنج شتر شود و واجب بر او بنت مخاض است که در بیست و
پنج شتر بوده است پس اگر ده شتر از ان بعد از یک سال هلاک شود واجب بحال خود ماند مسئله اگر بعد از
یکسال تمام نصاب هلاک شود انچه واجب شده بود ساقط گردد و اگر بعض نصاب هلاک شود بهمان قدر از زکوة
ساقط گردد مسئله انچه از جنس نصاب هلاک شود اول آنرا العفو صرف کنند بعد از ان به نصابی که متصل
عفو است بعد از ان به نصاب متصل آن نصاب است بهمین طریق تا آنکه تمام شود چنانکه اگر از شصت شاة بیست شاة
هلاک شود یا از شش شتر یک شتر هلاک گردد یک شاة که بر چهل شاة و بر پنج شتر واجب بود بحال خود واجب ماند
همچنان اگر پانزده شتر از چهل شتر هلاک گردد چهار را العفو صرف کنند و یازده را به سی و شش که متصل است باقی ماند
بیست و پنج که واجب دران بنت مخاض است و اگر از چهل شتر بیست شتر هلاک شود چهار را العفو صرف کنند و
یازده را بنتی شش و پنج را به بیست و پنج باقی بهمانند بیست شتر که واجب دران چهار شاة است و همچنین اگر هلاک شده

بهیمت و پنج باقی بماند پانزده که واجب دران سه شاة است واگر هلاک شود ده باقی بماند ده که واجب دران
دو شاة است واگر هلاک شود ده و پنج باقی بماند پنج و واجب دران یک شاة است انچه مذکور شد وقتیکه شتر و
بقر وغنم درچندان سائم باشند و معنی سائم مذکور شده است مسئله اگر باغیان یا سلاطین این زمانه زکوة مواشی
را یا عشر خارج زمین را یا خراج آنرا یا زکوة اموال تجارت را گرفته درمصرف آن خرج نموده روا باشد زیراکه عشر
خراج مقاتله اند وایشان نیز از مقاتله اند بنا برانکه با کفار محاربه میکنند وزکوة مذکور را درمصرف زکوة صرف کرده اند
پس برخداوندان اموال اعاده آن لازم نباید واگر زکوة را درمصرف زکوة صرف نکرده اند برخداوندان اموال
واجب است که زکوة اموال باستحقاق آن درخفیه اعاده کنند وبه لفتی وآنکه بعضی علما گفته اند که اعاده
واجب نشود زیراکه چون ایشان بر مسلمانان مسلط شده اند حکم ایشان حکم امام باشد ولهذا تفویض قضا واقامت جمعه
را عیادا ازایشان جایز بود جوابش آنست که نصب قضات واقامت جمعه انچه از شعار اسلام است ضروریست
وانچه بضرورت ثابت شود بقدر ضرورت جایز باشد در زکوة بر خلاف آنست زیراکه اصل در زکوة آنست که
تخفیه دهد لقوله تعالی وان تخفوها وتوتوها الفقراء فهو خیر لکم وآنکه بعضی فضلا گفته اند چون خداوندان اموال
زکوة اموال را به نیت صدقه وادا زکوة بباغیان سلاطین این زمان داده اند از ذمه ایشان ساقط شود واعاده
آن لازم نباید زیراکه باغیان وسلاطین این زمان بسبب حقوق مردم که بر ایشان است فقرا اند شیخ ابو منصور
ماتریدی این را قبول ندارد ومیگوید که اعلام مصدق علیه دراداء زکوة ضروریست وزکوة چون صلوة عبادت
محضه است پس بی نیت خالص نیت خالصا لله تعالی ادا نشود ودرین صورت نیت خالص موجود نیست ودیگر آنکه
میگوید مصرف زکوة فقرا اند وباغیان وسلاطین این زمانه بفقرا صرف نمی کنند پس اگر ایشان از خداوندان
اموال زکوة را بالظلم گرفتند خداوندان اموال درخفیه بفقرا اعاده کنند ونیز دران است که اگر در وقت گرفتن
از ایشان بظلم به نیت اداء زکوة ودفع صدقه داده اند از ذمه ایشان ساقط شود زیراکه باغیان وسلاطین
ظالم بسبب حقوق مردم که بر ایشان است فقیر اند والاول احوط احتیاط تر بدانکه از روایت ثانی معلوم نمی شود
مگر سقوط زکوة از [illegible] ظلوم برای شفقت بروی ودفع حرج از وی وانکه نظام الدین التسلیمی که از علماء هرات
بود باین روایت تمسک کرده بوالیان هراة بگرفتن عشر وزکوة فتوی داده است وگرفتن آن از اصحاب(?)

به صفت معلومه بر ایشان فرض گردانیده است و منکر ازانکه فرض حکم نموده محض خطا است زیرا که روایت هدایه برین گونه
دلالت نیست و صفت معلومه که مذکور شد آنرا در ترجمه بیان نموده ایم مسئله در اموال کودک تغلبی هیچ زکوة واجب
نشود و در اموال زن تغلبی واجب شود زیرا که تغلبی قومی است از نصارای عرب چون حضرت عمر رضی الله تعالی عنه از ایشان
جزیه طلب کرد ایشان ازان ابا آوردند و گفتند ما از زکوة مسلمانان دو چند میدهیم اما جزیه نمیدهیم حضرت عمر رضی الله تعالی
عنه بهمان صلح کرد و گفت همین جزیه شما است شما هر چه نام نهید پس چندانکه از زکوة مسلمانان صلح شد از کودکان ایشان
نباید گرفت چنانکه از کودکان مسلمانان نمیگیرند و از زنان ایشان باید گرفت چنانکه از زنان مسلمانان میگیرند مسئله مالک
نصاب را جایز است که پیش از گذشتن سال زکوة یک سال را زیاده ازان ادا کند زیرا که مال نامی سبب است مر وجوب
زکوة را و گذشتن سال شرط وجوب ادای زکوة است پس چون سبب وجوب یافته شود ادای زکوة صحیح باشد واگرچه وجوب ادا نشده
باشد و نیز مالک یک نصاب را جایز است که زکوة چند نصاب ادا کند چنانکه صاحب دویست درم را جایز است که زکوة زیاده از دو
درم را ادا نماید بعد ازان اگر مالک آن قدر زیاده شود همان که ادا کرده بود کفایت کند اما هر که مالک نصاب نیست ادای زکوة از وی جایز
نبود یعنی اگر بعد ادا کردن مالک نصاب شود آن ادا کفایت نکند و زکوة این نصاب از ذمه وی ساقط نگردد مگر آنکه از سر نو ادا کند
مسئله نصاب زر بیست مثقال است و نصاب نقره دویست درم که ده درم ازان هفت مثقال باشد چنانکه از ده جزو مثقال یک درم
هفت جزو شود و ازانست که این وزن را وزن سبعه گویند پس یک درم نصف مثقال و خمس مثقال باشد و مثقال بیست قیراط است
و درم چهارده قیراط است و قیراط پنج جو است مسئله در زر و نقره معمول باشد یا غیر معمول چون بقدر نصاب باشد ربع عشر
واجب شود و همچنان در کالای تجارت که قیمت آن نصاب زر یا نقره باشد به قیمتی که مر فقیر را انفع بود یعنی اگر قیمت آن
بدرم انفع است مر فقیر را بدرم قیمت کنند و اگر بدینار انفع است بدینار قیمت نمایند بعد ازان در خمس که از نصاب زیاده
شود به حساب ربع عشر واجب گردد زیرا که در کمتر از خمس نصاب کسر لازم آید و در کسور نزد یک ما زکوة واجب نشود پس چون بر دویست
درم چهل درم زیاده شود یک درم در زکوة زیاده گردد و اگر هشتاد زیاده شود دو درم زیاده گردد و همچنان در هر چهل یک درم زیاده
و آنچه کمتر باشد عفو بود مسئله اگر در درمها نقره غالب است اعتبار مر نقره راست و اگر غش غالب است آن درمها
را قیمت کنند اگر بنصاب رسد زکوة واجب شود مسئله اگر در میان سال در نصاب نقصان شود آنرا اعتبار نبود
زیرا که معتبر اول سال و آخر سال است چنانکه اگر شخصی را در اول سال بیست دینار یا دویست درم باشد بعد ازان در میان سال

ازان کمتر شود یا در آخر سال نصاب کامل گردد زکوة تمام سال واجب شود مسئله نقره را نزدیک امام باعتبار قیمت ضم
کنند و نزدیک صاحبین باجزا ضم نمایند چنانکه اگر شخصی را ده دینار بود و نود درم که قیمت آن نود درم ده دینار باشد
نزدیک امام زکوة واجب شود و نزدیک صاحبین واجب نشود و اگر ده دینار و صد درم باشد باتفاق زکوة واجب
گردد بآنکه نزدیک صاحبین چون نیمه نصاب زر را با نیمه نصاب نقره ضم کردیم یک نصاب کامل شد پس زکوة واجب شود
و نزدیک امام چون قیمت صد درم ده دینار بود یا زیاده ازان نصاب زر ثابت شود و اگر کمتر از ده دینار بود و قیمت ده دینار
یا زیاده از صد درم خواهد بود پس نصاب نقره موجود گردد پس بهر تقدیر نزدیک امام نیز زکوة واجب شود باب العاشر
عاشر کسی است که حاکم برای گرفتن صدقه تجار بر راه گذر تجار نشانده مسئله اگر تاجری به عاشر گفت که تمام سال
بر من نگذشته است یا گفت از قرض فارغ نیستم یا در زکوة غیر سوائم دعوی کرد که در شهر بفقرا ادا کرده ام عاشر قول وی را
بی سوگند قبول نکند و در زکوة سوائم به سوگند نیز قبول نکند زیرا که جایز نیست که زکوة سوائم بفقرا دهد بلکه بر سلطان است که
ازو زکوة گرفته بمصرف زکوة صرف نماید و اگر دعوی کرد که زکوة این سال را بعاشر دیگر ادا کرده ام اگر آن عاشر درین
سال عاشر بوده است نیز قبول وی را به سوگند قبول کنند بی آنکه ازان عاشر از وی برات طلب نمایند مسئله هر چه
قول مسلم را دران بسوگند قبول کنند قول ذمی را نیز دران بسوگند قبول نمایند اما قول حربی را قبول نکنند مگر در کنیزک و
که گفت این کنیزک ام ولد من است پس اگر حربی در کنیزکی که با وی همراه است دعوی کرد که این کنیزک ام ولد منست عاشر
قول وی را قبول دارد و از وی از زکوة آن کنیزک چیزی نگیرد و اگر تاجر مسلم است عاشر از مال وی ربع عشر
بگیرد و اگر ذمی است نصف عشر و اگر حربی است و مال وی بقدر نصاب است و معلوم نیست که حربیان از تاجران ما
چه میگیرند عشر بگیرد و اگر قدر گرفتن حربیان معلوم باشد عاشر ما نیز از حربی همان قدر بگیرد که ایشان از تاجر ما
میگیرند مگر آنکه حربیان از تاجر ما تمام مال می گرفته باشند پس عاشر ما از تاجر ایشان تمام نگیرد بلکه بگیرد
عشر مال او را و اگر حربیان از تاجر ما هیچ نمیگیرند عاشر ما نیز از تاجر ایشان هیچ نگیرد مسئله اگر مالی
که با حربی است بقدر نصاب نباشد از وی چیزی نگیرند اگرچه اقرار کند که در خانه من بقدر نصاب مال است
مسئله چون از حربی عشر گرفتند و پیش از گذشتن سال باز بر عاشر گذر کرد اگر از دار الحرب آمده است باز عشر
بگیرند و اگر از دار اسلام بدار حرب رجوع کرده است هیچ نگیرند مسئله در خمر ذمی نزدیک امام عشر است و در خنزیر هیچ

هیچ نیست اگرچه با وی ماهر دو باشند یا یکی ازان هر دو بخلاف امام شافعی که نزدیک وی در هیچ کدام عشر نیست و نزدیک امام زفر در هر دو عشر است و نزدیک امام ابو یوسف اگر با وی هر دو است در هر دو عشر است زیرا که خنزیر را چون با خمر باشند در حق عشر تابع خمر میکند و اگر یکی ازان هر دو است در خمر عشر است و در خنزیر هیچ نیست زیرا که خنزیر از ذوات قیم نیست پس گرفتن قیمت آن چون گرفتن عین آن باشد و خمر از ذوات امثال است پس گرفتن قیمت آن چون گرفتن عین آن نخواهد بود مسئله اگر با شخصی مال بضاعت یا مال مضاربت باشد جایز نیست عاشر را که ازان مال از وی چیزی طلب کند زیرا که آن مال نزد وی امانت است مگر آنکه در مال مضاربت حصه آن شخص بقدر نصاب رسد پس بقدر حصه آن بر وی زکوة واجب شود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر با بنده ماذون مال تجارت باشد و وی مدیون بود عاشر را جایز نیست که از مال وی زکوة بگیرد و اگر مدیون نباشد و مولای وی با وی همراه نبود نیز از مال وی زکوة بگیرند زیرا که کسب وی ملک مولای وی است اما اگر مولای وی همراه وی بود عاشر از مال وی زکوة بگیرد

باب الرکاز

مسئله رکاز مال را گویند که زیر زمین بود مخلوق باشد یا موضوع و معدن آنکه در همان زمین مخلوق بود و کنز آنکه در زمین موضوع باشد مسئله در معدن زر یا مانند آن در زمین خراجی باشد یا عشری خمس لازم شود و آنچه باقی ماند مر مالک زمین راست و اگر آن زمین را مالک نبود باقی مر یابنده راست مسئله اگر در خانه کسی معدن برآید دران هیچ لازم نشود و در زمین دو روایت است بروایت اصل هیچ لازم نشود و بروایت جامع الصغیر خمس لازم گردد کذا فی جامع الرموز مسئله در مروارید زکوة واجب نشود زیرا که مروارید بقول بعضی باران ربیع است که در صدف افتد و بقول بعضی صدف حیوانی است که مروارید دران مخلوق میشود و در ان هر دو زکوة نیست کذا فی حاشیة الچلپی مسئله در عنبر زکوة لازم نشود زیرا که عنبر بقول بعضی سرگین دابه بحری است و بقول بعضی در بحر چون گیاه در میروید و در این هر دو زکوة نیست چنانکه در حاشیه چلپی است و نیز در انست که حکیم طوسی در رساله خود در دریا چشمه است که ازان مثل قیر عنبری برآید و نیز در فیروزه و جز آن از جواهر که در جبل یافته شود زکوة لازم نشود بخلاف آنچه از جواهر که از خزانه کفار بغلبه بدست آمده باشد در آن خمس واجب شود کذا فی حاشیة الچلپی مسئله کنزی که دران سکه اسلام باشد حکم لقطه دارد و آنکه دران سکه کفر بود ازان خمس لازم شود و باقی مالک خطه راست که در اول فتح اسلام مالک خطه شده است و اگر مالک خطه نباشد یعنی در اول فتح اسلام آن خطه را مالکی نبا

نکرده باشد باقی مر یابنده راست مسئله اگر شخصی به امان در دار الحرب رفت و در صحرا دار الحرب رکاز یافت تمام آن
مر یابنده را باشد و اگر در خانه حربی یافت تمام مر صاحب خانه را بود و اگر در زمین دار الحرب که ملک کسی نباشد
رکاز متاع یافت ازان خمس بگیرند باقی مر یابنده را بود

باب زکوة الخارج

مسئله در شهد زمین عشری
و در شهد جبل و در میوه جبل و در آنچه از زمین برآید و آنرا از آب روان و یا از آب باران آب داده باشند نزدیک امام
عشر لازم شود و پیش ازانکه اجرت درویدن کشت و جز آن برآورده باشند و اگرچه به پنج اوسق نرسد و تا یکسال
نه ایستد و نزدیک صاحبین و امام شافعی در کم از پنج اوسق هیچ لازم نیاید و وسق شصت صاع است و صاع هشت رطل
و در آنچه یکسال نه ایستد چون خضراوات مانند سیب و تره نزدیک ایشان صدقه واجب نگردد و نزدیک امام واجب
که مالک خضراوات صدقه خضراوات را بفقرا دهد نه آنکه از سلطان بگیرد مسئله در حطب و غیر آن چون نی و گیاه
صدقه واجب نشود مسئله هرچه از زمین برآید و آنرا از دلو یا دولاب آب داده باشند در آن نصف عشر واجب شود و پیش
ازانکه مؤنت زرع چون اجرت حصاد و جز آن برآورده باشند مسئله در خارج از زمین عشری تغلبی خمس لازم شود
اگرچه تغلبی مسلمان شود یا آن زمین را ذمی یا مسلم خریده باشد مرد و زن و خرد و بزرگ درین حکم برابر است زیرا
عشر است در خارج از زمین اطفال بالیس و چندان باشد در خارج از زمین اطفال تغلبی و نزدیک امام ابو یوسف
چون تغلبی مسلمان شود و در خارج از زمین وی یک عشر لازم شود مسئله اگر زمین عشری مسلم را ذمی خرید خراجی شود
و اگر بعد ازان مسلم آنرا ازو به شفعه گرفت یا بسبب فساد در بیع بر بایع آن رد شد باز عشری گردد مسئله اگر ذمی خانه
خود را باغ ساخت خراجی شود و اگر مسلم خانه خود را باغ کرد حکم آن حکم آب آن بود یعنی اگر آب آن آب خراجی است خراجی
شود و اگر آب آن آب عشر است عشری گردد مسئله آب آسمان و چاه و چشمه عشری است و جویبار اهل عجم
چون نهر یزدجرد و مانند آن خراجی است و سیحون و جیحون و دجله و فرات نزدیک امام ابو یوسف خراجی است و نزدیک
امام محمد عشری است مسئله در چشمه قیر و نفط که در زمین عشری یا خراجی بود هیچ لازم نشود الا در زمین خراجی اگر
در گرد چشمه زمین لایق زراعت باشد در ان خراج لازم شود

باب المصارف

مسئله مالک نصاب را
جایز است که زکوة مال خود را در جمیع مصارف زکوة صرف کند یا در بعض آن صرف نماید و نزدیک امام شافعی
واجب است که در جمیع صرف کند و از هر مصرف سه کس را دهد زیرا که اقل جمع سه است مسئله جمیع انواع

مصارف زکوة هفت است یکی فقیر که در ملک او بقدر نصاب نباشد دوم مسکین که در ملک وی هیچ نباشد سوم جابی
صدقات او را بقدر عمل وی روا بود چهارم مکاتب زیرا که در خلاص کردن رقبه وی از مال زکوة مدد کردن جایز است
پنجم مدیون که زیاده از قرض خود مالک نصاب نباشد ششم فی سبیل الله نزدیک امام ابو یوسف مراد از ان وامانده
غزا است و نزدیک امام محمد وامانده حج هفتم ابن سبیل که مال وی در سفر همراه وی نباشد مسئله جایز نیست که از مال زکوة
مسجد بنا کند یا میت را کفن دهد یا قرض میت ادا کند یا از مال زکوة غلام یا کنیزک خریده آزاد گرداند زیرا که در مال زکوة
واجب است که یکی از مستحقان زکوة تملیک کند و در صورتهای مذکور تملیک مستحقان نمی شود مسئله جایز نیست که
مال زکوة را باصل خود یا بفرع خود دهد اصل و فرع قریب باشد یا بعید بود و نیز جایز نیست که زوج بزوجه خود دهد یا زوجه
بزوج خود دهد یا مولی ببنده خود دهد و نیز جایز نیست که زکوة بدهد بغلامی که بعض آن آزاد باشد مسئله جایز نیست
که زکوة را بغنی دهد یا بطفل غنی یا ببندهٔ غنی که مکاتب نباشد و نیز جایز نیست زکوة دادن ببنی هاشم که آل علی
و آل عباس و آل جعفر و آل عقیل و آل حارث بن عبد المطلب است و نه ببندگان ایشان اگرچه آزاد باشند مسئله بذمی
زکوة دادن روا نبود و اگر ورای زکوة صدقهٔ دیگر داد روا باشد مسئله اگر مالک نصاب شخصی را زکوة داد بگمان آنکه
مصرف زکوة است بعد از ان ظاهر شد که بندهٔ او یا مکاتب او است اعاده کند و اگر ظاهر شد که پدر یا پسر او است یا ظاهر
که غنی است یا ذمی است یا هاشمی است یا بندهٔ هاشمی است اعاده نکند و نزدیک امام ابو یوسف اعاده کند مسئله
مستحب است زکوة دادن بقدری که از سوال یک روز بی نیاز کند و بیک کس دویست درم دادن مکروه بود مگر آنکه مدیون
باشد مسئله مکروه است که مال زکوة را بشهر دیگر فرستد مگر بقریبان خود یا بکسانیکه از اهل شهر وی محتاج تر باشند
باب الصدقة الفطر مسئله صدقه فطر از گندم یا آرد گندم یا پست گندم یا از مویز نصف صاع است و از خرما
یا جو یک صاع مراد از صاع پیمانهٔ صاع عراقی است که هشت رطل است که بوزن چهار من باشد هر من چهل استار و هر استار چهار و نیم
مثقال است پس یک من یکصد و هشتاد مثقال باشد و وزن مثقال در کتاب الصرف معلوم گردد و نزدیک امام شافعی
صدقه فطر از گندم یک صاع جایز است که پنج رطل است مسئله اگر در صدقه فطر وزن گندم دهد یا آنکه کیل گندم روا باشد نزد
امام محمد کیل روا نبود مسئله در صدقه فطر گندم دادن مستحب است و جائیکه بسیار ارزان گندم بخرند نزدیک امام ابو یوسف
درهم دادن مستحب است مسئله آزاد مسلم که مالک نصاب بود [illegible] صدقه فطر بر وی واجب شود و اگرچه [illegible]

وری نامی نصاب باشد و چنانکه یک سال تمام بروی نگذشته باشد یا خانه بود فاضل از سکونت وی که قیمت آن بقدر نصاب
باشد اگرچه برای تجارت نبود و آنچه بدان صدقهٔ فطر واجب شود در بیان زکوة بدان ثابت گردد یعنی مالک آن نصاب را
زکوة گرفتن حرام بود مسئله صدقهٔ فطر واجب می شود از نفس خود و از طفل خود که فقیر باشد و از بندهٔ خود
اگرچه کافر بود یا مدبر یا ام ولد باشد مگر آنکه مکاتب بود و برای تجارت باشد و واجب نمی شود از زوجه خود و از پسر کبیر خود
و از طفل خود که غنی باشد مگر از مال طفل و واجب نمی شود از بندهٔ خود که گریخته باشد مگر بعد از عود او مسئله بندهٔ
مشترک که نزدیک امام صدقهٔ فطر واجب نشود و نزدیک صاحبین واجب شود و در عبد مشترک که بالاتفاق واجب نشود
پس اگر بنده در دو کس مشترک باشند نزدیک امام بر هیچ کدام صدقه واجب نشود و نزدیک صاحبین بر هر یک حصه
یک بنده واجب شود کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر بنده را بشرط خیار فروختند صدقهٔ فطر بر کسی واجب شود که در وقت
طلوع فجر عید بنده در ملک وی باشد پس اگر بیع رد شد بر بایع واجب شود و اگر بیع تمام شد بر مشتری واجب گردد کذا فی حاشیة الچلپی
مسئله هر که پیش از طلوع فجر عید مسلمان شد یا متولد شد بر وی صدقهٔ فطر واجب شود و آنکه در شب عید بمیرد
یا بعد از طلوع فجر مسلمان شد یا متولد گشت بر وی واجب نگردد زیرا که سبب وجوب طلوع فجر است
نزدیک ما و از اینا فت و نزدیک امام شافعی هر که در شب مسلمان شود یا متولد گردد بر وی صدقه واجب نشود زیرا که
نزدیک وی سبب وجوب صدقه غروب آفتاب است از آخر صوم رمضان و وی آنرا نیافته است و هر که در آن شب بمیرد
بر وی واجب شود زیرا که سبب وجوب او یافته است مسئله اگر صدقهٔ فطر را پیش از روز عید داده باشد اگرچه پیش از ماه
رمضان داده باشد و بقول بعضی در آن اختلاف است چنانکه در ترجمه از حاشیهٔ چلپی نقل کردم مسئله تعجیل در صدقهٔ فطر
مستحب است و اگر تأخیر کرد ساقط نگردد کتاب الصوم مسئله صوم آنست که از صبح تا مغرب بنیت روزه از خوردن
و نوشیدن و جماع کردن پرهیز کند مسئله صوم رمضان فرض است باید که در آن ماه ادا کند و اگر عذر باشد در ماه دیگر قضا بکند
لقوله تعالی کتب علیکم الصیام و بر فرضیت آن اجماع منعقد است و لهذا منکر آن کافر می شود و صوم نذر واجب است زیرا که
ثبوت آن بنص قطعی نیست بنا بر آنکه قوله تعالی ولیوفوا نذورهم مخصوص البعض است زیرا که نذر معصیت و نذر الطهارة و نذر العیادة
و نذر الصلوة جنازه ازین حکم مخصوص است چنانچه در ترجمه این را تحقیق نموده ام و صوم کفارت مثل صوم نذر است و آنچه
جز آن است هم نفل است و این مضمون هدایه است و آنچه شارح بر هدایه بحث کرده است نیز در ترجمه مسطور است مسئله

و وقت نیت صوم رمضان و صوم نذر معین در مذهب اصح از غروب آفتاب سابق تا ضحوة کبری روز صوم است پس اگر در ضحوة کبری نیت کرد روا نباشد زیرا که شرط است که در اکثر روز نیت موجود شود و آن وقتی است که پیش از ضحوة کبری باشد و مراد از ضحوة کبری نصف نهار شرعی است و نهار شرعی از صبح صادق تا غروب آفتاب است به روایت قدوری نیت روزه مذکور تا زوال آفتاب جایز است و اول اصح است مسئله جایز است صوم رمضان و نذر معین به نیت صوم مطلق و به نیت صوم نفل و نیز جایز است صوم رمضان به نیت واجب دیگر مگر در سفر یا مرض که در سفر و مرض واقع می شود و از همان واجب بخلاف صوم نفل و نذر معین که آن به نیت واجب دیگر ادا نمی شود بلکه واقع می شود از واجبی که آن را نیت کرده است مسئله جایز است روزه نفل به نیت صوم نفل و به نیت صوم مطلق و وقت نیت روزه نفل قبل زوال آفتاب است مسئله شرط است در صوم قضا و صوم کفارت و صوم نذر مطلق که در شب نیت کند و تعیین نماید که قضا را یا کفارت را یا نذر را نیت می کنم کذا فی جامع الرموز مسئله اگر در شب شک یعنی شب سلخ شعبان که شب سیم باشد ابر یا غبار شد چنانکه در هلال شک افتاد نیت روزه غیر از نفل مکروه بود و اگر از واجب دیگر نیت کرد و رمضانیه آن روز ظاهر نشد در مذهب اصح همان واجب ادا شود و اگر چه مکروه باشد و بقول بعضی نفل ادا شود زیرا که غیر از نفل در آن روز منهی عنه است و اگر ظاهر شد رمضانیه آن روز آن روزه از رمضان بود زیرا که روزه ماه رمضان به نیت واجب دیگر ادا می شود مسئله اگر روز شک بصوم معتاد او موافق افتاد روزه نفل بالاجماع در آن روز مستحب بود و اگر نه مردم خواص چون قاضی و مفتی روزه نفل بدارند و غیر از ایشان بعد از زوال افطار کنند و در جامع الرموز آورده که مراد از خواص علما اند کذا فی التمرتاشی باک نیست نیت روزه راضی ذات بود چنانکه به قصد رمضان نیت کنند کذا فی النهایه مسئله اگر در شب شک چنان نیت کرد که اگر فردا از رمضان بود روزه رمضان خواهم داشت و اگر نه روزه نخواهم داشت روزه او روا نبود و مسئله مکروه است که چنان نیت کند که اگر فردا از رمضان است روزه من از رمضان باشد و اگر نه از واجب دیگر باشد یا گفت و گرنه از نفل بود اما اگر رمضانیه فردا ظاهر شد روزه از رمضان بود زیرا که مطلق نیت در او موجود است و در صوم رمضان همان کفایت کند و اگر ظاهر نشد در هر دو صورت روزه نفل جایز باشد زیرا که مطلق نیت در هر دو صورت موجود است در روزه نفل همان کفایت کند و در صورت اول در واجب و دیگر متردد است و به تردد

واجب او نشود مسئله هر که تنها هلال رمضان دید روزه بدارد اگرچه قول او رد کرده باشند و هر که تنها هلال شوال
دیده است نیز روزه بدارد زیرا که در هلال فطر گواهی یک کس معتبر نیست اگر کسی ازین هر دو افطار کرد قضا بدارد و لیکن کفارت لازم
نشود و نزد امام شافعی که نزدیک او کفارت نیز لازم شود مسئله روز ابر و غبار از برای صوم بی دعوی و بی لفظ شهد گواهی
یک کس عدل معتبر باشد اگرچه بنده باشد یا زن باشد یا محدود فی القذف بود که تائب شده باشد مسئله از برای فطر
شرط است که در روز ابر و غبار دو مرد یا یک مرد و دو زن بلفظ اشهد گواهی دهند بی آنکه کسی دعوی کند مسئله اگر در آسمان
ابر و غبار نباشد شرط است که جمع عظیم گواهی دهند چنانکه بخبر ایشان یقین شود و عقل مجمع بودن ایشان بر کذب حکم
کند هلال فطر بود یا هلال صوم باشد مسئله اگر روز ابر بگواهی دو عادل رمضانیت رمضان ظاهر شد چنانکه بران
گواهی سی روز روزه داشتند و در شب سیم باز ابر شد حلال است که بی رویت هلال افطار کنند اگر بگواهی یک عادل رمضانیت
ظاهر شده است بی رویت هلال افطار حلال نبود زیرا که بگواهی یک عدل فطر ثابت نمی شود و بقول امام محمد تبعیت صوم
فطر نیز ثابت شود پس بی رویت هلال افطار حلال بود زیرا که بسا چیز است که به تبعیت ثابت می شوند و بالاصالت
ثابت نمی شوند مسئله در احکام مذکور اضحی همچو فطر است پس لفظ شهادت و تعداد شاهدان در اضحی نیز شرط
باشد کذا فی حاشیة الچلپی **باب ما یوجب الفساد** مسئله یعنی در بیان آنچه بفساد کردن روزه
واجب شود چون قضا و کفارت مسئله هر که در ماه رمضان بی عذر دانسته در روز در قبل یا در دبر جماع کرد یا
جماع کنانیده شد یا آنچه غذا یا دوا شود بخورد یا بنوشید یا خون کشید بگمان آنکه روزه فاسد شد افطار کرد روزه قضا بدارد
و کفارت دهد کفارت روزه چون کفارت ظهار باشد یعنی برده آزاد کند و اگر نتواند دو ماه متوالی روزه دارد
و اگر نتواند شصت مسکین را طعام دهد هر مسکین را نیم صاع از گندم یا یک صاع از جو مسئله اگر در غیر ماه رمضان
دانسته روزه فاسد کرد یا در ماه رمضان نادانسته افطار کرد یا بخطا آب فرو رفت چنانکه در وقت مضمضه در حلق
داخل شد یا باکراه افطار نمود یا حقنه کرد یا در بینی دارو انداخت چنانکه تا استخوان بینی رسید یا در گوش دارو انداخت
یا در جراحت سر دارو کرد چنانکه بدماغ رسید یا در جراحت شکم دارو انداخت چنانکه بشکم در آمد یا سنگریزه
را فرو برد یا بعمد قی کرد چنانکه بپر دهن رسید یا بگمان شب بعد از دمیدن صبح صادق طعام
سحر خورد یا پیش از غروب بگمان غروب افطار کرد یا بفراموشی خورد و بگمان آنکه افطار شد دانسته خورد یا زن

یا نفی روزه دار را در خواب حاجت غسل کرده شد یا در تمام رمضان نیت روزه یا نیت افطار نکرد یا بی نیت صبح کرد در روز پیش از نیت بخورد در همه این صور تها بی کفارت قضا لازم شود مسئله اگر افطار شی طعام خورد یا آب نوشید یا جماع کرد یا در روز محتلم شد یا بجانب زنی یا امرد بشهوت نگاه کرد چنانکه انزال شد یا روغن در ایلیا یا سرمه انداخت یا غیبت کرد یا قی بی اختیار از خود آمد یا قی قلیل بزور کرد یا با جنابت صبح کرد یا در سوراخ ذکر روغن انداخت یا در گوشش آب در آمد یا در حلق غبار یا دود یا مگس در آمد در همه این صور تها روزه باقی است پس پیش از وقت فطار نکند مسئله اگر باران یا برف در حلق رفت گمان صبح روزه فاسد شود مسئله اگر بهیمه یا میت یا دختر نابالغ چنانکه در ران یا در دست وطی کرد یا بوسه گرفت یا مساس کرد در همه این صور تها اگر انزال شد روزه فاسد شود و قضا لازم آید بغیر کفاره مسئله اگر گوشت را که در دندانها مانده بود فرو برد روزه فاسد شود و قضا لازم آید بگر آنکه از نخود کمتر باشد اگر بدست یا بخلال یا بنوک زبان از دهن بیرون آورده فرو برده است و کمتر از نخود نیز قضا لازم شود مسئله اگر یک دانه کنجد را در دست کرده فرو برد روزه فاسد شود و اگر خائید هیچ لازم نیاید زیرا که در دهن ناچیز می گردد مسئله اگر قی کثیر فرو رفت یا آنرا فرو برد روزه فاسد شود و در قلیل بهر دو حال فاسد نشود و نزدیک امام محمد بفرو بردن فاسد می شود و بفرو رفتن فاسد نمی شود قلیل یا کثیر بود پس اگر کثیر را فرو برد باتفاق فاسد شود و اگر قلیل فرو رفت باتفاق فاسد نشود و اگر قلیل را فرو برد نزدیک امام ابو یوسف روزه فاسد نشود و نزدیک امام محمد فاسد شود و اگر کثیر فرو رفت نزدیک امام محمد روزه فاسد شود و نزدیک امام ابی حنیفه فاسد نشود زیرا که معتبر نزدیک امام ابو یوسف کثرت است و نزدیک امام محمد فعل خود مسئله روزه را چشیدن مکروه بود تنها باشد یا با دیگر بود و نیز خائیدن مکروه باشد مگر طعام کودک که در وقت ضرورت بود و نیز مکروه است بوسه گرفتن اگر از وقوع و انزال ایمن نباشد کذا فی جامع الرموز مسئله روزه دار را سرمه کردن و روغن مالیدن و مسواک کردن اگر چه بعد از زوال بود مکروه نباشد و بقول امام شافعی مسواک کردن بعد از زوال مکروه بود زیرا که بوی دهن را زائل میکند ما میگوییم که بوی دهن که آن نزدیک خدای تعالی از مشک خوشبوتر است بمسواک کردن زائل نشود مسئله شیخ فانی که از روزه داشتن عاجز بود افطار کند و بدله هر روزه مقدار صدقه فطر یک مسکین را طعام دهد و چون قادر شود قضا بدارد مسئله زن باردار و زن شیرده که بر نفس خود یا بر نفس بچه خود خوف دارد جایز است که افطار کند قضا بدارد و بقول بعضی شیرده را افطار وقتی جایز است که بشیر دادن خود را اجیره گرفته باشد

اما والده را جایز نیست که افطار کند زیرا که شیر دادن بر وی واجب نیست مگر آنکه متعین بود چنانکه غیر آن نباشد
یا غیر آن شیر ندهند یا بچه شیر غیر نخورد و شارح میگوید اگرچه از ظاهر شیر ده بر آنست که شیر دادن بر وی واجب است پس اگر
پیش از رمضان بشیر دادن خود را اجیر گرفته است جایز باشد و در رمضان جایز نباشد که اجیر شود زیرا که اجیر شدن
بر وی واجب نیست مگر آنکه ضرورت داعی آن باشد مسئله مریض که از زیادتی مرض می ترسد او را افطار روا بود و مسافر را
جایز است که در سفر افطار کند اما اگر در سفر مشقت نباشد مستحب است که روزه بدارد مسئله اگر مسافر در سفر یا مریض
در مرض بمیرد فدیه آنچه در آن سفر یا در مرض افطار کرده بود واجب نشود مسئله چون مریض بعد از صحت یا مسافر بعد از اقامت
بقدر آنچه در سفر و مرض افطار کرده بود بعد رمضان زنده ماند و قضا نکرد و بعد از آن بمرد و اگر وصیت کرده است بر وارثش
او واجب است که آنچه فوت شده است از ثلث مال او آنرا فدیه دهد و اگر نه بقدر یکه بعد از رمضان بصحت یا باقامت
زنده مانده است چنانکه ده روزه مثلاً فوت شده بود و بعد از صحت و یا باقامت پنج روز بعد از رمضان زنده ماند و قضا
نکرد فدیه همان پنج روز از ثلث مال میت واجب شود و در جامع الرموز می آرد که بر هر که روزه و نماز قضا باشد اگر مال دارد
واجب است بر وی که در وقت مردن وصیت کند کذا فی [illegible] و غیرها مسئله فدیه یک نماز چون فدیه یک روزه است
بعد التصحیح و بقول بعضی فدیه نمازهای یکروز چون فدیه روزه یک روز است مسئله هر که از وی روزه های رمضان
فوت شد مختار است که متصل قضا کند یا منفصل و اگر پیش از آنکه بقضای سابق توفیق یابد رمضان دیگر آمد
اول این رمضان را ادا کند بعد از آن بی فدیه آنرا قضا نماید و نزدیک امام شافعی فدیه نیز واجب شود مسئله جایز
نیست که ولی میت از جانب میت روزه دارد و یا نماز گذارد مسئله بشروع کردن در روزه نفل تمام
آن لازم شود و اگر بعد از شروع شکست قضای آن واجب آید مسئله در تمام سال پنج روز روزه داشتن ممنوع است
روز عید فطر و روز عید اضحی و سه روز متصل بعد عید اضحی که آنرا ایام تشریق گویند هر که درین پنج روز روزه شروع کند
اتمام آن بر وی لازم نشود و بعد آن قضا بدارد مسئله هر که در روزه نفل شروع کرد جایز نیست که بی عذر افطار کند زیرا که
[illegible] ابطال عمل است و به یک روایت جایز است زیرا که قضا خلف این افطار است مسئله بعذر ضیافت جایز است [illegible]
[illegible] بود و یا ضعیف باشد مسئله اگر در ماه رمضان کودکی در بعض روز بالغ شد یا کافر اسلام آورد یا حایض
[illegible] واجب است بر وی که در باقی روز از برای حرمت رمضان امساک کند و بر کودکیکه بالغ شده

شماره است و کافری که مسلمان گشته است اگر افطار کرد قضا لازم نیاید اگرچه بعد از نیت افطار کرده باشند زیرا که در اول روز اهل روزه نبوده اند که ادای واجب شود و با افطار کردن قضا لازم آید مسئله اگر مسافر در ماه رمضان در روز پیش از نصف نهار شرعی نیت اقامت کرد و اگر افطار نکرده است و نیت او جایز است بر وی که نیت روزه کند اگر مقیم در ماه رمضان در روز مسافر شد اتمام آن روز بر وی واجب گردد و با افطار کردن در هیچ یکی از ایشان کفارت لازم نیاید مسئله اگر شخصی در ماه رمضان بیهوش شد چنانکه چند روز بیهوش ماند بجز از روز اول همه روزها را قضا کند مگر آنکه یاد داشته باشد که در روز اول نیت نکرده بود زیرا که ظاهر از حال مسلم این است که نیت کرده باشد و بعد از علم بعدم نیت در روز اول یا در شب آن روز آنرا نیز قضا کند مسئله اگر شخصی در تمام ماه رمضان مجنون ماند بر وی قضا لازم نشود و اگر در بعضی آن به شعور آمد آنچه بعد از بلوغ گذشته است واجب است که آنرا قضا کند پیش از بلوغ مجنون شده باشد یا بعد از بلوغ کذا فی ظاهر الروایة زیرا که چون جنون مستغرق تمام ماه رمضان باشد روزه ساقط شود و اگر نه ساقط نمی شود و نزدیک امام محمد اگر پیش از بلوغ مجنون شده است روزه واجب نمی شود اگرچه جنون مستغرق تمام ماه رمضان نباشد زیرا که چون در وقت کودکی جنون عارض شد برای منع روزه با وجود ضعف کفایت کند بنا بر آنکه جنونی که در کودکی عارض شود مانع صوم باشد نه رافع آن بخلاف جنونی که بعد از بلوغ عارض شده باشد الا فی استغراق روزه را منع نمیکند زیرا که رافع صوم است نه مانع آن و رافع چون قوی باشد روزه را منع میکند مسئله اگر شخصی نذر کرد در روزهای عید یا در ایام تشریق روزه دار و یا نذر کرد که تمام سال روزه گیرد نذر وی صحیح باشد و در روزهای عید و در ایام تشریق افطار کند روزه داشتن در این چیز ممنوع است بعد از ان بجای آن قضا بدارد و اگر در همان روزها روزه دا[شت] روا باشد و هیچ از قضا و کفارت لازم نیاید بدانکه علما در نذر و شروع فرق کرده اند زیرا که در روزهای منهی شروع در روزه کردن گناه است و نذر کردن روزه بر آن روزها گناه نیست پس شروع در روزه آن روز روزه لازم نشود و به نذر کردن نذر لازم گردد مسئله اگر شخصی بزبان گفت لله علی صوم یوم کذا و در دل هیچ نیت نکرد یا نیت کرد محض نذر را یا نیت کرد که نذر باشد و یمین نباشد در هر سه صورت نذر لازم شود و اگر نیت کرده که یمین باشد و نذر نباشد یمین لازم گردد و با افطار کردن کفارت یمین واجب شود و اگر نیت کرد هر دو را یا نیت کرد محض یمین را هر دو لازم شود پس اگر افطار کند برای نذر قضا لازم شود و برای یمین کفارت واجب گردد و نزد [illegible]

امام ابو یوسف در نیت هر دو نذر لازم شود و در نیت یمین محض یمین واجب گردد مسئله شش روزه شوال را متفرقا
داشتن از کراهیت بعید بود و از مشابهه بنصاری دور باشد باب الاعتکاف مسئله اعتکاف سنت
مؤکده است و آن عبارت است از انکه روزه دارد و در مسجد جماعت بنیت اعتکاف درنگ کند و اقل آن یک شبانه روز
است پس هر که اعتکاف شروع پیش از تمام شدن یک شبانه روز قطع کند قضاء آن بر وی لازم شود و نزدیک امام محمد
هیچ لازم نیاید زیرا که نزدیک او اقل اعتکاف یک ساعت است و آن باندک درنگ حاصل شود مسئله هر که معتکف
شد از مسجد بر نیاید مگر برای حاجت انسانی یا از برای نماز جمعه بوقت زوال یا در وقتیکه چهار رکعت یا شش رکعت
پیش از نماز جمعه تواند گذارد و از برای تحیت مسجد و چهار از سنت جمعه و بعد جمعه نزدیک امام چهار رکعت است و
نزدیک صاحبین شش رکعت مسئله اگر در مسجد جمعه بعد از ادای فرض و نفل درنگ کند اعتکاف فاسد گردد
مسئله اگر معتکف بعذر یک ساعت از مسجد برآید اعتکاف فاسد شود مسئله معتکف را جایز است که در مسجد بخورد
و بنوشد و بخوابد و غیر از تجارت بآنچه حاجت خرید کند و بفروشد بی آنکه مبیع را در مسجد حاضر کند کذا فی جامع الرموز
و غیر معتکف را هیچ یک ازین چیزها جایز نیست مسئله معتکف در مسجد خاموش نباشد و بجز خیر سخن نگوید یعنی سخنی
نگوید که در آن گناه گار شود کذا فی جامع الرموز مسئله وطی اعتکاف را باطل می کند اگرچه حرام است چنانکه
در حاشیه چلپی مسئله زن در مسجد خانه خود اعتکاف نشیند مسئله هر که بر خود اعتکاف چند روز را نذر کند
با شبهای آن روزها متوالی بر وی اعتکاف واجب شود اگرچه متوالی را در نذر شرط کرده باشد چه اگر
اعتکاف دو روز را نذر کرد دو شب آن دو روز نیز بترتیب لازم شود و در جامع الرموز میگوید مراد از شبها
شبهائی است که پیش از روزها باشد مسئله در صحت اعتکاف نیت روزها کفایت کند و اعتکاف شبها
بتبعیت روزها لازم گردد کذا فی الهدایه و در جامع الرموز است اگر نیت شبها کرد روزهای آن در آن نیز داخل
شود زیرا که هر واحد از روز و شب متبع یکدیگر است مسئله صحیح است نیت روز بی شب یعنی اگر در نذر
ایام یا یومین نیت کرد روز را بی شب لازم می شود اعتکاف روزها بی شب کذا فهم من جامع الرموز
کتاب الحج مسئله حج فریضه است منکر آن کافر شود مسئله حج فریضه است بر آزاد مسلم که مکلف

مکلف باشد و صحیح و بینا بود و زاد و راحله زیاده از حاجت اصلی و نفقه عیال تا باز آمدن داشته باشد و در راه غالب
امن و سلامت بود و اگر غالب خلاف آن باشد فرض نشود چنانکه در حاشیه چلپی مسئله زنیکه دور از مکه در مدت سفر باشد
بی زوج یا محرم که با وی برای حج رود بر وی حج فرض نشود چون آن زن جوان باشد یا پیر بود چنانکه در حاشیه چلپی است اگرچه شرایط
مردان داشته باشد مسئله اگر شرایط وجوب حج موجود شد در تمام عمر یکبار حج فرض شود و بقول امام ابو یوسف
بالفور فرض شود و به قول امام محمد بتراخی فرض گردد چنانکه اگر در سال آینده کرد نزدیک امام ابو یوسف بسبب تاخیر گنهگار
شود و نزدیک امام محمد گنهگار نشود اگرچه قضا نمی شود بلکه بقول ... مسئله اگر نابالغ احرام بست بعد از آن بالغ شد با آن
احرام فرض حج ادا نشود زیرا که از برای عدم اهلیت احرام ... لازم نشده بود مگر آنکه بعد از بلوغ از سر نو احرام بندد و باقی احکام
از وقوف و جز آن بجا آرد مسئله اگر بنده احرام بست بعد از آن آزاد شد فرض حج ادا نشود اگرچه بعد از آزاد شدن از سر
احرام بسته باشد زیرا که در وقت احرام اهل احرام بوده است پس حج کردن بر ذمه وی لازم شود و خروج از آن بی اتمام آن
ممکن نباشد و شروع در دیگری بی اتمام اول جایز نبود مسئله در حج سه چیز فرض است یکی احرام دوم وقوف بعرفه
سوم طواف زیارت و واجبات حج پنج چیز است یکی آنکه وقوف مزدلفه دوم سعی میان صفا و مروه سوم رمی جمار چهارم طواف
صدر مر آفاقی را یعنی کسی را که خارج از مواقیت است پنجم سر تراشیدن و باقی سنت است یا ادب است مسئله ماه حج شوال
و ذی القعده و عشره ذی الحجه است و اگر پیش از این احرام بست مکروه باشد مسئله عمره سنت موکده است و آن عبارت
است از طواف خانه کعبه و سعی میان صفا و مروه بی وقوف ... مسئله عمره در تمام سال جایز است هر قدر که بیارد
مگر پنج روز که در آن عمره آوردن مکروه است روز عرفه و چهار روز متصل که بعد از آنست مسئله میقات مدنی یعنی موضع
احرام اهل مدینه ذو الحلیفه است و میقات عراقی ذات عرق و میقات شامی جحفه و میقات نجدی قرن است و میقات
یمنی یلملم است جمیع این مواقیت را بیک تحقیق نموده ام مسئله هر که در آبادانی ... را قصد کرد احرام است که بی احرام
از مواقیت نتواند گذشت و اگر پیش از رسیدن بمواقیت احرام بستن روا باشد اگرچه از خانه خود بسته باشد
مسئله هر که داخل مواقیت سکونت دارد جایز است اول او را که برای حاجتی ... احکام حج بی احرام در مکه
در آید و برای احکام حج او را نیز دخول بی احرام جایز است مسئله میقات کسیکه داخل مواقیت است خارج
از مکه زمین حل است و میقات کسیکه ساکن مکه است برای حج حرم است و برای عمره حل زیرا که حل در عرفات است

و عرفات در حل پس احرام آن از حرم باشد و عمره در حرم است پس احرام آن از حل بود تا یک گونه سفر متحقق شود مسئله
هر که خواهد احرام حج بندد اول وضو کند و غسل مستحب است و ازار و ردای پاک در بر کند یعنی آنکه بالای آن ازار بندد و ردا آن
کرده است کذا فی جامع الرموز و چادر پاک بالا بگیرد و خوشبوی بمالد و در جای احرام دوگانه نفل ادا کند اگر افراد حج افراد
کرده است چنین گوید اللهم انی ارید الحج فیسره لی و تقبله منی بعد از آن به نیت حج تلبیه بگوید و آن اینست لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک
لک لبیک ان الحمد والنعمة لک والملک لا شریک لک و از این کلمات کم نکنند و اگر زیاده کرد روا باشد مسئله هر که به نیت
حج تلبیه گفت محرم شود و چون محرم شد از رفث والفسوق والجدال پرهیز کند رفث چون جماع و کلام فاحش و ذکر جماع
در حضور زنان و فسوق معاصی است و خروج از حد در شرع و جدال نزاع با رفیق یا جنگ با مشرکان در ایام قدیم تا نیز وقت حج
مسئله محرم را جایز نیست که صید بری را شکار کند یا بجانب آن اشارة نماید یا یاران دلالت کند و نیز جایز نیست که خوشبو
بمالد یا ناخن بگیرد یا سر و بدن بپوشد یا سر و ریش را بخطمی بشوید یا ریش را قطع کند یا موی سر را بتراشد یا از باقی بدن موی بگیرد
یا پیراهن یا سراویل یا قبا را بطریق معتاد بپوشد یا دستار بندد یا کلاه بر سر نهد یا موزه بپوشد یا جامه که آنرا بچیزی خوشبوی
رنگ کرده باشند بپوشد مگر آنکه بوی خوش آن دور شده باشد و اگر صید بحری را شکار کرد روا بود مسئله محرم را جایز
که بحمام رود و در سایه نشیند و همیان بر کمر بندد مسئله سنت است که محرم تلبیه بسیار گوید هرگاه از نماز فارغ شود و در جامع الرموز
می آرد و اگرچه نماز نفل باشد بر ظاهر الروایة و بقول ابوجعفر تلبیه بعد از نماز فرض سنت است نه بعد غیر آن اگرچه سنت باشد
باشد کذا فی شرح الطحاوی یا بر بلندی سوار شود یا در نشیبی فرود آید یا بسواران ملاقات کند و در جامع الرموز میگوید چون
بعضی حجاج بالبعض حجاج ملاقات کنند تلبیه گویند و اگرچه پیاده باشند یا سحرگاه بیدار شوند مسئله چون محرم در مکه
داخل شود اول بمسجد حرام رود و چون کعبه را ببیند تکبیر و تهلیل گوید و بحجر اسود روی آورد و چون نزدیک بحجر اسود شود باز
تکبیر و تهلیل گوید و در تکبیر هر دو دست را چون تکبیر نماز بردارد و استلام حجر اسود نماید یعنی آنرا بدست یا بوسه یا بکف مساس
کند و آنرا ببوسد اگر بسبب انبوهی مردم در آن ایذاء مسلمانان داند آنچه از عصا و جز آن در دست وی باشد با آن مساس
کند و آن را ببوسد و اگر از آن نیز عاجز شود مستقبل حجر اسود ایستاده تکبیر و تهلیل و تحمید بگوید و بر نبی علیه السلام درود فرستد
بعد از آن طواف قدوم کند و این طواف سنت است مر آفاقی را نه مر مکی را مسئله در طواف از حجر اسود بجانب
ملتزم شروع کند و چادر را از زیر بغل بدست راست در آورده هر دو طرف آنرا بر کتف چپ بیندازد و هفت بار از

از بیرون حطیم طواف کند از حجر اسود تا حجر اسود و یکبار شود و در سه بار اول رمل کند یعنی تیز رود و بر دو کتف خود را در
رفتن بجنباند چنانکه مبارزان در میان دو صف می جنبانند و هر مرتبه که بحجر اسود آید آنچه از استقبال و استلام که اول
مرتبه کرده بود باز کند و مستحب است که هر بار که برکن یمانی آید آنرا ببوسد و چون هفت مرتبه تمام شود حجر اسود را
ببوسد و در مقام ابراهیم یا جای دیگر از مسجد حرام دو رکعت نماز که بعد از هفت شوط واجبست بگذارد و چون ازین فارغ
شود حجر اسود ببوسد و بر صفا برود و بالای صفا روی بکعبه کرده تکبیر و تهلیل گوید و بر نبی علیه السلام درود
بفرستد و هر دو دستها بردارد و آنچه از خدای تعالی حاجت خواهد بخواهد از آنجا بر مروه رود و در اثنای راه میان دو میل از آنچه میرفته تیز رود و آنچه
بر صفا کرده بود بر مروه کند همچنین هفت بار بگردد و از صفا شروع کند و بر مروه ختم نماید و هر بار در رفتن و آمدن در میان دو میل
تیز رود و بعد از آن در مکه با احرام سکونت کند و طواف نفل هر قدر که بخواهد میکرده باشد مسئله هفتم ذی الحجه امام یک خطبه بخواند
چنانکه در میان خطبه نشیند و احکام حج را چون خروج بمنا و جمع در ظهر و عصر در عرفات و نزول از عرفات در خطبه بمردم
تعلیم کند و باز نهم ذی الحجه در عرفات دو خطبه بخواند باز یازدهم در منا یک خطبه بخواند مسئله هشتم ذی الحجه که روز ترویه
است پگاه از مکه بجانب منا برآید و شب در منا باشند و نماز فجر روز عرفه را در منا گذارده بعرفات روند و غیر از بطن عرنه هر جا که
خواهد در عرفات بایستد چه در وادی آن همه موقف است بعد از زوال امام دو خطبه مثل خطبه جمعه بخواند در آن احکام حج
را چون وقوف بعرفات و وقوف مزدلفه و رمی جمار و نحر و حلق و طواف زیارت تعلیم کند و ظهر و عصر را در وقت ظهر
بیک اذان و دو اقامت با قوم ادا نماید مسئله هر که در یکی از نماز ظهر و عصر محرم نباشد یا با امام نخواند عصر را بجماعت جایز
نباشد مگر در وقت عصر زیرا که ادا عصر را در وقت ظهر احرام و جماعت شرط است مسئله سنت است که بعد از جمع میان
ظهر و عصر غسل کرده در عرفات حاضر شود و در جامع الرموز از خزانة المفتیین روایت می کنند که پیش از جمع غسل کند مسئله
امام نزدیک جبل رحمت بر ناقه سوار شود و مستقبل قبله بتکبیر تمام حاجت خواهد و احکام حج را بمردم تعلیم کند و مردم
عقب امام قریب او مستقبل قبله وقوف کنند و بر مقوله امام گوش دارند و چون آفتاب غروب شود امام با مردم
بجانب مزدلفه روان شود و غیر از وادی محسر تمام مزدلفه موقف است و امام نزدیک جبل قزح فرود آید و مغرب
و عشا را در وقت عشا بیک اذان و یک اقامت ادا کند مسئله هر که نماز مغرب را در عرفات یا در راه مزدلفه
خوانده باشد در مزدلفه اعاده کند و اگر تا صبح اعاده نکرد بعد از طلوع فجر اعاده جایز نباشد [illegible]

از برای دریافتن فضیلت جمع بود و بعد از طلوع فجر جمع ممکن نیست پس اعاده روا نبود مسئله اگر نماز فجر یوم نحر را
در غلس بخواند و بعد از نماز توقف کند که آن واجب است تا آنکه نیک روشن شود و در آن حمد و صلوات و تهلیل و تکبیر
بخواند کذا فی جامع الرموز و دست به جانب آسمان برداشته از خدا تعالی حاجت بخواهد بعد از آن توجه منا بیاید و از بطن وادی هفت سنگریزه
را به جمره عقبه بسر انگشتان بیندازد و بهر انداختن تکبیر گوید و با اول انداختن تلبیه ساقط شود مسئله چون اول سنگ بر جمره العقبه
سنگریزه انداخت در برای دعا توقف نکند و برود بمنزل خود و اگر بخواهد بعد از آن ذبح کند زیرا که در حج افراد ذبح واجب
نیست بعد از آن قصر کند و حلق افضل بود مسئله چون قصر کرد هرچه با احرام حرام شده بود حلال شود مگر نسا بعد از آن
همان روز یا در روز دوم یا در روز سوم که هرسه ایام نحر است طواف زیارت کند یعنی هفت بار گرد کعبه بگردد چنانکه در طواف
قدوم مذکور شد و اگر در طواف قدوم رمل و سعی کرده است در طواف زیارت نکند افضل است که طواف زیارت را در اول روز
نحر کند و وقت آن از فجر اول روز نحر است که آن دهم ذیحجه است مسئله چون از طواف زیارت خارج شود نسا نیز
بروی حلال گردد مسئله مکروه است که طواف زیارت را از ایام نحر تاخیر کند و باین تاخیر دم واجب شود مسئله بعد از
طواف شب به منا کند زیرا که در ایام نحر شب بغیر منا مکروه باشد کذا فی جامع الرموز مسئله روز دوم که یازدهم ذی الحجه
باشد بعد از زوال آفتاب در هر سه مکان رمی جمار کند و شروع بکند از آنکه در جانب مسجد خیف است بعد از آن بجمره که
قریب آنست بعد از آن جمره عقبه که جمره سوم است و در هر مکان هفت سنگریزه بیندازد و بهر انداختن تکبیر گوید و در دو مکان
بعد از رمی آن دو مکان بقدر نیم ساعت آنچه توقف کند و دست برداشته بعد حمد و صلوات از خدا تعالی حاجت خواهد کذا فی
جامع الرموز و بعد از رمی جمره عقبه که رمی سوم است توقف نکند باز روز سوم در وقت مذکور همان طریق در هر سه مکان
تا آخر شب رمی جمار کند کذا فی جامع الرموز مسئله مستحب است که روز چهارم نیز در منا باشد و بعد از زوال در هر سه مکان بطریق
مذکور رمی کند و درین روز پیش از زوال نیز جایز باشد و اگر پیش از طلوع از منا بر آید رمی این روز واجب نشود
و اگر تا طلوع فجر توقف کرد رمی واجب شود مسئله رمی جمار در سواری جایز بود و در دو مکان اول که جمره اولی
و جمره وسطی است مستحب است که در وقت رمی جمار پیاده باشد مسئله مکروه است که اسباب خود را بمکه فرستد
و خود برای رمی جمار در منا باشد مسئله چون از رمی فارغ شده از منا بمکه رود و در محصب فرود آید بعد از آن
بمکه در آید مسئله هر که خواهد بمکه در آمده بوطن خود برود واجب است بر وی که بی رمل و سعی طواف صدر بکند

که آنرا طواف وداع گویند و در جامع الرموز میگوید اگر بعد ازین طواف تا نماز عشا در مکه ماند نزدیک امام مستحب است که
طواف دیگر کند و اگر پیش از زوال روز دهم ذی الحجه که راسکن حج و گرفت طواف صدر ساقط شود و بعد از زوال نزدیک
طرفین ساقط نشود و نزدیک امام ابو یوسف اگر پیش از شروع در طواف صدر در مکه مقیم شد طواف صدر ساقط شود و نه اگر
اما اگر بنفس خود قدرت دارد که افعال نیک چون طواف و نماز و صدقه خواهم کرد و از افعال بد چون شعر خوانی و کلام
ولا یعنی اجتناب خواهم نمود بالاجماع افضل است که در مکه اقامت کند و اگر قدرت بران ندارد اقامت در آن مکروه باشد زیرا که در
حدیث است ان الحسنة فیها لیضاعف کما ان السیئة الی مائة الف مسئله چون از هفت شوط طواف صدر فارغ شود دو رکعت که
بعد هر طواف واجب است در مسجد حرام ادا کند بعد از ان مستحب است که بر آب زمزم رود و از ان سیر بخورد و بر روی و سر و باقی
بدن بریزد زیرا که جز آنچه در دو روا است کذا فی جامع الرموز بعد از ان بر آستانه کعبه بوسه دهد و روی و سینه خود را بر آستانه
بر ملتزم نهد که در میان حجر اسود و باب است و ساعتی باستار کعبه چنگ زند و آنرا محکم بگیرد و چنانکه بنده خوار دامن بزرگ را
بالجد عجز و انکسار بجهت شفاعت بر امر دشوار میگیرد و بجهد تمام حاجت خواهد و بر فراق کعبه زار بگرید و بجانب پشت از
مسجد بیرون شود تا آنکه از مسجد برآید جانب کعبه پشت نکند مسئله هر که پیش از آنکه در مکه درآید بعرفات حاضر شد و وقوف
بعرفات نمود طواف قدوم از وی ساقط شود و بر وی هیچ لازم نیاید زیرا که بترک سنت چیزی لازم نمی شود مسئله
هر که بعد از زوال روز عرفه تا طلوع فجر عید ساعتی در عرفات حاضر شد یا در میان عرفات شده براه رفت و خبر دار نشد که
این عرفات است چنانکه عرفات را نمیدانست یا در خواب بود یا بیهوش بود بهر تقدیر حج وی تمام شود و هر که هیچ جزو در
عرفات حاضر نشد حج وی فوت شود پس بطواف و سعی از احرام برآید و سال آینده آنرا قضا کند مسئله زن در احکام حج
مثل مرد است مگر آنکه سر خود را برهنه نکند اما جایز است که بر روی خود چیزی بیاویزد چنانکه از روی وی جدا باشد و تلبیه
بلند نگوید و میان دو میل سعی نکند و سر خود را حلق نکند و بقصر ربع سر کفایت کند و افضل است که تمام سر را قصر
کند کذا فی جامع الرموز و جامه دوخته بپوشد و در انبوهی مردان نزدیک حجر اسود نرود مسئله حیض زن از احکام حج
منع نمیکند مگر طواف را زیرا که طواف در مسجد باشد و زن حائض را در مسجد درآمدن جایز نیست مسئله اگر بعد از دو
رکن حج که وقوف بعرفه و طواف زیارت است حیض آمد طواف صدر که آن طواف وداع است ساقط شود
مسئله اگر بنیت حج در گردن بدنه نفل یا نذر یا جز آن قلاده انداخت یا بدنه تمتع بنیت احرام روان شد

محرم شود و چنانکه بتلبیه محرم گردد مسئله اگر اشعار کرد یعنی کوهان بدنه را بشگافت تا بدانند که هدیه است یا بر پشت بدنه جل
انداخت یا بگردن شاة قلاده آویخت محرم نشود و نیز اگر بدنه را پیش فرستاد بعد ازان خود متوجه شد محرم نگردد مگر آنکه به بدنه
لحوق شد مسئله بدنه نزدیک ما از شتر باشد یا از بقر بود و نزدیک شافعی بدنه نمی باشد مگر از شتر باب القران و التمتع
مسئله قران از تمتع افضل و تمتع از افراد مسئله قران آنست که از میقات برای حج و عمره تلبیه المنذ بگوید و دو رکعت نماز
که بعد آن احرام می گذارند بعد ازان بگوید اللهم انی ارید الحج والعمرة فیسرهما لی وتقبلهما منی و هفت شوط طواف عمره کند و در سه
شوط اول رمل کند و بعد طواف سعی کند و بعد سعی حلق نکند بعد ازان بطریق مذکور حج کند و مکروه است که دو طواف
کند بعد ازان دو سعی کند یعنی اگر چهارده شوط طواف کند هفت برای عمره و هفت برای طواف قدوم بعد ازان سعی دو
کند مکروه بود زیرا که طواف قدوم بر سعی عمره مقدم کرده باشد مسئله بر قارن واجبست که بعد از رمی یوم النحر ذبح
کند و اگر از ذبح عاجز آید سه روز روزه دارد که آخر آن عرفه باشد و بعد از ایام تشریق هر جا که خواهد هفت روز دیگر روزه دارد
و اگر سه روز اول از و فوت شد دم متعین شود مسئله اگر پیش از عمره وقوف بعرفات کرد عمره باطل شود و قضای آن
لازم آید و برای ترک عمره دم واجب گردد و دم قران ساقط شود مسئله تمتع آنست که در اشهر حج از میقات
احرام عمره بندد و طواف و سعی کند و حلق یا قصر نماید و در اول شوط از طواف عمره تلبیه را ترک آرد و در روز ترویه
احرام حج کند و پیش از روز ترویه افضل باشد و مانند حج افراد حج نماید مگر آنکه در طواف زیارت رمل کند و بعد ازان
سعی نماید زیرا که این اول طواف حج است بخلاف مفرد بالحج که وی در طواف قدوم رمل و سعی کرده است و
اگر بعد از احرام حج طواف و سعی کرده بعرفات رفته است در طواف زیارت رمل و سعی نکند زیرا که یکبار کرده است
مسئله برای شکرانه تمتع ذبح کند و اضحیه بجای آن کفایت نکند و اگر از ذبح عاجز آید مثل قارن روزه دارد و سه روز
اول را بعد از احرام عمره بدارد پیش از احرام حج روا باشد مسئله سه روز تمتع و قران که پیش از حج است وقت آن شهر حج است
بشرط آنکه محرم بود و لیکن تاخیر افضلست چنانکه آخر آن عرفه باشد مسئله متمتع را افضل است که سوق هدی بعد از احرام
کند از آنکه سوق هدی بتقلید بدنه نماید کذا فی حاشیة الچلپی و سوق هدی از قود آن اولی بود و تقلید آن از تجلیل اولی باشد
و بدانکه محرم را از تلبیه یا تقلید چاره نبود مسئله مکروه است اشعار که آن پاره کردن کوهان بدنه است از جانب یسار و آن
اقرب بصواب است از آنکه در جانب یمین باشد چنانکه در ترجمه این را مفصل ذکر کرده ام مسئله متمتع که سوق

سوق هدی کرده است پیش از حج از عمره خود حلال نشود و در روز ترویه احرام حج بندد و پیش از ترویه افضل

بود و در روز نحر حلق کند و بآن از هر دو احرام بیرون آید مسئله مکی حج افراد کند زیرا که قران و تمتع از وی جایز نباشد

مسئله هر که بی سوق هدی عمره کرده است اگر بعد از فراغ از عمره حلق یا قصر کرده بوطن خود رفت و باهل خود ملحق

شد تمتع وی باطل شود زیرا که تمتع آنست که عمره و حج را در یک سفر بکند چنانکه بعد از عمره بی احرام باهل خود ملحق

نشود واما اگر با احرام باهل خود ملحق شد تمتع او باطل نگردد زیرا که چون بصفت احرام بوطن خود رفت گویا که

باهل خود ملحق نشده است و هر که بسوق هدی تمتع کرده است برفتن بوطن خود تمتع او باطل نگردد زیرا که باهل

خود ملحق نشود بنابر انکه او را از عمره خود حلال شدن جایز نباشد و از وطن خود بازبمکه رفتن بروی واجب

شود و چون بمکه رفته احرام حج بندد متمتع گردد مسئله اگر متمتع کم از چهار شوط از عمره پیش از اشهر حج کرد و

باقی در اشهر حج بجا آورد تمتع وی جایز بود و اگر چهار شوط پیش از اشهر حج کرده است تمتع وی روا نبود

زیرا که معتبر اکثر افعال است پس اگر اکثر افعال در اشهر حج باشد متمتع شود و اگر نه متمتع نشود بنابر آنکه مر اکثر را

حکم کل است و احرام چون نزدیک ما شرط است تقدیم آن بر اشهر حج جایز باشد کذا فی الهدایه مسئله

اگر کوفی در اشهر حج از عمره خود حلال شده ببصره یا بمکه ساکن شد و حج کرد متمتع شود زیرا که سفر اول

منقطع نشده است مسئله اگر کوفی عمره خود را فاسد کرد چنانکه پیش از اتمام افعال عمره بزن خود جماع

نمود و بعد از ان افعال عمره را تمام کرد و رفته ببصره مقیم شد باز از بصره آمده عمره را قضا کرد و حج کرد متمتع نشود

زیرا که چون حکم سفر اول باقی ماند گویا که وی از مکه بر نیامده است و ساکن مکه را تمتع نباشد اما اگر رفته

باهل خود ملحق شد و از انجا برگشته عمره و حج کرد متمتع شود زیرا که بملحق شدن باهل خود سفر اول تمام شده

است پس هر دو نسک بمکه در یک سفر باشد مسئله هر که در اشهر حج عمره کرد و باز در همان سال حج کرد

هر کدام را فاسد کند و افعال آنرا تمام بکند زیرا که بر آمدن از عهده احرام بی کردن افعال آن ممکن نیست

و دم تمتع ساقط شود زیرا که در یک سفر هر دو نسک منتفع نشده است باب الجنایات مسئله اگر محرم

عضوی را خوشبوئی بمالید یا سر خود را بحنا خضاب کرد یا بر عضوی از اعضا روغن خوشبو چون روغن بنفشه و

جز آن بمالید دم واجب شود و در روغن زیت خالص یا کنجد خالص نزدیک امام دم لازم شود و نزدیک صاحبین

۸۵

صدقه واجب گردد و نزدیک امام شافعی اگر آنرا در موی استعمال کرده است دم لازم شود و در تخمیر موی هیچ
لازم نیاید مسئله اگر جامه دوخته پوشید یا پوشید سر خود را تمام روز یا از ربع سر خود موی ستر دیا موضع حجامت
را یا یکی از دو بغل را یا زانو خود را حلق خود کرد یا موی عانه گرفت یا گرفت در یک مجلس ناخن هر دو دست را یا هر دو پای
یا یکدست یک پای را چنانکه در جامع الرموز است یا طواف قدوم را یا طواف صدر را بجنابت کرد یا طواف زیارت را
بحدث کرد یا پیش از امام از عرفات برآمد یا کم از چهار شوط از طواف زیارت ترک نمود بدانکه ترک کردن چهار
شوط یا زیاده ازان از احرام نمی برآید تا آنکه ادا کند یا ترک کرد طواف صدر را یا چهار شوط را از طواف صدر یا
ترک کرد سعی را میان صفا و مروه یا ترک کرد وقوف مزدلفه را یا ترک کرد رمی هر چهار روز را یا رمی یکروز را یا ترک کرد
رمی اول را که آن رمی جمرة العقبه است در روز نحر یا چهار سنگریزه را از رمی اول یا حلق کرد برای حج یا عمره در زمین
حل زیرا که حلق مختص است بمنا و آن از حرم است یا قبله گرفت یا مس کرد بشهوت و انزال نشده باشد یا در حلق یا
در طواف زیارت از ایام نحر تاخیر کرد یا یک نسکه را بر نسکه دیگر تقدیم داد چنانکه حلق یا نحر قارن کرد پیش از رمی یا
حلق کرد پیش از ذبح در هر کدام از صورتها مذکوره یک دم واجب شود مسئله در حلق پیش از ذبح بر قارن دو دم
لازم آید یکی برای تقدیم حلق و دوم از برای تاخیر ذبح و نزدیک صاحبین یکدم برای تقدیم حلق است واجب شود و
غیر آن لازم نیاید مسئله اگر محرم در کم از عضو خوشبوئی مالیده یا در کم از یکروز سر خود پوشیده یا در کم از یکروز جامه
دوخته پوشید یا کم از ربع سر خود تراشید یا از یک دست یا از یک پای کم از پنج ناخن برید یا پنج ناخن متفرق
برید یا طواف قدوم را یا طواف صدر را بی وضو کرد یا از طواف صدر سه شوط ترک نمود یا در یکی از جمار ثلثه
رمی نکرد یا سر کسی تراشید در یکی ازین صورتها نصف صاع از گندم صدقه بدهد مسئله اگر بعذر خوشبو مالید
یا ربع سر خود را تراشید ذبح کند یا شش مسکین سه صاع طعام صدقه دهد یا سه روز روزه دارد مسئله اگر پیش
از وقوف فرض وطی کرد اگرچه بفراموشی باشد حج فاسد باشد لیکن جمیع احکام آنرا بجا آرد و ذبح کند و در سال
آینده قضا نماید و در قضا زن خود را از خود جدا نسازد و نزدیک امام مالک برای قضا هر دو از خانه
جدا برآیند و نزدیک امام شافعی از مکان وطی جدا شوند مسئله اگر بعد از وقوف فرض وطی کرد حج درست
شود و بدنه لازم گردد و اگر بعد از حلق وطی کرد شاة واجب شود مسئله اگر پیش از چهار شوط از طواف

عمره وطی کرد عمره فاسد شود و آنرا تمام کند و ذبح و قضا لازم آید و بعد از چهار شوط عمره تمام شود و ذبح لازم گردد مسئله
بکشتن محرم صید را یا بدلالت کردن و بار اول یا بار دیگر بران جزا صید لازم شود اگرچه صیاد درنده باشد یا مستانس بود یا کبوتر
مسرول باشد یا محرم نخورد آن مضطر بود بدانکه جزا صید قیمت صید باشد چنانکه دو عدل در مکان کشتن صید آنرا قیمت کنند و اگر در مکان کشتن
قیمت ندارد در مکانیکه قریب آن باشد که دران قیمت باشند قیمت کنند پس همان قیمت جزاء آن صید باشد لیکن در درنده از قیمت شاة زیاده
نکنند و جایز است که ادا کند بآن جزا هدی بخرد و آنرا در مکه ذبح کند یا طعام بخرد و آنرا بهر مسکین نصف صاع از گندم یا یک صاع از خرما یا جو
صدقه دهد و ازین کم ندهد یا بمقابل طعام هر مسکین روزه دارد و انچه کم از طعام مسکین باقی ماند آنرا تصدق کند یا بمقابله آن روزه دارد
دهند و یکسان ... اگر صید را در صورت مثل باشد همان واجب شود پس در آهو و کفتار گوسپند واجب شود و در خرگوش
بزغاله و در موش دشتی بزغاله چهار ماهه و در شتر مرغ بدنه و در حمار وحشی گاو و در کبوتر گوسفند لازم آید مسئله
اگر محرم صید را مجروح کرد یا موی صید کند یا عضوی را از وی جدا کرد آنچه بآن از قیمت صید کم شود بر محرم تاوان گردد مسئله
اگر محرم پر یا بازو صید کند یا پا آن صید را قطع شود قیمت صید واجب شود و اگر بیضه صید را شکست قیمت بیضه لازم آید و اگر از آن
بیضه بچه مرده بیرون آید قیمت بچه واجب شود و در جامع الرموز گفته اگر پیدا است که در آن بچه مرده است یا بیضه فاسد
بر آمد هیچ لازم نیاید اگر پیدا است که دران بچه زنده است یا هیچ نمیدانست قیمت بچه واجب شود مسئله اگر محرم صید حرم را
ذبح کرد قیمت صید واجب شود و اگر شیر آنرا دوشید قیمت شیر لازم آید و اگر گیاه یا درخت حرم را برید قیمت آن واجب گردد
مگر آنکه خشک شده باشد و اگر در ملک کسی باشد قیمت دیگر برای مالک لازم آید اگرچه خشک شده باشد و اگر از جنس خود در
روئیده باشد و در ملک کسی بود هیچ لازم نشود زیرا که درختیکه از جنس خود در روید نباشد حرمت حرم بآن متعلق نمی شود اگرچه خود
روئیده باشد مسئله در ذبح کردن و دوشیدن صید حرم و در بریدن گیاه و درخت حرم محرم و غیر محرم برابر اند مسئله جایز نیست
که گیاه حرم را بچرانند یا ببرند مگر اذخر را مسئله بکشتن شپش یا ملخ صدقه واجب شود اگرچه یک دانه خرما بود و کذا فی جامع الرموز
مسئله بکشتن زاغ و موش خور و زغن و کژدم و مار و موش و سگ گزنده و پشه و کیک و کنه و باخه و جانوری که حمله کرده باشد
هیچ لازم نشود مسئله محرم را جایز است که گوسفند یا گاو یا شتر یا ماکیان خانگی را یا بط خانگی را ذبح کند مسئله اگر غیر محرم
صید را شکار کرده ذبح نمود خوردن محرم را روا بود مسئله هرکه با صید در حرم در آمد محرم باشد یا غیر محرم
صید را رها کند و اگر آنرا فروخته است بیع آنرا نقض کند و بهار مشتری داده آنرا از مشتری خلاص کند و اگر صید در دست

شتری هلاک شده است جزا صید لازم شود مسئله هر که محرم شود و در خانه او صید باشد واجب نیست که آنرا رها کند و اگر باو در قفس باشد تا آنکه در خارج حرم است رها کردن آن واجب نیست زیرا که احرام مالکیه صید را و محافظه آنرا منع نمی کند لیکن چون در حرم در آمد حرمت حرم بصید متعلق شود پس تعرض آن جایز نباشد مسئله اگر محرم صید محرم را از دست او رها کرد و غیر محرم آنرا گرفت رها کننده آنرا ضامن شود و اگر محرم گرفته هیچ لازم نباید مسئله اگر محرم صید محرم را کشت بر هر واحد تمام قیمت واجب شود و آخذ بر قاتل رجوع نماید زیرا که قاتل آنرا از رها کردن منع کرده است و در حاشیه چلپی می آرد رجوع در کفارت بمال است اما در کفارت بصوم رجوع نباشد مسئله هر چه بر مفرد بآن یکدم است بر قارن بآن دو دم است یکی برای حج و یکی برای عمره مگر تجاوز کردن از میقات بی احرام زیرا که واجب در میقات یک احرام است پس بترک آن واجب نشود مگر یکدم مسئله اگر دو محرم یک صید را کشتند دو قیمت واجب شود و اگر صید حرم را دو حلال کشتند یک قیمت واجب گردد زیرا که در صورت اول جزا فعل محرم است و فعل متعدد است پس جزا نیز متعدد باشد و در صورت ثانی جزای صید حرم است و آن جزای محل است و محل واحد است پس جزا نیز واحد باشد مسئله خریدن و فروختن محرم صید حرم را باطل باشد مسئله اگر محرم صید حرم را ذبح کرد حرام شود و بعد از آن که چیزی از آن بخورد قیمت آنقدر را ضامن شود و مستغفر باشد و اگر محرم دیگر خورد ضمان لازم نباید لیکن استغفار کند کذا فی جامع الرموز مسئله اگر شخصی آهوی ماده حرم را از حرم برآورد و آن در سپردن حرم بچه آورد و هر دو هلاک شدند جزای هر دو بر آرنده واجب شود مگر آنکه پیش از زادن جزا آنرا داده باشد مسئله اگر آفاقی باراده حج یا عمره بی احرام از میقات گذشت دم لازم شود اگرچه داخل میقات رفته احرام بسته باشد و اگر پیش از آنکه داخل میقات احرام بندد برگشت و در میقات احرام بست بالاتفاق دم ساقط شود و اگر بعد از احرام پیش از آنکه در احکام حج شروع کند تلبیه گویان بمیقات رفت نزدیک امام دم ساقط شود و نزدیک امام زفر ساقط نشود و نزدیک صاحبین اگر بی تلبیه رفت هم ساقط شود و اگر بعد از شروع کردن در احکام حج برای احرام بمیقات رفته است بالاتفاق دم ساقط نشود مسئله اگر مکی باراده حج بی احرام از حرم برآمد و در خارج حرم احرام بست بر وی دم واجب شود و متمتع که از عمره فارغ شده در مکه مقیم شده است در حکم مکی شده است زیرا که متمتع که از عمره فارغ شده در مکه سکونت کند مکی گردد و احرام مکی از حرم است پس تجاوز کردن آن بی احرام دم لازم آید مسئله اگر کوفی برای حاجتی به بستان بنی عامر رفت

که انسو ضعی است داخل میقات و خارج از حرم با اهل آن ملحق شود و اهل آنرا دخول مکه برای حاجت بی احرام روا بود پس
ویرا نیز روا باشد و اگر اراده حج کند میقات او چون بستانی بستان باشد و تیز زمین که در میان بستان و حرم است احرام
وی چون بستانی و در آن جا جایز بود و هیچ لازم نیاید زیرا که احرام او از میقات خویش هست مسئله هر که بی احرام مکه
داخل شود حج یا عمره بر وی واجب گردد پس اگر در سال دخول حجی را که بر ذمه او واجب بود ادا کرد تا حج یا عمره که بسبب دخول
واجب شده است ساقط شود و اگر بعد از سال دخول کرد ساقط نشود مگر آنکه با احرام به اینجا آرد مسئله هر که از میقات
گذشته احرام بعمره بست آنرا تمام نماید و باز قضا کند چون قضا کرد دم ساقط شود زیرا که چون در قضا از میقات احرام
حق میقات را ادا کرد مسئله اگر مکی احرام عمره بسته چهار شوط آنرا ادا کرد بعد از آن احرام حج بست احرام حج را ترک کند
دم و حج و عمره بر وی واجب گردد و دم از برای ترک کردن احرام و حج و عمره از برای فوت کردن حج نزدیک امام اگر
ادا کرد یک شوط عمره را نیز همین حکم است و نزدیک صاحبین اگر ادا کرده است یک شوط عمره را ترک بکند عمره را
و اگر هر دو را تمام کرد بالاتفاق روا بود و دم لازم شود زیرا که جمع میان حج و عمره در حق مکی منع است و منع از افعال
شرعیه واجب باشد مشروعیه را لیکن چون مرتکب شد جبر زیرا که منع بود دم لازم شود مسئله هر که احرام حج بست و احکام
آنرا ادا نمود و باز در یوم نحر برای سال آینده احرام حج بست اگر بعد از حلق بسته است بی دم حج واجب گردد و اگر پیش
از حلق بسته است حج و دم لازم شود بعد از آن مختار است که در این سال حلق کند یا در سال آینده کذا فی حاشیة الچلپی مسئله
هر که احرام عمره بست و پیش از حلق احرام بسته است مر عمره دیگر را دم لازم شود زیرا که جمع کردن در دو احرام عمره مکروه
است مسئله اگر آفاقی احرام بست بعد از آن احرام عمره بست هر دو لازم شود زیرا که آفاقی را جمع در هر دو جایز است پس
باین جمع قارن گردد اگرچه ترک سنت لازم آید زیرا که سنت در قران آنست که برای حج و عمره یک احرام بندد یا
احرام عمره را بر احرام حج مقدم کند کذا فی الهدایة اگر بعد از احرام عمره و پیش از افعال آن وقوف بعرفات کرد
عمره باطل شود و به متوجه شدن بجانب عرفات باطل نگردد مسئله اگر آفاقی با احرام حج طواف قدوم کرد بعد
از آن احرام عمره بست و هر دو را تمام کرد جایز بود و دم لازم آید زیرا که افعال عمره را با افعال حج جمع کرده است مستحب
است که عمره را ترک کند و قضا نماید و دم ترک بدهد مسئله هر که حج کرده در روز نحر یا در سه روز بعد از آن احرام بعمره بست عمره
لازم شود و ترک آن واجب گردد و قضا با دم لازم آید و اگر ادا کرد روا بود و دم جبر لازم شود مسئله هر که

احرام حج بسته است حج را فوت کرد و بعد از آن احرام حج دیگر بست یا احرام عمره بست جمع است که احرام اخیر را
ترک کند و با فعال عمره حلال شود زیرا که هر که حج را فوت کند واجب است با فعال عمره حلال شود پس اگر احرام اخیر را
ترک نکند و در احرام حج جمع میان دو حج و در احرام عمره جمع میان دو عمره لازم آید و آن جایز نیست لیکن اخیر را قضا کند
زیرا که شروع آن صحیح شده است و دم واجب شود زیرا که پیش از وقت ترک کردن حلال شده است باب

الاحصار مسئله اگر محرم بسبب دشمن یا مرض در بند شد اگر مفرد بحج است یکدم بفرستد و اگر قارن است دو دم
نزدیک امام روز ذبح را معین کند اگرچه پیش از یوم نحر باشد و نزدیک صاحبین اگر محرم بعمره است چنین کند و اگر محرم
بحج است ذبح پیش از یوم نحر روا باشد مسئله محصر را جایز نیست که در خارج حرم ذبح کند مسئله چون محصر ذبح کند
بی قصر و حلق حلال شود پس اگر از حج حلال شده است یک حج و یک عمره لازم آید و از عمره یک عمره و از قران یک حج
و دو عمره واجب گردد مسئله چون احصار زایل شود و دریافتن حج ممکن باشد برای حج متوجه شود و نزدیک امام
اگر دریافتن حج و هدی هر دو ممکن باشد متوجه شود و اگر نه جایز است که حلال شود زیرا که نزدیک امام ممکن است
که بی هدی حج را دریابد و نزدیک صاحبین هر که حج را دریابد هدی را نیز خواهد یافت زیرا که ذبح کردن هدی نزدیک
ایشان پیش از روز نحر جایز نیست و نزدیک امام جایز است چنانکه گذشت مسئله اگر محرم را دشمن یا مرض از رکن
حج که طواف زیارت و وقوف بعرفات است منع کرد محصر گردد و اگرچه در مکه بود و اگر از یکی منع کرد محصر نگردد باب

الحج عن الغیر مسئله هر که از حج کردن عاجز باشد جایز است که از دیگری حج بکناند و اگر عجز وی تا موت او باقی
ماند و مامور به نیت وی حج کرد از حج فرض واقع شود مسئله اگر مامور دو آمر به نیت هر دو یک حج کرد از مامور واقع
شود و مال هر دو را مامور ضامن گردد و بعد از آن که ادا کرد جایز نیست که بنام یکی کند مسئله هر که یک حج
به نیت ابوین کرد بعد از آن بنام یکی گرداند اگر ثواب عمل خود احسان کرده است روا باشد مسئله دم احصار
بر آمر است اگر زنده است و در مال او است اگر مرده است و دم قران بر مامور است اگرچه آمر او را بقران
امر کرده باشد مسئله اگر مامور پیش از وقوف بعرفات جماع کرد نفقه آمر را ضامن شود و اگر بعد از وقوف
کرده است ضمان لازم نیاید مسئله شخصی وصیت کرده بود که از وی حج بکنانند و بعد از مردن وی وصی او
از وی حج کنانید و مامور در راه بمرد نزدیک امام از منزل موصی از ثلث باقی حج بکنانند زیرا که چون

چون مالی را وصی بمامور داده بود ضایع شد وصیت موصی نافذ نشد پس آنچه باقی مانده است وصیت او را از ثلث آن نافذ کنند و نزدیک امام ابو یوسف از ثلث جمیع مال نافذ کنند و نزدیک امام محمد اگر از مالی که بمامور داده بود چیزی باقی مانده است که بآن حج توان کرد همان حج کنانند و اگر نه وصیت باطل شود **فصل هدی** مسئله هدی از سه نوع جایز باشد از شتر و بقر و غنم مسئله تعریف هدی یعنی رفتن بآن بعرفات واجب نیست و بقول بعضی تعریف بمعنی تشهیر است چون تقلید پس آن بدرا نیست مسئله در هدی جایز نیست مگر چیزی که در اضحیه جایز است چنانکه در کتاب اضحیه معلوم شود مسئله از شتر جنایت غنم روا بود مگر در طواف فرض بجنابت و در وسط بعد وقوف مسئله از هدی نفل و از هدی تمتع و از هدی قران خوردن هدی خود روا بود و هر هدی که غیر از این سه هدی باشد خوردن از آن روا نبود مسئله هدی تمتع و قران را در روز نحر ذبح کنند و غیر آنرا هرگاه که بخواهد لیکن ذبح کردن هیچ هدی را در خارج حرم روا نبود و تصدق آن بفقراء حرم مختص نباشد مسئله جل هدی را و زمام آنرا تصدق کند و اجرت ذبح را از هدی ندهد و بضرورت بر هدی سوار شود و شیر هدی را ندوشد و چون شیر بسیار شود و جاری شیر آب سرد بر پستان وی پاشند که بند شود مسئله اگر هدی در راه نزدیک بهلاک شد یا بعیبی فاحش گشت چنانکه از ذنب یا گوش آن زیاده از ثلث بریده شد یا از چشم آن زیاده از ثلث کور گشت در هدی واجب آنرا بهدی دیگر بدل کند و آن هر او را باشد هرچه خواهد بکند و در هدی نفل معیب شدن هیچ لازم نیاید مسئله چون هدی نفل در راه قریب بهلاک شود آنرا ذبح کند و قلاده آنرا بخون آن تر کرده بر کوهان آن بزند تا علامت شود و اگر غنی فقیر است آنرا نخورد

فضیلت وقوف

مسئله چون حاجیان وقوف بعرفات کردند قومی گواهی داد که بعد از روز عرفه وقوف کرده اند گواهی ایشان مقبول نباشد زیرا که تدارک حج ممکن نیست و اگر مقبول باشد در مردم فتنه واقع بود و نیز اگر بیک روزی که مردم آنروز را روز ترویه گمان میکنند گواهی دادند که این روز عرفه است قبول کرده نشود زیرا که اجتماع مردم درین وقت دشوار است پس بقبول کردن شهادت فتنه واقع شود مسئله اگر مردم وقوف بعرفات کردند بعد از آن معلوم شد که در حساب غلط کرده در روز ترویه وقوف کرده اند اگر تدارک وقوف ممکن باشد امام مردم را بوقوف عرفات امر کند و اگر ممکن نباشد باعتبار آنکه تدارک آن ممکن نیست غلط ایشان را اعتبار نبود و حج تمام شود باعتبار آنکه جواز مقدم را در شرع نظیر جایز نیست حج صحیح نباشد و غلط معتبر بود مسئله هر که روز دوم از ایام نحر جمره الاولی را ترک داد و در جمره الوسطی و جمره العقبه سنگریزه انداخت چون خواهد که سنگریزه جمره الاولی را قضا کند احسن است که

هر دو اخیر را نیز اعاده کند و اگر بهمان اکتفا کرد جایز بود مسئله هر که نذر کرد که پیاده حج گذارد تا طواف زیارت
پیاده باشد بعد ازان اگر سوار شد روا بود مسئله اگر شخصی کنیزک محرمه خرید که باذن مالک خود احرام بسته
جایز نیست که او را بجماع حلال کند و احسن است که بتقصیر شعر یا بچیدن ناخن حلال کرد باز جماع کند و اگر بی اذن مولی
احرام بسته آن احرام را اعتبار نباشد کتاب النکاح مسئله نکاح موضوع ست از برای ملک متعه یعنی از برای حلیت انتفاع
مرد از زن بخلاف غیر آن چون بیع و هبه که آن برای ملک متعه موضوع نیست اگرچه بآن نیز ملک متعه ثابت شود مسئله
بارتباط ایجاب و قبول نکاح منعقد شود و باید که لفظ هر دو ماضی باشد چون زوجت و تزوجت یا یکی ماضی بود و دیگر
مستقبل باشد چون زوجنی و زوجت اگر عاقدین معنی الفاظ را ندانند با آنکه زوجنی توکیل است نه ایجاب در حق آن
هم ایجاب است هم قبول زیرا که در نکاح یک کس متولی هر دو طرف میشود بخلاف بیع که دران یک کس متولی دو طرف
نمیشود بنابر آنکه در بیع حقوق عقد بسوی عاقدین راجع شود و در نکاح بسوی زوجین راجع گردد و اگر عاقدین غیر زوجین
است سفیر محض بود مسئله اگر شخصی مر زنی را گفت خویشتن را بفلان بزنی داد و آن زن بجواب گفت دادم بعد ازان
مرد را گفت پذیرفتی وی گفت پذیرفتم نکاح منعقد شود چنانکه اگر گفت مر بایع را که فروختی وی گفت فروختم
بعد ازان گفت مر مشتری را که خریدی وی گفت خریدم بیع منعقد گردد مسئله اگر زنی مردی را بحضور گواهان گفت دادم
زن تو شویم نکاح منعقد نشود مسئله نکاح جایز است بلفظ نکاح و تزویج و هبه و تملیک و صدقه و بیع و شری اما بلفظ
اجاره و اعاره و وصیت مسئله شرط است در جواز عقد نکاح که هر واحد لفظ دیگری را بشنود و نیز شرط است که عقد
نکاح بحضور دو مرد حر یا یک مرد حر و دو زن حره منعقد شود و نزد امام شافعی بحضور دو مرد آزاد نکاح منعقد شود
و نیز شرط است که گواهان عاقل و بالغ باشند و مسلم بوند و لفظ هر دو عاقد را در یک وقت بشنوند پس اگر
متفرق شنیدند چنانکه هر دو عاقد بحضور یک گواه عقد بستند چون وی غایب شد بحضور دیگر بستند نکاح منعقد
نشود مسئله بحضور دو فاسق یا دو محدود در قذف یا دو نابینا نکاح روا بود و نیز روا بود بحضور دو ابن زوج یا زوجه
یا بحضور دو ابن که یکی ابن زوج باشد و یکی ابن زوجه بود یا هر دو ابن آن هر دو بوند چنانکه در میان زوج و زوجه
فرقت واقع شود چنانکه در حاشیه ایجابی لیکن اگر قریب گواهان دعوی نکاح کند بگواهی ایشان نکاح ثابت
نشود چنانکه اگر بحضور دو ابن زوج نکاح کرده باشند چون زوج دعوی نکاح کند بگواهی ایشان نکاح ثابت

ثابت نشود و همچنین اگر بحضور دو ابن عم نکاح بستند چون زن و نه دعوی نکاح کند بگواهی ایشان نکاح ثابت شود
نکاح مسلم با ذمیه که کتابیه باشد بحضور دو ذمی روا بود لیکن اگر مسلم منکر شود بگواهی دو ذمی نکاح ثابت نشود چه گواهی
کافر بر ضرر مسلم مقبول نیست اما اگر مسلم دعوی نکاح کند بگواهی ایشان مقبول باشد چه گواهی کافر بنفع مسلم مقبول
بود مسئله اگر پدر مردی دیگر را امر بنکاح صغیره خود کرد و او در حضور یک شخص دیگر تزویج نمود نکاح روا نبود و اگر در
نکاح پدر نیز حاضر باشد روا بود زیرا که چون پدر حاضر باشد عبارت وکیل بسوی پدر راجع شود و وکیل و آن کس دیگر
هر دو گواه شوند مسئله اگر پدر دختر بالغه خود را بحضور یک شخص تزویج کرد نکاح روا نبود و اگر در وقت نکاح دختر
حاضر است روا بود زیرا که چون بالغه حاضر باشد عبارت پدر بسوی وی راجع گردد گویا که وی خود نکاح کرده است پس پدر و آن کس
دیگر هر دو گواه باشند فصل در محرمات مسئله حرام است بر مرد اصل او و فرع او و خواهر او و دختر خواهر او
و دختر برادر و عمه او و خاله او و دختر موطوءه او و مادر منکوحه او اگرچه موطوءه نباشد و زوجه اصل او و فرع او و
همه اینها از رضاع بدانکه رضاع بر قسم شامل است چنانچه قسم را حتیا که دختر خواهر مثلاً شامل دختر رضاعی خواهر
را و دختر نسبی خواهر رضاعی را و دختر رضاعی خواهر رضاعی را مسئله حرام است بر مرد فرع ممسوسه او و ممسوس او که بشهوت
باشد و ما ستند او که بشهوت بود کذا فی جامع الرموز بدانکه مراد از مس بشهوت نزد یک بعضی منتشر شدن آلت است و التذاذ
بآن و در زنان نیست مگر همین و در مردان نزد یک بعضی انتشار آلت است یا زیادتی انتشار و هو الصحیح مسئله حرام
بر مرد فرع منظوره او که فرج او داخل [illegible] نظر کرده باشد مسئله حرام است بر مرد اصول موطوءه او و ممسوسه
او و منظوره او که بسوی آن بالنظر بفرج داخل آن بشهوت نگریسته باشد مسئله دختر نه ساله گاه مشتهاة باشد و گاه
نباشد و این اختلاف بنابر جثه است و کم تر از آن اما کم از نه ساله فتوی آنست که مشتهاة نباشد مسئله جمع کردن
دو خواهر را در نکاح یکجا حرام است و نیز حرام است که در عدت طلاق یک خواهر دیگر خواهر را نکاح کند اگرچه طلاق بائن باشد و نیز
حرام است وطی کردن دو خواهر را بملک یمین و نیز حرام است جمع کردن در وطی بنکاح یا بملک یمین میان دو زن که هر کدام
ایشان را اگر مرد فرض کنیم دیگری بر وی حرام باشد مسئله اگر خواهر کنیزک خود را که موطوءه او است نکاح کرد پس هیچ کدام
را وطی نکند تا یکی را بر خود حرام نگرداند بدانکه بآزاد کردن یا بفروختن کل یا بعض کنیزک یا تزویج کردن آن [illegible]
کنیزک بر وی حرام شود لیکن خواهر وی که آنرا نکاح کرده است بر وی حلال گردد مسئله اگر شخصی دو خواهر را بر عقد

تزویج کرده و معلوم نیست که اول کدام تزویج کرده است میان ایشان تفریق کنند و نصف مهر یکی برای هر دو خواهر باشد
زیرا که نکاح اخیر باطل است پس آن مهر ثابت نشود و اول را پیش از وطی جدا کرده اند پس برای وی نصف مهر باشد
و چون معلوم نیست که اول کدام است آن نصف را در میان هر دو قسمت کنند و اگر هر دو را بیک عقد تزویج کرده
نکاح باطل شود و هیچ لازم نیاید مسئله جمع کردن میان زن و دختر زوج آن زن که از زن دیگر باشد حرام نیست زیرا که اگر
زن را مرد فرض کنیم دختر زوج مرد دیگر حرام نباشد و نیز آنکه میان ایشان قرابتی نخواهد بود و اگر چه بفرض کردن دختر را
پسر زوج زن مرد دیگر حرام می شود زیرا که پسر زوج زن بر زن حرام است مسئله جایز است نکاح کردن کافره را
که کتابیه باشد و صابیه را اگر کتابیه بود و عابده کواکب نباشد مسئله محرم و محرمه را جایز است که خود را تزویج کنند
مسئله آزاد را جایز است که کنیزک مسلمه را یا کتابیه را نکاح کند اگر چه با طول حره باشد یعنی بر مهر و نفقه حره قدرت داشته
باشد و نزدیک امام شافعی جایز نیست که کتابیه را نکاح کند اگر چه بی طول حره باشد زیرا که قول الله تعالی من فتیاتکم المؤمنات
بمفهوم مخالف منع میکند جواز نکاح کتابیه را و با طول حره نزدیک او جایز نیست که آزاد کنیزک را نکاح کند اگر چه مسلمه باشد
زیرا که قول الله تعالی ومن لم یستطع منکم طولا الآیة منع میکند مر آنکه با وجود طول حره نکاح کنیزک کند و ما میگوییم که اصل در هر شیء
حل است و چون شارع حکم طول حره را و حکم نکاح کتابیه را بیان نفرمود پس آن حل اصلی ثابت باشد یا آنکه مفهوم مخالف نزدیک ما معتبر
نیست مسئله هر که در نکاح او کنیزک باشد جایز است که با وجود آن حره را نکاح کند بخلاف اگر حره در نکاح او بود یا در عدت او باشد
اگر چه عدت از طلاق باین بود جایز نیست که کنیزک نکاح کند مسئله آزاد را جایز است که چهار زن را نکاح کند و هر
دو از [illegible] خود آزاد حره باشند یا مملوک بوند و زیاده از چهار روا نبود و بنده را زیاده از دو زن روا نباشد مسئله
جایز است نکاح کردن زنی که حامل است از زنا ولیکن وطی او جایز نیست تا آنکه از حمل خلاص شود مسئله جایز است
نکاح کردن کنیزک را که موطوءه سید خود است و واجب نیست بر زوج استبرا آن و نیز جایز است نکاح کردن موطوءه زنا را و بر زوج
استبرا آن واجب نیست مسئله اگر دو زن را بیک عقد نکاح کرد و یکی از آن هر دو بنا بر حرام است نکاح دیگر جایز باشد مسئله
جایز نیست نکاح سید با کنیزک خود و نکاح بنده با خاتون خود و نکاح مسلم با مجوسیه یا وثنیه و نکاح آزاد با پنجم در عدت
چهارم و نکاح بنده با سوم در عدت دوم مسئله جایز نیست نکاح زن حامله که نسب حمل او ثابت باشد اگر چه حامل بود یا از بنده یا
دار حرب بود مسئله نکاح متعه و نکاح موقت روا نبود و صورت متعه آنکه مردی بزنی بگوید باید [illegible]

اینقدر مدت با این قدر مال از تو تمتع می گیرم و وی قبول کند و صورت موقت آنکه مردی زنی را در مدت معین
از مال بحضور دو کس نکاح کند کذا فی حاشیة الچلپی **باب الولی والکفو** مسئله اگر زن آزاد که مکلفه بود یعنی
عاقله و بالغه باشد بحضور ولی با غیر کفو نکاح کند روا بود و ولی را جایز نیست که از قاضی فسخ بکناند و بر روایت
حسن بن زیاد روایة امام ابو یوسف نکاح روا نباشد و علیه فتوی قاضیخان و نزدیک امام محمد بر اجازت ولی موقوف
باشد و نزدیک امام مالک و امام شافعی بعبارت زنان نکاح روا نبود مسئله ولی را جایز نیست که بالغه را بی رضای او
تزویج کند اگرچه بالغه بکر باشد زیرا که نزدیک ما بر بالغه جبر نبود اگرچه بکر باشد و نزدیک امام شافعی بر ثیبه جبر نباشد
اگرچه نابالغه بود پس بکر را اگر صغیره باشد بالاتفاق جبر روا بود و بالغه که ثیبه بود بالاتفاق جبر جایز نباشد
بدانکه نزدیک ما ولی را جایز است که برای نکاح جبر کند و نزدیک امام شافعی جایز نیست مگر پدر و جد را مسئله
اگر یک بالغه را خبر نکاح وی کرده اند یا ولی وی طلب کرد از وی اذن نکاح وی را و در هر دو صورت زوج را معین
ساختند و وی خاموش ماند یا بخندید یا بگریست بی آواز روان کرد و اذن ثابت شود مگر آنکه بهزل خندیده باشد یا با آواز گریسته
باشد زیرا که بخندیدن بهزل و بگریستن با آواز اذن ثابت نشود کذا فی جامع الرموز و صحیح آنست که در ثبوت اذن ذکر
ذکر مهر شرط نبود و در جامع الرموز می گوید که این وقتی است که تزویج پدر یا جد کلان باشد و در غیر آن شرط است که مهر مذکور
باشد مسئله اگر غیر ولی اقرب یا از کسی بالغه بی اذن تزویج او خواست تا آنکه بزبان نگوید اذن ثابت نشود
و در ثیبه اگر طالب اذن ولی اقرب باشد بی گفتن بزبان اذن ثابت نشود کذا فی جامع الرموز و بر روایت کرخی
در حضور اجنبی سکوت وی نیز رضا بود کذا فی الشرح مسئله زنی که بکارت وی بجستن یا بحیض یا بجراحت یا بکلانسالی
یا بزنا زایل شود در حق ثبوت اذن حکم بکر دارد یعنی سکوت او رضا باشد مسئله اگر مردی بر بکر بالغه دعوی کرد
که چون خبر نکاح من بتو رسید تو سکوت کردی و وی گفت من آن خبر را رد کرده ام قول زن معتبر بود مگر آنکه مرد بینه
گواه بیارد و اگر مرد گواه ندارد نزدیک امام بر زن سوگند لازم نیاید زیرا که نزدیک ایشان در نکاح
سوگند نیست مسئله ولی را جایز است که صغیر خود را بکسی تزویج کند اگرچه صغیره ثیبه باشد
و نزدیک امام شافعی در ثیبه روا نبود زیرا که در وی بر ثیبه جبر نیست و اگر ولی غیر پدر یا جد بود صغیر و صغیره را
جایز است که چون بالغ شوند یا بعد از بلوغ ایشان را علم بنکاح خود شود نکاح را فسخ کنند و نزدیک امام شافعی

غیر از پدر و جد را جایز نیست که صغیره و صغیر را تزویج کند چنانچه در ترجمه تحقیق آن کرده ام مسئله در وقت بلوغ یا
در وقت علم بنکاح سکوت بکر رضا باشد تا آخر مجلس او را اختیار نبود اگرچه از خیار خود جاهل باشد زیرا که جهل وی عذر نیست
بخلاف کنیزکی که در نکاح کسی هم پس آزاد شود او را اختیار است که نکاح را فسخ کند و اگر از خیار خود جاهل بود جهل وی
عذر باشد زیرا که کنیزک از خدمت مالک فارغ نیست که طلب علم نماید بخلاف آزاد که وی فارغ است
و طلب علم فریضه است لقوله علیه السلام طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة و تقصیر عذر نمی شود و گفته اند
که کلام ما در وقت بلوغ است و بکر را پیش از بلوغ تکلیف باحکام شرع نیست بنابر آنکه گوییم که چون کودک مراهق شود
یعنی قریب ببلوغ رسد بر وی واجب می شود که احکام شرع از ایمان و جز آن بیاموزد یا بر ولی واجب میگردد
که او را بیاموزاند چه وی را اهمال گذاشتن لایق نیست قال علیه السلام مروا صبیانکم بالصلوة اذا بلغوا سبعا و اضربوهم
علیها اذا بلغوا عشرا مسئله خیار کودک که بالغ شود و خیار ثیبه که بالغ گردد بی رضا صریح یا دلالت بر آن ساقط
نشود و بایستادن از مجلس باطل نگردد و رضا صریح آنکه بگوید راضی شدم و دلالت بر آنکه روی وی ببوسد یا
مساس کند یا زن مهر بدهد یا زن مهر زوج قبول کند مسئله چون صغیر و صغیره بالغ شود بدیشان فسخ کردن نکاح
حکم قاضی شرط است زیرا که در فسخ نکاح لازم کردن ضرر است بر زوج و آن بحکم قاضی ممکن نیست بخلاف کنیزکی که آزاد شود
برای فسخ کردن نکاح وی حکم قاضی شرط نیست زیرا که منع میکند زیادت ملک را بر خود بنا بر آنکه زوج وی
پیش از آزاد شدن مالک دو طلاق بود و اکنون مالک سه طلاق می شود و برای منع کردن ضرر را از خود حکم قاضی
در کار نیست کذا فی الهدایة مسئله اگر یکی از صغیر و صغیره که غیر از پدر یا جد او را با غیر کفو تزویج کرده باشند
پیش از بلوغ بمیرد دیگر او را میراث یابد مگر آنکه پیش از مردن او قاضی بتفریق نکاح وی حکم کرده باشد زیرا که
پیش از تفریق قاضی نکاح وی صحیح بود مسئله ولایت نکاح صغیر و صغیره مر عصبه را است که بنفسه باشد
یعنی مر وی را بود که بی توسط زن بوی نسبت و خویشی داشته باشد بخلاف عصبه بالغیر و عصبه مع الغیر که ایشان را ولایت
تزویج نیست چنانکه دختر مجنونه است او را بر ابن مجنونه ولایت تزویج نیست و همچنین خواهر مجنونه با دختر عصبه
مجنونه است او را بر ابن مجنونه ولایت تزویج نیست مسئله ولایت عصبه که آزاد باشد و مسلم و مکلف بود در تزویج
ولد مسلم بر ترتیب ارث است یعنی اول پسر است هرچند پایان رود و اگر نباشد اصل است هرچند

هر چند بالا رود و اگر نباشد جزء اصل قریب ست چون برادر و اگر نباشد جزء او هر چند پایان رود و اگر نباشد
جزء اصل بعید ست چون اولاد جد ست و اگر نباشد جزء او فالاقرب فالاقرب بعد ازان اعتبار مر قوت قرابت
را ست پس اعیانی بر علاتی مقدم باشد مراد از اعیانی برادر حقیقی ست و از علاتی برادر پدری کذا فی حاشیة الچلپی
مسئله در کافر مسلم را ولایت نباشد اگرچه مسلم عصبه او بود چنانکه مسلم کافر را ولایت نبود اگرچه کافر عصبه او باشد
مسئله اگر از عصبه کسی نباشد ولایت تزویج مر مادر را بود و اگر مادر نباشد مر ذوی الارحام را یعنی قریبانی بود که غیر ایشان
ست که مذکور شده اند الاقرب فالاقرب اگر خویشان کسی نباشد ولایت تزویج مر مولی الموالاة را باشد
یعنی کسی را بود که با وی عهد کرده است که اگر از من جنایت شود ارش جنایت من بر تو باشد و اگر من بمیرم
ارث من ترا باشد و اگر مولی الموالات نباشد ولایت تزویج مر سلطان را ست و اگر نباشد مر قاضی را ست
که سلطان در منشور او تزویج صغار نوشته باشد مسئله ولی ابعد را جایز ست که وقت غیبت منقطعه ولی اقرب
تزویج صغار نماید بدانکه در غیبت منقطعه علما را اختلاف ست بقول بعضی آن ست که قافله در آن مدت انتظار
ولی اقرب نکنند و علیه الاکثر و نزدیک بعضی از متاخران مدت سفر ست مسئله ولایت تزویج زن مجنونه
مر ابن را ست اگرچه پدر موجود باشد زیرا که ابن در عصبه از پدر مقدم ست چنانکه مذکور شد مسئله کفایة در نکاح
اهل عرب از روی نسب شرط ست یعنی قریش کفو قریش بود و عرب که غیر قریش اند کفو عرب غیر قریشی باشند
بدانکه هر که از اولاد نضر بن کنانه ست و هر که بالای نضر ست قریشی نیست و آنکه کفایت در نسب خاص
بعرب شده بنابر آنکه غیر عرب انساب خود را ضایع کرده اند پس کفایت ایشان باسلام بود یعنی هر که پدر و پدر کلان
وی مسلم ست کفو وی باشد هر کسی را که چند کس وی مسلم ست و هر که خود مسلمان شده است کفو نیست مر کسی را که پدر
کلان وی مسلمان شده است و نیز کفایت غیر عرب از روی آزادی بود یعنی بنده و معتق کفو نیست مر حره را و هر که پدر او
آزاد شده است کفو نیست مر کسی را که پدر و پدر کلان وی آزاد ست و نیز از روی صلاح و تقوی باید یعنی فاسق
اگرچه معلن نباشد کفو نیست دختر مرد صالح را و بقول بعضی اگر معلن نباشد کفو ست و در حاشیه چلپی می آرد
این وقتی ست که دختر مرد صالح صالحه بود بخلاف اگر فاسقه بود پس فاسق کفو وی باشد کذا اشاره الیه [illegible]
و نیز از روی مال بود یعنی هر که وقت تزویج از مهر معجل و نفقه عاجز باشد کفو نیست مر [illegible]

زن را اگرچه فقیره بود و مهر که در وقت تزویج بر مهر و نفقه قادر باشد کفو است مر زنی را که خداوند اموال عظیمه بود و هو الصحیح
زیرا که مال آینده و رونده است پس زیادتی را از قدر واجب اعتبار نباشد و نیز معتبر است از روی پیشه یعنی بافنده و حجام
و کناس و دباغ کفو نیست مر عطار یا بزاز یا صراف را یعنی مسئله اگر زنی مکلفه آزاد بکمتر از مهر مثل یا بغیر کفو خود نکاح
کرد ولی او را جائز است که برای فسخ نکاح بقاضی مرافعه کنند تا وی در مهر زیادتی کند یا قاضی درمیان ایشان تفریق
نماید

فصل در نکاح فضولی

مسئله نکاح فضولی موقوف است بر اجازت کسیکه از جانب وی فضولی
است یعنی اگر شخصی زنی را یا مردی را بی اذن وی تزویج کرد بر اجازت وی موقوف باشد و همچنین اگر دو فضولی
دو زن و مرد بی اذن ایشان نکاح کردن بر اجازت ایشان موقوف بود مسئله یک کس که از هیچ جانب
فضولی نباشد هر دو طرف نکاح را متولی می شود یعنی مالک می شود ایجاب را و قبول را و درکار نیست
که هر دو تکلم کند زیرا گفتن وی که فلان زن را بفلان مرد تزویج کردم کافی است یعنی احتیاج نیست که بعد از آن بگوید
که قبول کردم و آنکه یک کس متولی میشود هر دو طرف چند قسم است یکی آنکه اصیل و ولی باشد چنانکه ابن عم بنت عم را که صغیره بود
با خود تزویج کند دوم آنکه اصیل و وکیل باشد چنانکه زنی مردی را وکیل کرد که وی او را با خود تزویج کند سوم آنکه
از هر دو جانب ولی باشد چنانکه بنت صغیره خود را با ابن برادر خود که صغیر بود یا ابن صغیر خود را با بنت برادر خود
که صغیره باشد تزویج نماید چهارم آنکه از هر دو طرف وکیل باشد چنانکه زنی شخصی را برای نکاح خود وکیل کند و مردی
همان شخص را برای نکاح خود وکیل سازد پنجم آنکه ولی و وکیل باشد چنانکه ابن عم بنت عم خود را که صغیره است با کسی
که او را برای نکاح خود وکیل کرده است تزویج کند کذا فی جامع الرموز مسئله جائز نیست که یک فضولی از هر دو
جانب متولی شود خواه از هر دو جانب متولی شود خواه از هر دو جانب فضولی باشد خواه از یک جانب
فضولی بود چنانکه اصیل بود و فضولی باشد یا ولی و فضولی بود یا وکیل و فضولی باشد مسئله هر که شخصی را
برای نکاح خود بزنی غیر معین وکیل کرد و او را کنیزک شخصی تزویج نمود روا باشد مسئله اگر پدر یا پدر کلان
وقتیکه پدر نباشد صغیر یا صغیره را بغبن فاحش یا بغیر کفو تزویج کرد نزدیک امام روا باشد پس بعد بلوغ ایشان را
حق فسخ نماند و نزدیک صاحبین روا نبود کذا فی الهدایه اگر غیر پدر یا پدر کلان شخصی دیگر از اولیا تزویج کرد هم است
بعد بلوغ بالاتفاق ایشان را حق فسخ باشد مسئله اگر شخصی مردی را امر کرد که برای وی یک زن تزویج کند

قبل الدخول سقط عنها
شقعت ایضا
وان حلت عنه
من المهر المثل
... واذا اخلا بها
... من الوسط
... ادستر عا
... اکر فی
... الوسط
... رمضان
... فرض او

٨٨

کنند او برای یک دو زن بیک عقد تزویج کرد نکاح هر دو روا نبود و اگر بدو عقد تزویج کرده است اول جایز بود و
ثانی جایز نباشد **باب المهر** مسئله اول مهر نزدیک ما ده درم است نزدیک امام شافعی هرچه صالح بود بها بودن صالح
بود مهر بودن را اگرچه کم از ده درم باشد مسئله اگر کم از ده درم مهر بسته ده درم واجب شود و اگر ده درم یا زیاده از ان
مهر بسته بعد از وطی یا بعد از مردن یکی از زوج و زوجه تمام مسمی واجب گردد و اگر پیش از وطی و پیش از خلوت صحیح
طلاق داد نصف آن لازم آید مسئله اگر در عقد نکاح مهر را ذکر نکرده اند یا شرط کردند که مهر نباشد کذا فی جامع الرموز
یا شراب یا خوک را مهر بستند یا خم معین را مهر بستند و گفتند که این پر از سرکه است و آن پر از شراب بود یا شخصی
معین را مهر بستند و گفتند که این غلام است و آن آزاد بود یا جامه یا دابه غیر معین یا بیان جنس آن مهر نمودند
یا بمقابله تعلیم قرآن یا بمقابله آنکه یک سال زوج آزاد خدمت زوجه کند نکاح بستند یا معاوضه کردند تزویج دختر
یا خواهر یکی را با تزویج دختر یا خواهر دیگر در همه این صور تنها نکاح روا بود و بعد از وطی یا خلوت یا بعد از مردن یکی
از زوج و زوجه مهر مثل واجب شود و اگر پیش از وطی یا خلوت طلاق داد متعه واجب شود یعنی سه جامه پیراهن
و دامنی و چادر لازم گردد که قیمت آن از نصف مهر مثل زیاده نباشد و از پنج درم کم نبود و نزدیک امام کرخی
بحال مرد اعتبار کنند و آنکه زوج آزاد گفت بنابر آنکه اگر زوج غلام باشد و نکاح بمقابله خدمت بود همان
خدمت واجب شود مسئله مفوضه یعنی زنی را که بی ذکر مهر یا بشرط نفی مهر او را تزویج کرده بر مقداری راضی
شده اند بوطی کردن یا بمردن زوج آن همان مقدار واجب شود و اگر پیش از وطی طلاق داد متعه لازم آید و
نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی نصف آن مقدار لازم گردد مسئله اگر زوج بر مهر مسمی چیزی افزود گرد
بر ذمه زوج واجب شود و بطلاق پیش از وطی زیادتی ساقط گردد مسئله زوجه را جایز است که بعض مهر یا کل
آنرا از ذمه زوج ساقط کند و اگر در صورتی که زوج بر مسمی زیاده کرده باشد آن زیادتی را ساقط کرد هم روا بود مسئله
خلوتی که در آن مانع باشد واجب میکند مهر را بدانکه مانع از وطی شدن سه قسم است یکی حسی چون مرض یکی از زوج
و زوجه کذا فی جامع الرموز دوم شرعی چون روزه ماه رمضان و احرام حج سوم طبعی چون حیض و نفاس
بدانکه مراد از خلوت آنست که زوج و زوجه در مکانی جمع شوند و با ایشان هیچ عاقل نباشد و هیچ یکی
بی اذن ایشان بر ایشان مطلع نتواند شد یا بسبب تاریکی کسی بر حال ایشان واقف نشود و زوج

بدانکه این نه وجه منع است اگرچه زوج مجبوب باشند یا عنین بود یا خصی شده یا روزه دار باشد بر روزه قضا فی الاصح یا بروزه
نذر بیک روایت بدانکه مجبوب آلت و خصیتین بریده را گویند کذا فی حاشیة الچلپی و عنین آنکه بر زن قدرت نداشته باشد
و خصی آنکه خصیتین او برآورده باشند کذا فی جامع الرموز مسئله با روزه ماه رمضان که قضا نباشد کذا فی جامع الرموز
و با احرام فرض یا نفل و با حیض و نفاس خلوت ثابت نشود و نماز مثل روزه است یعنی با نماز فرض خلوت ثابت نشود
و با نماز نفل ثابت شود و عدت در همه صورتها برای احتیاط واجب شود اگرچه مانع از وطی چون مرض و جز آن موجود باشد
مسئله زنی را که پیش از وطی طلاق داده است و مهر مسمی ندارد و تسمیه او هم نکرده بر زوج متعه واجب شود و مر غیر آن را
متعه مستحب باشد مگر آنکه مهر وی مسمی بود و پیش از وطی او را طلاق داده باشد حاصل آنکه اگر بعد از وطی طلاق داده است
برای متعه مستحب بود و مهر وی مسمی باشد یا نباشد زیرا که بعد از سپردن او معقود علیه از زوج او را بسبب طلاق
وحشت لاحق است پس مستحب است که داده شود او را چیزی که از واجب زیاده باشد و واجب صورت تسمیه
مسمی است و در غیر آن مهر مثل و اگر پیش از وطی طلاق داده است در صورت تسمیه مسمی است متعه مستحب نباشد
زیرا که وی با تسلیم بضعه نصف مسمی را خواهد گرفت پس چیزی دیگر برای وی مستحب نبود و در صورت غیر تسمیه متعه واجب
شود زیرا که زن چیزی نگرفته است پس طلب بضع بی مال نباشد مسئله اگر زنی هزار دینار را که مهر وی بود از زوج
گرفته یا بزوج بخشید و زوج او را پیش از وطی طلاق داد پانصد دینار را از زن واگیرد زیرا که قبض کرده است
تمام مسمی او و واجب نشده است بر زوج مگر نصف آن پس پانصد را بزوج رد بکند و اگر پیش از گرفتن کل یا بعضی
تمام بخشید یا باقی را اسقاط کرد بعد از آن زوج پیش از وطی طلاق داد هیچ چیز بر زن رجوع نکند زیرا که زن در
صورتی که تمام بخشید از زوج چیزی نگرفته است که رد بکند و در صورتیکه باقی را اسقاط کرد زیاده از حق
خود نگرفته است که رد نماید و اگر مهر زن متاع باشد و زن آنرا از زوج گرفته یا نه و زوج هبه نماید و زوج او را
پیش از وطی طلاق دهد بر زن هیچ لازم نیاید زیرا که چون زن آنرا بزوج واپس داد قبض وی نماند بنابر آنکه متاع
معین را واپس داده است بخلاف در صورت درم و دینار که آن متعین نمی شود مسئله اگر شخصی زنی را بهزار درم نکاح
کرد بر این شرط که او را از شهر بیرون نبرد یا بر این شرط که بروی زنی دیگر نخواهد یا بشرط کرد که اگر از شهر بیرون برد یکهزار است و اگر
بیرون برد دو هزار و از شهر بیرون آورد و زن دیگر نخواست هزار درم برای زن بزوج لازم شود و در عکس آن

۹۰

آن در صورت اول بالاتفاق مهر مثل واجب شود و در صورت سوم نزد یک امام مهر مثل واجب گردد زیرا که شرط
اول صحیح است و ثانی فاسد اما در صورتیکه شرط کرده است اگر بیاورد دو هزار است و از شهر برآورد مهر مثل از دو
زیاده ندهد و از یکهزار کم نکنند زیرا که هر دو متفق اند که مهر از دو هزار زیاده نباشد و از یکهزار کم نشود و نزد صاحبین اگر
از شهر برآورد و شرط کرده است که اگر برآورد دو هزار است و هزار لازم شود زیرا که هر دو شرط صحیح است نزد یک امام مهر
مثل واجب گردد زیرا که نزد یک وی هر دو شرط فاسد است مسئله اگر شخصی زنی را نکاح کرد بمقابله این غلام
یا آن غلام و قیمت یکی هزار است و قیمت دیگری دو هزار و مهر مثل هزار و پانصد است مثلاً مهر مثل واجب شود و اگر مهر مثل
هزار است یا کم از هزار غلامی که قیمت آن هزار است واجب شود و اگر مهر مثل دو هزار است یا زیاده از آن غلامی که
قیمت آن دو هزار است لازم آید و اگر زوج پیش از وطی او را طلاق داد نصف غلامی که قیمت آن کمتر باشد بر یکی
همه لازم شود مسئله اگر زنی را بمقابله دو غلام معین نکاح کرد و یکی از ایشان آزاد بود همان یک غلام مهر شود
و اگر قیمت آن از ده درم کم باشد ده درم را تمام کند کذا فی جامع الرموز مسئله اگر در نکاح بکارت زن را شرط
کردند و زوج او را ثیبه یافت تمام مهر واجب شود مسئله اگر اسپ یا جامه هروی را مهر بستند و صفت آنرا بیان ننمودند
یا کیل یا موزون را مهر ساختند و جنس آنرا بیان کردند بی آنکه صفت آنرا بیان نمایند روا بود و مسمی میانه یا قیمت آن
واجب شود و در کیل و موزون اگر وصف آنرا نیز بیان کرده است همان وصف لازم آید مسئله در نکاح فاسد پیش شرط
هیچ واجب نشود اگر چه خلوت کرده باشد و بعد از وطی نسب ثابت شود و مهر مثل لازم آید اگر چه مسمی
زیاده از مهر مثل باشد اما اگر مسمی کم از مهر مثل باشد همان مسمی واجب شود و مدت ثبوت نسب نزد یک امام محمد
از وقت دخول تا وقت وضع شش ماه بود و در کمتر از آن نسب ثابت نشود و نزد یک شیخین از وقت نکاح تا
وقت وضع شش ماه معتبر باشد و در کمتر از آن نسب ثابت نشود چنانکه در نکاح صحیح ثابت نگردد مسئله مهر مثل
هر زن آنست که مهر باشد مثل او را که از قوم پدر او بود چون خواهر و عمه در سال و عمر و در حسن و مال و عقل
و دیانت و صلاح و شهر و زمانه و بکارت و ثیابت در وقت نکاح مثل او باشد و اگر از قوم پدر او بدین صفتها
یافته نشود از مردم بیگانه در این صفات مثل او باشد و مادر و خاله در حکم بیگانه است مگر آنکه از قوم پدر او
باشد چنانکه دختر عم پدر او را بود مسئله ولی زن را جایز است که ده مهر او از جانب زوج ضامن شود اگر چه زن

صغیره باشد و زن را اختیار است که از زوج طلب کند یا از ضامن او که ولی زن است طلب نماید اگر ولی او اگر در زوج
رجوع کند مگر آنکه ولی با امر زوج ضامن شده باشد و گفته اند شود که اگر ولی صغیره ضامن شود باید که یک کس هم [illegible]
باشد و هم مطالبه و زیرا که میگوییم که حقوق عقد در نکاح بجانب اصل راجع شود و ولی سفیر محض باشد بخلاف بیع
که حقوق عقد آنجا بسوی عاقد بیع راجع شود مسئله زن را جایز است که پیش از گرفتن مهر معجل اگر در بین بست یا
پیش از گرفتن آنچه مثل او در عرف آن قدر مسمی معجل شود زوج را از وطی منع کند و همراه وی بسفر نرود اگرچه
پیش از منع زوج با وی برضای وی خلوت و وطی کرده باشد و نزد یکی صاحبین بعد از وطی یا خلوت برضای
وی او را حق منع نباشد زیرا که چون از زوج معقود علیه را برضای وی قبض نمود زن را در آن حق استرداد نماند و
نزد یکی امام هر وطی معقود علیه است پس تسلیم بعض واجب نکند تسلیم باقی را مسئله اگر زن پیش از گرفتن مهر معجل
یا مهر مثل معجل زوج را از وطی منع کرد یا با وی بسفر نرفت نفقه آن از زوج ساقط نشود مسئله زن را جایز است
که پیش از گرفتن مهر معجل یا مثل مهر معجل بی اذن زوج بسفر رود و یا برای کاری یا برای زیارت اهل خود و اذن از خانه بیرون آید
و بعد از گرفتن روا نبود مسئله در صورتی که مهر معجل و موجل را بیان نکرده باشند زن را برای گرفتن کل ولایت
منع نبود و به یفتی المختار زیرا که متاخران بنا بر متعارف همین را اختیار کرده اند اگرچه اصل مذهب آنست
که برای گرفتن کل ولایت منع باشد زیرا که مهر عوض بضع است پس تا وقتی که تمام عوض را قبض نکند تسلیم بضع
واجب نشود مسئله اگر تمام مهر موجل باشد زن را ولایت منع نماند زیرا که حق زن ساقط شود مسئله اگر زوج
مهر معجل را یا مثل آن از زن ادا کرد جایز است که او را بسفر برد و کذا فی ظاهر الروایة و بقول بعضی جایز نیست
و به یفتی الفقیه ابو اللیث در کم از مدت سفر جایز بود مسئله اگر میان زن و شوی در نفس مهر
اختلاف واقع شد چنانکه یکی گفت مهر مذکور نشده است و دیگر گفت این قدر مذکور شده است هر که گواه
آورد قول وی معتبر باشد و اگر هیچکدام گواه نیارد نزد یک صاحبین منکر سوگند یابد و اگر از سوگند باز ایستد
دعوی مدعی ثابت شود و اگر سوگند خورد مهر مثل لازم گردد و نزد یک امام باید که بی سوگند مهر مثل آید
باشد هر که نزد یک وی در نکاح سوگند نبود مسئله اگر با وجود نکاح در قدر مهر اختلاف واقع شد چنانکه زن
گفت مهر هزار درم است و مرد گفت پانصد درم است هر که گواه آورد قول وی معتبر باشد و اگر [illegible]

92

هر دو گواه آورده اند و مهر مثل موافق زوج است یا کمتر از آن گواهان زن وجه معتبر باشند و اگر مهر مثل موافق زوجه است
یا زیاده از آن گواهان زوج معتبر باشند زیرا که گواهان ثابت می کنند خلاف ظاهر را و ظاهر نکاح است از مهر مثل
باشد پس که دعوی خلاف مهر مثل میکنند گواهان وی اقوی بود و اگر هیچ یکی گواه نیاورد هر که مهر مثل شاهد اوست
قول وی با سوگند معتبر باشد و اگر مهر مثل در میان دعوی زن و شوی باشد چنانکه زن دعوی کرده بود دو صد درم
و شوی گفته بود صد درم و مهر مثل صد و پنجاه درم باشد هر که گواه آورد قول وی معتبر بود و اگر هر دو گواه آورند مهر
مثل لازم شود و اگر هیچ کدام گواه ندارد هر دو سوگند آید هر که سوگند خورد قول وی معتبر بود و اگر هر دو سوگند کنند
مهر مثل لازم گردد مسئله اگر شوی زن را پیش از وطی طلاق داد و بعد از آن به قدر مهر اختلاف واقع شد هر که گواه آورد
قول وی معتبر بود و اگر هر دو گواه آورند و متعه مثل موافق مرد است گواهان زن را اعتبار بود و اگر متعه مثل موافق
زن است گواهان مرد را اعتبار باشد و اگر متعه مثل از دعوی زن کم است و از دعوی مرد زیاده هر که سوگند خورد
قول وی معتبر بود و اگر هر دو سوگند خورند متعه مثل واجب شود و نیز اگر هیچ کدام گواه ندارد متعه مثل حکم کنند
مسئله اگر بعد از مردن یکی از زن و شوی در اصل مهر یا در قدر آن اختلاف واقع شد حکم آن چون حکم در حالت
حیات ایشان باشد چنانکه مذکور شد مسئله اگر بعد از مردن زن و شوی میان وارثان ایشان در قدر مهر اختلاف
واقع شد قول وارثان شوی را اعتبار کنند اگر در اصل مهر اختلاف باشد نزد یکی امام هیچ لازم نیاید و نزد صاحبین
مهر مثل واجب شود و فتوی … مسئله اگر زوج چیزی را بزن فرستاد و بعد از آن اختلاف شد زن گفت
هدیه است و زوج گفت مهر است قول زوج را با سوگند اعتبار کنند کذا فی جامع الرموز مگر در چیزی که آنرا …
یا برای خوردن ساخته باشند و در عادت ذخیره نکنند چون نان و گوشت و بعضی میوه ها کذا فی حاشیه الچلپی
در نکاح اهل ذمی مسئله اگر ذمی ذمیه را یا مستامن مستامنه را بغیر مهر نکاح کرد یا حربی حربیه را در دار حرب … نکاح
نمود و در آن دین ایشان جایز بود نزد یکی امام هیچ لازم نشود و اگر … زوج او را وطی کرده
یا پیش از وطی طلاق داده باشد یا زوج مرده باشد و نزد صاحبین …
یا مردن زوج مهر مثل واجب شود و بطلاق پیش از وطی متعه لازم گردد و نزد یکی امام …
نیز مهر مثل واجب شود کذا فی الهدایه مسئله اگر ذمی ذمیه را بخمر یا خنزیر معین نکاح کرد … از آن

هر دو مسلمان شوند یا یکی از ایشان مسلمان شود هر زوج را آن معین لازم شود و در خمر غیر معین قیمت آن لازم گردد و در خنزیر غیر معین مهر مثل واجب شود زیرا که خمر نزدیک ایشان چون سرکه نزدیک ما مثلی است و گرفتن خمر حلال نیست پس بهای اعراض از خمر قیمت آن واجب شود و خنزیر نزدیک ایشان چون شاة نزدیک ما از ذوات القیم است پس برای اعراض از خنزیر مهر مثل لازم گردد زیرا که گرفتن قیمت خنزیر برای اعراض از خنزیر نباشد باب نکاح الرقیق والکافر مسئله اگر برده یا غلام یا مکاتب یا مدبر یا ام ولد بی اذن سید نکاح کرد بر اذن وی موقوف باشد اگر اذن کرد روا بود و اگر نه باطل گردد مسئله اگر غلام باذن سید نکاح کرد و مهر زن بر غلام باشد و جایز است که برای ادای مهر او را بفروشند مگر آنکه مکاتب باشد یا مدبر بود و ایشان سعی ادا کنند مسئله اگر بنده بی اذن مولا نکاح کرد بعد از آن مولا گفت منکوحه را طلاق رجعی بده اجازت ثابت شود و نکاح روا بود زیرا که طلاق رجعی بی جواز نکاح معنی ندارد و اگر گفت طلاق بده اجازت نبود زیرا که لائق غلام متمرد آنست که طلاق معین باشد اگر چه معین قبول اینرا احتمال دارد و اگر گفت جدا بکن نکاح باطل شود زیرا که این گفتن احتمال قبول ندارد مسئله اگر مولی بنده را بنکاح اذن نمود و وی زنی را نکاح کرده وطی کرد در مهر آن وی را بفروشند اگر چه نکاح فاسد کرده باشد و پیش از وطی در نکاح فاسد مهر واجب نشود و اگر بار دیگر بهمان زن نکاح صحیح کرد یا بنکاح صحیح زن دیگر خواست بر اجازت مولی موقوف بود زیرا که اجازت اول بنکاح فاسد تمام شده مسئله اگر بنده ماذون مدیون شده بعد از آن مولی برای آن زنی خواست نکاح روا بود و زن با قرضداران دیگر بقدر مهر مثل خود شریک باشد و زیاده از آن لازم نشود پس اگر بنده را بفروشند زن موافق مهر مثل خود از بهای وی بگیرد و اگر مسمی کم از مهر مثل باشد بقدر مسمی حصه از بهای وی طلب کند مسئله اگر مولی کنیزک خود را بشخصی بزنی داد کنیز از ملک مولی بر نیاید پس جایز است که او را خدمت فرماید و تبوئت آن بر مولی واجب نشود و اگر چه بر زوج بی تبوئت نفقه لازم نمی آید پیش از تبوئت هرگاه که زوج وقت یابد او را وطی کند و مراد از تبوئت آنست که در منزل خود برای وی جای معین کند چنانکه زوج را کسی از آمدن در آنجا منع نکند و کنیزک را خدمت نفرماید و مولی را جایز است که از تبوئت رجوع کند و بعد از رجوع نفقه از زوج ساقط شود و اگر بی طلب مولی کنیزک خدمت می کند تبوئت زائل نشود و نفقه آن

آن از زوج ساقط نگردد مسئله مولی را جائز است که بی اذن او و غلام خود ایشان را بکسی تزویج کند مسئله اگر زنی آزاد پیش از آنکه زوج او را وطی کند خود را بکشت تمام مهر بر زوج لازم شود و اگر مولی کنیزک پیش از آنکه زوج کنیزک او را وطی کند کنیزک را بکشت بر زوج هیچ لازم نیاید زیرا که چون مولی خواسته است که پیش از سپردن کنیزک معقود علیها بزوج خود مهر را از زوج بگیرد مولی را از مهر محروم کنند بخلاف صورت اول زیرا که زن بی آنکه از زوج چیزی بخواهد جان خود را برباد داده است اگر بعد از وطی کردن زوج کنیزک مولی کنیزک را کشته است بر زوج کنیزک نیز مهر واجب شود مسئله زوج کنیزک را جایز نیست که بی اذن سید او عزل کند زیرا که عزل منع از ولد است و ولد کنیزک ملک سید است مسئله اگر کنیزک یا مکاتبه در نکاح شخصی باشد و مولی او را آزاد کند اختیار هست ایشان را که نکاح را جایز دارند و یا فسخ کنند ناکح آزاد بود و یا بنده باشد زیرا که اعتبار طلاق نزدیک ما بزنان است یعنی اگر زن آزاد باشد زوج او مالک سه طلاق بود اگرچه بنده باشد و اگر زن کنیزک بود زوج او مالک دو طلاق باشد اگرچه آزاد بود و زوج ایشان که پیش از آزاد شدن ایشان مالک دو طلاق بود و بعد آزاد شدن مالک سه طلاق خواهد شد پس ایشان را جایز است که زیادتی قید را از خود منع کنند لکن اگر زوج بنده باشد چون ایشان آزاد شدند عار است ایشان را که فراش وی شوند و نزد امام شافعی اگر زوج آزاد باشد ایشان را خیار نیست که نکاح را فسخ کنند زیرا که اعتبار طلاق نزدیک ایشان بمردان است این علت فسخ موجود نباشد مسئله اگر کنیزک بی اذن سید خود بشخصی نکاح کرد و بعد از آن سید او را آزاد نمود نکاح روا بود خیار نماند زیرا که کنیز خود راضی شده است اگر پیش از آزاد کردن سید زوج او را وطی کرده است مهر او مر سید را بود اگرچه از مهر مثل زیاده باشد و اگر بعد آزاد کردن وطی کرده است مهر مر همون کنیزک را باشد مسئله اگر مردی کنیزک ولد خود را وطی کرد و چون کنیزک زائید دعوی کرد نسب ولد از او ثابت شود کنیزک ام ولد او گردد و قیمت آن بر او لازم آید زیرا که دلیل قول رسول علیه السلام انت و مالک لابیک پدر را جایز است که در مال ولد خود بقدر حاجت تملک کند و پس پیش از وطی کردن کنیزک ملک پدر گردد تا وطی حرام نشود و مهر لازم نیاید و قیمت لازم آید مسئله بعد از مردن پدر جد صحیح را حکم پدر باشد اگر پدر کافر باشد جد بحکم مرده بود چنانکه مسلم باشد جایز است که بعد از وطی کنیزک ملک ابن خود را دعوی نسب ولد آن کند کذا فی جامع الرموز مسئله اگر شخصی کنیزک خود را

۹۵

شود بنی فی روا و نکاح روا بود و مهر کنیزک بر پدر واجب شود و کنیزک ام ولد آن گردد و قیمت آن لازم نیاید و مولود او بقرابت
برادری آزاد شود مسئله اگر زن غلام آزاد باشد و سید غلام را گوید که زوج ما را بهزار درم از جانب ما آزاد کن و سید
چنان کند که غلام از جانب زن آزاد شود و نکاح فاسد گردد زیرا که غلام اول در ملک زن می‌درآید بعد از آن آزاد
میگردد و لهذا ولاء غلام زن را باشد و اگر به نیت کفارت گفته است از کفارت هم واقع شود و اگر بگوید از جانب ما
آزاد کن بلا بدل پس اگر چنین کند سید آزاد کند نزد یکی از طرفین نکاح فاسد نشود و ولاء هم سید را باشد و نزد یکی امام ابو یوسف
اینجا نیز نکاح فاسد شود و ولاء هم زن را باشد زیرا که اینجا ملک زن بهبه ثابت شود و اگرچه قبض نبود زیرا که هبه اینجا
از قبض مستغنی باشد جواب این از ترجمه مذکور است مسئله اگر ذمی ذمیه را بی شهود نکاح کرد یا در عدت کافر
تزوج نمود و آن در دین ایشان جایز است بعد از آن هر دو مسلمان شدند نکاح باقی باشد و اگر محرم خود را چون
دختر یا خواهر را تزوج کرده است بعد از آن هر دو اسلام آوردند تفریق کرده شود و اگرچه در دین ایشان جایز بوده است
مسئله اگر یکی از زوج یا زوجه مسلمان باشد و دیگر کتابی بود و ولد صغیر ایشان تبعیه مسلمان شود و همچنین اگر هر دو کافر باشند
بعد از آن یکی از ایشان اسلام آورد ولد مذکور بتبعیه آن مسلمان گردد و اگر ولد صغیر میان مجوسی و کتابی بود کتابی باشد
زیرا که ولد صغیر از مادر و پدر تابع می‌شود کسی که در دین بهتر باشد مسئله اگر یکی از زوجین مسلمان شد قاضی بر دیگر
اسلام عرض کند اگر دیگر نیز اسلام آورد نکاح اول ثابت ماند و اگر پیش از عرض اسلام مسلمان شد همین حکم دارد
مسئله اگر بعد از عرض اسلام مسلمان نشد قاضی میان ایشان تفریق کند و اگر عرض اسلام بر زوج بود تفریق قاضی
طلاق باشد و اگر بر زن بود طلاق نبود زیرا که از زن طلاق نباشد بدانکه زوج مجوسی بود یا کتابی باشد بعد از
اسلام زن عرض اسلام بر او لازم بود بخلاف زن اگر کتابیه باشد لازم نیست که بعد از اسلام زوج بر او اسلام عرض
کنند زیرا که مسلم را کتابیه جایز بود مسئله اگر زوج مسلمان شد و زن بعد از عرض اسلام مسلمان نشد بر زوج مهر لازم
نشود مگر آنکه زن موطوءه او بود و موطوءه را تمام مهر واجب شود کذا فی جامع الرموز و اگر زن مسلمان شد و زوج اسلام
نیاورد در موطوءه تمام واجب شود و در غیر موطوءه نصف آن لازم آید زیرا که چون زوج بعد از عرض اسلام مسلمان نشد
تفریق اینجا طلاق واقع شد و در طلاق پیش از دخول نصف مهر لازم گردد مسئله اگر در دار حرب یکی از زوجین اسلام
آورده پیش از اسلام دیگر سه حیض تا سه ماه نگذرد فرقت واقع نشود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوج

زوج کتابیه مسلمان شود کتابیه مر او را نیز باشد مسئله اگر یکی از زوجین که هر دو کافر بودند از دار حرب بدار اسلام
آمد در میان ایشان فرقت واقع شود اگرچه در هند آمده باشد و بآن فرقت عدت لازم نشود و دیگر آنکه زنیکه
در دار اسلام آمده است حامله بود پیش از وضع حمل تزویج او برای احتیاط روا نبود مسئله اگر یکی از زوجین
والعیاذ بالله بی حکم قاضی نکاح فرقت شود اگرچه زن موطوءه زوج باشد و نزدیک امام محمد اگر از زوج مرتد
شده است طلاق واقع شود و نزدیک مشایخ بلخ و سمرقند و نزدیک حاکم شهید اگر زن مرتد شده است
نکاح فاسد نشود و قاضی او را برای اسلام آوردن در بند دارد تا باب معصیت مفتوح نشود زیرا که اگر چنین نباشد
بسیار زنان بر غیبت شوی دیگر مرتد شوند و از ان شوی اول اعراض نمایند و بقول عامه علماء بخارا این نکاح
فاسد شود و او را بر نکاح با زوج اول جبر کنند و بفتوی اهل خوارزم هر قاضی را جایز است که میان ایشان بمهر
قلیل اگرچه یک دینار باشد بی رضا زوجه نکاح کند کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر یکی از زوجین مرتد شد و
زن موطوءه زوج است بر زوج تمام مهر لازم شود اگرچه زن مرتد شده باشد و اگر زن موطوءه زوج نیست و زوج
مرتد شده است نصف مهر بر زوج لازم شود و اگر زن مرتد شده چیزی از مسکنی از مهر و نفقه هیچ لازم نباشد
کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زن و شوی هر دو در یک وقت مرتد شدند و باز در یک وقت اسلام آوردند
نکاح فاسد نشود و اگر یکی پیش از دیگری مرتد شد یا اسلام آورد نکاح فاسد شود و باب القسم مسئله
در جامع الرموز آورده مراد از قسم قسمت کردن زوج است ماکول و مشروب را و ملبوس را و بیتوتت را در میان
زنان خود مسئله بر زوج واجب است که از زنان خود در بکر و ثیبه و جدیده و قدیمه و حنفیه و مسلمه
کتابیه قسمت برابر کند مگر در محبت و وطی واجب نیست که قسمت برابر کند کذا فی جامع الرموز و نیز در ان است
که اگر قاضی زوج را امر بقسمت کرد و زوج خلاف آن نمود و چون زن بقاضی مرافعه کند قاضی زوج را عقوبت
نماید و از سر نو بقسمت امر فرماید اگرچه پیش از خصومت یا ابتدا از خصومت تا مدتی با یکی از زنان خود بوده باشد
دور انقضی بر قسمت دور ابتدا از آن اختیار بر زوج را باشد مسئله کنیزک اگرچه مکاتبه یا مدبره بود
یا ام ولد باشد و در قسمت بیتوتت با حره برابر نکند با کنیزک و از ان نصف حره باشد لیکن در ماکول و
مشروب و ملبوس برابر بود کذا فی جامع الرموز و نیز در انست که اگر شخصی را یک زن باشد برای و

در بیوتت تقدیر نبود و اگر با وجود آن سیر تنها نیز باشد از چهار روز یک روز برای آن زن بود و در سه روز باقی با هر کس
نزد هر کس خواهد باشد مسئله در سفر قسمت واجب نبود و از جمله زنان هر که خواهد سفر کند و قرعه اولی بود و معنی قرعه آنکه نام هر
بنویسد و آن را بچیزی یا بچیزی دیگر پیچیده شود و کودکی را امر کند که بدست هر کدام یکی بدهد در قرعه هر کدام اسم سفر برآید با وی برود تا
هر کدام آزرده نشود مسئله اگر یکی از زنان نوبت خود بدیگری بخشد روا باشد و رجوع از آن جایز بود کتاب الرضاع مسئله
مراد از رضاع خوردن کودک است شیر زنی را در مدت رضاع کذا فی جامع الرموز مسئله مدت رضاع نزد امام دو سال و نیم است
و نزد صاحبین دو سال و نزد زفر سه سال است و بقول بعضی پانزده سال است و بقول بعضی چهل سال و بقول
بعضی تمام عمر است کذا فی جامع الرموز مسئله اگر کودکی در مدت رضاع شیر زنی را خورد چنانکه بحلقوم وی رسید اگرچه قطره
باشد رضاع ثابت شود و کذا فی جامع الرموز مسئله هر که بنسب حرام شود بسبب رضاع حرام گردد مگر مادر رضاعی
یا برادر نسبی یا مادر نسبی مر خواهر یا برادر رضاعی را و مادر رضاعی مر خواهر یا برادر رضاعی او و خواهر رضاعی مر ولد نسبی
یا رضاعی او و خواهر نسبی مر ولد رضاعی را و جده رضاعی مر ولد نسبی یا رضاعی را و جده نسبی مر ولد رضاعی او و مادر رضاعی
مر عم یا عمه یا خال یا خاله رضاعی را چنانکه در ترجمه مفصل مذکور است بدانکه حرام می شود بر رضیع شیر دهنده و زوج او که شیر از ان
از ان است با قوم هر دو بر شیرخوار چنانکه حرام می شود از نسب حرام می شود و فروع شیرخوار و زوجان بر آن هر دو
ضابطه آن این است مسئله از جانب شیر دهنده همه خویشان شوند از جانب شیرخوار زوجان و فروع شیر دهنده
و شوهرش یا فرزندان و پدران و مادران و برادران و خواهران ایشان خویشان شیرخوار شوند و شیرخوار با زنش و شوهر یا فرزندان خود
خویشان شیر دهنده و شوهرش گردد مسئله حلال است خواهر رضاعی مر برادر نسبی را یا رضاعی را و خواهر نسبی مر برادر رضاعی
را چنانکه حلال است از روی نسب خواهر مادری مر برادر پدری را کذا فی جامع الرموز مسئله اگر دو کس در مدت
رضاع از پستان یک زن شیر خوردند حرمت رضاع ثابت شود و اگر از پستان یک بهیمه خوردند چون گوسپند
و جز آن حرمت رضاع لازم نیاید مسئله اگر شیر زنی را با آب یا با دوا یا با شیر زن دیگر یا با شیر بهیمه خلط کردند هر چه غالب
باشد آن را اعتبار کنند پس اگر رنگ و مزه شیر آن زن را تغیر داد بخوردن آن در میان آن زن و در میان آن خورنده
رضاع ثابت نشود کذا فی حاشیة الچلپی و نیز در آنست بروایت امام محمد و امام زفر از ابو حنیفه که اگر شیر دو زن
را خلط کردند بخوردن آن در مدت رضاع از هر دو زن حرمت رضاع ثابت شود و اگرچه شیر یکی از شیر دیگر

دیگر غالب بود و موافق ظاهر الروایة است کذا فی نهایة السروجی گفته است در زیلعی اگر هر دو شیر برابر باشد برای احتیاط از هر دو زن
رضاع ثابت شود زیرا که هیچ یکی از هر دو دیگر غالب نشده است مسئله اگر شیر زن را با طعام مخلوط کردند بخوردن آن رضاع ثابت
نشود اگرچه شیر از طعام غالب باشد زیرا که اصل غذا الطعام است کذا فی حاشیة الچلپی و در جامع الرموز فی آرد بقول صاحبین
اگر طعام غیر مطبوخ باشد و شیر غالب بود رضاع ثابت شود مسئله اگر در پستان مردی شیر برآمد و آن را شخصی در مدت
رضاع خورد رضاع ثابت نشود مسئله اگر شخصی در مدت رضاع بشیر زنی حقنه کرد نیز رضاع ثابت نشود مسئله
اگر از پستان بکر شیر برآمد بخوردن آن در مدت رضاع حرمت رضاع ثابت شود اما بر زوج آن بکر آن حرمت نیاید زیرا که
پس اگر پیش از وطی زوج او را طلاق داد جایز است که دختری را که شیر وی خورده باشد با خود نکاح کند کذا فی جامع الرموز
مسئله اگر زنی انباز خود را که در مدت رضاع بود شیر پستان خود داد و چنانکه بشکم وی رسید هر دو بر زوج حرام شوند
و اگر شیر دهنده را وطی نکرده است برای او مهر نباشد و اگر وطی کرده است تمام مهر لازم شود و اما نفقه نباشد کذا فی حاشیة الچلپی
و برای شیرخوار بر زوج نصف مهر لازم شود و زوج بآن بر شیر دهنده رجوع کند مگر آنکه شیر دهنده بقصد فساد نکاح شیر نداده باشد
چنانکه نکاح را با فساد ندانسته باشد برای دفع گرسنگی شیر داد کذا فی الچلپی مسئله رضاع ثابت نشود مگر بشهادت دو مرد
یا یک مرد و دو زن کتاب الطلاق مسئله طلاق بر سه وجه است احسن و حسن و بدعی احسن آنست که یک طلاق
بدهد در طهری که در آن جماع نکرده است و بگذارد تا آنکه عدت وی تمام شود کذا فی الهدایة و حسن در غیر موطوءه را یک
طلاق است اگرچه در حیض باشد و این وقتی است که با وی خلوت نکرده باشد کذا فی جامع الرموز و در موطوءه سه طلاق است
در سه طهر یا در سه ماه که او را در این میان وطی نکرده باشد و آن سنی است نزد ما و یک نام با کل احسن و افضل بدعی است کذا
فی الهدایة مسئله زنان پیشین را بعد از وطی طلاق دادن حلال است و بدعی دادن سه طلاق یا دو طلاق
است در یک طهر بیکبارگی و در میان آن رجوع کرده باشد یا دادن یک طلاق در طهر بعد از وطی یا دادن یک طلاق است
در حیض موطوءه و درین رجوع واجب بود زیرا که احتمال است که برای آنکه طلاق داده باشد بعد از آنکه پاک شود
اختیار است که طلاق بدهد زیرا که بعد از رجوع در حیض طهری که بعد از حیض است نزد یک امام محل طلاق سنی
اگر در مسئله شخصی مر زن خود را که موطوءه او است گفت ترا سه طلاق سنی است اگر او را حیض می آید در هر
طهر یک طلاق واقع شود و اگر نیت با سه طلاق فی الحال واقع شود یا بعد از آن در هر ماه یک طلاق واقع شود تا سه طلاق

تمام شود زیراکه واقع کرده است طلاق سنی را و طلاق سنی نمی باشد مگر در هر طهر یک طلاق یا در هر ماه یک طلاق و اگر زن او موطوءه نباشد یک طلاق بالفعل واقع شود و همین از زوج جدا گردد زیراکه غیر موطوءه را عدت نبود کذا فی حاشیة الچلپی و اگر گفت ترا سه طلاق سنی است و نیت کرد سه طلاق بالفعل را نیتش صحیح بود و سه طلاق بالفعل واقع شود بخلاف امام زفر که نزدیک او نیتش صحیح نبود جمع بدعی است جواب آن با تحقیق دیگر در ترجمه مذکور است مسئله اگر از زوج عاقل و بالغ طلاق واقع شود اگرچه بنده باشد یا مست بود و یک قول از امام شافعی طلاق مست واقع نشود کذا فی حاشیة الچلپی مسئله طلاق کسیکه با اشارت واقع شود بخلاف طلاق کودک و دیوانه و بخلاف طلاق خوابیده و طلاق خواجه بر زن غلام خود زیراکه طلاق او واقع نشود مسئله اگر زن آزاد باشد و زوج او مالک سه طلاق باشد اگرچه بنده بود و اگر زن کنیزک بود زوج او مالک دو طلاق باشد اگرچه آزاد بود زیراکه اعتبار طلاق نزدیک ما بزنانست بخلاف امام شافعی که نزدیک وی اعتبار طلاق بمردان است

باب ایقاع الطلاق

مسئله اگر شخصی زن خود را بیکی از الفاظ طلاق که صریح است طلاق اند طلاق واقع یک طلاق رجعی واقع شود اگرچه هیچ نیت نکرده باشد یا نیت کرده باشد طلاق باین را یا نیت کرده باشد زیاده را از یک طلاق رجعی بدانکه صریح الفاظ طلاق لفظی است که آنرا در غیر طلاق استعمال نکنند چون انت طالق و مطلقه به تشدید اللام اما بسکون اللام در حکم کنایت است کذا فی جامع الرموز و طلقتک مسئله اگر گفت انت الطلاق یا گفت انت طالق الطلاق یا انت طالق طلاقاً یا بزبان فارسی گفت تو طلاقی یا گفت تو طلاق طلاق کذا فی جامع الرموز و هیچ نیت نکرد یا نیت کرد یک طلاق یا دو طلاق را یک طلاق رجعی واقع شود و در حره به نیت سه طلاق سه طلاق واقع شود و در کنیز دو طلاق بمنزلهٔ سه طلاق حره باشد زیراکه دو طلاق کنیزک چون سه طلاق در حره واحد اعتباریست پس سه نیت با وجود واحد حقیقی که آنرا اعتبار شود مسئله اگر اضافت کرد طلاق را بسوی تمام زن چنانکه گفت که ترا طلاق است یا اضافت کرد بسوی جزوی که تعبیر کرده می شود بآن از کل آن چون سر و رقبه و عنق و روح و بدن و جسد و وجه و فرج یا بسوی جزوی که در تمام بدن شائع است چون نصف یا ثلث یا ربع یک طلاق واقع شود اما با ضافت کردن بسوی بدین یا رجل طلاق واقع نشود و همچنین با ضافت کردن بسوی ظهر و بطن هو الاظهر زیراکه در کلام عرب باین الفاظ از تمام تعبیر نمیکنند و نزدیک بعضی با ضافت کردن طلاق را بسوی ظهر و بطن طلاق واقع شود مسئله اگر گفت ترا نصف طلاق است یا گفت ثلث طلاق است یا گفت ترا یک طلاق است یا در طلاق یا گفت الخ

آنچه میان یک طلاق تا دو طلاق است یک طلاق واقع شود و اگر گفت از یک طلاق تا سه طلاق یا گفت آنچه میان
یک طلاق تا سه طلاق است دو طلاق واقع شود و اگر گفت ترا سه نصف است از دو طلاق سه طلاق واقع شود و اگر
گفت سه نصف است از یک طلاق دو طلاق واقع شود زیرا که از سه نصف طلاق یک و نیم شود و چون نیم
طلاق را کامل کنیم دو طلاق گردد و بقول بعضی هر نصف را کامل کنند پس سه طلاق واقع شود مسئله
اگر گفت ترا یک طلاق است در دو طلاق یک طلاق واقع شود اگرچه نیت کرده باشد ضرب را یا هیچ
نیت نکرده باشد و اگر نیت کرده است که یکی و دو طلاق است در موطوءه سه طلاق واقع شود و در غیر موطوءه
یک طلاق واقع شود چنانکه واقع می شود یک طلاق اگر گفت مر غیر موطوءه را ترا یک و دو طلاق است اما اگر
نیت کرده است که یک طلاق با دو طلاق است سه طلاق واقع شود و اگرچه زن غیر موطوءه باشد مسئله
اگر گفت ترا دو طلاق است در دو طلاق و نیت کرد ضرب را دو طلاق واقع شود مسئله اگر گفت ترا طلاق است
از اینجا تا شام مثلاً یک طلاق رجعی واقع شود و نزد امام زفر یک طلاق باین واقع شود کذا فی حاشیه چلپی
مسئله اگر گفت ترا طلاق است بمکه یا گفت ترا طلاق است در مکه یا گفت ترا طلاق است در خانه یک طلاق فی الفعل
واقع شود مسئله اگر گفت وقتی که در مکه در آیی ترا طلاق است یا گفت اگر در خانه در آمدی ترا طلاق است الی آن
طلاق واقع نشود مسئله اگر گفت فردا ترا طلاق است یا گفت در فردا ترا طلاق است در جزو اول از فردا طلاق واقع
شود و در ثانی نیت تعیین وقت چون ظهر یا عصر و امثال آن در اول قاضی نیت او را قبول نکند زیرا که چون گفت فردا
ترا طلاق است باید که زن تمام روز موصوف بطلاق باشد پس در اول جزو فردا طلاق واقع شود و در ثانی باید
که در یک جزو از فردا طلاق واقع گردد و چون هیچ یکی از اجزاء فردا اولی از دیگر نیست باید که در جزو اولی از فردا
طلاق واقع شود تا ترجیح بی مرجح لازم نیاید اما چون نیت جزو معین کرده باشد نیت او صحیح باشد مسئله اگر گفت ترا طلاق است
امروز فردا امروز طلاق واقع شود و اگر گفت ترا طلاق است فردا امروز فردا واقع شود زیرا که در صورت اولی
امروز مقدم است و در صورت ثانی فردا و آنچه مقدم باشد بان معتبر بود مسئله اگر گفت ترا طلاق است پیش از آنکه
ترا تزویج کنم یا گفت مر زنی را که امروز تزویج کرده است ترا طلاق است دیروز طلاق واقع نشود و لغو
باشد زیرا که منسوب کرده است طلاق را بحالتی که آن محل طلاق نیست کذا فهم من الهدایه مسئله اگر گفت

101

زیرا که پیش از در پرورد نکاح وی بود تو را طلاق است فردا روز بالفعل طلاق واقع شود زیرا که بر واقع کردن طلاق پس از
زمان ماضی قدرت ندارد مسئله اگر گفت تو را طلاق است وقتیکه تو را طلاق ندهم بعد از ان بقدر طلاق دادن سکوت کرد
طلاق واقع شود زیرا که در وقت سکوت طلاق نداد اگر بسیار و بهمان واقع میشد کذا فی الهدایه مسئله اگر گفت تو را طلاق
است اگر تو را طلاق ندهم و در آخر عمر یکی از زوج و زوجه طلاق واقع شود زیرا که در ان وقت احتمال طلاق دادن نماند مسئله اگر
گفت تو را طلاق است وقتیکه تو را طلاق ندهم یا گفت تو را سه طلاق است وقتیکه تو را طلاق ندهم بعد از ان بلا فصل گفت تو را
طلاق است یک طلاق واقع شود مسئله اگر شخصی بزبان خود گفت امروز بپوشیده روزی که تو را
تو را اختیار است ... در غیب آن اختیار ثابت نشود و اگر گفت مر پسینی را او هم از دو جانب طلاق بیفتد روز دیگر
تو را از زوج ... تو را طلاق است و در غیب زوج کرد طلاق واقع شود چنانکه در ترجمه آن را بیان نموده ام مسئله اگر کرد
زن ... اگر کسی ... گفت بعد از آنکه خواجه تو تو را آزاد کند تو را دو طلاق است چون خواجه او را آزاد کند دو طلاق واقع شود
و زوج را رجوع جایز بود زیرا که بعد آزاد شدن او وی از زوج وی مالک سه طلاق گردد مسئله اگر خواجه مر کنیزک خود را که در نکاح
شخصی بود گفت که فردا تو آزادی و زوج او گفت فردا تو را دو طلاق است در اول فجر فردا کنیزک آزاد گردد و دو طلاق بر وی
واقع شود و زوج را رجوع جایز نبود زیرا که طلاق و عتق در یک وقت واقع شده است و نزد امام محمد زوج او را رجوع
بود زیرا که عتق در وقوع شد بنا بر آنکه ... است بجهالت ... و طلاق
... کذا فی ...
مسئله اگر زوج مر زوجه خود را به نیت طلاق گفت من از تو جدا ام یا گفت بر تو حرام ام ... طلاق بائن واقع شود
... واقع نشود و اگر چه به نیت طلاق گفته باشد ... واقع شود ... تو را طلاق است
و ... تو را طلاق است با مرده ... تو را طلاق است با ... مسئله اگر یکی از زوج و زوجه کل یا بعض دیگری را
مالک شود نکاح باطل گردد و آنکه طلاق واقع شود زیرا که طلاق در نکاح ... قبیل نکاح نمانده است
مسئله اگر زوج به باطن انگشتان اشارت کرده مر زوجه خود را گفت تو را اینقدر طلاق است بعدد انگشتان استاده
طلاق واقع شود و اگر به پشت انگشتان اشارت کرده است بعدد انگشتان بسته طلاق واقع گردد زیرا که در اشارت
با انگشتان ایستاده عادت است که باطن کف جانب مخاطب ... وقت شمردن با انگشتان باطن

١٠٢

کفت بجانب خود نبود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق باین ودوم یا گفت اشد الطلاق وادم یا گفت
افحش الطلاق وادم یا گفت اخبث الطلاق وادوم یا گفت طلاق الشیطان یا طلاق البدعة وادوم یا گفت مثل کوه یا
مثل هزار طلاق یا بقدر چیزی خانه طلاق وادوم یا گفت طلاق شدید یا طویل یا عریض وادوم یک طلاق باین واقع شود
مگر آنکه در حره نیت سه طلاق ودر کنیز نیت دو طلاق کرده باشد زیرا که در حره به نیت سه طلاق واقع شود و در کنیز
به نیت دو دو طلاق لازم گردد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را پیش از وطی گفت ترا سه طلاق است سه طلاق واقع شود اما اگر
سه بار گفت ترا طلاق ترا طلاق ترا طلاق یا اول یک طلاق واقع شود و زوجه مذکور بهمان جدا گردد و دیگر باقی را محل نماند همچنان اگر
گفت ترا طلاق است یکی یا یک یا یک طلاق واقع شود و کما ذکر مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است یک
یا گفت ترا طلاق است دو یا گفت ترا طلاق است سه در اول یک طلاق واقع شود و در ثانی دو و در ثالث سه زیرا که
درین صورتها طلاق واقع نمی شود مگر بعددی که متصل طلاق باشد پس اگر پیش از آنکه یک یا دو یا سه بگوید زن بمیرد هیچ
واقع نشود کذا فی الهدایه مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است یک که پیش از یک است یا گفت ترا طلاق است
یک که بعد از آن یک است در غیر موطوءه یک طلاق واقع شود و در موطوءه دو طلاق لازم گردد زیرا که در غیر موطوءه چون یک
طلاق واقع شود دیگر را محل نماند اما اگر گفت ترا یک طلاق است که قبل آن یک طلاق دیگر است یا گفت ترا طلاق است
بعد یک طلاق یا گفت ترا طلاق است با یک طلاق یا گفت ترا طلاق است که بدان یک طلاق دیگر است در غیر موطوءه نیز
دو طلاق واقع شود زیرا که هر دو طلاق یکمرتبه واقع خواهد شد چنانکه در ترجمه آن را تحقیق نموده ام مسئله اگر مردی مر زوجه
خود را گفت ترا یک و یک طلاق است اگر درخانه در آئی چون زوجه درخانه در آید دو طلاق واقع شود اگرچه زوجه غیر موطوءه باشد
و اگر شرط را مقدم کرد چنانکه گفت اگر درخانه در آئی ترا یک و یک طلاق نزد امام در غیر موطوءه یک طلاق واقع
شود چنانکه ثانی بواسطه اولی واقع خواهد شد چون اولی واقع شود ثانی را محل نماند و نزد صاحبین دو طلاق واقع شود
فصل فی الکنایه مسئله کنایت طلاق لفظی است که موضوع برای طلاق نیست احتمال دارد طلاق
را و غیر طلاق را پس بآن طلاق واقع نشود مگر آنکه به نیت طلاق گفته باشد یا حال بر آن دلالت کند
چنانکه در مذاکره طلاق یا در حالت غضب بگوید کذا فی الهدایه و در بیان می آرد اگر مردی بجانب زوجه خود
مکتوبی فرستاد و در آن نوشت که ای فلانه هرگاه که این مکتوب بتو رسید ترا طلاق است طلاق واقع شود

داگر دعوی کرد که به نیت طلاق نوشته بودم قاضی آنرا قبول نکند زیرا که حال بر طلاق دلالت کند مسئله بعضی

از الفاظ کنایه به نیت اعتدی یعنی بر خود بشمار و استبرئی رحمک یعنی رحم خود را پاک بکن و انت واحدة یعنی تو منفرد

و انت بائن بتة بتلة معنی هر سه تو جدا هستی و انت حرام یعنی تو حرامی و سرحن تو بر تنبیت نیست و باهل خود لاحق

شو و ترا باهل خود بخشیدم و ترا باهل تو گذاشتم و ترا جدا کردم و امر تو بدست تست و تو آزادی و انتی یعنی خود

را مسافر ساز و بیرون آی و برو و برخیز و طلب کن زوج را در هر واحد از سه اول یعنی اعتدی و استبرئی رحمک و انت

واحدة چون نیت طلاق گفته باشد یک طلاق رجعی واقع شود اگرچه بائن را یا سه طلاق نیت کرده باشد زیرا که رسول

علیه السلام بعد از طلاق با عتدی لسودة رضی الله تعالی عنها رجوع کرده است و استبرئی مثل اعتدی است

و واحدة در اصطفه بائن واقع نمی شود کذا فی جامع الرموز و در هر واحد از باقی الفاظ مذکوره به نیت یک بائن یا دو بائن

یک طلاق بائن واقع شود و اگر به نیت سه در حرة و به نیت دو در امة که در حرة سه و در امة دو واقع شود کذا فی

حاشیة الچلپی مسئله اگر شخصی سه بار بر زن خود لفظ اعتدی گفت بعد از آن دعوی کرد که اول را به نیت طلاق گفته بودم

و دو اخیر را به نیت حیض به سوگند تصدیق کنند و اگر گفت بار دو اخیر هیچ نیت نکرده بودم سه طلاق واقع شود اما اگر هر سه

هیچ نیت نکرده هیچ واقع نشود کذا فی الهدایه بدانکه الفاظ طلاق بائن بر سه قسم است بعضی احتمال میدارند رد قول

زن را در طلب کردن او طلاق را مثل بیرون شو و برو و برخیز و بعضی احتمال میدارند دشنام را مثل انت خلیة

و بریة و بتة و بائن یعنی هر سه اول تو از او ای یا دو معنی هر چهار ثانی الی احتمال میدارند نکاح او را و احسن او در راستی

و درستی او را و نیکوکاری او را و مثل انت حرام احتمال میدارند غیر نکاح او را خوردنی را چون خمر و خنزیر و بعضی احتمال میدارند آنها را

را و رای رد و دشنام چون اعتدی و استبرئی رحمک و انت واحدة و انت حرة و اختاری و امرک بیدک و سرحتک و

فارقتک چنانکه معنی همه را در ترجمه تفصیل بیان نموده ام پس در حالت رضا چنانکه زوج در غضب نبود و نه ذکر طلاق

نباشد هیچ کدام از الفاظ اقسام مذکوره بی نیت طلاق واقع نشود و در حالت غضب الفاظ دو قسم اول

بر نیت موقوف بود و در مذاکره طلاق الفاظ قسم اول موقوف بر نیت باشد **باب التفویض**

مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت خود را طلاق بده یا به نیت طلاق گفته امر تو باختیار تو بدست تست زوجه

را در مجلس علم با آن اختیار است که خود را طلاق دهد اگرچه مجلس دراز شود اما اگر بعد از علم زوجه برخاست

باکاری که سه کرد در غیر آن شروع نمود مجلس مختلف شود و خیار باطل گردد و اگر استاده بود بعد از علم بنشست یا
بود تکیه کرد یا پدر خود را برای مشورت طلب نمود یا برای گواه شدن گواهان را طلب کرد یا دابه که زوجه بر آن سوار بود
بعد از علم بایستاد هیچ یکی ازین چیزها مجلس مختلف نشود و خیار باطل نگردد و کشتی زوجه را حکم خانه زوجه است و دابه را
حکم سیر اوست پس بروان شدن کشتی مجلس مختلف نشود و بروان شدن دابه مختلف شود مسئله اگر مردی به زنش
گفت تو مختاری و نیت کرد با این گفتن نیت سه طلاق کند پس اگر زوجه در جواب گفت نفس خود را اختیار کردم
یا گفت اختیار میکنم یا گفت اختیار نفس خواهم کرد یک طلاق باین واقع شود و شرط آنکه یکی از زوج و زوجه لفظ نفس
را ذکر کرده باشد مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت اختیار کن فقط لا اختیار کردی زوجه در جواب گفت کردم یک طلاق
باین واقع شود مسئله اگر زوج مر زوجه خود را سه بار گفت اختیاری اختیاری اختیاری و زوجه
در جواب گفت اختیار کردم اختیار کردنی یا گفت اختیار کردم اولی را یا وسطی را یا اخیره را نزد یک امام سه طلاق واقع شود اگرچه
نیت نکند باشد زیرا که سه طلاق بی ترتیب در ملک زن جمع شده است پس چون در جواب یکی از الفاظ مذکوره گفت
گویا که گفت اختیار کردم اما اگر در جواب گفت طلاق دادم من نفس خود را یا گفت اختیار کردم من نفس خود را بیک طلاق
یک طلاق باین واقع شود و هو الاصح و بقول بعضی یک طلاق رجعی واقع شود زیرا که لفظ زوجه صریح است مسئله
اگر مردی مر زوجه خود را گفت در یک طلاق امر تو بدست تست یا گفت یک طلاق را اختیار کن و زوجه
در جواب گفت نفس خود را اختیار کردم بیک طلاق رجعی طلاق واقع شود و اگر گفت امر تو بدست تست
و نیت سه طلاق کرد و زوجه در جواب گفت بیک طلاق نفس خود را اختیار کردم یا گفت اختیار کردم
نفس خود را بیکبار سه طلاق واقع شود و اگر گفت نفس خود را بیک طلاق را دادم یا گفت بیک
طلاق نفس خود را اختیار کردم یک طلاق باین واقع شود مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت امروز و بعد
فردا امر تو بدست تست شبی که در میان امروز و فرداست در خیار داخل نشود پس اگر در شب نفس خود را
اختیار کرد طلاق واقع نشود و اگر زوجه امر امروز را رد کرد خیار او بفردا باقی ماند اگر گفت امروز فردا امر تو بدست
تست شب در خیار داخل شود اگر زوجه امر امروز را رد کند خیار فردا باقی نماند زیرا که چون شب در خیار داخل باشد
مجموع یک خیار گشت پس به رد کردن بعض مجموع باطل شود بخلاف صورت اول که آنجا

جلد اول

شرح وقایه فارسی

[illegible marginal notes]

مسئله اگر مردی مر زنی خود را گفت نفس خود را طلاق بده هیچ نیست نکرد
و خیار نیست پس پیدا کنی دیگر باطل نکرد و مسئله ... بگفت نفس خود را یک طلاق دادم یک طلاق رجعی واقع شود و اگر نیست
باینست که یک طلاق را و زن در جواب گفت نفس خود را یک طلاق دادم یک طلاق رجعی واقع شود و اگر نیست
اگر و سه طلاق را و زن نفس خود را سه طلاق داد سه طلاق واقع شود و اگر نیست کرد دو طلاق را و زن نفس خود را
دو طلاق داد و یک طلاق واقع شود و کذا فی جامع الرموز ... زیرا که دو طلاق در کثیر کسب ...
سه طلاق و آنرا که و احد ... اختیار ... مسئله اگر زوج گفت نفس خود را طلاق بده و زوجه جواب
گفت نفس خود را جدا کردم یک طلاق رجعی واقع شود زیرا که مطلق طلاق امر کرده است و مطلق رجعی است و اگر در جواب
گفت نفس خود را اختیار کردم طلاق واقع نشود زیرا که اختیار از الفاظ طلاق نیست مسئله چون زوج زوجه خود را
نفس خود را طلاق بده جایز نیست که از قول خود رجوع کند و بعد از اختلاف مجلس زوجه را جایز نیست که خود را
طلاق دهد زیرا که قول زوج مقید بمجلس زوجه است مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ابنای خود را طلاق بده یا مردی
را گفت زن مرا طلاق بده جایز است که پیش از دادن از قول خود رجوع کند و قول او مقید بمجلس مأمور نشود
زیرا که توکیل است و توکیل رجوع را قبول کند و مقید بمجلس نباشد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت هرگاه که خواهی
نفس خود را طلاق بده یا مردی را گفت زن مرا طلاق بده جایز است که پیش از دادن از قول خود رجوع کند و قول او مقید بمجلس
مأمور نشود زیرا که توکیل است و توکیل رجوع را قبول کند و مقید بمجلس نباشد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت هرگاه
که خواهی نفس خود را طلاق بده مقید بمجلس زوجه نشود و هرگاه که زوجه نفس خود را طلاق دهد واقع شود و مسئله
اگر مردی شخصی را گفت اگر بخواهی زن مرا طلاق بده جایز نیست که از قول خود رجوع کند و خیار آن شخص بمجلس
او مقید باشد پس اگر بعد از مجلس طلاق داد واقع نشود و دلیل آن در ترجمه مذکور است مسئله اگر شخصی
مر زوجه خود را گفت نفس خود را سه طلاق بده وی یک طلاق داد یک طلاق واقع شود و اگر گفت یک طلاق
بده او وی سه طلاق داد نزد امام هیچ واقع نشود و نزد صاحبین یک طلاق واقع شود و مسئله اگر زوج مر زوجه
خود را گفت نفس خود را یک طلاق بائن بده وی گفت خود را یک طلاق رجعی دادم طلاق بائن واقع شود و اگر
گفت طلاق رجعی بده وی گفت طلاق بائن دادم طلاق رجعی واقع شود زیرا که مخالفت زوجه لغو بود
مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر بخواهی نفس خود را سه طلاق بده وی خود را یک طلاق داد هیچ

[illegible marginal notes]

ما لم یقم عن المجلس [illegible]

نیست واقع نشود زیرا که خواهش شد طلاق یافته نشده و اگر گفت اگر بخواهی نفس خود را یک طلاق بده و وی خود را سه
طلاق داد نزد یک صاحبین یک طلاق واقع شود و نزد یک امام هیچ واقع نشود زیرا که مراد زوج یک طلاق است
نه یک طلاق ضمنی مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است اگر بخواهی و زوجه در جواب گفت خواستم اگر بخواهی از
زوج گفت خواستم هیچ واقع نشود اگرچه به نیت طلاق گفته باشد زیرا که زوج معلق کرده بود طلاق را بر خواهش زوجه
چون زوجه خواهش خود را بر خواهش زوج موقوف داشت معلوم شد که زوجه را خواهش نبود اما اگر زوج به نیت طلاق
گفت خواستم من طلاق ترا یا گفت خواستم من طلاق ترا واقع شود زیرا که به نیت انشاء طلاق گفته است تفصیل
آن در ترجمه است و همچنین است هر تعلیق که معدوم باشد بخلاف اگر تعلیق طلاق بموجود بود چنانکه زوجه
در جواب زوج بگوید خواستم اگر آسمان بر زمین باشد طلاق واقع شود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را
گفت ترا طلاق است هر وقتیکه بخواهی برد کردن زوجه رد کردن نشود زیرا که زوج او را مالک طلاق ساخته است
در هر وقتی که بخواهی پس پیش از خواستن مالک او نشود و پیش از مالکیت رد روا نبود و هر وقتیکه بخواهد یک طلاق
واقع شود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است در هر زمان هرگاه که بخواهی هر وقت که خود را
طلاق دهد یک طلاق واقع شود تا سه طلاق و جایز نیست که خود را سه طلاق یکبار دهد چنانکه جایز نیست بعد
از زوج دیگر خود را طلاق دهد مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است جائیکه بخواهی جایز است
که پیش از اختلاف مجلس خود را طلاق دهد یعنی بگوید خواستم و اگر بعد از اختلاف مجلس خود را طلاق داد واقع نشود
مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است هر طوریکه بخواهی و زوجه در جواب گفت
یک طلاق باین خواستم یا گفت سه طلاق خواستم نزد یک امام همان واقع شود مگر آنکه زوج بگوید که من
خلاف آنرا نیت کرده بودم پس طلاق رجعی واقع شود و نیز اگر زوجه هیچ نخواست طلاق رجعی باشد زیرا که
صفت طلاق را بزوجه سپرده است نه اصل آنرا چنانکه در ترجمه آنرا مفصل ذکر کرده ام و نزد یک صاحبین اگر
زوجه هیچ نخواست طلاق واقع نشود زیرا که نزدیک ایشان اصل طلاق نیز بزوجه مفوض است مسئله
اگر شخصی مر زوجه خود را گفت هر قدر که خواهی خود را طلاق بده هر قدر که در آن مجلس خود را طلاق دهد
واقع شود و برد کردن زوجه امر زوج را یا باختلاف مجلس خیار باطل گردد مسئله اگر شخصی مر زوجه

خود را گفت به ده خود را از سه طلاق هر چه بخواهی نزد یک امام از کم از سه هر چه بخواهد واقع شود و نزد یک صاحبین اگر
سه طلاق خواست نیز واقع گردد **باب الحلف بالطلاق** مسئله اگر شخصی مر اجنبیه را گفت اگر بتو سخن کنم ترا
طلاق است بعد از ان او را نکاح کرده با وی سخن کرد طلاق واقع نشود زیرا که شرط صحت حلف ملک است یا اضافت
بسوی ملک و آن در وقت تعلیق موجود نیست اما اگر زوجه خود را گفت اگر بتو سخن کنم ترا طلاق است سخن کردن
با وی طلاق واقع شود زیرا که در وقت تعلیق ملک موجود است و اگر گفت اگر بتو نکاح کنم ترا طلاق است نکاح کردن با وی
او را طلاق واقع شود زیرا که طلاق را به سوی ملک اضافت کرده است یعنی بر ملک معلق نموده است نزدیک امام شافعی
بر اجنبیه طلاق واقع نشود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر در خانه در آئی یا وقتی که در خانه در آئی یا هر گاه که در خانه
در آئی ترا طلاق است بعد از در آمدن یک طلاق واقع شود و بعد از ان شرط تمام گردد یعنی بدر آمدن دیگر طلاق واقع نشود
اما اگر گفت هر بار که در خانه در آئی ترا طلاق است هر بار که در خانه در آید طلاق واقع شود و بعد از سه طلاق شرط
تمام گردد پس اگر بعد از سه طلاق حلاله نموده باز او را تزویج نموده بدر آمدن در خانه طلاق واقع نشود بخلاف اگر گفت
هر باری که ترا تزویج کنم پس ترا طلاق است شرط باطل نگردد اگر چه بعد از سه طلاق حلاله کرده او را تزویج نموده باشد مسئله
اگر زوجه خود را گفت اگر درین خانه در آئی ترا طلاق است بعد از ان یک طلاق باین او را داده است و چون عدت
طلاق مذکور تمام شد او را باز در نکاح خود آورد و بعد از ان وی در ان خانه در آمد طلاق واقع شود زیرا که زوال
ملک یمین را باطل نمیکند کذا فهم من شرح الوقایة للچلپی مسئله اگر شرط موجود شود یمین باطل گردد اگر چه شرط در غیر ملک موجود
شده باشد اما اگر در ملک موجود شود یمین باطل گردد و جزا لازم آید چنانکه در مسئله سابق گذشت و در غیر ملک یمین باطل شود
بی آنکه جزا لازم آید چنانکه گفت مر زوجه خود را اگر در خانه در آئی ترا طلاق است بعد از ان او را طلاق باین داد
و بعد از گذشتن عدت وی در خانه در آمد یمین ساقط گردد و جزا لازم نیاید زیرا که در وقت در آمدن در خانه
محل جزا نیست مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر درین خانه در آئی سه طلاق است یعنی از در آمدن او را یک
طلاق داد و چون عدت آن تمام شد زوجه در ان خانه در آمد بعد از ان وی او را تزویج کرد و باز اگر در ان خانه
در آید طلاق واقع نشود زیرا که در آمدن پیش از تزویج یمین باطل شده است مسئله اگر در وجود شرط و عدم
آن میان زوج و زوجه اختلاف شد قول زوج معتبر بود مگر آنکه زوجه گواه بیارد و در شرطی که علم

که معلوم نمی شود مگر از زوجه در حق زوجه قول زوجه معتبر باشد پس اگر زوج گفت اگر ترا حیض بیاید ترا و فلانه زوجه را طلاق است یا گفت اگر تو عذاب خدا را دوست داری ترا طلاق است و غلام آزاد است و زوجه گفت مرا حیض آمد یا عذاب خدا را دوست دارم همان زوجه را طلاق واقع شود و بر زوجه دیگر طلاق نیفتد و غلام آزاد نشود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر ترا حیض آید ترا طلاق است چون او را حیض آید بعد از خون سه روز از روز اول روز طلاق واقع شود زیرا که بعد از دیدن خون سه روز معلوم خواهد شد که خون روز اول از حیض بوده و اگر گفت ترا طلاق است اگر ترا یک حیض بیاید بعد از پاک شدن طلاق واقع شود زیرا که یک حیض بعد از پاک شدن از حیض شود کذا فی الهدایه مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر یک روز روزه داری ترا طلاق است چون زوجه روزه دارد و بعد از غروب آفتاب طلاق واقع شود زیرا که پیش از غروب آفتاب یک روزه تمام نباشد بخلاف اگر گفت اگر روزه داری ترا طلاق است چون روزه دارد طلاق واقع شود اگرچه یک ساعت داشته باشد

مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر پسر زائیدی ترا یک طلاق است و اگر دختر زائیدی دو طلاق و زوجه پسر و دختر زائید و معلوم نیست که اول کدام زائیده است قاضی به یک طلاق حکم کند و فیما بینه و بین الله دو طلاق واقع شود و به زائیدن ولد ثانی عدت تمام گردد و بدان طلاق دیگر واقع نشود زیرا که زائیدن شرط است مر وقوع طلاق را پس اثر وقوع طلاق مقدم باشد

مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر به زید و به بکر سخن کنی ترا طلاق است اگر ثانی در ملک شد طلاق واقع شود اگرچه اول در ملک نباشد چنانکه بعد از تعلیق او را طلاق دهد چون عدت طلاق تمام شود زوجه بزید سخن کند بعد از آن وی او را تزویج کند و بعد از تزویج وی به بکر سخن کند و اگر ثانی در ملک نباشد طلاق واقع نشود اگرچه اول در ملک باشد چنانکه بعد از تعلیق به زید سخن کند و بعد از آن زوج او را طلاق داد و چون عدت طلاق تمام شد به بکر سخن کرد مسئله اگر شخصی طلاق زوجه خود را به شرطی معلق کرد و پیش از آنکه شرط موجود شود او را سه طلاق داد و بعد از حلاله باز او را تزویج نمود اکنون بیافتن شرط طلاق واقع نشود زیرا که تنجیز باطل میکند تعلیق را مسئله اگر شخصی سه طلاق زوجه خود را بوطی او معلق ساخت بعد از آن حشفه را در فرج او داخل کرد و بیانکه مر و حشفه باقی شد عقر واجب نشود اگرچه درنگ کرده باشد اگر برآورده باز داخل کند آنزمان عقر واجب شود کذا فی الهدایه بدانکه عقر مهر مثل است و بقول بعضی اجرت وطی است اگر زنا حلال باشد و همین حکم است اگر خواجه عتق کنیزک خود را بوطی او معلق کرده با وی دخول نمود و بعد از درنگ کرده عقر واجب نشود و اگر برآورده باز داخل کرد عقر لازم گردد کذا فی الهدایه و اگر طلاق رجعی زوجه را بوطی او معلق کرد

۱۰۹

بعد از دخول بدرنگ کردن رجوع نشود تا آنکه برآورده بازد انفل نکند چون برآورده داخل کرد رجوع ثابت شود و عقر
لازم گردد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت تو طالق است ان شاء الله تعالی طلاق نشود و اگر چه پیش از گفتن ان شاء الله
تعالی زوجه مرده باشد و اگر پیش از گفتن آن زوج بمرد طلاق واقع شود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت تو سه طلاق
است مگر دو یک طلاق واقع شود و اگر گفت ترا سه طلاق است مگر یک دو طلاق واقع شود باب طلاق المریض مسئله
هر که غالب حال او هلاک است بسبب مرض یا غیر آن چنانکه مریضی که برای حوائج خود بیرون خانه نمی تواند رفت اگر چه در خانه
بر آن قدرت داشته باشد و کسیکه از صف قتال برای قتال پیش شد و کسیکه او را برای کشتن برآرند چون بهمان
حالت بمیرد و اگر چه بسبب دیگر مرده باشد و غیر از ثلث مال تصرف او روا نبود و زوجه او به سه طلاق او از ارث محروم نگردد و نزد
امام شافعی محروم گردد و اما اگر یک طلاق یا دو طلاق داده است نزد یک شافعی نیز محروم نشود و اگر چه بائن داده باشد زیرا که کنایات نزد یک
او حکم رجعی دارد اما اگر زوجه بخود خلع نمود بالاتفاق آن زوجه از وی وارث نشود و اگر چه وی بهمان حال مرده باشد زیرا که زوجه
بائن طلاق گرفته است خود بفرقت راضی شده است مسئله اگر زوجه شخصی که غالب حال او هلاک است از وی طلاق رجعی طلب کرد
و وی او را سه طلاق داد و بهمان حال بمرد نزد یک ما زوجه از وی وارث شود و نیز وارث شود زنیکه زوج او را طلاق بائن داده و
پیش از گذشتن عدت این زوج خود را بوسه بشهوت داد زیرا که زوجه بطلاق بائن جدا شده است نه ببوسه ابن زوج خود
مسئله هر که غالب حال او هلاک است با زوجه خود لعان کرد و بسبب لعان میان ایشان فرقت واقع شد و زوج بهمان
حال بمرد زوجه وارث نشود زیرا که زوجه از برای ضرورت دفع عار لعان کرده است و نیز وارث نشود و اگر بسبب ایلاء میان
ایشان فرقت شده باشد چنانکه زوجی که غالب حال او هلاک است سوگند خورد تا چهار ماه با زوجه خود نزدیکی نکند و تا چهار
ماه با وی نزدیکی نکرد و میان ایشان فرقت شود و بعد از آن اگر زوج بهمان حال بمرد زوجه وارث گردد مسئله هر که بر
[illegible] برای [illegible] برآید اگر چه غالب [illegible] بوده هر که در قلعه بند شود یا در صف قتال باشد یا برای قصاص
یا رجم او را [illegible] کرده باشد حکم آن [illegible] حکم صحیح بود پس اگر وی زوجه خود را طلاق بائن داد و بعد از مردن زوجه از وی
وارث نشود و اگر چه وی بهمان حال مرده باشد یا مقتول شده باشد مسئله هر که غالب حال او هلاک است با زوجه خود
یا زوجه خود را به اختیار طلاق داد و زوجه نفس خود را اختیار کرد یا زوجه را امر زوجه سه طلاق داد و زوجه از وی وارث نشود
اگر چه زوج بهمان حال مرده باشد و نیز وارث نشود اگر بسبب امر او زوجه سه طلاق داد و بعد از صحت ایمان حال

حال هلاک شد مسئله هر که غالب حال او هلاک است بزوجه خود گفت که در صحت خود ترا سه طلاق داده بودم و عدت تو تمام شده است
و زوجه هم آن را تصدیق کرد بعد از آن شوهر اقرار کرد که از زوجه بر من قرض است یا بچیزی وی را وصیت کرد و آنچه از میان این هر دو اقرار
یا وصیت کمتر باشد بقول همه برای زوجه لازم شود همچنان اگر زوجه با امر زوجه سه طلاق داد و بعد از آن هر سه آدمی همین با وصیت
اقرار کرد هر چه از ارث و دین و وصیت کمتر باشد بقول همه به آن وی لازم شود مسئله هر که غالب حال او هلاک است و در آن
حال سه طلاق زوجه خود را بشرطی معلق کرد که در وجود آن شرط زوجه را اختیار نیست چون گذشتن وقت و فعل اجنبی و
در آن حال هم زوجه وارث شود و اگر در حالت صحت سه طلاق او را همچنان بشرط معلق کرده است ارث نشود مسئله
هر که غالب حال او هلاک است سه طلاق زوجه خود را بفعل خود معلق کرد زوجه او وارث شود اگرچه در حالت صحت تعلیق بآن
کرده باشد و آن فعل او را چاره بود چون سخن با اجنبی یا چاره نبود چون خوردن طعام و نماز فرض و سخن با در و پدر و اگر بفعل زوجه
معلق کرد و تعلیق زوج و فعل زوجه در مرض زوج واقع شد و آن فعل زوجه را چاره است چون سخن با اجنبی وارث نشود
و اگر از فعل او را چاره نباشد چون نماز فرض و خوردن طعام وارث شود و اگر تعلیق در صحت شده است و زوجه را از فعل
چاره است وارث نشود اما در فعلی که او را چاره نیست نزدیک شیخین وارث شود زیرا که از فعل او را ناگزیر است و
نزدیک امام محمد و امام زفر وارث نشود زیرا که تعلیق در صحت بوده است و زوجه بکردن فعل خود حق خود را خود باطل ساخته است
کذا فی الهدایه مسئله هر که زوجه خود را بتعلیق چیزی طلاق رجعی داد و پیش از گذشتن عدت هر دو زوجه او از و وارث شود
طلاق او در صحت خود داده باشد یا در مرض خود بطلب او داده باشد یا بی طلب او بفعل خود معلق کرده باشد یا
بفعل او و از فعل او را چاره باشد یا نباشد زیرا که زوجیت باقی است کذا فهم من حاشیة الچلپی مسئله اگر زوج بعد از تمام
شدن عدت زوجه هر دو زوجه از و باتفاق وارث نشود اگرچه تعلیق و شرط در مرض زوج شده باشد باب الرجعة
مسئله هر که زوجه موطوءه خود را یک طلاق یا دو طلاق رجعی داد جایز است که پیش از گذشتن عدت باز رجوع
کند و اگر زوجه کنیزک باشد بعد از دو طلاق باز رجوع نماید مسئله در رجوع زوج رضا زوجه را اعتبار نبود پس با
آنکه زوجه ابا کند رجوع جایز باشد مسئله اگر گفت بتو رجوع کردم یا گفت بزن خود رجوع کردم رجوع ثابت شود و
بوطی و بمس بشهوت رجوع ثابت گردد و نیز بنظر بشهوت بفرج داخل زوجه رجوع صحیح باشد و نزدیک امام شافعی بغیر از رجوع
کردن بزبان رجعت ثابت نشود مگر آنکه زوج را بسخن قدرت نباشد کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر رجعت بقول

باشد مستحب است که بر آن شاهد بگیرد اما اگر بوطی یا بنظر بشهوت رجوع کرد بر آن شاهد بگیرد کذا فی جامع الرموز و در حاشیه چلپی آورده
رجوع بقول آنست که بگوید دو کس را گواه باشید شما شاهد باشید که من بزن خود رجوع کردم و نیز سنت آنست که زوجه را از رجعت خبردار
کند مسئله هر که زوجه خود را طلاق رجعی داد مستحب است که بر وی در نرود تا آنکه او را خبر نکند مگر آنکه باراده رجعت رود مسئله
اگر زوج بعد از گذشتن عدت طلاق رجعی دعوی کرد که من در عدت بر زوجه خود رجوع کرده ام و زوجه او را تصدیق نمود رجعت
ثابت شود و اگر تکذیب کرد دعوی باطل باشد و نزدیک امام بر زوجه سوگند نیست زیرا که رجعت از جمله آنهاست که نزدیک امام در آن
سوگند نیست چنانکه تفصیل آن در کتاب الدعوی مفصل مذکور شود کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر زوج مر زوجه خود را که در عدت
طلاق رجعی است گفت تو را رجوع کردم و زوجه گفت عدت من گذشته است و در آن مدت احتمال آن باشد نزدیک امام رجوع
ثابت نشود و نزدیک صاحبین ثابت شود زیرا که چون پیش از رجوع بگذشتن عدت خبر نکرد عدت باقی باشد همچنین اگر زوج
کنیزک بعد از گذشتن عدت طلاق رجعی بخواجه او گفت من در عدت وی رجوع کرده ام و خواجه او را تصدیق کرد و
کنیزک تکذیب نمود نزدیک امام رجوع ثابت نشود زیرا که نزدیک امام قول کنیزک معتبر است و نزدیک صاحبین رجوع
ثابت شود زیرا که نزدیک ایشان قول خواجه معتبر است و نیز همین اختلاف است اگر زوج کنیزک بکنیزک گفت من رجوع
کردم و کنیزک گفت عدت من گذشته است و زوج و خواجه هر دو انکار آن نمودند مسئله زنی که در عدت است
حیض سوم او بده روز تمام شد بمجرد پاک شدن از عدت بیرون آید و اگر در کم از ده روز پاک شده است تا آنکه غسل
نکند یا وقت نماز فرض بر وی نگذرد یا تیمم کرده نماز نگذارد از عدت نه برآید زیرا که بغسل کردن و به تیمم نماز خواندن زن
پاک شود و بگذشتن وقت نماز در حکم پاک باشد زیرا که نماز آن وقت بر او فرض گردد و بر غیر طاهر نماز فرض نشود چون پاک
شد یا در حکم پاک گشت عدت تمام شود کذا فهم من البیان مسئله اگر زن معتده بعد از حیض سوم بعد از آن غسل کرد و یک
عضو از شستن فراموش شد و زوج رجوع نمود رجعت ثابت شود و در کمتر از آن ثابت نشود زیرا که کمتر از عضو را اعتبار
نیست مسئله اگر شخصی زوجه خود را طلاق رجعی داد و از وطی او انکار نمود بعد از آن با وی رجوع کرد و زوجه بعد از طلاق در
کم از شش ماه فرزند آورد رجوع صحیح باشد زیرا که معلوم شد که در وقت طلاق دادن زوجه حامله بود و بی وطی حامله نشود
پس زوج در انکار خود کاذب باشد لان الولد للفراش و اگر بعد از زائیدن طلاق رجعی داد و از وطی انکار کرد بعد از آن
در ایام عدت با وی رجوع نمود صحیح بود زیرا که زوج بحکم شرع در انکار خود کاذب است کما مر مسئله اگر زائید

بعد از خلوت زوجه خود را طلاق رجعی داد و از وطی انکار نمود بعد از آن با وی رجوع کرد رجوع صحیح نباشد مگر آنکه تکذیب شرعی
ظاهر شود چنانکه از وقت طلاق پیش از دو سال فرزند بیاورد زیرا که اکثر مدت حمل دو سال است مگر آنکه پیش از این بگذشتن
عدت اقرار کرده باشد بتحقیق آن مرتجعه است و آنانکه بخلوت مهر کامل شود نه باینست که زوجه موطوءه است بلکه بسبب آنکه تسلیم نفس کرده است اگرچه وطی
قبض نکرده باشد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را گفت اگر زائیدی ترا طلاق است بزائیدن طلاق واقع شود و اگر بعد از شش ماه فرزند
دیگر بزاید رجعت ثابت گردد و اگر در کم از شش ماه فرزند آورد رجوع نباشد زیرا که این هر دو بطن اول بود مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را
گفت هرگاه بزائی ترا طلاق است و زوجه سه حمل بسه بار زائید سه طلاق واقع شود و بگر زائیدن طلاق ثانی و ثالث را در عدت ثانی و
ثالث رجعت ثابت شود کذا فی الهدایه و بعد از طلاق ثالث عدت را بحیض باشد مسئله مطلقه طلاق رجعی را جائز است
که در عدت زینت کند و خود را بیاراید تا زوج رجعت او رغبت کند مسئله زوج را جائز نیست که زوجه را که در عدت طلاق
رجعی باشد با خود بسفر برد مگر آنکه رجعت با او گواه بگیرد مسئله زوج را جائز است که با مطلقه طلاق رجعی در عدت او وطی کند رجوع
کند [illegible] امام شافعی وطی او جائز نبود تا آنکه بقول رجوع نکند مسئله زوج را جائز است که به کم از سه طلاق بائن
در آزاد و در کم از دو بائن در کنیزک در عدت و بعد از عدت با مطلقه خود نکاح کند و بعد از سه طلاق در آزاد و دو طلاق در کنیزک
بی زوج دیگر اگرچه مراهق باشد بی وطی او بنکاح صحیح و بی گذشتن عدت طلاق یا موت نکاح با آن روا نبود پس اگر
زوج دوم پیش از وطی طلاق داد بر زوج اول حلال نباشد اگرچه بروایت سعید بن مسیب قاضی بجلیه آن حکم کرده
باشد زیرا که روایت او مخالف حدیث مشهور است که آن حدیث عسیله است و در جامع الرموز می آرد که سعید بن مسیب قاضی
بجلیه آن حکم کرده باشد زیرا که روایت او مخالف حدیث مشهور است که آن حدیث عسیله است در جامع الرموز می آرد که سعید بن مسیب
از قول خود رجوع کرده است پس هر که بران عمل کند روی او را سیاه کنند و بر اندازند و هر که بدان فتوی دهد او را تعزیر کنند
و نیز گفته علیه لعنة الله والملائکة والناس اجمعین زیرا که مخالف اجماع است و آنکه از صدر الشهید نقل میکنند اثری از آن در
مصنفات وی نیست مسئله کنیزک بعد از دو طلاق بی وطی خواجه بر زوج حلال نشود مسئله اگر مردی مطلقه ثلث خود را
بشرط احلال نکاح کند چنانکه بگوید ترا تزویج میکنم تا بنابر آنکه بر زوج اول ترا حلال گردانم مکروه بود لیکن زوجه بر زوج اول
حلال گردد و همین حکم است اگر زن چنین گوید اما اگر بنیت حلاله نکاح کرد و بزبان آن را ذکر ننمود مکروه نباشد و فاعل
آن ثواب یابد زیرا که قصد اصلاح میکند کذا فی حاشیة الچلپی مسئله زوج ثانی طلاق سابق را باطل گرداند اگر سه
طلاق باشد یا کمتر از آن پس اگر زن مطلقه بعد از زوج ثانی باز بر زوج اول آید باز دو ی در آزاد و مالک

سه طلاق شود و در کنیزک مالک دو طلاق گردد بخلاف امام محمد که نزدیک او دو طلاق در آزاد و یک طلاق در کنیزک باطل
نمی شود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر مطلقه به سه طلاق بعد از مدتی که احتمال دارد گفت از حلاله فارغ شدم و زوج ابن صدق
او گمان غالب است نکاح آن بر او حلال شود بدانکه بقول بعضی اول مدت حلاله سی و نه روز است زیرا که در حلاله
از سه حیض و دو طهر چاره نیست و اقل مدت حیض سه روز است و اقل مدت طهر پانزده روز

باب الایلاء

مسئله و آن در شرع عبارت است از آنکه زوج سوگند بخورد که در مدت آن با زوجه خود وطی نکند مسئله مدت ایلاء
در آزاد چهار ماه است و در کنیزک دو ماه است پس اگر سوگند خورد که در کم ازین مدت با زوجه خود وطی نکند ایلاء نباشد
مسئله مردی به زوجه خود گفت سوگند خدا که تو نزدیکی نخواهم کرد یا گفت سوگند خدا چهار ماه تو نزدیکی نخواهم کرد یا گفت اگر تو
نزدیکی کنم بر من حج است یا صوم است یا صدقه است یا گفت اگر تو نزدیکی کنم ترا طلاق است یا غلام من آزاد است
در همه این صورتها ایلاء ثابت شود پس اگر در مدت ایلاء با او نزدیکی کرد در سوگند بخدا کفارت لازم شود و در سوگند بجز
جزا واجب گردد و اگر دران مدت نزدیکی نکرد یک طلاق باین واقع شود و در سوگند موقت یعنی آنکه دران مدت معین
مذکور شده است سوگند ساقط شود پس اگر باز او را نکاح کرد تا چهار ماه با او نزدیکی ننمود طلاق لازم نیاید و در سوگند
موبد یعنی آنکه دران تعیین مدت مذکور نشده است سوگند ساقط نشود پس اگر بعد از نکاح باز چهار ماه با او نزدیکی نکرد باز
طلاق واقع شود و همچنین تا سه طلاق و اگر بعد از سه طلاق بعد از زوج دیگر باز او را نکاح کرد ایلاء ساقط شود و سوگند باقی ماند
پس اگر تا چهار ماه با او نزدیکی نکرد طلاق واقع نشود زیرا که ایلاء نمانده است و اگر نزدیکی کرد حانث شود و کفارت
یا جزا لازم گردد زیرا که سوگند باقی است مگر در صورتیکه سوگند بطلاق باشد زیرا که تنجیز باطل میکند تعلیق را مسئله اگر
مرد زوجه خود را گفت سوگند خدا که تو نزدیکی نکنم دو ماه و دو ماه که بعد این دو ماه آید ایلاء ثابت شود و اگر سوگند خورد که
تو نزدیکی نخواهم کرد و بعد از یک روز گفت سوگند خدا که دو ماه که بعد از دو ماه اول است تو نزدیکی نکنم ایلاء نباشد زیرا که
در روز اول سوگند او بر دو ماه بود بآن ایلاء نشود و در روز دوم سوگند او بر چهار ماه است یکروز کم بنابر آنکه ابتدا
کرده است در سوگند دو ماه که بعد از دو ماه اول است از دو ماه اول یکروز گذشته است پس مجموع چهار ماه از وطی منع نشود
مگر یکروز که آن در سوگند ثانی داخل نیست پس مدت ایلاء تمام نشود و کذا فهم من الکتب مسئله اگر مردی مر زوجه خود را
گفت سوگند خدا یکسال با تو نزدیکی نکنم مگر یک روز ایلاء نباشد زیرا که ایلاء وقتی شود که چهار ماه بی الا یوم شدن

شدن چیزی بر زوج را امکان وطی زوجه نباشد و آنجا ممکن است که بی آنکه چیزی لازم شود دیگری را وطی کند اما اگر
دیگری را وطی کرد و بعد از آن وطی چهار ماه یا زیاده از آن از سال باقی ماند ایلا واقع شود زیرا که امکان وطی مرتفع شد کذا فی الهدایه
مسئله اگر مردی که در بصره است گفت سوگند خدا در کوفه نیایم و زوجه او در کوفه است ایلا نشود زیرا که ممکن است که زوجه
را از کوفه بر آورده وطی کند کذا فی الهدایه مسئله با زنی که او را طلاق رجعی داده است پیش از گذشتن عدت او ایلا کرد
بود و با مبانه و اجنبیه ایلا نبود پس اگر بعد از سوگند مبانه یا اجنبیه را نکاح کرد و وطی آن حانث شود و کفارت یا جزا
لازم گردد و اگر تا چهار ماه وطی نکرد طلاق واقع نشود کذا فی حاشیة الچلپی و نیز در آن است که اگر بعدت طلاق رجعی
پیش از مدت ایلا تمام شد ایلا ساقط شود زیرا که محل ایلا نماند مسئله اگر شخصی با زن خود ایلا کرد و بسبب مرض یکی
از زوجین یا بسبب صغر زوجه یا بسبب دوری او یا بسبب رتق و بودن زوجه بر راه چهار ماه از وطی او عاجز آید نزد یکی و فی القول
بود چنانکه بگوید با آن زوجه قربان کردم پس اگر عجز او گذشتن او مدت ایلا تمام شد طلاق واقع نشود زیرا که ایلا نمانده است
اما اگر پیش از گذشتن مدت ایلا بر وطی قادر شد نزد یکی او بوطی باشد مسئله اگر شخصی مر زوجه خود را
گفت تو بر من حرام و نیت طلاق کرد یک طلاق باین واقع شود و اگر نیت کرد ظهار را یا سه طلاق یا ایلا
آنچه نیت کرده است همان باشد و اگر نیت کرد سوگند را یا هیچ نیت نکرد ایلا بود و بقول بعضی اگر مر زوجه خود گفت تو
بر من حرام یا گفت هر حلال بر من حرام یا گفت هر چه بدست راست گیرم بر من حرام … بی نیت طلاق واقع
شود کذا فی الفتح **باب الخلع** مسئله و آن عبارت است از ازاله قید نکاح بعوض مالی که زوج از زوجه بگیرد کذا
فی جامع الرموز مسئله اگر در وقت حاجت یعنی وقتی که صلاح نباشد … خلع کرد
باک نبود کذا فی جامع الرموز و یک طلاق باین واقع شود و اگر جفا از جانب زوج بود گرفتن بدل خلع مکروه باشد
و اگر از جانب زوجه باشد گرفتن زیاده از آنچه از مهر … گرفته است مکروه باشد مسئله اگر زوج طلاق بمال
گفت و زوجه آن را قبول نمود طلاق باین واقع شود و مال بر زوجه لازم گردد و اگر … طلاق گفت … طلاق
واقع شود و بر زوجه هیچ لازم نیاید و اگر … خلع کرد طلاق باین لازم واقع شود و هیچ لازم نیاید مسئله
اگر زوجه مر زوج خود را گفت که با آنچه در دست من است با من خلع بکن و زوج گفت کردم و در دست هیچ نبود یک طلاق
باین واقع شود و بر زوجه هیچ لازم نیاید و اگر گفت با آنچه از مال در دست من است یا گفت با آنچه از دراهم در دست

من است با من خلع بکن پس زوج در جواب گفت کردم و در دست هیچ نبود طلاق باین واقع شود و در صورت اول آنچه از مهر گرفته است رد کند و در صورت ثانی سه درم و ایضا مسئله اگر زنی بر بنده گریخته خود خلع کرد طلاق واقع شود و تسلیم بنده بر زن لازم گردد و اگر بنده بدست نیاید قیمت آن لازم آید اگرچه خلع کرده باشد بر این شرط که تحصیل و تسلیم بنده را ضامن نباشد مسئله اگر زنی زوج خود را گفت هزار درم مرا سه طلاق بده و زوج یک طلاق داد یک طلاق باین واقع شود و سوم حصه از هزار درم بر زن لازم گردد زیرا که زوجه هزار درم را بمقابله سه طلاق کرده است پس اجزاء عوض بمقابله معوض منقسم شود و اگر گفت بر هزار درم مرا سه طلاق بده و زوج یک طلاق داد نزدیک امام یک طلاق رجعی واقع شود و بر زوجه هیچ لازم نیاید زیرا که زوجه سه طلاق را بشرط هزار درم طلب نموده است و اجزاء شرط بر اجزاء مشروط منقسم نشود و نزدیک صاحبین یک طلاق باین واقع شود و ثلث هزار چون صورت اول بر زوجه لازم گردد و دلیل ایشان با جواب ما در ترجمه مذکور شده است

مسئله اگر مرد کسی مر زوجه خود را گفت هزار درم خود را سه طلاق بده و زوجه خود را یک طلاق داد هیچ واقع نشود زیرا که زوج بتفریق زوجه راضی نشده است مگر بهزار درم و زوجه آن از زوج نستده است اما آنکه بگفتن زوجه مر زوج خود را که هزار درم مرا سه طلاق بده طلاق واقع شود چنانکه بالا مذکور شد بنا بر آن که چون زوجه بهزار درم بتفریق راضی شده است بکمتر از آن بطریق اولی راضی باشد مسئله اگر مرد کسی مر زوجه خود را گفت ترا طلاق است و بر تو هزار است نزدیک امام هیچ چیزی طلاق واقع شود اگرچه زوجه قبول کرده باشد و همچنین اگر خواجه کنیزک خود را گفت تو آزادی و بر تو هزار است هیچ چیزی کنیزک آزاد نشود اگرچه قبول کرده باشد و نزدیک صاحبین اگر زوجه و کنیزک قبول کرده است بر زوجه هزار درم طلاق واقع شود و کنیزک بهزار درم آزاد گردد زیرا که زوج و خواجه هزار درم را شرط طلاق و آزادی ساخته اند پس بقبول کردن لازم شود و اگر قبول نکردند هیچ لازم نیاید و نزدیک امام در قول هر واحد دو کلام است پس یک کلام بر کلام دیگر موقوف نباشد

مسئله اگر زنی مر شوی خود را گفت باین قدر از مال خود را از تو خریدم یا گفت باین قدر از مال مرا بمن بفروش و پیش از آنکه زوج قبول کند از قول خود برگشت جایز بود زیرا که خلع در حق وی معاوضه است پس رجوع از آن صحیح باشد و اگر زوج در همان مجلس قبول کرد طلاق واقع شود و بدل خلع واجب گردد و اگر بعد از انقطاع مجلس قبول کرد معتبر نباشد زیرا که قبول زوج مقید بمجلس بود و اگر ایجاب از جانب زوج باشد جایز نیست که پیش از قبول زوجه از آن برگردد زیرا که خلع در حق وی یمین است و رجوع از یمین جایز نباشد و قبول زوجه مقید بمجلس بود پس اگر بعد از انقطاع مجلس قبول کند

هم روا باشد و جانب بنده در عتاق چون جانب زوجه بود در طلاق پس اگر بنده بشرط قبول او بمال آزاد کرد
از جانب بنده معاوضه بود و از جانب مولی یمین باشد مسئله اگر زنی مر زوج خود را گفت بهزار درم با من خلع کن بشرط آنکه
مرا اختیار باشد و زوج در همان مجلس قبول کرد یا مردی مر زوجه خود را گفت که باینقدر از مال با تو خلع کردم بدین شرط
که تا سه روز ترا اختیار باشد و زوجه قبول نمود نزدیک امام جایز بود پس اگر در سه روز رد نکرد طلاق واقع شود و مال
واجب گردد و اگر رد کرد خیار باطل نشود و نزدیک صاحبین در خلع از هیچکدام شرط خیار روا نبود پس طلاق واقع شود
و مال واجب گردد چنانکه در ترجمه بتفصیل مذکور است مسئله اگر مردی مر زوجه خود را گفت دیروز بهزار درم ترا طلاق
دادم و تو قبول نکردی و زوجه گفت من قبول کردم قول زوج به سوگند معتبر بود و اگر بائع بمشتری گفت دیروز
این غلام به هزار درم بتو فروختم و تو قبول نکردی و مشتری گفت قبول کردم قول مشتری معتبر باشد زیرا که گفتن
بائع فروختم اقرار است بقبول مشتری بنا بر آنکه فروختن بی قبول نمی باشد پس بعد از آن که گفت تو قبول نکردی
رجوع باشد از اقرار خود که آن معتبر نیست بخلاف خلع که آن در حق زوج یمین است و در یمین بدل لازم نبود پس بقبول
زوجه اقرار نباشد و چون زوج منکر گشت و زوجه مدعی بر آن قول زوج بسوگند معتبر بود مسئله مبارات یکدیگر را ساقط
میکند حقوق نکاح یکدیگر را چنانکه هر واحد مر دیگری را بگوید ترا بری ساختم کذا فی جامع الرموز و در بیان میگوید اگر یکی مر دیگری را گفت
ترا بری ساختم و دیگری قبول نمود نیز همین حکم دارد و نیز خلع ساقط میکند حقوق نکاح هر واحد را چنانکه اگر مهر زنی هزار
درم باشد و پیش از گرفتن مهر بصد درم بر زوج خود خلع کند بر زوج از مهر و نفقه هیچ لازم نباید و اگر بعد از گرفتن مهر
بصد درم بر زوج خلع نمود غیر از صد درم بر آن زوج هیچ نباشد اگرچه مهر نهاده معین بود و درست نه کذا فی البرهان
و در جامع الرموز میگوید مختار نیست که آنچه زوجه از مهر خود گرفته است بعد خلع بر زوج خود رد کند اما سکنی و نفقه عدت
و آنچه غیر از حقوق نکاح است چون بهای بیع و جز آن بخلع ساقط نشود و گر نفقه عدت که اگر در خلع سقوط آن را شرط کرده باشد
آن نیز ساقط شود مسئله اگر مردی دختر نابالغه خود را از مال وی بزوج او خلع نمود بر دختر هیچ لازم نشود و
مهر او ساقط نگردد و در صحیح روایتین طلاق باین واقع شود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر مردی دختر نابالغه خود را
با زوج او خلع کرد و بدل خلع را ضامن شد خلع روا بود و بدل آن بر پدر لازم گردد و اگر زوج بدل آن را بر وجه شرط
کرد و زوجه از اهل قبول است چنانکه بیاید که خلع چه چیز است و نکاح چه چیز است و میان هر دو تمیز کند

بقبول کردن وی طلاق واقع شود زیرا که شرط موجود شد و بدل واجب نگردد زیرا که صغیره هرچند که از اهل قبول بود از
اهل غرم است نباشد کذا فهم من الهدایه و نیز در هدایه است که اگر آن بدل را از جانب وی پدر وی قبول کرد در آن دو روایت
است بیک روایت طلاق واقع شود و بیک روایت واقع نشود و نیز در آنست که اگر پدر وی بمهر وی خلع کرد و خود آنرا
ضامن نشد بر قبول زوجه موقوف بود و اگر زوجه قبول کرد طلاق واقع شود و مهر ساقط نگردد و اگر از جانب وی پدر وی قبول کرد
دران دو روایت است و اگر پدر ضامن آن شد طلاق واقع شود و نصف مهر بر پدر وی لازم گردد و نیز در آنست که اگر
زن بالغه پیش از دخول بمهر خود خلع کرد بر وی هیچ لازم نیاید باب الظهار مسئله و آن در شرع عبارت
است از آنکه تشبیه دهد زوج مسلم عاقل و بالغ مر زوجه خود را یا چیزی را که از زوجه بان تعبیر کنند یا جزو شائع او را بعضوی
از اعضای محارم خود که او را نظر کردن بر آن حرام باشد اگرچه محارم رضاعی باشد کذا فی جامع الرموز مسئله اگر شخصی
مر زوجه خود را گفت تو بر من مثل پشت یا شکم مادر یا خواهر یا عمه منی یا گفت سر تو یا فرج تو مثل پشت یا شکم یا ران یا
فرج مادر یا خواهر یا عمه من است یا گفت نصف تو یا ثلث تو مثل آنست ظهار ثابت شود اگرچه به نیت ظهار نگفته باشد
و پیش از آنکه کفارت ادا کند وطی و دواعی وطی چون مس بشهوت و بوسه و جز آن با آن زوجه حرام بود و اگر شخصی پیش از ادای
کفارت وطی کرد استغفار کند و بار دیگر وطی نکند تا آنکه کفارت ظهار او تمام نشود بان وطی حرام هیچ واجب نشود مسئله
اگر مردی با زوجه خود ظهار کرد تا زمانیکه قصد وطی آن نکند کفارت ظهار بر وی لازم نشود و اگر پیش از آنکه زوج قصد
وطی آن کند یکی از هر دو بمیرد کفارت لازم نیاید کذا فی جامع الرموز و نیز در آنست که اگر بعد از قصد وطی
عزم کرد که هرگز او را وطی نکند کفارت ساقط شود مسئله هر که مر زوجه خود را گفت تو بر من مثل مادر منی و نیت کرامت
کرد کرامت بود و اگر نیت ظهار کرد ظهار باشد و اگر به نیت طلاق گفته است یک طلاق باین واقع شود و اگر هیچ
نیت نکرده است نزدیک امام ابی حنیفه یک روایت از امام ابو یوسف لغو بود کذا فی البرهان و نزدیک امام محمد ظهار باشد
کذا فی الهدایه و در جامع الرموز می آرد در یک روایت از امام ابو یوسف در حالت غضب ظهار بود و یک روایت آنست
نزدیک امام وی ایلا باشد و نیز در آنست که اگر گفت تو مثل مادر منی یا خواهر منی و نگفت بر من باتفاق لغو بود و نیز در آنست
که اگر مردی زوجه خود را گفت تو مادر منی یا خواهر منی یا دختر منی ظهار نبود و نیز در آنست که اگر زوجه خود را گفت اگر فلان
کار کردی تو مادر منی و زوجه آن کار کرد هیچ لازم نیاید اگرچه به نیت تحریم گفته باشد مسئله اگر شخصی مر زوجه

۱۱۸

زوجه خود را گفت تو بر من حرامی مثل مادر من هر چه از طلاق و ظهار نیت کرده است همان باشد و اگر هیچ نیت
نکرده باشد نزدیک ابو یوسف ایلا است و نزدیک امام محمد ظهار کذا فی الهدایه و اگر گفت تو بر من حرامی مثل
مادر من ظهار بود اگرچه در نیت طلاق یا ایلا کرده باشد مسئله ظهار واقع نشود مگر بزوجه خود پس اگر بکنیزک خود ظهار
کرد هیچ لازم نیاید و نیز اگر ظهار کرد بزنی که او را بی اذن او بنکاح فضولی در خواسته است و بعد از ظهار آن زن آن
نکاح وی را با خود جایز داشته است ظهار واقع نشود مسئله هر که بزبان خود گفت شما بر من مثل پشت مادر منید
ظهار کرده است بر هر یک کفارت لازم شود **فصل در کفارت** مسئله کفارت ظهار آزاد کردن بنده است
بنیت کفارت که جنس منفعت وی رفته نباشد اگرچه کافر بود غلام و کنیزک صغیر و کبیر در این حکم برابر باشند
پس اگر بی نیت کفارت آزاد کرد از کفارت نبود اگرچه بعد از آن نیت کفارت کرده باشد کذا فی جامع الرموز
و نزدیک امام شافعی کافر روا نبود مسئله اگر بنده کر را که بلند نشنود یا کور را که یک چشم باشد در کفارت آزاد کرد
جایز بود و آنکه هیچ نمی شنود و یا هر دو چشم کور باشد روا نبود زیرا که جنس منفعت وی رفته است مسئله بنده که
یک دست و یک پای وی از طرف مختلف بریده اند جایز است که او را بنیت کفارت آزاد کنند زیرا که جنس منفعت وی سالم
است مسئله مکاتب را در کفارت آزاد کردن روا نبود مگر آنکه چیزی را از بدل کتابت ادا کرده باشد مسئله
قریب خود را بنیت کفارت خریدن روا بود و بمجرد خریدن آزاد شود و کفارت ساقط گردد مسئله آزاد کردن نصف
بنده را بنیت کفارت بعد از آن باقی آنرا بآن نیت روا بود و کفارت ادا شود مسئله جایز نیست که دیوانه
مطبق را در کفارت آزاد کنند اما آنکه گاه دیوانه شود و گاه هشیار گردد جایز است که او را در وقت هشیاری در
کفارت آزاد کنند و نیز جایز نیست بنده را که هر دو دست او را یا هر دو انگشت دست او را یا هر دو پای او را بریده
باشند در کفارت آزاد کنند و نیز جایز نیست بنده را که یک دست و یک پای او از یک جانب بریده بود یا او را
انگشت ابهام دو دست او سه انگشت بریده باشند کذا فی جامع الرموز مسئله جایز نیست که بنده را در کفارت
ظهار آزاد کنند و نیز جایز نیست که نصف بنده مشترک را بعد از آن نصف باقی را بعد ضمان از آن آزاد نماید زیرا که
چون وی حصه خود را آزاد کرد در حصه شریک وی نقصان رفت بنابر آنکه دوام بندگی در آن متعذر است
کذا فی حاشیة الچلپی پس باز آزاد کردن بنده ناقص کفارت ادا نشود و نزدیک صاحبین کفارت ادا شود مگر آنکه

119

مستحق وفقیر باشند تفصیل آن در ترجمه است مسئله اگر نصف بنده خود را در کفارت ظهار آزاد کرد و بعد از وطی
نصف باقی آزاد نمود از کفارت آزاد نشود زیراکه در کفارت لازم است که آزاد کردن بنده پیش از مساس باشد
و نزدیک صاحبین از کفارت آزاد شود زیراکه نزدیک ایشان با آزاد کردن بعضی کل آزاد گردد مسئله هر که بر آزاد کردن
بنده قدرت ندارد چنانکه سوای حاجت اصلی چون خانه بودنی و جامه پوشیدنی کذا فی جامع الرموز بهای بنده
او را قدرت نیست یا بنده بهم نمیرسد دو ماه متصل روزه دارد که دران دو ماه رمضان و دو روز عید و سه روز تشریق
داخل نباشد و اگر دران میان یک روزه افطار کرد اگرچه بقدر باشد یا در شب دانسته با زوجه مظاهره وطی کرد
یا در روزی نادانسته با وی وطی نمود کفارت را از سر گیرد یعنی روزهای گذشته را در کفارت حساب نکند نزدیک
امام ابو یوسف همون کفارت را اتمام کند و دلیل هر دو در ترجمه مذکور است و در جامع الرموز می آرد اگر در اثنای
کفارت بروزه دو ماه تا غروب آفتاب آخرین روزه بر آزاد کردن بنده قادر شد عجز ثابت نشود مسئله هر کرا
استطاعت روزه دو ماه متصل نباشد وی یا نائب او شصت کس را که مستحق گرفتن زکوة باشند هر واحد را بقدر
صدقه فطر یعنی از گندم نصف صاع یا از جو یا از خرما یکصاع طعام دهد کذا فی جامع الرموز و اگر هر واحد را قیمت
صدقه فطر داده روا باشد و نزدیک امام شافعی روا نبود و اگر هر واحد را که دو وقت سیر کرد نیز کفارت ادا شود
اگرچه یکبار ازان سیر شده باشند و اگر هر واحد را یکمن گندم یا دو من خرما یا جو داد نیز روا بود و اگر یک کس را تا
دو ماه هر روز بمقدار صدقه فطر داد یا آن قدر را قیمة داد یا هر روز دو وقت سیر کرد نیز جائز باشد کذا فی جامع الرموز
و اگر صدقه دو ماه را در یکروز بیک کس داد روا نبود مگر از همون روز مسئله اگر به نیت دو ظهار شصت کس را
طعام داد هر واحد را یکصاع از گندم نزدیک شیخین ادا نشود مگر از یک ظهار و نزدیک امام محمد از هر دو ظهار جائز
باشد و اگر به نیت افطار و ظهار داده است بالاتفاق از هر دو روا بود زیراکه در صورت اختلاف نزدیک شیخین نیز نیت
عمل میکند چنانکه در ترجمه بتفصیل مذکور شده است مسئله اگر دو ظهار چهار ماه روزه داشت یا یکصد و بیست کس را طعام داد
یا دو بنده را آزاد کرد از هر دو ظهار کفارت ادا شود اگرچه هیچ یکی را هیچ یکی معین نکرده باشد زیراکه در اتحاد جنس تعیین
واجب نبود مسئله اگر به نیت دو ظهار دو ماه روزه داشت یا یک بنده را آزاد کرد برای یکی معین کند و اگر به نیت
قتل و ظهار دو ماه روزه داشت یا یک بنده را آزاد کرد از هیچ کدام روا نبود و نزدیک امام زفر در هر دو صورت

۱۲۱

صورت از هیچ کدام کفایت نکند و نزد امام شافعی در هر دو صورت برای یکی معین کند مسئله اگر بنده ظهار
کرد و ماه روزه دارد جایز نیست که خواجه او بدل از و کفارت دهد زیرا که کفارت عبادت است پس بفعل دیگر ادا نشود

باب اللعان

و آن عبارت است از شهادتهایی که موکد بسوگند باشند و مقرون بلعن و غضب بود کذا فی
حاشیة الچلپی مسئله هر که زوجه عفیفه خود را که متهم بزنا نیست دشنام بزنا داد یا بعد از یکدیگر روز ولادت
ولد او را گفت از من نیست و هر دو قابل شهادت باشند و زوجه او را موجب دشنام مطالبه کرد بر زوج لعان
واجب شود و اگر وی از لعان انکار کند او را حبس کنند تا آنکه لعان کند یا تکذیب خود اقرار نماید و اگر تکذیب خود
اقرار کرد حد قذف لازم آید و اگر لعان کرد بر زوجه نیز لعان لازم گردد و اگر زوجه از لعان ابا آورد حبس کنند تا آنکه
لعان کند یا قول زوج را تصدیق نماید و اگر زوجه قول زوج را تصدیق کرد نسب ولد او ثابت نشود و بر زوجه زنا لازم
نیاید و اگر زوجه نیز لعان کرد قاضی میان ایشان تفریق کند و ولد را بزوجه سپارد و این تفریق طلاق باین واقع شود و اگر پیش
از تفریق قاضی یکی از هر دو دیگر را وارث شود کذا فی حاشیة الچلپی صورت لعان زوج آنست که چهار مرتبه زوج
بگوید اشهد بالله انی لمن الصادقین فیما رمیتها به من الزنا یعنی گواهی میدهم بخدای که من صادقم در آنچه نسبت کردم
زوجه را بزنا و مرتبه پنجم بگوید لعنة الله علیه ان کان من الکاذبین فیما رماها به من الزنا یعنی لعنت خدا بر زوج اگر در آنچه
بر زوجه نسبت کرده است دروغگو باشد و هر گفتن بجانب زوجه اشارت میکند و صورت لعان زوجه آنکه زوجه بگوید اشهد بالله
انه لمن الکاذبین فیما رمانی به من الزنا یعنی گواهی میدهم بخدای که زوج کاذب است در آنچه نسبت کرده است مرا از زنا و
مرتبه پنجم بگوید غضب الله علیها ان کان من الصادقین فیما رماها به من الزنا یعنی غضب خدا بر زوجه اگر زوج صادق است در
آنچه نسبت کرده است مرا از زنا و در صورت لعان بنفی الولد بجای زنا نفی ولد بگوید اگر بهر دو دشنام داده است بهر دو
لعان کند مسئله اگر زوج بنده باشد یا کافر بود یا پیش ازین او را حد قذف زده باشند لعان ساقط شود و حد لازم
گردد زیرا که زوج از اهل شهادت نیست و اگر زوجه کنیزک بود یا کافره باشد یا او را حد قذف زده باشند یا صبیه
یا مجنونه یا زانیه بود از زوج حد و لعان هر دو ساقط گردد زیرا که زوجه عفیفه از اهل شهادت نیست مسئله اگر بعد
از لعان و تفریق قاضی زوج خود را دروغی ساخت نکاح زوجه بر وی حلال شود و حد قذف بر وی لازم
گردد زیرا که در میان ایشان لعان نماند و آنکه پیغمبر علیه السلام نهی فرموده است که المتلاعنان لا یجتمعان ابدا بر تقدیر

باقی ماندن لعان نیست مسئله اگر بعد از لعان و تفریق زوج شخصی او را دشنام داد و او را حد قذف زدند یا زوجه
بکسی زنا کرد و بروی حد زنا زدند میان ایشان نکاح حلال بود زیرا که یکی از ایشان اهل شهادت نماند مسئله
اگر گنگ زوجه خود را باشارت قذف کرد لعان لازم نشود و حد قذف واجب نگردد زیرا که لعان و حد نمی باشد بلکه قذف
صریح و قذف گنگ خالی از شبهه نیست کذا فی البرهان و فی شرح فخر الدین مسئله اگر زوج مرد زن خود را گفت
که حمل تو از من نیست نزد ابی حنیفه لعان لازم نشود و نزد صاحبین اگر در کمتر از شش ماه زاید لازم شود و ابن دلیل
در ترجمه مذکور است و اگر گفت تو زنا کرده و حمل تو از من نیست لعان واجب گردد و نسب ولد ثابت ماند زیرا که لعان
برای قذف بزنا است نه برای نفی حمل مسئله هر که بعد از زائیدن زوجه در ایام مبارکبادی یا در وقت خریدن اسباب
ولادت گفت این ولد از من نیست نسب ثابت نشود و لعان لازم آید و اگر بعد از این مدت گفت نسب ثابت
شود و لعان واجب گردد بدانکه ایام مبارکبادی متعین نیست بیک روایت سه روز است و بیک روایت هفت
روز باعتبار عقیقه کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوجه شخصی بیک حمل دو ولد زائید و زوج وی گفت ولد اول از من
نیست و ثانی از من است حد قذف بر زوج واجب شود زیرا که تکذیب خود و اقرار نموده است بنا بر آنکه چون میان این اولاد
دو ولد شش ماه نباشد هر دو از یک آب مخلوق بودند و اگر گفت اول از من است و ثانی از من نیست لعان لازم آید
زیرا که قذف کرده است زوجه محصنه خود را و اگر بعد از آن گفت ثانی نیز از من است حد قذف واجب گردد و
بتقدیر نسب هر دو ولد از زوج ثابت شود زیرا که با قرار یکی اقرار دوم لازم آید بنا بر آنکه هر دو از یک آب مخلوق اند
کتاب العنین مسئله عنین آن کسی است که بر زن قادر نباشد عنین هر که بر یکی از زنان خود قادر نباشد
در حق آن زن عنین بود اگرچه بر دیگران قادر باشد کذا فی حاشیه چلپی مسئله اگر زوج عنین ظاهر شد چنانکه وی خود
اقرار کرد که بر زن خود قادر نشدم باید که قاضی وی را تا یکسال قمری مهلت بدهد و هو الصحیح و بر روایت حسن
یکسال شمسی مهلت دهد بدانکه سال شمسی سه صد و شصت و پنج روز است با چیزی از روز ششم و سال قمری دوازده
ماه است که آن سه صد و پنجاه و چهار روز است با چیزی از روز پنجم چنانکه تفصیل آن در ترجمه ذکر شده مسئله اگر زوج
را که عنین است یکسال قاضی مهلت داد ماه رمضان او و ایام حیض زوجه او در حساب اعتبار کنند و ایام مرض یکی
را از ایشان هر دو اعتبار نکنند پس اگر درین تمام مدت هرگز زوج بر وی قادر نشد قاضی بطلب زوجه

میان ایشان تفریق کند و بعد از تفریق بر زوجه یک طلاق باین واقع شود و اگر زوج با وی خلوت کرده است
تمام مهر لازم آید و عدت طلاق واجب گردد مسئله اگر میان زوج و زوجه اختلاف واقع شد چنانکه زوج گفت
که بر وی قادر شده‌ام و زوجه آنرا انکار نمود و وی پیش از نکاح ثیبه بود و یا بکر بود و زنان بعد از مخالفت گواهی دادند که ثیبه است زوج
را سوگند دهد اگر سوگند خورد حق زوجه که طلب تفریق بود باطل شود و اگر از سوگند نکول کرد یا زنان گواهی دادند که
بکر است قاضی زوج را تا یکسال مهلت دهد و اگر بعد از مهلت نیز اختلاف افتاد همچنان باشد غیر از آنکه در آن مهلت
نبود و پس اگر در اختلاف بعد از مهلت زوج از سوگند نکول کرد یا زنان بر بکارت زوجه گواهی دادند زوجه را اختیار
است که آن زوج را قبول کند یا نکند و اگر قبول کرد حق زوجه که طلب تفریق بود باطل گردد مسئله خصی در حق مهلت
حکم عنین است یعنی کسیکه خصیتین او را برآورده باشند در احکام مذکوره از سوگند دادن و مهلت مثل عنین است کذا
فی جامع الرموز مسئله اگر زوج مجبوب ظاهر شد یعنی معلوم کرد که مقطوع الآلت است زوجه از قاضی طلب کرد تفریق
را قاضی میان ایشان بالفعل تفریق کند زیرا که در مهلت دادن او را فائده نبود بخلاف خصی که دخول از وی متوقع است مسئله
هیچ یکی را از زوج و زوجه بسبب عیب دیگر در طلب تفریق خیار نباشد بخلاف امام شافعی که نزد وی پنج عیب موجب خیار
بود یکی جنون دوم جذام سوم برص چهارم قرن پنجم رتق معنی هر کدام را در ترجمه ذکر کرده‌ایم و نزد وی امام محمد در
سه اول اگر زوج را باشد زوجه را خیار بود و اگر زوجه را باشد زوج را خیار نبود زیرا که او را دفع ضرر خود بطلاق ممکن
است باب العدت مسئله هر که زوجه خود را بعد از خلوت طلاق رجعی یا باین داد و زوجه آزاد است اگر چه کتابیه بود
اگر خداوند حیض است سه حیض عدت لازم شود و اگر خداوند حیض نیست چنانکه صغیره است یا کبیره است که بسال ایاس رسیده
است یا بسال بالغ نشده است و او را حیض نیامده است سه ماه عدت واجب گردد مسئله اگر بسبب خیار بلوغ یا
مالک شدن احد الزوجین مر دیگر را یا بسبب تقبیل زوجه مر ابن زوج خود را بشهوت یا بسبب ارتداد احد الزوجین
یا بسبب عدم کفاءت یا بچیزی دیگر بعد از خلوت نکاح فسخ شد و زوجه آزاد است اگر خداوند حیض است سه حیض و در غیر آن
سه ماه عدت لازم آید تا آنکه طلاق واقع شود و معتبر در شروع عدت از وقت طلاق یا فسخ است نه از وقت خبر کذا فی
جامع الرموز و معتبر سه حیض کامل است پس اگر شخصی زوجه خود را گفت در وقت حیض او طلاق داد این حیض در
عدت محسوب نشود زیرا که بعض آن پیش از طلاق گذشته است مسئله اختلاف علما هم اند [illegible]

باقیماند اگر خداوند حیض است سه حیض کامل عدة واجب شود و غیر آنرا سه ماه عدت لازم گردد مگر آنکه در نکاح شخصی
باشد یا در عدت شخصی بود زیرا که بسبب وجود فراش خواجه زائل شود کذا فی جامع الرموز مسئله در وطی بشبهه چنانکه
پیش شخصی نی زاف شبانه کرده زوجه او نیست و وی او را نمی شناسد و به شبهه آنکه این زوجه من است با وی وطی کرده و در وطی
بنکاح فاسد چنانکه بنکاح موقت وطی کرده در هر دو صورت بعد از فرقت یا موت زوج سه حیض عدت واجب شود و اگر خداوند
حیض نباشد سه ماه عدت لازم گردد مسئله عدت حره برای موت زوج او چهار ماه و ده شبانروز است کذا فی البرهان
و نیز در آنست که مسلمه و کتابیه حائضه و غیر حائضه مدخول بها و غیر مدخول بها صغیره و کبیره در این حکم برابر است مسئله
عدت کنیزک که خداوند حیض باشد برای طلاق و فسخ دو حیض است و آنکه خداوند حیض نباشد عدت آن نصف عدت است که
در حره راست یعنی برای طلاق و فسخ یک نیم ماه و برای موت دو ماه و پنج روز مسئله عدة حامله حره باشد یا کنیزک بود از
طلاق و فسخ و موت بوضع حمل است اگرچه زوج او کودک مرده باشد و نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی اگر زوج حامله
کودک مرده باشد عدت او عدت وفات باشد زیرا که عدت بوضع حمل از برای صیانت نسب است و آن در ثابت النسب باشد
و از کودک نسب ثابت نشود ما میگوییم چون بر حامله عدت لازم آید بوضع حمل تمام شود اگرچه نسب حمل ثابت
نباشد زیرا که اولات الاحمال اجلهن ان یضعن حملهن نص مطلق است اما اگر زوجه کودک بعد از شش ماه از موت کودک
زائیده عدت او عدت موت باشد زیرا که معلوم نیست که در وقت مردن زوج حامله بود بدانکه بعد از مردن کودک از او
نسب ثابت نشود اگرچه زوجه او بعد از موت در کم از شش ماه زائیده باشد مسئله عدت زوجه فار یعنی شخصی که در مرض
موت خود زوجه خود را طلاق داده است کذا فی جامع الرموز که طلاق بائن بعد الاجلین است یعنی اگر عدت طلاق پیشتر
تمام شود عدت موت را نیز تمام کند و اگر عدت موت پیشتر تمام شود عدت طلاق را نیز تمام گرداند و برای طلاق
رجعی عدت موت است مسئله اگر خواجه کنیزک خود را آزاد کرد و وی از زوج خود در عدت طلاق رجعی بود عدت حره را
تمام کند و اگر در عدت طلاق بائن یا در عدت موت بوده عدت کنیزک تمام گرداند زیرا که طلاق رجعی پیش از گذشتن عدت
حکم نکاح باقی باشد بخلاف طلاق بائن و موت که آنجا حکم نکاح منقطع شود کذا فی الهدایه مسئله اگر زنی آئسه
سه ماه عدت نشسته است بعد از ان خون دید از سر نو بحیض عدت کند زیرا که عدت بسه ماه مر آئسه راست و وی چون خون
دید معلوم شد که آئسه نبوده کذا فی اکثر المعتبرات کذا فی حاشیة چلپی و آنکه شارح گفته است که اگر پیش از تمام شدن

سه ماه خون دیده است حیض باشد و عدت ماه را باطل کند بنا بر اختیار صدر الشهید است و صاحب هدایه همین را
اختیار کرده است لیکن مخالف اکثر معتبر آن است کذا فهم من جامع الرموز وغیره و بروایة ابو علی دقاق اگر زنی بعد از
حکم یاس خون دید حیض نبود و ایاس را باطل نگردانند و اگر بعد از سه ماه نکاح کرده باشد بعد ازان خون دید آن نکاح فاسد
نشود زیرا که در وقت خون نیست و بنا بر روایت اول آن نکاح فاسد شود کذا فی جامع الرموز مسئله زنی که بسبب ایاس سه ماه
است بحیض عدت نشسته است بعد از گذشتن یک حیض یا دو حیض خون وی منقطع شد از سر سه ماه عدت کند و آنچه از
حیض و طهر گذشته است آنرا در حساب نیارد زیرا که طلاق گویا که از ابتدا در ایاس واقع شده است کذا فی
جامع الرموز مسئله زنی در عدت بود و شخصی بشبهه با وی وطی کرد برای این وطی عدت دیگر لازم شود و میان
هر دو عدت تداخل باشد چنانکه آنچه از عدت اول باقیمانده است از هر دو عدت محسوب بود و آنچه بعد از تمام شدن
عدت اول از عدت دوم باقیمانده است آنرا تمام کند مثلا اگر از عدت اول یک حیض باقیمانده است این حیض را
هر دو عدت شمار کنند و برای عدت دوم دو حیض دیگر نشیند و اگر در ابتدا عدت وطی کرده است یک
عدت هر دو عدت ساقط شود و چه یک عدت بمنزله دو عدت گردد کذا فی حاشیة الچلپی و نزد امام شافعی اگر وطی
بشبهه از زوج آن زن است که زن در عدت آن زوج بود در هر دو عدت تداخل شود و اگر نه تداخل نشود مسئله در طلاق
و موت حساب عدت از وقت طلاق و موت بود اگر زوجه را آن علم نباشد پس اگر بعد از گذشتن عدت زوجه را
آن علم شد از عدت فارغ شود و اگر پیش از تمام شدن علم شده است آنچه مانده است تمام کند مسئله
اگر زوجه گفت عدت من تمام شده است و زوج انکار نمود قول زوجه قبول کنند معتبر بود مسئله اگر شخصی زوجه
خود را طلاق بائن داد و پیش از آنکه عدت وی تمام شود او را نکاح کرد و پیش از وطی طلاق دیگر داد نزدیک امام ابی یوسف
تمام مهر واجب شود و از سر عدت لازم گردد زیرا که اثر وطی نکاح اول که آن عدت است در نکاح ثانی باقی است
پس گویا که وطی در نکاح ثانی واقع شده است و نزدیک امام محمد نصف مهر لازم شود و همان عدت اول را
تمام کند و برای طلاق ثانی هیچ لازم نیاید زیرا که پیش از وطی طلاق داده است و نزدیک امام زفر هیچ لازم نیاید
زیرا که عدت اول به نکاح ثانی ساقط شده و طلاق ثانی بنا بر دلیل امام محمد عدت لازم نیامده است
مسئله اگر ذمی زوجه خود را که ذمیه است طلاق داد نزدیک امام اگر اهل ذمه معتقد عدت نیستند عدت لازم نیاید

[illegible]

۱۳۵

ولا یأیس بالتربص ولا تخرج معتدة الطلاق من بیتها اصلا ومعتدة الموت تخرج نهارا وبعض اللیل ولا تبیت فی غیر منزلها الا ان تخرج کرها ... وتعتدان فی منزل یضاف الیها وقت الفرقة والموت ... [illegible]

واگر معتقد باشند و آنرا اعتبار میکنند عدت واجب شود و نزد یک صاحبین عدت لازم شود واگرچه معتقد ایشان نباشد اما اگر
حربی حربیه را طلاق داد باتفاق عدت لازم نباید واگر مسلم ذمیه کتابیه را طلاق داد عدت واجب شود کذا فی جامع الرموز
مسئله اگر زن منکوحه حربیه از دار حرب بدار اسلام آمد و قصد کرده است که باز بدار حرب نرود بر وی عدت لازم نشود
مسلمان شده باشد یا کافر مانده باشد کذا فی جامع الرموز و نیز در آنست که اگر ذمیه یا حربیه حامله بود عدت وی وضع حمل
باشد و مرویست از امام که نکاح حربیه پیش از وضع حمل روا بود و لیکن زوج را تا وضع حمل وطی با وی روا نبود و همو اختیار الکرخی
کذا فی المحیط مسئله زن بالغه مسلمه که در عدت طلاق باین بود یا در عدت موت باشد در ایام عدت خود را آرایش نکند
چنانکه جامه زعفرانی و معصفری نپوشد و حنا نبندد و سرمه نکند و خوشبو نمالد و در سر روغن نیندازد اگرچه خوشبوی
نباشد و سرمه نکند مگر آنکه عذری بود و ضرورت باشد چنانکه فقیره بود و غیر آن جامه دیگر ندارد و یا برای علاج چشم یا سر سرمه
یا روغن محتاج شود کذا فی جامع الرموز مسئله ام ولد که در عدت عتق یا موت بود بر وی ترک زینت نباشد
و نیز زنی که در عدت نکاح فاسد بود او را ترک زینت نباشد زیرا که دفع نکاح فاسد واجبست [illegible]
مسئله زنی که در عدت موت باشد هیچ یکی را جایز نیست که با وی صریح خطبه کند اما اگر باشارت و کنایت
خطبه کرد چنانکه حسن و صلاح وی را ذکر کرد و احتیاج خود بزن و حسن خلق خود بزبان بیان نمود روا باشد کذا فی جامع الرموز و
تفصیل خطبه و معنی آن در ترجمه مذکور است مسئله معتده طلاق را جایز نیست که در روز یا در شب از خانه خود بیرون
آید لقوله تعالی ولا تخرجوهن من بیوتهن ولا یخرجن کذا فی الهدایه و معتده موت را جایز است اما اکثر شب در خانه
خود باشد زیرا که چون برای وی نفقه متعین نیست محتاج است که در روز یا در بعض شب برای حاصل کردن نفقه بیرون آید
مسئله زنی که بر وی عدت واجب شود در خانه زوج خود عدت را تمام کند مگر آنکه از خانه بر آورده شود چنانکه خانه
عاریتی باشد و صاحب خانه او را از آن بیرون کند یا در خانه بسبب ویرانی یا بسبب خوف دزد یا غرق شدن تلف
شدن مال باشد کذا فی جامع الرموز یا خوف افتادن خانه بود یا توفیق دادن کرایه خانه نداشته باشد پس در این
همه صورتها زوجه مختار است هر جا که خواهد برود کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوجه در عدت طلاق باین بود میان
خانه پرده کند و اگر خانه تنگ باشد جایز است که زوجه از آن خانه بر آید و اولی بر آمدن زوج است کذا فی جامع الرموز
و نیز اگر زوج فاسق باشد اولی است که از خانه بر آید و اگر زوج بر آمد جائز بود کذا فی جامع الرموز و نیکو است

که قاضی درمیان ایشان تفریق نگذارد که ایشان را از وطی مانع بود مسئله اگر شخصی سفر زوجه نمود که با وی همراه است
طلاق بائن داد یا آن زوج زنی که با وی همراه است در سفر مرد و زوجه در جائیست که آن موضع اقامت نیست از جائی
که برآمده است از سه روز راه کمتر است رجوع کند و در همانجا عدت نشیند و اگر از جائیکه برآمده است و در جائیکه
قصد دارد هیچکدام از سه روز راه کم نبود و زوجه را اختیار است هر دو جانب هر جا که داند برود و اگرچه با وی محرم
نبود و اولی آنست که رجوع کند تا در منزل زوج خود عدت نشیند و بقول امام اعظم هر دو طرف جانب قصد را اختیار
کند او مدت سفر زیاده باشد یا کمتر بود و اگر از جائیکه برآمده است سه روز راه بود و جائیکه قصد کرده است کمتر از آن باشد
بجانب مقصد برود و اگر در موضع اقامت بود نزد امام عدت همونجا تمام کند اگرچه با وی محرم باشد زیرا که برآمدن معتده
حرام است اگرچه خانه یا مقصد از مدت سفر کمتر بود و نزد صاحبین اگر با وی محرم باشد برآمدن وی حرام نبود زیرا که
برای حشمت جدائی برآمدن مباح است حرمت برای سفر بود و آن بهمراهی محرم مرتفع شد لیکن بنابر قول صاحبین
برآمدن آن جا نیز نشاید تا آنکه در جانب آمدن حکم آن بتفصیل مذکور شد باب النسب والحضانة مسئله حضانة
بمعنی تربیت کودک است کذا فی جامع الرموز مسئله اگر شخصی مر زنی را گفت اگر وی را نکاح کنم وی مطلقه باشد
و چون وی را نکاح کرد وی از نکاح شش ماه زائید نسب ولد از آن که ثابت شود و مهر زوجه بر وی لازم گردد زیرا که ممکن
است که هر واحد برای نکاح خود وکیل کرده باشند و هر وکیل کرده شده ایشان نکاح بسته باشند و در میان زوجین میان
ایشان جماع شده باشد و معلوم نیست که علوق از نکاح مقدم شده است یا مؤخر از آن لیکن علوق را با نکاح مقارن
حمل میکنیم تا آنکه اگر علوق مقارن نکاح نباشد زوج قادر است که لعان کند چون وی لعان نکرد ولد را بلعان نفی نتوان
نیست که با وجود امکان [illegible] کرد ولد را از فراش نفی کنیم مسئله اگر زنی در عدت طلاق رجعی پیش از آنکه بگذشتن عدت اقرار
کرده باشد در دو سال از وقت طلاق یا زیاده از آن فرزند آورد نسب آن ثابت شود زیرا که احتمال است که علوق در عدت
باشد و رجعت از وی بود اما اگر بعد از اقرار بگذشتن عدت در زیاده از دو سال از وقت طلاق زائید نسب ولد ثابت نشود زیرا که
نسب ولد وقتی ثابت گردد که از وقت طلاق و کم از شش ماه زائیده باشد چنانکه می آید مسئله اگر زنی بعد از طلاق زوج
در دو سال یا زیاده از آن فرزند آورد نسب ولد ثابت شود و در صورت اول زوجه از زوج جدا گردد زیرا که علوق پیش
از طلاق اعتبار میکنیم بنابر آنکه اگر بعد از طلاق اعتبار کنیم رجوع ثابت شود و رجوع امر حادث لیکن ثابت نشود

و در صورت ثانی علوق در عدت باشد و رجوع ثابت شود زیرا که اکثر مدت حمل دو سال است مسئله اگر زنی مطلقه بطلاق بائن در کم از دو سال از وقت طلاق فرزند آورد نسب ولد او ثابت شود زیرا که ممکن است که علوق در زمان نکاح باشد اما اگر بعد از دو سال آید نسب وی ثابت نشود مگر آنکه زوج بگوید که این ولد از من است زیرا که چون زوج دعوی کرد که ولد از من است میگوئیم که در عدت بشبهه وطی کرده باشد و بدان نسب ثابت شود مسئله اگر زن مراهقه بعد از طلاق در کم از نه ماه فرزند آورد نزدیک طرفین نسب وی ثابت شود و اگر به نه ماه آورد ثابت نشود زیرا که سه ماه عدت است و شش ماه اقل مدت حمل است نزدیک ابی یوسف اگر طلاق رجعی است در بیست و هفت ماه نسب ثابت شود زیرا که سه ماه عدت است و دو سال اکثر مدت حمل و اگر طلاق بائن است در دو سال نسب ثابت شود زیرا که چون بعد از طلاق گذشتن سه ماه اقرار نکرد احتمال است که در وقت طلاق حامله باشد چنانکه در تحریر مفصل مذکور شده است مسئله اگر زنی معتده اقرار کرد که عدت من تمام شده است و از اقرار بیش از شش ماه فرزند آورد نسب وی ثابت شود زیرا که کذب او ظاهر شد و اگر شش ماه یا زیاده از آن آید نسب ثابت نشود زیرا که چیزی که اقرار او را باطل کند معلوم نیست مسئله زنی معتده دعوی کرد که من در عدت فرزند آورده ام و زوج ولادت او را انکار نمود و اگر پیش از ولادت حمل ظاهر بود یا زوج بآن اقرار کرده بود بشهادت یکزن نسب ولد ثابت شود و اگر نه پس باید که دو مرد یا یک مرد و دو زن بر ولادت او گواهی دهند باین که این زن بحضور ما در خانه خالی در آمد و ما بیرون در خانه بودیم که آواز ولد شنیدیم یا ولد را بچشم خود دیدیم نسب ثابت شود و اگر حمل ظاهر نبود و زوج بآن اقرار نکرده باشد نزدیک صاحبین در همه صورتها شهادت یک زن کفایت کند مسئله اگر زنی در عدت موت پیش از دو سال فرزند آورد نسب ولد ثابت شود اگر معلوم نیست که در کم از دو سال آورده است یا زیاده از آن باقرار وارثان ثابت گردد مسئله اگر زن بعد از نکاح بشش ماه فرزند آورد نسب ثابت شود و اگر زوج انکار نمود بشهادت یکزن ثابت گردد و اگر بعد از شهادت از ولد انکار کرد که از من نیست هر دو لعان کنند و اگر در کم از شش ماه فرزند آورد نسب وی ثابت نشود مسئله اگر زنی بعد از نکاح فرزند آورد و دعوی کرد که از نکاح بشش ماه آورده ام و زوج دعوی کرد که کم از شش ماه است نزدیک امام بی سوگند قول زن معتبر بود زیرا که ظاهر آنست که ولد از نکاح است نه از زنا مسئله اگر شخصی طلاق زوجه خود را بولادت وی معلق کرد و بعد از آن یک زن بولادت وی گواهی داد نزدیک امام طلاق واقع نشود نزدیک صاحبین واقع شود زیرا که بگواهی یکزن چون ولادت ثابت شود پس بتبعیت آن طلاق واقع گردد امام میگوید

ستشرا با زمه والا ولادة من ثالث لامة ان کان فی بطنک ولد فهو منی فشهدت امرأة بالولادة فهی ام ولده ومن قال لغلام هو ابنی ومات فقالت امه انا امرأته وهو ابنه ترثانه فان جهلت حريتها وقالت الورثة انت ام ولده فلا ميراث لها

ولادت بنابر ضرورت ثابت شود و در طلاق نیست ضرورت با آنکه طلاق تابع ولادت نیست زیرا که هر واحد بی دیگر
موجود شود و تابع بی متبوع نباشد مسئله اگر زوج بحمل زوجه اقرار کرد بعد از آن طلاق را بولادت او معلق نمود زوجه دعوی کرد
ولادت را نزد یک امام بی شهادت طلاق واقع شود و نزد یک صاحبین بی شهادت طلاق واقع نشود و دلیل فریقین در جهت
مذکور است مسئله اکثر مدت حمل دو سال است و اقل آن شش ماه مسئله هر که کنیز شخصی را نکاح کرد و بعد از آن او را خرید نمود و
در کم از شش ماه فرزند آورد بی دعوت نسب او ثابت شود زیرا که معلوم شد که علوق در وقت نکاح بود و ولد منکوحه را
نسب احتیاج بدعوت نباشد و اگر بشش ماه فرزند آورد بی دعوت نسب آن ثابت نشود زیرا که چون علوق احتمال داشت آنرا
بر اقرب اوقات حمل کنیم که آن بعد از خریدن است پس در آن وقت کنیز او است نه منکوحه او و نسب ولد کنیز بی دعوت
ثابت نشود مسئله اگر شخصی مر کنیز خود را گفت اگر در شکم تو ولد است از من است بعد از آن یک زن بولادت آن گواهی داد
نسب او ثابت شود و کنیز ام ولد او گردد مسئله شخصی مر دیگری را گفت این ولد من است و وی ولد او نباشد بلکه او را
مقر بود و مادر ولد گفت این پسر من و ولد مقر است و من زوجه او یم اگر زوجه معروف بحریت است و معروف است که مادر آن
ولد است نسب ولد ثابت شود و هر دو از مقر وارث گردند زیرا که ولد بودن وی موقوف است بر وطی آن زوجه حلال
بودن وطی حره موقوف است بر نکاح صحیح پس اقرار بولد اقرار است بزوجیت مادر آن و اگر زوجه معلوم نیست و وارث
گفت این ولد مقر است زوجه وارث نگردد فصل در حضانة مسئله برای تربیت صغیر اول مادر است اگرچه مادر را
از زوج خود تفریق شده باشد و اگر مادر بمیرد یا قبول نکرد یا با غیر محرم تزویج کرد برای تربیت وی مادر مادر است هر چند
بالا رود و بعد از آن مادر پدر است بعد از آن خواهر مادری و پدری است بعد از آن خواهر مادری بعد از آن پدری بعد از آن
خاله مادری و پدری است بعد از آن خاله مادری بعد از آن خاله پدری بعد از آن عمه مادری و پدری است بعد از آن
عمه مادری بعد از آن عمه پدری زیرا که اصل درین باب مادر است پس قرابتی که از جانب مادر باشد مقدم بود از قرابتی
که از جانب پدر بود و لیکن این وقتی است که زنان مذکوره آزاد باشند اگرچه ذمیه بودند زیرا که کنیز را و ام ولد را
حق تربیت ولد خود نیست مسئله اگر ولد کسی مسلم بود و مادر وی ذمیه باشد تا آنکه دین را تعقل کند یا بدان
الفت گیرد مادر را حق حضانه است چون دین را فهمید یا گرفت یا خوف شد الفت گرفتن او پس از مادر گرفته
شود مسئله زنی که با غیر محرم ولد خود که صغیر است نکاح کرده است او را حق حضانه آن صغیر نباشد اما اگر با محرم صغیر

۱۳۹

صغیره یا هم صغیر نکاح کرد با مادر یا مادر صغیر یا پدر صغیر را تزویج نمود حق حضانت ساقط نشود و اگر نکاح کرد با غیر محرم صغیر بود
زایل شد حق حضانت باز گردد مسئله اگر زنی از جانب مادر یا پدر موجود نشود حق حضانت مر عصبه را بود بترتیب ارث یعنی
اول پدر است بعد ازان پدر پدر بعد ازان برادر مادری و پدری بعد ازان برادر پدری بعد ازان پسر برادر مادری و پدری
بعد ازان پسر برادر پدری بعد ازان عم است بعد ازان پسر عم و اگر چند مستحق حضانت در یک درجه باشند اول اورع
بعد ازان مسن سال کذا فی جامع الرموز مسئله صبیه را بعصبه غیر محرم چون مولی عتاقه و ابن عم نسپارند نیز
بفاسق ماجن که مکر و حیله را آموزد و حواله نکنند اگرچه عصبه محرم بود چون عم و جز آن کذا فی حاشیة الچلپی مسئله
کودک را اختیار نیست که با هر که خواهد باشد بخلاف امام شافعی که نزدیک وی اگر کودک ممیز است از والدین با هر که خواهد
باشد کذا فی جامع الرموز مسئله احق است بحضانت صغیر مادر او یا مادر او تا آنکه صغیر خود بخورد و خود بپوشد و خود جامه
پوشد و خود استنجا کند و در بستن و کشادن ازار محتاج بدیگری نباشد کذا فی جامع الرموز و آنرا بهفت سال تقدیر
کرده اند و احق در حضانت صغیره مادر یا مادر مادر اوست تا آنکه حیض بیاید نزدیک امام محمد تا آنکه مشتهاة شود و هو المعتمد
لفساد الزمان و احق است در صغیره غیر مادر یا مادر مادر تا آنکه مشتهاة گردد مسئله مطلقه را جایز نیست که بعد از عدت
ولد صغیر را بسفر برد مگر بوطن اصلی خود که نکاح وی در آنجا شده باشد اما اگر بجای برد که زوج او ولد خود را دیده باز
بمنزل خود شب تواند گردد روا باشد و در جامع الرموز می آرد این وقتی است که از ده بجهت تادیب بشهر برد اما
اگر از شهر بده برد روا نباشد اگرچه نزدیک بود و فیه اشارة بادر راه گذر روا نبود اگرچه نزدیک باشد باب النفقة
مسئله نفقه و کسوت و منزل برای زوجه که قابل وطی باشد اگرچه کافره بود بقدر حال هر دو بر زوج واجب شود
آزاد باشد زوج یا بنده بود کذا فی جامع الرموز مسئله اگرچه بر وطی وی قادر نباشد زیرا که اگر زوج بر وطی
او قادر نبود مانع از جانب زوج است اما اگر زوجه قابل وطی نبود و او وطی نباشد نفقه بر زوج واجب نشود زیرا که مانع
از جانب زوجه خواهد بود مسئله اگر زوج غنی باشد و زوجه فقیره بود نفقه وسط لازم گردد و همین حکم
است در عکس آن نزدیک امام شافعی در همه حال معتبر حال زوج است و در جامع الرموز می گوید که نفقه و مثل
نفقه است در همه احوال مسئله اگر زوجه بخانه پدر خود باشد و زوج او را بخانه خود نطلبیده باشد نفقه او بر زوج باشد
و نیز اگر زوجه در خانه زوج مریض شود نفقه او بر زوج بود مگر آنکه مرض او دراز کشد همین حکم او حکم صغیره باشد

و در جامع الرموز می‌گوید که بهای ادویه بر زوج واجب نشود مسئله اگر زوجه بی اذن شرع از خانه زوج بیرون رفت
نفقه او از زوج ساقط شود زیرا که ناشزه شده و نفقه ناشزه بر زوج لازم نشود اما اگر برای طلب مهر معجل از خانه زوج
بر آمد ناشزه نشود و نفقه او ساقط نگردد و در جامع الرموز می‌گوید اگر زوج در خانه زوجه باشد و زوجه او را از
دخول بخود مانع شود ناشزه گردد مگر آنکه منع کند برای آنکه زوج او را بخانه خود ببرد یا برای او منزلی جدا کند مسئله
اگر زوجه را برای دینی که بر ذمه او بود حبس کردند یا در خانه پدر خود مریض شد یا کسی او را بغصب برد یا
با غیر محرم بحج رفت نفقه او از زوج ساقط شود مسئله اگر زوجه با زوج خود بحج رفت نفقه حضر بر زوج واجب شود و کرایه
واجب نگردد مسئله اگر زوج موسر باشد نزد یکی از طرفین نفقه یک خادم که مهیا برای زوجه واجب شود و نزد
امام ابو یوسف نفقه دو خادم لازم گردد یکی برای مصالح درون خانه و یکی برای مصالح بیرون خانه ما می‌گوییم یکی
برای هر دو مصالح کفایت کند کذا فی الهدایه و اگر زوجه را خادم نباشد بر زوج نفقه خادم لازم نشود کذا فی
جامع الرموز و نیز در آنست که نفقه خادم از نفقه زوجه ناقص است و کسوه در نفقه داخل است و آن پیراهن
و ازار از کرپاس است و چادر است از زنان بها و موزه است و بر قول صحیح آنست که نفقه خادم واجب نشود و بقول
امام محمد واجب شود مسئله اگر زوج از نفقه عاجز آمد میان ایشان تفریق نکند و قاضی برای زوجه بر زوج بقدر
کفایت نفقه مقرر کند و زوجه را بگوید تا آنکه زوج موسر شود آنرا قرض کرده تصرف نماید و نزد امام شافعی
در میان ایشان تفریق کند و اصحاب ما چون دیدند که بی تفریق معاش ممکن نیست زیرا که دفع حاجت ایشان بقرض
مشکل است و بسا است که کسی بوی قرض نمی‌دهد و غنای زوج متوهم است باستحسان فرمودند که قاضی
که شافعی مذهب باشد نایب خود کند تا وی در میان ایشان تفریق نماید مسئله اگر قاضی برای زنی بر زوج او که معسر است
نفقه فرض کرد بعد از آن زوج موسر شد و زوجه طلب کرد نفقه یسار را تمام کند و اگر بعد از فرض کردن قاضی
زوج معسر شد و زوجه طلب کرد همان قدر را از زوج زوج را اختیار است که همان قدر را ادا کند یا ادا کند نفقه یسار را
کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زوج مدتی مر زوجه خود را نفقه نداد نفقه روزهای گذشته ساقط شود مگر آنکه قاضی
بر وی فرض کرده باشد یا هر دو بر چیزی راضی شده باشند اما اگر بعد از فرض کردن قاضی یا راضی شدن هر دو
پیش از قبض کردن آنرا زوجه او یکی بمرد یا زوج مر زوجه را طلاق داد و نیز ساقط شود و نزد یک امام شافعی

بر ذمه زوج قرض شود مسئله اگر زوج نفقه یا کسوت مدت آینده را بزوجه خود داده بود و قبض نمود پیش از آنکه مدت
تمام شود یکی بمیرد نزدیک شیخین انچه باقی مانده است استرداد نکنند زیرا که صله است که بان قبض متصل شود و بمردن یکی
از زوجین همه ان رجوع ساقط شود کذا فی حاشیة الچلپی و نزدیک امام محمد و امام شافعی انچه زاید از حساب ایام گذشته
باقی مانده است یا بر پا از زوجه جمع شده است رجوع بان جایز باشد زیرا که عوض بضع بود و آن نماند مسئله
اگر بنده شخصی باذن خواجه خود زنی خواست و قاضی نفقه آنرا بر بنده فرض نمود و نفقه مدتی بر ان جمع شد جایز است
که بنده را در نفقه آن بفروشند چون باز جمع شود باز بفروشند همچنین تا آنکه نفقه ثابت است چون آن جمع شود بفروشند
کذا فی جامع الرموز و اگر از نفقه هزار درهم جمع شد و بنده را به پانصد درهم که قیمت او بود فروختند و مشتری دانسته است
که برین بنده دین نفقه لازم شده است باز بفروشند اما اگر بعد بیع دیگر هزار درهم بر بنده لازم شده باشد چون یکبار
فروخته شد بار دیگر بفروشند مسئله بر زوج واجب است که زوجه را در خانه که از اهل زوج خالی باشد و نیز قفل آن
جدا بود نگاه دارد اگرچه اهل زوج ولد او از زوجه دیگر بود مگر آنکه زوجه بودن با اهل او راضی شده باشد
مسئله زوج را جایز است که والدین زوجه را و ولد او را که از زوج دیگر باشد از در آمدن در خانه خود که زوجه
دران نگاه داشته است منع کند زیرا که خانه ملک زوج است اما جایز نیست که از دیدن او و از سخن کردن با وی
ایشان را منع کند و بقول بعضی زوج را جایز نیست که از بر آمدن زوجه بزیارت والدین در هفته یکبار یا آمدن ایشان
بدیدن او در هفته یکبار منع نماید و زیارت محرمان دیگر او و دیدن ایشان او را در سال یکبار منع نکند و هو الصحیح
مسئله فرض بکند قاضی نفقه زوجه شخصی را که غایب باشد و والدین او را و فرزندان صغار او را از مال او
که پیش مودع یا مضارب یا مدیون باشد و وی بدان و بنکاح مقر بود یا قاضی بان عالم باشد و چون قاضی نفقه را
برای زن فرض کرد از زن ضامن بگیرد و او را سوگند بدهد که غایب نفقه را بوی نداده است اما اگر غایب منکر مال
و منکر نکاح شود و قاضی بان عالم نباشد و زوجه بر نکاح خود بر آن غایب گواه بیاورد قاضی نفقه را بر غایب
فرض نکند و بنکاح وی حکم ننماید زیرا که حکم بر غایب جایز نیست و نزدیک امام زفر نفقه را برای وی فرض کند
و بنکاح وی حکم نکند و امروز برای حاجت مردم عمل قضات بر مذهب امام زفر است
مسئله زنیکه در عدت طلاق رجعی یا باین باشد یا در عدت فرقت بود که آن فرقت بسبب معصیت

زوجه نباشد چون خیار عتق و بلوغ و تفریق برای عدم کفایت نفقه و سکنی می‌یابد تا زمان عدت بر زوج باشد و نزد
امام شافعی در طلاق باین بر زوج نبود و دلیل هر دو در ترجمه مذکور است مسئله زنیکه در عدت موت بود یا در عدت فرقت
بمعصیت باشد چنانکه مرتد شود یا ابن زوج را بشهوت قبله کند نفقه او بر زوج واجب نشود مسئله اگر زنیکه در عدت طلاق بود مرتد شد نفقه او
ساقط شود و اگر ابن زوج خود را بشهوت قادر ساخت نفقه ساقط نگردد چنانکه دلیل آنرا در ترجمه نوشتیم مسئله نفقه اولاد صغار
بر پدر ایشان که آزاد باشد واجب شود مگر آنکه ایشان غنی باشند پس نفقه ایشان در مال ایشان باشد مسئله غیر پدر در نفقه
اولاد صغار شرکت نبود چنانکه غیر والد را در نفقه والدین غیر زوج را در نفقه زوجه شرکت نباشد در جامع الرموز میگوید اگر پدر فقیر
و مادر غنی بود مادر را به نفقه اولاد صغار امر کنند چون پدر غنی شود مادر بر پدر بدان رجوع نماید و بقول بعضی رجوع نکند مسئله
مادر کودک را بشیر دادن جبر نکنند مگر آنکه غیر وی شیر ندهد یا کودک غیر وی را شیر نخورد یا پدر را بر اجیر گرفتن قدرت نباشد
چنانکه در ترجمه بتفصیل مذکور است مسئله اگر کودک را مادر وی شیر ندهد و غیر مادر بشیر دادن اجرت خواهد بر پدر واجب است که او را
اجیر بگیرد تا وی نزد مادر او را شیر دهد اگر مادر کودک را اجیر گرفت جایز نشود مگر آنکه مادر کودک که از پدر وی در عدت
طلاق رجعی باشد یا در عدت طلاق باین بود کذا فی جامع الرموز دلیل همه در ترجمه مفصل ذکر کرده ام مسئله پدر کودک را اجیر
کرد مادر کودک را بعد از گذشتن عدت طلاق او برای شیر دادن کودک اجیر بگیرد چنانکه جایز است اجیر گرفتن زوجه خود را که
غیر مادر کودک است برای شیر دادن کودک خود و اگر چه زوجه مذکوره در عدت بود یا در نکاح باشد مسئله چون مادر کودک از
عدت طلاق بیرون آید برای شیر دادن کودک او را اجیر گرفتن از دیگران احق بود مگر آنکه از دیگران اجرت زیاده طلب کند
مسئله نفقه دختر بالغه که او را زوج نباشد و نفقه پسر که بر کسب قادر نبود یا در طلب علم دینی باشد و یا صلاح نبود ایشان را
مال نباشد بر پدر واجب شود و تنها بر پدر کذا فی جامع الرموز و بقول بعضی دو ثلث بر پدر بود و یک ثلث بر مادر باشد اما اگر
ایشان را مال از خود باشد نفقه ایشان در مال ایشان بود مسئله بر پسر که صدقه فطر واجب شود نفقه اصول او که فقیر باشند
بر وی لازم گردد اگر چه بر کسب قادر بوند کذا فی جامع الرموز و پسر و دختر در این حکم برابر باشند پس اگر نفقه اصول این شخص
هر قریب تر را است پس هر که او را دختر و پسر پسری باشد تمام نفقه او بر دختر بود و هر که او را نبیره و دختر
و برادر بود تمام نفقه او بر نبیره عصبه باشد اگر ... در صورت اول ... دختر است و در صورت ثانی تمام
مر برادر راست مسئله نفقه ذو رحم محرم که فقیر بود و از کسب عاجز باشد بر مالک نصاب صدقه فطر بقدر

اهلیت ارث او واجب شود زیرا که حقیقت ارث پیش از موت معلوم نشود و لیکن که او را خال باشد و ابن عم
میشاید که حکم بر خال ارث شود و لیکن نفقه او بر خال باشد زیرا که محرم است بخلاف ابن عم که او محرم نیست با وجود
اهلیت ارث معتبر بود و لیکن کم و چند خواهر و قرابت متفاوت بود چنانکه اعیانی باشد و یکی علاتی و یکی اخیافی باشد
نفقه بر شش و خمس بر اعیانی و یک خمس بر علاتی و یکی بر اخیافی بتقسیم ارث که بعد از موت او ایشان را رسد
کذا فی حاشیة الچلپی مسئله نیست غیر زوجه و برای غیر اصول و فروع با اختلاف دین نفقه واجب نشود و بر فقیر برای غیر و صبی
فروع که فقیر بود نفقه لازم نباید و برای غنی هیچ کس نفقه واجب نباشد مگر برای زوجه غنی زوج او مسئله پدر را جایز
که متاع پسر غائب خود برای نفقه خود بفروشد و فروختن زمین او برای آن جایز نیست و برای قرض خود که سوای نفقه
پسر است فروختن متاع هم روا نبود اما اگر مادر پسر غائب را بود جایز نیست که برای نفقه خود متاع او را بفروشد زیرا که
تصرف در مال پسر برای او خاص پدر است بنابر قول پیغمبر علیه السلام انت و مالک لابیک مسئله پسر را مال که
پیش ایشان امانت بود بی حکم قاضی مادر پدر غائب نفقه کرد ضامن شود و اگر مادر و پدر مال پسر غائب خود را که از جنس نفقه
پیش ایشان امانت بود بی امر قاضی آن را نفقه کردند ضمان لازم نباید کذا فی جامع الرموز مسئله اگر قاضی نفقه غیر زوجه
حکم کرد و مدتی برآمد و چیزی نرسید نفقه آن مدت ساقط شود زیرا که نفقه غیر زوجه برای کفایت حال او واجب شده است
چون مدت گذشت کفایت حال حاصل شد و در جامع کبیر نوشته می آرد اگر یکماه یا زیاده از یکماه گذشته است نفقه
گذشته ساقط شود و اگر کم از یکماه گذشته است ساقط نشود اما اگر قاضی در القرض گرفتن حکم کرد و قرض گرفته
نفقه خود کرد بر غائب لازم شود و بگذشتن مدت ساقط نگردد مسئله نفقه بنده بر خواجه او باشد اگر خواجه او را
نفقه نکند و اگر از کسب عاجز آید خواجه او را بفروختن امر کنند

کتاب العتاق

یعنی آزاد کردن بنده مسئله اگر حر عاقل بالغ بنده خود را بلفظ صریح آزاد کرد آزاد شود اگرچه نیت آزاد ندارد شده
باشد چنانکه گفت تو آزادی یا گفت ترا آزاد کردم و اگر بلفظ کنایت آزاد کرد بی نیت آزاد نشود زیرا که لفظ کنایت
که احتمال دو معنی دارد آزادی و غیر آزادی چنانکه گفت هیچ راه بر تو ملک نیست یا گفت از ملک من برآمدی یا کنیزک گفت ترا اطلاق
دادم هیچ و لکن این نیت متعین نشود چنانکه در ترجمه آخر اینجا مفصل ذکر کردم مسئله اگر خواجه بنده خود را که مجهول
النسب است گفت که این فرزند من است و فرزند او تواند شد بی نیت آزاد شود یا فرزند او نمیتواند شد برابر بود یا

نزد یک امام نیز بی نیت آزاد گردد زیرا که نیت در کنایت شرط است نه در مجاز متعین و این مجاز متعین است نزد یک [illegible]
اگر فرزند او نمی تواند شد آزاد نشود ما میگوییم در مجاز امکان معنی حقیقی شرط نیست چنانکه اطلاق اسد بر شجاع
مسئله اگر خواجه بنده خود را فریاد کرد که ای فرزند من یا ای برادر من آزاد نشود زیرا که مقصود از فریاد کردن آن است که
وی حاضر شود و به نامی که فریاد کرده شد معنی این اسم هرچه بود اما اگر گفت یا ای حر آزاد شود زیرا که این در آزاد کردن صریح
محتاج به نیت نیست و در جامع الرموز میگوید اگر گفت بچه من یا صبح آنست آزاد نشود و اگر گفت یا آزاد آزاد گردد کما
فی الصغری مسئله اگر شخصی مر بنده خود را گفت مرا بر تو دست نیست آزاد نشود زیرا که بر بنده مکاتب نیز دست نیست مسئله
بلفظ طلاق و کنایات آن کنیزک آزاد نشود اگرچه نیت آزاد کرده باشد بخلاف امام شافعی که نزد یک وی آزاد شود دلیل او [illegible]
یا در تتمه مذکور است مسئله اگر خواجه مر بنده خود را گفت تو مثل منی آزاد نشود اگرچه نیت آزادی کرده باشد و نزد
بعضی اگر نیت آزادی کند آزاد شود کذا فی جامع الرموز و اگر گفت نیستی تو مگر حر آزاد شود مسئله هر که مالک شد
قریب را که محرم او است آن قریب وی آزاد شود لقوله علیه السلام من ملک ذا رحم محرم منه فهو حر اگرچه مالک [illegible]
یا مجنون باشد و در اسلام کافر باشد کذا فی الهدایه مسئله هر که بنده خود را برای خدای یا برای شیطان یا برای بت آزاد
کرد آزاد شود و باول ثواب عظیم و بدوم اخیر عذاب الیم حاصل گردد کذا فی جامع الرموز مسئله هر که بنده خود را اکراه
یا در مستی آزاد کند آزاد شود مسئله هر که بگوید اگر فلان بنده را مالک شوم آزاد است چون مالک شود آزاد گردد و اگر گفت اگر
بیاید فلان بنده من آزاد است چون بیاید بنده مذکور آزاد شود مسئله اگر بنده حربی مسلمان شده از دار حرب با اسلام
آید آزاد شود مسئله اگر شخصی کنیزک خود را به نکاح کسی داد و آزاد کرد کنیزک را و از شوهر فرزند آورد فرزند [illegible]
وی آزاد چون [illegible] کنیزک خواجه کنیزک را باشد اگرچه از شوهر آورده است [illegible] خواجه کنیزک را باشد مگر آنکه زوج
کنیزک بنده بود خواجه او وی را آزاد کرده باشد پس این هنگام آن زوج ولای فرزند خود را [illegible]
علم الفرائض مسئله ولد [illegible] تابع مادر باشد چنانکه اگر مادر در وقت ولادت آن آزاد است آزاد باشد و اگر [illegible]
بود و اگر آزاد کرده شده است چنان باشد و اگر در عقد کتابت است مکاتب باشد و اگر مدبره است مدبر باشد مسئله [illegible]
از زوج او بود و بنده خواجه کنیزک باشد ولد او که از خواجه باشد آزاد بود باب عتق البعض مسئله
اگر شخصی بعض بنده خود را آزاد کرد چنانکه گفت نصف تو یا ثلث تو یا ربع تو آزاد نزد یک امام همان بعض آزاد شود

و در باقی بقدر قیمت آن برای خواجه سعی کند و نزد یک صاحبین تمام بنده آزاد شود زیرا که نزد یک ایشان اعتاق جز
عتق منجز نمیشود اما امام میگوید اعتاق ازاله ملک ست و ملک متجزی میشود پس ازاله آن نیز متجزی گردد مسئله اگر یکی
از بنده مشترک حصه خود را آزاد کرد شریک دیگر هم اختیار ست که حصه خود را آزاد کند یا بقدر قیمت آن از بنده سعی کناند یا معتق
را بقدران ضامن گیرد مگر آنکه معتق معسر بود یعنی جز جامه که در بدن او ست و جز قوت یکروز قیمت حصه را مالک
نباشد کذا فی جامع الرموز زیرا که چون معتق معسر بود بر وی ضمان آن لازم نشود و میراث و تقدیر حصه هر دو شریک را
بود و مگر آنکه شریک دیگر هم بقدر حصه خود معتق را ضامن گرفته باشد پس آنزمان معتق بآن قدر بر بنده رجوع نماید یعنی بقدر
ضمان از وی سعی کناند و تمام میراث وی معتق را بود و نزد یک صاحبین شریک دیگر را اختیار نیست زیرا که اگر معتق غنی است
معتق را ضامن گیرد و اگر فقیر ست از بنده بقدر حصه خود سعی کناند و در هر دو حال میراث تمام معتق را باشد زیرا که
اعتاق بعض اعتاق کل ست نزد یک ایشان مسئله اگر بنده میان دو شریک مشترک بود و هر واحد آزاد کردن دیگری گواهی دهد
بنده آزاد شود و برای هر واحد بقدر حصه او سعی کند و میراث وی هر دو را باشد و نزد یک صاحبین اگر هر دو معسر اند
برای هر دو بقدر حصه ایشان سعی کند و اگر هر دو موسر اند یعنی هر واحد از حاجت بدن جز قوت یکروزه حصه شریک را
مالک است برای هیچکدام از سعی و ضمان چیزی لازم نباید زیرا که هر واحد دعوی کرده است که شریک من حصه خود را
آزاد کرده است و شریک آخر منکر ست و هیچ یکی بر دعوی خود گواه ندارد و اگر یکی موسر ست و دیگر معسر برای موسر
سعی کند و برای معسر هیچ لازم نشود زیرا که بقول هر دو بنده آزاد نشده است و موسر گمان کرده است که حق من در سعایت
است زیرا که معتق معسر ست و معسر میداند که مرا در سعایت حق نیست بنا بر آنکه معتق موسر ست پس لازم کردن ضمان قدرت
ندارد زیرا که مدعی علیه منکر ست و مدعی بر دعوی گواه ندارد و بهر تقدیر بنا بر انکار ایشان عتق تا زمان اتفاق هر دو بران لشهادت
موقوف باشد مسئله اگر یکی از دو شریک آزادی بنده مشترک را بنبودن کاری در فردا معلق کرد و شریک دیگر معلق کرد آزادی
او را ببودن همان کار در فردا چنانکه یکی گفت که اگر فردا زید در خانه در آید تو آزادی و دیگری گفت اگر فردا زید در خانه
نیاید تو آزادی و فردا هیچ معلوم نشد نصف بنده آزاد شود و در نصف باقی برای هر دو سعی کند و نزد یک امام محمد تمام سعی
کند زیرا که یکی از جانب وی آزاد کرده و حصه سعی وی ساقط شود و مجهول ست پس مجهول حکم نتوان کرد ما میگوییم نصف
بنده بیقین آزاد شده است پس نصف سعی ساقط شود و هر واحد میگوید که نصف باقی حصه من ست و نصف ساقط

حصهٔ تو پس نصف باقی را میان شرکا قسمت کنند مسئله اگر شخصی گفت اگر بیرون خانه روم پس غلام من آزاد
و دیگری گفت اگر بیرون نه روم پس غلام من آزاد و هر دو معلوم نشد که بیرون رفت یا نه پس آن غلام هیچ یکی آزاد نشود
زیرا که جهالت فاحش شد پس با وجود جهالت فاحش حکم یکی کردن ممتنع باشد مسئله اگر غلامی بخریدن یا به هبه یا وصیت یا به ارث
در ملک دو کس در آید یکی از ایشان پدر آن غلام باشد یا بعضی پسر شود و از سبب او خرید و هر پسر حصهٔ پدر آزاد شود و بر شریک پدر
ضمان لازم نیاید اگرچه شریک را پیش از شرکت به علم پدری نباشد پس شریک را اختیار است و اگر حصهٔ خود را آزاد کند یا آن
از غلام سعی کناند ... صاحب ... اگر شریک ... حصهٔ شریک را ضامن نشود و اگر معسر است از بنده به قدر
حصهٔ خود سعی کناند و در ارث ... ضمان لازم نشود زیرا که ملک ارث اختیاری نیست و امام ... گوید ... ارث
نیز ضمان لازم نیاید اگرچه شریک موسر بود زیرا که وی خود به خود راضی شده است ... مسئله
اگر شخصی بعضی بنده را از خواجه او خرید ... باقی بنده که غنی است از خواجه ... آن شخص را اختیار است ...
پس ... حصهٔ خود ضامن نگیرد یا از بنده به قدر آن سعی کناند زیرا که ... خود راضی نشده است ... صاحبین ...
لازم می شود زیرا که ... است و آن شخص ... خود راضی نشده است مسئله اگر یکی از سه شریک بنده ...
... شریک ... آزاد شود ... یکی با هم شریک ... به قدر حصهٔ خود ... ضامن بگیرد
... بنده که ... ضامن بگیرد ... صاحبین ... هر دو شریک ...
باشند ... که این ضمان ... تحقیق آن ... مسئله اگر یکی از دو شریک اقرار کرد که ...
... شریک ... انکار نمود ... در خدمت منکر باشد ...
... اقرار کرده است ... این کنیز که حقی نمانده است ... میان هر دو شریک ...
پس مقر را باقرار ... نیاید ... از حصهٔ وی ... نشود ... صاحب ...
... سعی کند بعد از آن آزاد شود زیرا که ... اقرار ... بتصدیق ... شد پس ...
... اقرار کرد پس شریک به قدر حصهٔ خود سعی کناند مسئله اگر ام ولد میان دو کس ...
باشد یکی از ایشان او را آزاد کند ... حصهٔ دیگر ضامن نشود ... زیرا که ...
ام ولد ... نیست ... اگر ... حصهٔ شریک ضامن شود زیرا که ام ولد ...

غلام دارد بنده و غلام که حاضر بودند گفت یکی از شما آزاد و بعد از آن یکی از ایشان غایب شد و سیوم حاضر آمد باز گفت یکی از شما آزاد
ولی بیان بهر غلامی که در هر دو گفتن حاضر بود از وی سه ربع آزاد شود و از دو دیگر نصف هر واحد آزاد گردد و نزدیک امام محمد از کسیکه در گفتن
دوم حاضر شده است ربع آزاد شود و در باقی حکم مذکور باشد و دلیل هر دو در شرح مذکور است و اگر خواجه مذکور در مرض موت خود این را
گفت و بعد از موت خواجه وارثان او قبول نکردند و خواجه را غیر ازین سه غلام مال دیگر نیست و قیمت هر سه غلام برابر است و یک ثلث مال
غلام را چون سهام عتق او هفت حصه اعتبار کنند و غلامی که در هر دو گفتن حاضر مانده است از آن سه حصه از هفت حصه آزاد شود و در قیمت چهار باقی
سعی کند و از هر واحدی دو دیگر دو حصه آزاد شود و هر یکی در قیمت پنج باقی سعی کند و نزدیک امام محمد هر واحد را شش حصه اعتبار کنند
از غلامی که حاضر مانده است سه حصه آزاد شود و در قیمت سه باقی سعی کند و از آنکه غایب شده است دو حصه آزاد گردد و در قیمت
چهار باقی سعی کند و از غلامی که داخل شده یک سهم آزاد شود و در باقی پنج سهم سعی کند و اگر توضیح این را خواهی به ترجمه رجوع کن و در
این مختصر همین قدر ذکر کرده ام مسئله شخصی که سه زن دارد و مهر هر سه برابر است و دخول با هیچ یکی واقع نکرده بود و دو زن که حاضر بودند
گفت یکی را از شما طلاق بعد از آن چون یکی از ایشان غایب شد و سیومی حاضر گشت وی باز گفت یکی را از شما طلاق از مهر زنی
که حاضر مانده است ثمن ساقط شود و از مهر آنکه غایب گشته دو ثمن ساقط گردد و از مهر آنکه حاضر شده است یک ثمن ساقط شود
زیرا که بگفتن اول نصف مهر یک زن ساقط شده است و آن مشترک است میان آنکه حاضر مانده است و میان آنکه غایب گشته پس
از هر واحد ربع مهر ساقط شود که آن دو ثمن است و بگفتن دوم نصف از نصف باقی ساقط شود که ربع تمام مهر است و آن
مشترک است میان آنکه حاضر مانده است و میان آنکه حاضر شده است پس یک ثمن از هر واحد ساقط شود و لیکن بهر دو گفتن
از آنکه حاضر مانده است سه ثمن ساقط باشد و از آنکه غایب گشته است دو ثمن و از آنکه حاضر شده است یک ثمن مسئله
اگر شخصی دو زن خود را گفت یکی را از شما طلاق بعد از آن با یکی وطی کرد یا یکی بمرد دوم طلاق واقع شود زیرا که بوطی
یکی معلوم شد که مراد وی دوم بود و بمردن یکی غیر او دوم محل طلاق نماند این هر دو مسئله اینجا به تقریب مذکور شده است اول
بتقریب سابق و ثانی بتقریب لاحق مسئله اگر شخصی دو بنده خود را گفت یکی از شما آزاد و بعد از آن یکی را فروخت یا یکی را
بکسی بخشید یا تصدق کرده بوی تسلیم نمود یا یکی بمرد یا یکی را ام ولد ساخت بهر کدام ازین تصرفها معلوم شد که مراد دوم
بود اما بمجرد وطی یکی نزدیک امام معلوم نمی شود که مراد دوم بود و نزدیک صاحبین معلوم می شود چنانکه دلیل هر دو
در شرح است مسئله اگر شخصی مر کنیزک خود را گفت اگر اول پسر زایی تو آزادی پس یک پسر و یک دختر زایید و تقدیم

ولقبه هیچ یکی معلوم نیست نیمه کنیزک و نیمه دختر آزاد شود و دو پسر بنده مانند زیرا که اگر پسر اول است کنیزک و دختر از هر دو
آزاد است و اگر آخر است هیچکدام آزاد نیست پس نیمه از هر دو آزاد شود و دو پسر بهر تقدیر بنده باشند زیرا که آزادی مادر
بعد از تولد پسر است اگر اول بود مسئله اگر دو کس گواهی دادند که فلانی یکی را از دو غلام خود آزاد کرده نزد امام گواهی ایشان
باطل بود زیرا که مدعی متعین نیست که دعوی کند و در حقوق عباد شهادت بی دعوی روا نبود کذا فی حاشیة الچلپی اما اگر هر دو گواه
بر مرض موت او یا بعد از موت او بگویند که وی در مرض موت خود یکی را آزاد از دو بنده خود کرده است یا بگویند که وی
یا در مرض موت خود یکی را از دو بنده خود مدبر ساخته است گواهی روا بود زیرا که تدبیر بهر حال وصیت باشد و عتق در مرض
موت وصیت بود و گواهی بی دعوی در وصیت جایز باشد کذا فی الهدایه و نیز اگر دو گواه بگویند که فلانی یکی را از دو زن
خود طلاق داده است بالاتفاق روا بود زیرا که در طلاق دعوی شرط نیست بنا بر آنکه طلاق تحریم فرج است الخ حقوق
شرع است نه از حقوق عباد پس به بیان آن خبر کننده بخلاف اگر بگویند یکی را از دو کنیزک خود آزاد کرده
امام روا نبود زیرا که عتق از حقوق عباد است و در آن دعوی شرط است مگر آنکه در آن عتق تحریم فرج باشد چنانکه بر آزادی
کنیزک معین گواهی دهند باب الحلف بالعتق مسئله هر که گفت اگر در فلان خانه در آیم هر بنده که امروز مراست آزاد است بنده
که در وقت در آمدن در ملک او باشد آزاد شود و اگرچه بعد از سوگند در ملک او در آمده باشد و اگر گفت که اگر در فلان خانه
در آیم هر بنده که مراست آزاد است وقت در آمدن هر بنده که پیش از سوگند در ملک او باشد آزاد شود مسئله اگر گفت هر بنده
که امروز مراست یا گفت هر بنده که بالفعل در ملک منست فردا آزاد است هر بنده که در وقت سوگند در ملک او باشد آزاد شود
بخلاف بنده که آنرا بعد از سوگند خریده است اگرچه در روز سوگند خریده باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر گفت هر بنده
من که نرینه است آزاد و بعد از آن کنیزک او در کم از شش ماه پسر آورد آزاد نشود زیرا که ولد وی در شکم مادر باشد تابع مادر بود
مادر وی آزاد نشد وی نیز آزاد نباشد بخلاف اگر گفت هر بنده من آزاد و کنیزک وی نیز آزاد شود و بنده که در شکم وی باشد
به تبعیت وی آزاد گردد کذا فی الهدایه مسئله اگر شخصی گفت هر بنده که مراست یا گفت هر بنده را که مالک شوم بعد موت
من آزاد و هر که پیش از گفتن ملک وی باشد مدبر شود و آنکه بعد از گفتن بهمان روز در ملک وی در آمده است مدبر نگردد و بعد
از مردن وی هر دو آزاد شوند پس اگر ثانی را پیش از مردن بفروشند جایز باشد و فروختن اول جایز نبود وجه هر دو در ... گذشت
مسئله هر که مر بنده خود را گفت تو آزادی بهزار و بنده آنرا قبول نمود بهزار آزاد شود و آن هزار بر بنده لازم گردد

۱۳۹

و بر آن ضمان واجب نشود زیرا که دین صحیح نیست بنا بر آنکه فرض برای آزاد است نه برای بنده چنان که گذشت [illegible]

زیرا که قرض بر بنده خود درست نیست و آن دین صحیح نیست مسئله هر که مر بنده خود را گفت اگر ادا کنی به من هزار درم آزادی [illegible]

قبول شود تا ادا کردن مال ماذون بتجارت باشد چون تمام مال را ادا کرد آزاد شود اما اگر گفت وقتی که

ادا کنی تو آزادی هرگاه که تمام مال را ادا کند آزاد گردد و اگرچه بعد از مجلس ادا کرده باشد زیرا که اول مقید به مجلس است و ثانی مقید

به مجلس نیست و مراد از آزاد کردن [illegible] کردن واقع است از گرفتن خواجه آن مال را اگرچه پیش از گفتن خواجه بنده آن

مال را کسب کرده باشد اما اگر از مالی که پیش از گفتن کسب کرده است ادا کرد خواجه با آن بنده رجوع کند و اگر بعض مال را

ادا کرد آزاد نشود تا آنکه بعض دیگر را ادا نماید زیرا که شرط عتق ادای کل است مسئله هر که مر بنده خود را گفت تو به هزار

بعد از مرگ من آزادی اگر بنده بعد از مرگ خواجه قبول کرد و یا وارث او را آزاد نمود آزاد شود اگر خواجه گفت تو به هزار آزادی

و نگفت بعد از مرگ من و وارث او را آزاد کرد بی مال آزاد شود مسئله اگر خواجه بنده خود را بر خدمت یکسال آزاد کرد

و بنده آن را قبول نمود آزاد شود و خدمت یکسال بروی لازم گردد و اگر پیش از خدمت یکسال خواجه بمیرد [illegible]

بنده لازم شود و نزد امام محمد قیمت خدمت لازم گردد چنانکه اگر بنده را بمقابله چیزی معین [illegible]

معین هلاک شد نزد [illegible] قیمت بنده واجب شود و نزد امام محمد قیمت آن معین لازم گردد مسئله اگر شخصی

کنیزک را گفت که کنیزک خود را به هزار به من آزاد کن به شرط آنکه تزویج کنی [illegible] خواجه کنیزک را آزاد کرد و کنیزک تزویج را قبول نکرد

خواجه آزاد شود و بر آن شخص هیچ لازم نیاید و اگر گفت کنیزک خود را از من آزاد کن خواجه آزاد کرد و کنیزک تزویج قبول نمود هزار

بر قیمت کنیزک و بر مهر مثل او قسمت کنند آنچه بمقابله قیمت بود خواجه کنیزک را باشد و آنچه بمقابله مهر بود ساقط گردد زیرا که

کنیزک او را قبول نکرده است اگر کنیزک او را قبول کرد در صورت اول آنچه بمقابله قیمت باشد ساقط شود و در صورت ثانی

خواجه کنیزک را باشد آنچه بمقابله مهر مثل کنیزک بود و در هر دو صورت مهر آن کنیزک را باشد باب الاستیلاد و التدبیر

مسئله هر که بنده خود را گفت چون بمیرم تو آزادی یا گفت بعد از مردن من تو آزادی یا گفت تو مدبری یا گفت تدبیر

کردم یا گفت اگر تا صد سال نمیرم تو آزادی و غالب حال کم از صد سال است بهر یکی ازین الفاظ آن بنده مدبر شود مسئله

فروختن مدبر و هبه نمودن و بخشیدن او جایز نباشد و خواجه را جایز است که مدبر خود را بخدمت فرا دارد و اجاره بدهاند

و نیز جایز است که کنیزک مدبره را وطی کند یا بکسی تزویج نماید اگرچه او راضی نباشد [illegible] امام شافعی فروختن مدبر را

و بخشیدن وی روا نبود و وراثت در آید وی جایز باشد و دلیل باقول پیغمبر علیه السلام لا یباع و لا یوهب و لا یورث
و هو حر من الثلث کذا فی الهدایه مسئله چون خواجه بمیرد و او را مال دیگر نباشد پس مدبر آزاد شود و اگر خواجه را غیر از مدبر مال دیگر نباشد
یک حصه مدبر از ثلث حصه آزاد شود و دو ثلث قیمت برای وارثان سعی کند و اگر دین خواجه تمام قیمت مدبر را شامل باشد در تمام
قیمت خود سعی نماید زیرا که عتق که معلق بموت باشد حکم وصیت دارد مسئله اگر خواجه مدبر کردن بنده خود را بصفتی معلق کند بآنکه
گفت اگر درین مرض بمیرم تو آزادی یا گفت اگر درین سفر بمیرم تو آزادی یا گفت اگر امسال بمیرم تو آزادی پس مدبر شود و پیش از مردن خواجه
فروختن او و بخشیدن او روا بود چون خواجه بصفت مذکور بمیرد مثل مدبر از ثلث مال آزاد شود زیرا که در وقت مرگ مدبر گردد کذا فی الهدایه
فصل فی الاستیلاد مسئله اگر کنیزک از خواجه خود فرزند آورد اگرچه پیش از خریدن بنکاح آورده باشد فروختن وی و بخشیدن
وی روا نبود و وطی کردن و خدمت گرفتن و مزدوری ستادن و بکسی تزویج کردن جایز باشد کذا فی الهدایه و بعد مردن خواجه
از تمام مال خواجه آزاد شود و از دین خواجه سعی لازم نیاید مسئله نسب ولد کنیزک از خواجه وی باقرار خواجه ثابت شود زیرا که کنیز
فراش ضعیف است و نسب ولد ام ولد بی اقرار او ثابت شود و اگر خواجه انکار کند از وی منتفی گردد زیرا که ام ولد فراش متوسط
و نسب ولد زوجه بی اقرار ثابت شود و بانکار لعان لازم آید زیرا که زوجه فراش قوی است مسئله اگر ام ولد نصرانی اسلام آورد
بر نصرانی اسلام عرض کنند اگر وی نیز اسلام آورد بحال خود باشد اگر وی اسلام نیاورد ام ولد بقدر قیمت خود برای نصرانی
سعی کند بعد از آن آزاد گردد و نزد امام زفر بالفعل آزاد شود و سعایت قیمت بر وی دین باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر کنیز
مشترک فرزند آورد یکی از دو شریک دعوی کرد که فرزند وی از من است نسب ولد از وی ثابت شود و کنیزک ام ولد وی گردد و برای دیگر
نصف قیمت کنیزک را و نصف عقر را ضامن شود و ولد کنیزک را ضامن نشود زیرا که پیش از علوق ملک وی گشته است تفصیل
این حکم همین است و اگر هر دو شریک یکبار دعوی کردند از هر دو نسب ثابت شود و کنیزک از هر دو ام ولد باشد و بر هر واحد برای دیگر نصف
عقر لازم شود و آن بیکدیگر ساقط گردد و ولد از هر دو میراث کامل برد و هر دو از وی میراث یک پدر ستانند و هر دو میراث آن ولد
برابر قسمت کنند و نزد امام شافعی رجوع بقول قایف کنند که وی علامات پدر آن را در پسر آن می شناسد مسئله اگر
خواجه کنیزک خود را مکاتبه ساخت بعد از آن او را وطی کرد و کنیزک بعد از شش ماه فرزند آورد و خواجه دعوی کرد که این فرزند از من است
و کنیزک او را تصدیق نمود نسب ولد ثابت شود و بر خواجه عقر کنیزک و قیمت فرزند لازم آید و کنیزک ام ولد وی نگردد و نزد امام ابو یوسف
بی تصدیق کنیزک نسب ثابت شود و اگر کنیزک خواجه او را در دعوی تکذیب کرد نسب ولد از خواجه ثابت نشود

١٢١

ارباب و ذات یا کسانی که در ... شود چنانکه کنیزک آزاد کردن ... کتابة عاجز آید ... از ... ثابت است کذا فی حاشیة الچلپی

کتاب الایمان مسئله ایمان جمع یمین است و یمین در لغة بمعنی دست راست است و قوت است و در شریعت بمعنی سوگند
است یعنی قوت دادن خبر است بذکر الله تعالی یا بتعلیق کردن بچیزی کذا فی جامع الرموز مسئله یمین شرعی که آن کار شرع
[illegible] باشد و بر سه قسم است یکی غموس و آن سوگند بدروغ است بر خلاف چیزی که گذشته است این سوگند اگر بدانستگی [illegible]
[illegible] در دوزخ است لقوله علیه السلام من حلف کاذبا ادخله الله النار دوم لغو و آن سوگند بدروغ است بر چیزی که گذشته است
بگمان آنکه راست است و درین امید مغفرت است سوم منعقد و آن سوگند است بر چیزی که خواهد آمد درین سوگند اگر خلاف
سوگند کند کفارت لازم آید و در دو اول کفارت نبود و نزدیک شافعی در غموس نیز کفارت باشد مسئله منعقد باکراه
و سهو چون منعقد بقصد باشد پس اگر باکراه و یا بی قصد یمین بسهو گفت بخدا فردا خواهم آمد و نیامد حانث شود و همچنین اگر سوگند
خورد که بخدا نخواهم آمد و باکراه یا بسهو حانث گردد زیرا که سهو و اکراه فعل حقیقی را تاخیر نمی گرداند و بیهوشی و دیوانگی نیز همین
حکم دارد پس بهر حال بحانث شدن کفارت لازم آید باب فی ما یکون یمینا و ما لا یکون یمینا مسئله
سوگند باسمی باشد از اسماء الله تعالی چون الله و رحمن و رحیم یا بصفتی از صفات او که سوگند بدان متعارف است چون
عزة الله و جلال الله و کبریاء الله یا اگر بچیزی دیگر سوگند خورد چون نبی یا کعبه یا قرآن سوگند نبود و نیز اگر بصفتی از صفات الله
که سوگند بدان متعارف نیست چون رحمة الله و علم الله و رضاء الله و غضب الله و عذاب الله سوگند خورد سوگند نباشد
مسئله لعمر الله و ایم الله و عهد الله و میثاق الله و اقسم و احلف و اشهد و بر من نذر است و بر من یمین است
و بر من عهد است و اگر چنین نکنم یا نکرده ام کافرم سوگند است و سوگند می خورم بخدای این همه الفاظ سوگند است اگر کردن
یا نکردن چیزی یا یکی ازین الفاظ معلق کرده سوگند باشد مسئله حق الله و حرمة الله و سوگند خورم بخدای یا بطلاق زن
و اگر فلان کار کنم بر وی غضب خدا است یا سخط خدا است یا لعنت خدا است یا من زانیم یا من دزدم یا من شارب خمرم و
ربا خوارم هیچ یک ازین الفاظ سوگند نباشد مسئله حرف قسم واو و با و تا است چون والله و بالله و تالله و گاهی این را ذکر نکنند
و مراد می دارند چون الله چنین کنم باب الکفارات مسئله هر که در سوگند حانث شود او را اختیار است در کفارت آن
بنده آزاد کند یا ده مسکین را چون کفارت ظهار طعام دهد یا ده مسکین را جامه دهد چنانکه اکثر بدن هر واحد را بپوشد پس اگر
هر واحد را ازار دهد یا سراویل داد روا بود و اگر از این هر سه عاجز آید سه روز متصل روزه دارد مسئله [illegible]

پیش از حانث شدن کفارت دهد اگر داد و چون حانث شود کفارت دیگر لازم آید و نزد امام شافعی لازم
نیاید زیرا که نزد وی تقدیم کفارت بر حنث جایز بود چنانکه تحقیق آن در عربی هست مسئله هرکه سوگند
خورد چون ترک نماز و ترک سخن با والدین و کشتن مسلم بناحق واجب است که حانث شود یعنی خلاف سوگند کند و کفارت
دهد مسئله اگر کافر سوگند خورد و بعد از آن حانث شد کفارت لازم نیاید اگرچه بعد از اسلام حانث شده باشد مسئله
هرکه حلال بر خود حرام کرد حرام نشود و چون بر آن اقدام کند کفارت لازم شود زیرا که تحریم حلال یمین است مسئله اگر
نذر مطلق کرد چنانکه گفت لله علی صوم هذا الیوم وفای آن واجب شود و نیز اگر نذر معلق کرد چنانکه گفت اگر فلان کار شود
بر من روزه یک روز هست چون کار شود وفای نذر لازم آید اما اگر معلق کرد بفعل غیر مرغوب چنانکه گفت اگر زنا کنم بر من حج
است صحیح آنست که او را در آن خیار است وفا کند یا کفارت دهد و تفصیل آن در ترجمه هست و بقول بعضی در این نیز وفا کند
مسئله اگر سوگند خورد و متصل آن ان شاء الله گفت سوگند باطل شود باب الحلف بالفعل مسئله هرکه
سوگند خورد که در خانه نه آید بدرآمدن در صفه حانث شود زیرا که صفه برای بیتوتت ساخته باشند بنا کنند و نیز زیرا که
بیتوتت بنا کنند خانه است و بدرآمدن در کعبه یا در مسجد یا در بیعه نصارا یا در کنیسه یهود حانث نشود زیرا که بنای این برای بیتوتت
نیست و نیز بدرآمدن در دهلیز که خارج از در است حانث نگردد و نیز بدرآمدن در ظله حانث نشود زیرا که اینها را برای بیتوتت
بنا نکنند مسئله اگر سوگند خورد که در دار نه درآیم و بدرآمدن در ویرانه حانث نشود و اگر سوگند خورد که در این دار نه درآیم و چون
خراب شد درآمد حانث شود و نیز اگر آنجا دار دیگر بنا کردند بعد از آن درآمد حانث باشد زیرا که بخراب شدن و بدیگر بنا کردن
اسم دار از آن زایل نشود کذا فی الهدایه و اگر سوگند خورد که در این دار نه درآیم بعد از آن بر بام آن برآمد حانث شود زیرا که
بام را حکم دار است از آنست که برآمدن بام مسجد اعتکاف فاسد نشود کذا فی الهدایه و بقول بعضی در عرف ما حانث نشود
مسئله اگر سوگند خورد که درین دار نه درآیم چون آن را مسجد یا حمام یا باغ ساختند یا خانه بنا کردند بعد از آن درآمد حانث
نشود زیرا که چون اسم دیگر بر آن عارض شد دار نماند و نیز چون بعد منهدم شدن آن بنا درآمد حانث نباشد زیرا که اسم دار زایل شود
کذا فی الهدایه مسئله اگر سوگند خورد که درین خانه نه درآیم و بعد از خراب شدن درآمد حانث نشود زیرا که اسم خانه از آن برطرف شده و
در هدایه می گوید اگر سقف آن افتاده است و دیوار باقی مانده است حانث شود زیرا که بی سقف بیتوتت در آن توان کرد و نیز اگر
بعد از بنا کردن آنجا خانه دیگر درآمد حانث نباشد زیرا که بمنهدم شدن آن اسم خانه زایل شده است مسئله اگر سوگند

خورد که درین خانه نیایم بعد از آن در طاق آن که خارج از خانه است در آمد حانث نشود مسئله هر که در دار ساکن است سوگند
خورد که درین دار سکونت نکنم متصل آن شروع در بر آمدن کرد حانث نشود و هر که جامه پوشیده است سوگند خورد که این جامه را
نپوشم یا بر مرکب سوار است سوگند خورد که بر این مرکب سوار نشوم متصل سوگند در بر آوردن جامه و فرود آمدن از مرکب
شروع کرد حانث نشود و اگر ساعتی درنگ کرد حانث شود و نزد امام زفر بهر حال حانث شود و دلیل وی در جواب
ایشان مذکور است مسئله هر که در دار است سوگند خورد که درین دار داخل نشود تا آنکه بر آید باز داخل نشود حانث نگردد زیرا که
دخول از خارج باشد پس پیش از بر آمدن نشستن و خوابیدن در آن حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد که درین سرای
یا درین محله سکونت نکنم اهل و متاع خود بیرون آید تا اگر یک میخ باقی ماند حانث شود نزد امام ابو یوسف اگر اکثر
بر آورده حانث نشود و نزد امام محمد معتبر بر آوردن چیزی است که خدای او بیابد ثابت شود و قال ابو الحسن
و ارفق للناس در حاشیه چلپی میگوید اگر بسبب عذری تا خیر شده حانث نگردد زیرا که برخیزد است و هر وقت که سوگند خورد
مسئله اگر سوگند خورد که درین شهر یا درین ده سکونت نکنم چون خود بر آید حانث نشود اگرچه اهل و متاع خود را در آنجا گذارد
باشد اگر سوگند خورد که از خانه بیرون نشوم مگر بجنازه پس اگر بجنازه بیرون رفت یا برای حاجت دیگر رفت حانث شود و اگر برای امر
بر آورده شده یا آورده شده حانث نشود اگرچه برضای وی باشد مسئله اگر سوگند خورد که درین شهر یا درین ده سکونت نکنم چون
خود بر آید حانث نشود اگرچه اهل و متاع خود را بر آورده باشد مسئله اگر سوگند خورد که بر نیایم مگر برای جنازه و اگر برای
جنازه بر آمد کار دیگر کند حانث نشود زیرا که بر آمدن برای جنازه بود مسئله اگر سوگند خورد که بقصد مکه از شهر خود
بر نیایم چون از آبادانی شهر بقصد مکه بر آمد باز در شهر در آمد حانث شود زیرا که بر آمدن بقصد مکه حاصل شد و اگر سوگند خورد که بمکه روم
تا آنکه در راه بود و آید حانث نشود اگر سوگند خورد که بمکه خواهم رفت در آخر حیات خود حانث شود زیرا که در آخر حیات معلوم میشود
که بمکه نرفت مسئله اگر سوگند خورد که فردا اگر استطاعت باشد بمکه روم فردا بسبب مانعی چون مرض یا منع سلطان
نرفت اگر نیت کرده است استطاعت حقیقی را حانث نشود زیرا که استطاعت حقیقی قدرت تام است
که مقارن فعل باشد و در قضا حانث شود زیرا که در عرف اطلاق استطاعت بسلامت اسباب و آلات بود مسئله اگر
سوگند خورد که بیرون نیایم مگر باذن او برای هر بر آمدن اذن لازم بود و هر گاه که بی اذن بر آید حانث شود مسئله اگر زوج
در وقت بر آمدن زوجه سوگند خورد و بایں گفت اگر بر آیی طلاق است پس باز نشست و بعد از آن بر آمد حانث نشود

طلاق اگر باز فرو رفت [illegible] آمد باز حانث شود یعنی وجه سلطانه [illegible] کرده و اگر نشست [illegible] آمد باز حانث نشود

زیرا که شرط کرده است همان آمدن همان دون از نیست که این سوگند یمین فور گویند کذا فی الهدایه مسئله اگر کسی [illegible]

گفت طعام با من چاشتگاه بخوری و در جواب سوگند خورد و گفت اگر طعام چاشتگاه خورم [illegible] آن اگر طعام چاشتگاه با وی بخورد

حانث نشود اگرچه تنها یا با دیگری خورده باشد اگر در جواب آن سوگند خورد [illegible] گفت اگر طعام امروز چاشتگاه بخورم [illegible] آن اوجال

اگر طعام چاشتگاه خورد حانث شود زیرا که اگر مقصود جواب [illegible] [illegible] تا زیاده کرده [illegible] این سوگند [illegible]

بگو آنچه شخص تعلق دارد مسئله اگر سوگند خورد که بر دابه [illegible] سوار نشوم [illegible] [illegible] اگر غلام

ماذون است چنانکه دین [illegible] است یا [illegible] حانث شود اگر [illegible] است و اگر غلام

برای از بد است نیز حانث نشود اگر نیت کرده است زیرا که [illegible] حانث شود [illegible] امام ابو یوسف

و ابو حنیفه [illegible] کرده است نیز حانث شود [illegible] امام [illegible] حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که ازین [illegible]

بخوردن [illegible] آن حانث شود زیرا که معنی حقیقی [illegible] [illegible] کسی [illegible] مسئله اگر سوگند خورد که [illegible]

گندم نخورم [illegible] امام اگر خاییده خورد حانث شود زیرا که معنی حقیقی مستعمل است پس [illegible] صاحبین اگر [illegible]

بخورد نیز حانث گردد زیرا که متعارف معنی مجازی است پس حقیقی [illegible] مسئله اگر سوگند خورد که ازین آرد نخورم

[illegible] از آنچه بخورد چنانکه متعارف است حانث شود و بخوردن [illegible] حانث نگردد زیرا که معنی [illegible] مسئله اگر

سوگند خورد که بریان نخورم [illegible] گوشت بریان خورد حانث شود [illegible] اگر [illegible] بریان [illegible] بریان خورد حانث

نگردد [illegible] آنرا نیست کرده باشد کذا فی الهدایه مسئله اگر سوگند خورد که [illegible] نخورم [illegible] [illegible] حانث شود

[illegible] اگر [illegible] خورد حانث نگردد کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر سوگند خورد که [illegible] [illegible] آنرا [illegible]

[illegible] خورد حانث شود زیرا که [illegible] مسئله اگر سوگند خورد که [illegible] نخورم [illegible] امام [illegible]

[illegible] حانث شود نزد یک صاحبین اگر [illegible] حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که نان نخورم [illegible] [illegible]

[illegible] حانث شود اگر [illegible] [illegible] حانث گردد اگر [illegible] شهری [illegible] آن متعارف باشد

مسئله اگر سوگند خورد که فاکهه نخورم نزد یک امام [illegible] اگر [illegible] حانث شود نزد یک صاحبین [illegible]

انگور [illegible] [illegible] نیز حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که از جوی یا از [illegible] نخورم نزد یک امام [illegible] از جوی [illegible]

۱۴۵

ببین خورد و حانث شود و اگر بدست یا ظرف خورد حانث نگردد و کذا فی جامع الرموز و نزدیک صاحبین بهر طریق که بخورد حانث
شود و اگر سوگند خورد که آب جو یا از جو نخورم بهر طریق که بخورد باتفاق حانث گردد مسئله اگر جا کسی شهر سوگند خورد که بهر
که در شهر آمده ام بعد از آن شهر ویران گردید اگر در حال خرابی خود در آن رود حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد که [illegible]
با او [illegible] جامه خواهم پوشانید یا با وی سخن خواهم گفت یا او را زیارت خواهم کرد و اگر چه مرده [illegible] جامه پوشانید یا با وی
سخن گوید یا او را زیارت کرد حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد که زید را غسل خواهم داد اگر بعد از مرگ زید او را غسل داد او نیز
حانث نگردد مسئله اگر سوگند خورد که زن خود را [illegible] قرض او را ادا خواهم کرد [illegible] ادا و اگر حانث شود اگر [illegible] تمام
داد اگر حانث شود زیرا که [illegible] مسئله اگر سوگند خورد که ادام نخورم [illegible] چیزی که نان بخورش مشهور باشد او را خورد نان
در آن غوطه خورد و رنگ گیرد حانث شود [illegible] نخورد گوشت بریان [illegible] آن حانث نگردد [illegible]
و [illegible] روایت از امام ابو یوسف [illegible] در غالب با نان خورده می‌شود کذا فی الهدایة [illegible]
انست که نان با آن [illegible] باشد یا غیر سایل [illegible] امام محمد [illegible]
اگر سوگند خورد که ازین بسر نخورم چون [illegible] از رطب شد [illegible] حانث نشود و نیز اگر سوگند خورد که ازین [illegible] نخورم
چون بعد از تمر شدن خورد حانث نشود و نیز اگر سوگند خورد که ازین شیر
نخورم چون [illegible] است یا [illegible] گشت خورد حانث نگردد مسئله اگر سوگند خورد که گوشت نخورم [illegible]
خورد حانث نشود و نیز اگر سوگند خورد که گوشت نخورم یا سوگند خورد که بیضه نخورم بعد از آن [illegible] حانث نشود
مسئله اگر سوگند خورد که رطب نخورم [illegible] بسر خرید حانث نشود اگر چه چیزی از رطب نیز در آن باشد زیرا که حکم
مر غالب راست کذا فی جامع الرموز مسئله اگر سوگند خورد که رطب نخورم یا سوگند خورد که بسر نخورم [illegible]
خورد که رطب [illegible] بسر [illegible] حانث شود زیرا که بعض [illegible] رطب [illegible]
[illegible] مسئله اگر سوگند خورد که گوشت نخورم بعد از آن جگر و شکنبه خورد در شهری که جگر و شکنبه را
با گوشت فروشند حانث شود و اگر [illegible] حانث نشود زیرا که در عرف جگر و شکنبه را از گوشت نمی‌شمرند لیکن اگر
گوشت ماهی یا آدمی خورد حانث شود زیرا که گوشت است اگر چه خوردن آن حرام است مسئله غدا طعامی
است که از صبح تا ظهر خورند و عشا طعامی است که از ظهر تا نصف شب خورند و سحور طعامی که از نصف شب [illegible]

۱۲۶۹

خورند پس اگر سوگند خورد که طعام غدا نخورم اگر از صبح تا ظهر بیاورد از نصف سیر خورد حانث شود و بخوردن یک دو
لقمه حانث نگردد و اگر بقدر سیر شیر خورد و شهری حانث نشود و بدوی حانث نگردد کذا فی جامع الرموز مسئله
اگر سوگند خورد که نیاشامد یا سوگند خورد که نخورد یا سوگند خورد که ننوشد و نیت کرد معین را نیت او را اعتبار
نکنند زیرا که نیت در ملفوظ باشد بنابر آنکه نیت ای تعیین چیزی است که محتمل لفظ بود و [illegible] در لفظ چیزی [illegible]
که نیت آن را تعیین سازد پس بهر چه آشامد یا بخورد یا بپوشد حانث شود کذا فی الهدایة والکفایة و اگر سوگند خورد که طعام
نخورم یا سوگند خورد که جامه نپوشم یا سوگند خورد که شراب نیاشامم و نیت کرد معین را اعتبار نیت کنند [illegible]
او را اعتبار نکنند زیرا که لفظ عام است و این نیت تخصیص خلاف ظاهر باشد و قاضی خلاف ظاهر [illegible] اعتبار نکند
کذا [illegible] مسئله اگر سوگند خورد که امروز آب این کوزه نخورم و در آن آب نیست یا بود و بعد از آن [illegible]
نزدیک طرفین حانث نشود و نزد امام ابو یوسف حانث شود و سوگند [illegible]
نزدیک طرفین امکان بر شرط است مر صحت حلف را و نزد امام ابو یوسف شرط نیست مسئله اگر سوگند خورد
که آب این کوزه نخورم و ذکر نکرد لفظ امروز را اگر در کوزه آب نیست نزد طرفین حانث نشود و نزد
امام ابو یوسف حانث شود و اگر بود و ریخته شد نزدیک همه حانث گردد مسئله اگر سوگند خورد که آسمان [illegible]
خود و که فلان سنگ را زر گرداند یا سوگند خورد که [illegible]
برای ایشان متصور باشد بنابر آنکه ممکن است که حق تعالی در حق بعضی اولیا این چیز را [illegible]
است بالفعل حانث شود و [illegible] مسئله اگر سوگند خورد که زن
خود را نزند بعد از آن برای گرفتن انتقام و رسانیدن الم او را [illegible] یا خفه کرد [illegible] حانث شود
زیرا که [illegible] کذا فی جامع الرموز مسئله اگر سوگند خورد با این
گفت [illegible] بعد از آن [illegible]
[illegible] جامه [illegible]
اگر [illegible] حانث شود [illegible] مسئله اگر سوگند خورد که [illegible]
بعد از انگشتری [illegible] حانث شود و اگر انگشتری [illegible] حانث نگردد زیرا که [illegible]

از زر زیور است و از نقره زیور نیست اگر رشته مروارید پوشید نزدیک صاحبین حانث شود و اگر رشته مرصع نباشد
نزدیک امام حانث نشود مگر آنکه رشته مرصع باشد زیرا که رشته مروارید که مرصع نبود نزدیک امام زیور نیست و نزد
صاحبین زیور است و به قول صاحبین فتوی است مسئله اگر سوگند خورد که بر این فراش خواب نکنم و بر آن چادر شب انداخته خواب کرد
حانث شود زیرا که چادر شب تابع فراش است و اگر بر آن فراش فراش دیگر انداخته بخواب رفت حانث نشود
زیرا که فراش دیگر تابع فراش اول نیست مسئله اگر سوگند خورد که بر زمین ننشیند پس بر گلیم یا بر بوریا که بر زمین
فرش کرده اند نشست حانث نشود زیرا که در عرف بر زمین نشسته نیست و اگر نشسته است چنانکه میان وی
و میان زمین لباس وی حایل شد حانث شود زیرا که در عرف بر زمین نشسته است و در جامع الرموز میگوید اگر جامه
را بر زمین فرش کرده نشست حانث شود مسئله اگر سوگند خورد که بر این تخت ننشیند و بالای آن فرش کرده
نشست حانث شود زیرا که فرش تخت تابع تخت است بنابر آنکه نشستن بر تخت بغیر فرش عادت نیست اما اگر
بالای آن تخت تخت دیگر انداخته بر آن نشست حانث نگردد زیرا که تخت دیگر تابع تخت اول نبود مسئله اگر
سوگند خورد که فلان کار را نخواهم کرد در تمام عمر خود هرگاه که بکند حانث شود و اگر سوگند خورد که فلان کار را خواهم کرد
چون در تمام عمر خود یکبار کند حانث نشود مسئله اگر سوگند خورد بدین که گفت پیاده رفتن به کعبه بر خود لازم کردم
حج یا عمره به پیاده کردن واجب شود و اگر در راه سوار شد دم لازم گردد و در جامع الرموز میگوید از خانه خود پیاده
رفتن لازم گردد مگر آنکه قدرت نداشته باشد و نزدیک بعضی از موضع احرام پیاده رفتن لازم شود و اگر سوگند
خورد بدین که گفت بر خود لازم کردم برآمدن را یا رفتن را به سوی کعبه یا سوگند خورد بدین که بر خود لازم کردم
پیاده رفتن را به سوی حرم یا به سوی مسجد حرام یا به سوی صفا یا به سوی مروه نزدیک امام هیچ لازم نشود و نزدیک
صاحبین بر او حج یا عمره به پیاده رفتن واجب شود مسئله اگر بنده خود را گفت اگر امسال حج نکنم تو آزادی بعد از گذشتن [illegible] گفت
که من امسال حج کردم و دو گواه گواهی دادند که این شخص امسال در کوفه اضحیه داده است نزدیک شیخین بنده آزاد نشود
زیرا که شهادت بر نفی [illegible] نزدیک امام محمد آزاد شود زیرا که شهادت بر اضحیه در کوفه شهادت بر امر معلوم است و از آن لازم
می آید که حج نکرده است و نفی که علم شاهد بر آن محیط باشد در حکم اثبات است کما بین فی اصول الفقه و در جامع الرموز میگوید
[illegible] مسئله هر که سوگند خورد که روزه ندارد و نیت روزه یکساعت کند

کند حانث شود و اگر سوگند خورد که یک روز روزه بدارد حانث گردد زیرا که مراد با این تمام روز روزه است که از صبح تا شام باشد
مسئله اگر سوگند خورد که لا یصلی تا یک رکعت تمام نکند حانث نشود و اگر سوگند خورد که لا یصلی صلوة تا یک شفعه تمام نکند
حانث نگردد مسئله هر که مر زوجه خود را گفت اگر زائیدی ترا طلاق پس زائید ولد مرده طلاق واقع شود و اگر مر کنیزک
خود را گفت اگر زائیدی تو آزادی و کنیزک ولد مرده زائید آزاد گردد مسئله اگر خواجه کنیزک خود را گفت اگر زائیدی حی آزادی
و کنیزک ولد مرده زائید بعد از آن زنده زائید نزد امام ولد زنده آزاد شود و نزد صاحبین آزاد نشود زیرا که
سوگند بمرده منحل شده است مسئله هر که سوگند خورد که دین فلان امروز ادا کند و در بهائی آن زر را هم زیوف یا نبهرج
یا ستوقه را ادا کرد یا بدست آن چیزی از ملک خود مقابله دین فروخت و آن را قبض نمود حانث نشود و اگر ادا کرد
ستوقه را یا رصاص را یا داین آن دین را بوی بخشید حانث شود و معنی زیوف و نبهرجه و ستوقه در مسائل شتی از کتاب قضا
مذکور شود و تفسیر آنست که حق شخصی دیگر باشد و رصاص آنکه در آن ارزیر بود مسئله هر که سوگند خورد که دین خود تمام
قبض نکند بجز تمام دین متفرق قبض کند حانث شود اما اگر از مدیون متفرق گرفت یا جزو بر آن گذشت از مدیون
متفرق گرفت یا تمام را بدو وزن متصل گرفت حانث نشود زیرا که در اول تمام را از مدیون نگرفته است و در ثانی تمام متفرق
نگرفته است و در ثالث متفرق گرفته است بنا بر آنکه بدو وزن گرفتن در عرف اهل تفرق نیست زیرا که گاه وزن کل بیکدفعه
متعذر میباشد مسئله هر که سوگند خورد بانکه گفت اگر باشد مرا کمتر از صد درهم پس بنده آزاد یا زن او را طلاق و کم از صد درهم
مالک است حانث نشود زیرا که در عرف مقصود از این کلام نفی زیادتی از صد باشد و همین حکم است اگر گفت غیر صد یا سوا
صد کذا فی الوقایة مسئله هر که سوگند خورد که ریحان نبوید گل یا یاسمین را بوئید حانث نشود زیرا که ریحان ساق ندارد و اینها ساق
دار اند مسئله اگر سوگند خورد که بنفشه را و گل نبوید بعد از آن که شاخ آن را که بران برگ نبود بوئید حانث نشود بالحیلة
بالقول مسئله هر که سوگند خورد که بفلان سخن نکند چون وی خواب شد با او سخن کرد و بقصد آنکه وی بیدار شود حانث شد
و اگر سوگند خورد که با وی سخن نکند مگر باذن وی بعد از آن بی علم باذن وی سخن کرد حانث شود اگرچه در غیبت او اذن کرده بود
زیرا که اذن بی علم را اعتبار نبود و نزد یک امام ابو یوسف حانث نشود زیرا که اذن حاصل شده است اگرچه او را اعلام نشده
اگر سوگند خورد که بخداوند این جامه سخن نکنم چون وی آن جامه را فروخت با وی سخن کرد حانث شود و نیز اگر سوگند خورد
با نیکان سخن نکنم چون پیر شد با او سخن کرد حانث گردد زیرا که عداوت بذات شخص باشد ... مسئله اگر

خورد باین که گفت اگر این غلام را بخرم پس آزاد باشد بعد از آن او را بشرط خیار فروخت آزاد شود زیرا که شرط عتق وی ملک
موجود شده است و نیز اگر گفت اگر بخرم این غلام را آزاد باشد بعد از آن او را بشرط خیار خرید آزاد شود دلیل این جمله گذشت مسئله
هر که سوگند خورد باینکه گفت اگر این بنده را بفروشم زن او را طلاق بعد از آن او را آزاد کرد یا مدبر ساخت زن او طلاق نیفتد
زیرا که شرط طلاق موجود نشد مسئله اگر سوگند خورد که فلان زن را نکاح نکند بعد از آن وکیل ساخت آن زن را برای وی نکاح کرد حانث
شود اگر پیش از حلف وکیل کرده باشد کذا فی جامع الرموز و نیز اگر سوگند خورد که زن خود را طلاق ندهد یا سوگند خورد که با زن خود خلع
نکند یا سوگند خورد که بنده خود را آزاد نکند بعد از آن وکیل ساخت طلاق داد یا خلع کرد یا آزاد نمود حانث شود مسئله اگر سوگند خورد
که بفلانی کتابت ننویسم بعد از آن شخصی را بفرستد اگر خود نوشتن میداند حانث نشود و اگر نمیداند حانث شود کذا فی جامع الرموز
مسئله اگر سوگند خورد که از خون عمد صلح نکند بعد از آن وکیل ساخت صلح کرد حانث شود و نیز اگر سوگند خورد که بفلانی چیزی
یا سوگند خورد که بوی چیزی تصدق نکنم یا سوگند خورد که بوی قرض ندهم یا سوگند خورد که از وی قرض نستانم یا سوگند
خورد که پیش وی امانت نگاه ندارم یا سوگند خورد که امانت او را نگاه ندارم یا سوگند خورد که فلان چیز را بوی عاریت دهم
یا سوگند خورد که از وی چیزی عاریت نگیرم یا سوگند خورد که ذبح نکند یا سوگند خورد که بنده خود را نزند یا سوگند خورد که
او را فرا نگیرم یا سوگند خورد که درخت را از زمین نستانم یا سوگند خورد که خانه بنا نکند یا سوگند خورد که جامه نوزد یا سوگند خورد که
لباس نپوشاند یا سوگند خورد که او را سوار نکنانم بعد از آن وکیل ساخت یکی از این چیزها کرد حانث شود زیرا که مامور اینجا سفیر
است پس گویا آمر خود این چیزها را کرده است که حقوق این عقود بجانب آمر راجع شود مسئله اگر سوگند خورد که نخرد یا
سوگند خورد که نفروشد یا سوگند خورد که بکرایه ندهد یا سوگند خورد که بکرایه نستاند یا سوگند خورد که بمال صلح نکند یا سوگند
خورد که قسمت نکند یا سوگند خورد که ولد خود را نزند بعد از آن وکیل ساخت این چیزها کرد حانث نشود زیرا که در این عقود حقوق عقد بجانب وکیل
راجع شود و موکل چیزی را نکرده است که حانث گردد و فرق در زدن بنده و در زدن ولد آنست که در زدن بنده وکالت جایز است
و در ولد جایز نیست زیرا که بنده مال است و وکالت در مال جایز است بخلاف ولد که آن مال نیست که وکالت در آن
جایز باشد مسئله اگر سوگند خورد که سخن نکند بعد از آن قرآن خواند یا تسبیح گفت یا تهلیل گفت یا تکبیر گفت نزدیک امامان ما حانث
نشود اگرچه خارج نماز باشد زیرا که در عرف این را سخن نگویند و نزدیک امام شافعی حانث شود و هو القیاس زیرا که
در حقیقت سخن است مسئله هر که سوگند خورد باینکه گفت روزی که بفلانی سخن کنم زن او را طلاق چون با وی سخن کند بشب

طلاق واقع شود اگر چه در شب کرده باشد زیرا که چون روز با فعل غیر ممتد مقارن شود مراد از آن مطلق وقت باشد
و اگر نیت نهار کرده است تصدیق کنند زیرا که روز بمعنی خود نیز مستعمل است و نزدیک امام ابو یوسف در روایتی
گفته که در قضا قبول نکنند زیرا که خلاف متعارف است و اگر گفت شبی که بفلانی سخن کنم زن او را طلاق چون در روز سخن کرد
طلاق واقع نشود زیرا که طلاق در شب مطلق وقت نیامده است کذا فی الهدایه مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت اگر سخن کنم
از آنکه زید بیاید یا تا آنکه زید بیاید بفلانی سخن کنم زن او را طلاق اگر پیش از آمدن زید با وی سخن کند حانث شود و اگر
بعد از آمدن زید سخن کرد حانث نباشد و اگر زید بمیرد یمین ساقط شود و نزدیک امام ابو یوسف ساقط نشود کذا فی
الهدایه مسئله اگر سوگند خورد که با بنده زید سخن نکنم چون آن بنده از ملک زید برآمد با وی سخن کرد حانث نشود
اگر وقت سوگند بجانب آن بنده اشارت کرده باشد زیرا که بنده قابل آن نبود که کسی با وی عداوت کند بلکه عداوت
با وی از جهت مولای وی باشد و نزدیک امام محمد و امام زفر اگر بجانب بنده اشارت کرده است حانث شود کذا فی الهدایه
و اگر سوگند خورد که با زن زید سخن نکند یا سوگند خورد که با دوست زید سخن نکند یا سوگند خورد که در خانه زید در نیاید
بعد از آن چون آن زن از زید جدا شد و دوست زید با زید دشمن شد و خانه زید از ملک زید برآمد و با آن زن و دوست سخن کرد و در آن خانه
در آمد اگر وقت حلف بجانب آن زن و دوست و خانه اشارت کرده است حانث شود و اگر اشارت نکرده است حانث
نشود زیرا که در ایشان عداوت ممکن است مسئله اگر سوگند خورد که لا یکلمه حینا و لا زمانا او الحین او الزمان یعنی سوگند خورد
که هیچ وقت یا زمانی بفلانی سخن نکند اگر از حین و زمان معین مراد داشته است همون بود و اگر نه تا شش ماه با وی سخن نکند و اگر کند
حانث شود بعد از آن حانث نشود زیرا که بی نیت معین مراد از حین و زمان شش ماه بود و اگر زمانه معین نیت کرده است چون
در آن زمانه معین با وی سخن کند حانث گردد و در لفظ دهر نیت نکرده باشد امام در آن توقف کرده است
بالدهر نزدیک صاحبین مثل حین باشد یعنی مراد از دهر نیز نزدیک ایشان شش ماه بود و آنکه معرفه باشد باتفاق مراد از آن
دوام بود مسئله اگر سوگند خورد که لا یکلمه ایاما بر سه روز واقع شود و اگر گفت لا یکلمه ایاما کثیره یا لا یکلمه الایام نزدیک امام بر ده روز واقع شود
و نزدیک صاحبین بر ایام هفته و اگر سوگند خورد که لا یکلمه الشهور نزدیک امام بر ده ماه واقع شود و نزدیک صاحبین بر دوازده ماه کذا فی الهدایه
مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت اول بنده را که خرید کنم آزاد است بعد از آن یک بنده خرید آزاد شود و اگر دو بنده را باهم خرید
بعد از آن یک بنده دیگر خرید هیچ یکی آزاد نشود زیرا که شرط عتق موجود نشد و اگر گفت اول بنده را که

۱۵۱

هر بکنند آزاد باشد در صورت مذکور بنده را که بعد از وی بنده خریده است آزاد گردد زیرا که اول بنده که بیک عقد خرید
همو است مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت آخر بنده را که خرید کنم آزاد باشد بعد از ان یک بنده را خرید و بمرد آزاد نشود
زیرا که شرط عتق موجود نشده و اگر بعد از خریدن یکی [illegible] بعد از ان هر و بنده دیگر را خرید از تمام مال آزاد شود زیرا که از مردن مالک
معلوم شد که بنده اخیر از وقت خریدن اخیر بوده است و نزد یک صاحبین از وقت مردن مالک از ثلث مال او آزاد گردد زیرا که
از مردن حالت معلوم شده است که بنده اخیر همین بوده است اگر سوگند خورد باین که گفت آن زنی را که تزویج کنم آخر بعد
طلاق بعد از ان زنی خواست و بعد و زنی دیگر خواست بعد از ان بمرد نزدیک امام زن دیگر از وقت تزویج بطلاق مطلقه شده
و از زوج خود میراث نیابد زیرا که زوج او بار حالف فار نگردد و نزد یک صاحبین از وقت موت بطلاق مطلقه شود و از زوج خود
میراث یابد زیرا که زوج او بدان فار گردد مسئله اگر گفت هر بنده که از آمدن من دوست مرا خبر دهد آزاد باشد بعد از ان سه
غلام متفرق خبر دادند اول آزاد باشد و اگر هر سه یکبار خبر دادند هر سه آزاد شوند مسئله هر که پدر خود را به نیت کفارت خرید پدر
آزاد گردد و کفارت ادا شود نزدیک امام شافعی و امام زفر کفارت ادا نشود و دلیل این در حجه است مسئله اگر گفت اگر فلان بنده را بخرم
آزاد باشد بعد از ان آن را به نیت کفارت خرید کفارت ادا نشود زیرا که علت عتق یمین است و شرا شرط عتق است و نیت کفارت مقارن
شده با شرط عتق بعلت آن و همین بحث کنیزک است مسئله هر کنیزک شخصی را نکاح کرد و کنیزک را ولد آورد بعد از ان
بان کنیزک گفت اگر ترا از خواجه تو بخرم تو از کفارت یمین من آزاد و چون آن را از خواجه او بخرد آزاد گردد و کفارت ادا نیابد زیرا که آزادی ان بنا بر
آنست که ام ولد است مسئله اگر گفت کنیزکی را که [illegible] آزاد باشد بعد از ان کنیزک را که در ملک وی بوده است آزاد شود و اگر کنیزک
را که بعد از حلف بدست آورده است آزاد نشود زیرا که در وقت حلف کنیزک او نبود نزدیک امام زفر که نزدیک ما [illegible] آزاد شود مسئله اگر
سوگند خورد باین که گفت هر بنده او آزاد است بنده که در ملک وی باشد از غلام و کنیز و ام ولد و مدبر همه آزاد شود و مکاتب آزاد نشود زیرا که در ملک او
درست نیست مگر آنکه مکاتب را نیز نیت کرده باشد از آن مکاتب نیز آزاد شود مسئله هر که با سه بنده خود گفت این آزاد است یا این
این سوم آزاد شود و در دو اول خواجه را اختیار است هر کرا خواهد آزاد کند و اگر با سه زوجه خود گفت این را طلاق است
یا این و این سوم مطلقه شود و از دو اول هر کرا خواهد اختیار کند مسئله اگر سوگند خورد باین که گفت ان بعت لك
تو با قعبه [illegible] اگر با مر وی فروخت بنده آزاد شود و اگر بی امر فروخت آزاد نشود و اگر گفت ان بعت لك او گفت
ان کلمت لك طعاما یا طعاما لك یا گفت هر [illegible] ولدا یا ولدا لك بنده آزاد شود اگر چه بی امر وی فروخته باشد

یا خورده باشد یا زده باشد و جمله این را بتفصیل ذکر کردیم اگر خواهی که بر تحقیق این واقف شوی فارجع الیها مسئله اگر زنی
با زوج خود گفت لعنت بر مرد زن دیگر خواهی بود در جواب آن گفت هر زنی که درم هست آنرا طلاق در آن زن طلاق واقع شود و اگر گفت نیست من
غیر آن لغو و عند الله اعتبار کند و عند القاضی اعتبار نکند کتاب الحدود مسئله حد در شرع عقوبتی است معین که بر او حق الله ممتثل الامر
واجب شود و تعزیر و قصاص حد نیست بنا بر آنکه تعزیر معین نیست و قصاص حق ولی قصاص است کذا در جامع الرموز پس اگر قصاص و قتل
[illegible] مسئله زنا که بر آن حد واجب شود و غایب شدن اکثر حشفه مرد عاقل است در قبل زنی مشتهاة که در ملک نکاح یا در ملک
یا در شبهه آن ملک نباشد پس اگر مستعده باین ثالث را وطی کرد حد نبود زیرا که از شبهه ملک خالی نیست و نیز اگر کودکی یا مجنونی در قبل
یا مرد عاقل در قبل غیر مشتهاة یا در بهیمه یا در غلام جماع کند لازم نیاید و نیز اگر کسی بعد اکراه یا منکوحه نکاح فاسد را وطی
کرد حد نباشد مسئله زنا ثابت نشود مگر بگواهی چهار مرد و عدل در یک مجلس بلفظ زنا صریح کذا فی حاشیة الچلپی پس امام یا قاضی از
گواهان حقیقت زنا را بپرسد که زنا چه چیز است و کی چگونه زنا کرده است و کجا کرده و چه وقت کرده است و کی کرده است زیرا که
بعضی مردم هر وطی حرام را زنا گویند و نیز وطی نامحرم را و مساس کردن آنرا و در شرع زنا نامند و نیز للعینان تزنیان او وطی در آن
زنا گویند و نیز زنا که در دار حرب یا در دار بغی باشد بر آن حد لازم نشود و نیز اگر از وقت زنا یکماه گذشته باشد حد ساقط شود
و نیز وطی بشبهه چون وطی کردن پدر کنیزک پسر خود را حد لازم نگردد پس از سوال کردن از حقیقت زنا چاره نبود مسئله چون
گواهان گواهی دادند که ما دیده ایم او را که وطی بفلان زن در فرج او چون میل در مکحله زنا کرده است و قاضی ایشان را در سر و علانیه
تزکیه نمود بحد زنا حکم نماید و نیز اگر زانی در چهار مجلس مختلف اقرار کرد بر وی بحد حکم کنند لیکن در هر مجلس اقرار او را رد نماید و بگوید که مگر
[illegible] یا دیوانه بودی و جز آن و در مجلس چهارم چنانکه از گواهان پرسیده بود از حقیقت زنا سوال کنند اما از وقت زنا از وی نپرسند
زیرا که سوال از وقت برای احتمال تقادم بود و آن در اقرار مفید نیست و بقول بعضی از وقت نیز سوال کنند زیرا که احتمال است
که در وقت صبا زنا کرده باشد چون از سوال فارغ شود مستحب است که رجوع از اقرار را تلقین نماید چنانکه بگوید که شاید بر وی
مساس کرده باشی یا روی او را بوسیده باشی یا وطی بشبهه کرده باشی اگر از اقرار خود برگشت بگذارند اگرچه در میان حد برگشته باشد
کذا فی جامع الرموز مسئله اگر زانی محصن باشد یعنی مسلم مکلف آزاد بود و پیش از زنا زنی را بنکاح صحیح وطی کرده باشد و او را
در مکان وسیع سنگسار کنند اول گواهان سنگسار کنند زیرا که در رجم واجب است که شروع از گواهان باشد کذا فی جامع الرموز
بعد از ان امام یا قاضی سنگ اندازد و بعد از ان مردم سنگسار کنند تا آنکه هلاک شود و در مقر شروع از امام یا قاضی کند کذا فی جامع الرموز

و چون هلاک شود او را غسل دهند و کفن پوشانند و بروی نماز گذارند و اگر زانی محصن نباشد آزاد است تا زیانه زنند و بنده را
پنجاه تازیانه چنانکه زنند و بسیار سخت نباشد و تازیانه را گره نباشد و خار و گره نبود و جامه‌ها را از زن زانی کشیده باشد
چنانکه کشف عورت او نشود و زانی در وقت زدن ایستاده باشد و بر تمام بدن او متفرق زنند مگر بر سر و روی و فرج او تازیانه نزنند
و زننده تازیانه را در وقت زدن بالا و سر نبرد و بعد از زدن تازیانه را بر بدن او نکشد و اگر زانی بنده باشد بعد [illegible] که
او را پنجاه تازیانه زنند و خواجه او بی اذن امام او را حد نزند و نزد امام شافعی خواجه تواند که بی اذن امام بنده خود را
حد زند مستحسن زن را در وقت زدن حد نشانند و جامه‌ها او را از بدن او نکشند مگر پوستین را و جامه محشو را و جامه‌ها
که در وقت رجم او را تا ناف یا تا سینه در زمین دفن کنند و مرد را دفن نکنند مستحسن در تازیانه و رجم جمع نکنند نیز زنا را
و اخراج از شهر جمع ننمایند مگر از برای سیاست و اصلاح خلق کذا فی جامع الرموز مستحسن اگر زانی محصن مریض بود
او را در حین مرض سنگسار کنند و اگر غیر محصن مریض باشد تا زمان صحت او را در بند کنند چون صحیح شود تازیانه زنند مستحسن
اگر زن حامله زنا کرد بعد از وضع حمل او را سنگسار کنند و اگر حد او تازیانه باشد بعد از نفاس او را تازیانه زنند باب الوطی
الذی یوجب الحد والذی لا یوجب الحد مستحسن حد و دیت بشبهات ساقط شود لقوله علیه السلام ادرءوا الحدود
بالشبهات کذا فی الهدایه مستحسن شبهه که حد را ساقط گرداند بر دو نوع است یکی شبهه در فعل و آن آنست که غیر دلیل را دلیل
گمان کند چنانکه وطی حرام به احلال دانسته وطی کند چون کنیزک پدر یا مادر یا کنیزک زن خود یا معتده به طلاق ثلث یا
بائنه به طلاق علی مال یا کنیزک که خواجه خود را یا ام ولد خود را که در عدت عتق بود و کنیزک کسی را که گروی باشد وطی کرد بعده
از وطی گفت من این را احلال دانسته بودم حد ساقط شود و در کنیزک گروی اختلاف است و اصح آنست که [illegible] اگر [illegible]
که بر من حرام است حد لازم آید کذا فی الهدایه شبهه در محل و آن آنست که از دلیل شرعی شبهه بود باشد که وطی آن بر من حرام
چون ساختن کنیزک پسر و معتده به طلاق بائن و کنیزکی که آن را بعد از فروختن به مشتری تسلیم نکرده باشد و کنیزکی را که در مهر [illegible] بوده
باشد و او را تسلیم نکرده باشد و کنیزک مشترک که گروی [illegible] غیر صحیح کذا فی الهدایه و درین نوع حد لازم نیاید اگرچه بعد از وطی بگوید [illegible]
که این وطی بر من حرام است اگر تفصیل آن خواهی فارجع الی [illegible] مستحسن در وطی شبهه در فعل اگر دعوی نسب کند نسب ثابت نشود و
در وطی شبهه در محل به دعوی کردن نسب ثابت شود مستحسن اگر کنیزک برادر خود را یا عم خود را وطی کرد حد لازم شود و نیز اگر
اجنبیه که در فراش خود یافته است وطی کرد حد لازم آید اگرچه وطی کننده نابینا بود مستحسن اگر حربی در بلاد ما با امان آمد و در اسلام

آمده و ذمی با حربیه و حربی با ذمیه زنا کرد بر ذمی و ذمیه حد لازم شود و بر حربی و حربیه حد لازم نشود زیرا که اگر از حربی و حربیه
در دار حرب این امر رفته بر ایشان حد لازم نیاید پس در دار اسلام نیز لازم نیاید و نزد امام ابو یوسف بر همه حد لازم شود
و در یک قول از امام محمد اگر ذمی با حربیه زنا کرد و آمده است بر ذمی حد لازم آید و اگر حربی با ذمیه زنا کرد بر هیچ یکی حد واجب نشود مسئله
اگر زنی را بر بودند و نشانند و گفتند این وجه نیست و آن وجه است و بوطی آن ... حد لازم نشود و مهر آن بر ... افتد و ...
اگر ... مسئله اگر وطی کرد به نکاح هر زنی را که نکاح وی او را حلال نبود نزد امام بر وی حد لازم نشود زیرا که شبهه نکاح
ساقط می‌کند حد را مسئله اگر بوطی بهیمه حد لازم نشود و تعزیر لازم گردد زیرا که وطی بهیمه جنایتی است که در آن حد مشروع نیست کذا فی
... مسئله هر که لواطت کرد نزد امام بر وی حد لازم نشود و نزد صاحبین و یک قول امام شافعی بر وی
حد لازم شود زیرا که فعل وی است در معنی زنا بنابر آنکه دفع شهوه است در محل مشتهی بوجه کمال و حرام محض است و امام میگوید این فعل
زنا نیست زیرا که صحابه رضی الله تعالی عنهم در موجب آن اختلاف داشتند و نزد بعضی ... و بعضی ...
بعضی ... و بعضی ... از مکان بلند ... یافته ... بالا آن سنگها ... پس نزد امام او را ...
... تعزیر کنند مسئله هر که در دار حرب یا در دار بغی زنا کرد و به دار اسلام آمد پس آن اقرار نمود وی را حد لازم نشود و آن نزد
امام شافعی لازم شود مسئله اگر غیر مکلفه با مکلفه زنا کرد بر هیچ یکی حد لازم نشود و نزد امام زفر و امام شافعی بر مکلف
واجب شود و اگر مکلف با غیر مکلفه زنا کرد بر مکلف باتفاق حد لازم شود کذا فی الهدایه مسئله اگر یکی اقرار به زنا کرد و دیگری اقرار
به نکاح کرد حد ساقط شود مسئله هر که با کنیزی شخصی زنا کرد و کنیز ... بمرد حد و قیمت کنیز بر وی لازم شود مسئله اگر
امام که بالای او امامی دیگر نیست موجب حد ... شود بر وی حد لازم نشود زیرا که حد از حقوق الله تعالی است و امام نائب
حق تعالی ... آن ... اگر از امام موجب قصاص صادر شود یا مال کسی ... ثابت گردد امام را بر آن مؤاخذه کنند
زیرا که قصاص حق وارثین است و مال حق مالک است امام را در حق عباد مؤاخذه کردن جایز است کذا فی الهدایه باب شهادت
الزنا والرجوع عنها مسئله اگر گواهان بحد متقادم گواهی دادند مقبول نبود مگر آنکه تقادم ایشان بسبب ...
باشد گواهی قذف متقادم رد نبود اگرچه ... بسبب تقادم نباشد زیرا که در حد قذف حق عبد است آن ... تقادم ساقط
نشود مسئله اگر گواهان بر دزدی متقادم گواهی دادند ضمان دزدی بر دزد ثابت شود و قطع لازم نیاید زیرا که در دزدی
حق عبد است و قطع ید حق شرع است و حق شرع بر تقادم ساقط شود و نزد امام شافعی قطع نیز لازم آید مسئله

١٥٥

اگر مجنون شفا دهم اقرار کرد حد لازم نشود زیرا که مانع از قبول شهادت شبهه عداوت بود و آن در اقرار موجود نیست چه کسی با خود
عداوت ندارد و در شرب خمر بعد از تقادم باقرار نیز حد لازم نیاید مسئله تقادم در شرب بدور شدن بوی مشخص می شود و سبب است
در حد زنا شرب باید شستن یکماه و هو الاصح مگر آنکه میان گواهان و قاضی مسافت یکماهه بود و کذا فی الهدایه مسئله اگر گواهان بزنا فی
گواهی بزنا دادند که آن زن غایب است بزانی حد لازم شود و نیز همین حکم است اگر بزانیه گواهی دادند و زانی غایب است اما اگر بدزدی
بدزدی گواهی دادند و صاحب مال غایب است قطع ید لازم نیاید زیرا که در زنا دعوی شرط نیست و در دزدی شرط است چنانکه
در باب سرقت بیان کرده خواهد شد مسئله اگر چهار گواه بر زنا گواهی دادند و در آن در کنجهای خانه اختلاف کردند چنانکه دو گواه گفتند
در فلان کنج زنا کرده و دو دیگر گفتند در کنج دیگر از همان خانه بزانی و زانیه حد لازم شود زیرا که ممکن است که در ابتدای
فعل در یک کنج باشند و در انتهای آن در کنج دیگر بوده مسئله اقرار بزنا کرد و گفت زانیه را نمیدانم بزانی حد لازم نشود
زیرا که اگر زن او یا کنیزک او می بود بر وی پوشیده نمی ماند مسئله اگر چهار کس گواهی بزنا دادند و گفتند زانیه را نمیشناسیم بر زانی
حد لازم نشود زیرا که احتمال است که موطوءه زوجه او باشد یا کنیزک بود و بر گواهان نیز حد قذف نزنند زیرا که چهار گواه
اند و بر چهار گواه حد لازم نشود زیرا که نصاب شهادت موجود است مسئله اگر چهار کس گواهی بزنا دادند و دو از آن گفتند
زانیه در آن راضی بود و دو دیگر گفتند راضی نبود نزد امام بر هیچ یکی حد لازم نشود و نزد صاحبین بزانی حد لازم
شود زیرا که چهار گواه بر زنای وی متفق اند و بر زانیه حد لازم نیاید زیرا که گواهان در رضای وی اختلاف است و دلیل امام
آنست که آنچه گواهان بر آن گواهی داده اند یک فعل است پس معلوم شد که دو کس از ایشان در شهادت خود کاذب اند زیرا که
یک فعل هم با رضا و هم بغیر رضا نمی باشد و اگر یک فعل نیست پس فعلی که به رضا است بر آن دو گواه باشند و بدو گواه زنا ثابت
نشود و نیز اگر چهار کس بزنا گواهی دادند و در شهر زنا اختلاف کردند اگر چه در وقت متفق باشند بر هیچ یکی حد لازم نیاید زیرا که شهادت
یکی از دو فریق مردود است بنا بر آنکه یکی از آن دو فریق البته کاذب است و نزد امام زفر بر هر دو حد لازم شود زیرا که عدد
شهادت موجود است مسئله اگر چهار کس بزنا گواهی دادند و یک زن گواهی داد که وی بکر است یا گواهان فاسق
بر آمدند حد ساقط شود و گواهان را نیز حد نزنند زیرا که از اهل شهادت اند مسئله اگر چهار فرع بر چهار اصل گواهی بزنا دادند
حد لازم نیاید زیرا که چون شبهه میان زنا بسیار افتاده در آن تفاوت بسیار بود لهذا از آن اگر گواهان اصل نیز بر آن گواهی دهند
حد لازم نشود زیرا که بگواهی چهار شهادت ایشان مردود شده است تفصیل این مسایل را در ترجمه کنز ذکر کرده ام مسئله اگر چهار با

یا چهار محدود بقذف بزنا گواهی دادند حد زنا واجب نشود و بر گواهان حد قذف لازم آید زیرا که از اهل شهادت نیستند
مسئله اگر چهار کس گواهی بزنا دادند یا از چهار گواه یکی بعد از گواهی بنده ظاهر شد یا محدود در قذف بر آمد حد زنا واجب نشود
و بر گواهان حد قذف لازم آید زیرا که نصاب شهادت موجود نشده است مسئله اگر بگواهی چهار کس حد زدند بعد از آن ظاهر شد
که یکی بنده بود یا محدود بقذف بود بر هر چهار حد قذف لازم شود و آنکه او را بگواهی ایشان حد زده اند اگر حد تازیانه است
نزد یک امام بدل جراحت بدن او باطل باشد و نزد یک صاحبین در بیت المال بود و اگر حد رجم است دیت آن باتفاق در بیت المال
باشد کذا فهم من الهدایه مسئله اگر شخصی بگواهی چهار کس رجم کردند بعد از آن یکی از چهار از گواهی رجوع کرد حد قذف و ربع
دیت بر وی لازم شود و نزد یک امام زفر حد قذف لازم نشود و نزد یک امام شافعی بر وی قصاص لازم آید مسئله اگر چهار گواه
بر شخصی بزنا گواهی دادند و پیش از آنکه او را حد زنند یکی از گواهان از شهادت رجوع کرد حد زنا ساقط شود و بر هر چهار گواهان حد
قذف لازم آید اگر چه بعد از حکم قاضی رجوع کرده باشد و نزد یک امام محمد اگر بعد از حکم قاضی رجوع کرده است بر همون کس که رجوع کرده است حد قذف
لازم آید نه بر غیر او زیرا که شهادت ایشان بحکم قاضی محکم شده است همونکه رجوع کرده است بر وی حد قذف لازم آید نه بر غیر او زیرا که شهادت
ایشان بحکم قاضی تائید کرده شده است ما میگوئیم چون یکی از گواهان از شهادت رجوع کرد حکم قاضی فسخ شد نزد یک امام و فرق
پیش از حکم قاضی رجوع کرده است بر وی حد قذف لازم شود مسئله اگر پنج کس بزنا گواهی دادند بعد از آن یکی از ایشان بعد از رجم از شهادت
رجوع کرد بر وی هیچ لازم نشود اگر دوم نیز رجوع کرد بر هر دو حد قذف و ربع دیت لازم آید مسئله اگر بر شخصی چهار کس بزنا گواهی
دادند و قاضی حکم کرد برجم وی بعد از آن مردی او را بشمشیر کشت بعد از آن ظاهر شد که گواهان بنده بودند یا کافر
بودند بر قاتل دیت لازم نشود مسئله اگر چهار کس بزنا گواهی دادند و قاضی گواهان را تزکیه نمود و بعد از آن حتی زانی را رجم
کردند گواهان از شهادت رجوع نمودند یا اینکه به بندگی یا بکفر خود اقرار کردند کذا فی حاشیة الچلپی نزد یک امام دیت آن
بر مزکیه که تزکیه شهود کرده اند لازم شود و نزد یک صاحبین دیت آن در بیت المال باشد و اگر بدون تزکیه شهود رجم کردند دیت
آن باتفاق در بیت المال بود مسئله اگر گواهان زنا اقرار کردند که بالقصد دیدیم که زانی ذکر خود را در فرج مزنیه داخل کرد
و او را وطی کرد گواهی ایشان مردود نشود زیرا که شهود را برای ادای شهادت دیدن آن مباح بود مسئله اگر چهار کس
بر زانی گواهی بزنا دادند بعد از آن وی از احصان انکار نمود یعنی گفت من زوجه خود را وطی نکرده ام و زوجه او از وی
فرزند آورده است رجم بر وی لازم شود و انکار او مفید نباشد اگر یک مرد و دو زن بر احصان او گواهی دادند نیز همین حکم دارد

و نزد یک امام زفر و شافعی هم نکنند زیرا که نزد ایشان بشهادهٔ استار رجم لازم نشود و **باب حد الشرب** مسئله حد شرب

چون حد قذف آزاد را هشتاد تازیانه است و بنده را نصف آن اگرچه یک قطره خورده باشد مسئله هر که شراب خورده

و بوی شراب او را اگر گرفتند حد شرب لازم شود و اگر بعد آمدن پیش قاضی بوی آن رفته باشد نیز اگر به بینند مست شده

چنانکه عقل و تمیز زائل گشته باشد یکبار بشرب خمر یا مستی نبیذ اقرار کرد یا دو گواه بشرب خمر یا مستی نبیذ گواهی دادند و معلوم

شد که شراب یا نبیذ را باختیار خود خورده است حد شرب لازم شود چون هشیار شود حد زنند مسئله اگر بعد از زوال بو

یا مستی نبیذ بشرب یا مستی اقرار کرد حد واجب نشود و نیز اگر شراب قی کرد یا بوی شراب از دهن او ظاهر شود و نیز بمجرد

اقرار مستی که بوی شراب نباشد و گواهان بشرب آن گواهی دادند حد شرب لازم نیاید زیرا که شرب خمر گاهی باکراه بود و بوی شراب گاه

از غیر شراب باشد که ازالی ... مسئله هر که از اقرار شرب خمر رجوع کرد یا از اقرار مستی نبیذ رجوع نمود حد ساقط شود مسئله

اگر در وقت مستی اقرار کرد معتبر نباشد و بدان حد لازم نیاید بدانکه نزد یک امام مستی که بدان حد لازم شود آنست که

میان زمین و آسمان تمیز نتواند و در مرد و زن فرق نتواند کرد و آنکه اشربه بدان حرام شود ...

سبب آن مستی اشربه حرام شود آنست که بخوردن شراب بیهوده گوید و ...

علیه الفتوی و نزد یک امام شافعی آنست که در راه رفتن او اثر مستی ظاهر شود مسئله اقرار مست ...

در طلاق ... واقع شود و ... ارتداد ثابت نشود زیرا که ارتداد امر اعتقادی است و بزوال عقل اعتقاد کفر

ثابت نگردد و بدان فسخ نکاح لازم نیاید مسئله تازیانه حد شرب و مستی بر اندام او ... تازیانه زنا ...

او را از تن او بیرون آرند چنانکه در زنا مذکور شد **باب حد القذف** هر که محصن یا محصنه یعنی آزاد و مکلف ... که از

زنا عفیف باشد و مسلم ... اگر گفت یا زانی یا زانیه ...

نیستی ... یا گفت ... اما اگر در غیر حالت غضب گفت ...

... چون مقذوف یا هر که ...

چنانکه پدر مقذوف ... حد لازم شود اما اگر گفت ...

یا زوج مادر او ... حد لازم نیاید زیرا که در حقیقت ابن او نیست ...

ابن ... یکی از چیزهای مذکور است حد لازم نگردد زیرا که نسبت کردن ... یا خال یا عم یا زوج مادر

و معروف آن در هیچ یک نیز اگر گفت یا ابن ماء السماء یا عربی را گفت یا نبطی حد واجب نشود زیرا که ازین گفتن نفی نسب
مقصود نبود بلکه مراد از اول جود و بخشش بود و از ثانی تعبیر فصیح باشد بنا بر آنکه نبطی قومی است که خالص عربی نیست کذا
فی الهدایه مسئله اگر شخصی میت را قذف کرد والد میت و ولد او و ولد ولد او را اگرچه محروم الارث باشد میرسد که مطالبه
حد کنند و نزدیک امام شافعی هر وارث را جایز است که طلب حد نماید و نزدیک امام محمد والد میت را طلب حد قذف او نبود
نزدیک امام زفر محروم الارث را طلب حد قذف نباشد چون که ولد او یا ولد ولد او یا والد کافر یا والد بنده یا ولد
بنده یا قاتل میت مورث باشد مسئله اگر خواجه بنده خود را یا والد ولد خود را قذف کرد بنده از خواجه و ولد از والد مطالبه
حد نکند زیرا که خواجه را بر بنده و والد را بر ولد عقاب کردن روا نبود کذا فی الهدایه مسئله اگر مقذوف بمرد حد باطل شود
زیرا که اگر بعض حد زده بودند که مقذوف بمرد باقی حد ساقط گردد زیرا که حد ارث نشود بخلاف امام شافعی که نزدیک وی ارث شود
کذا فی الهدایه مسئله اگر مقذوف قاذف را عفو کند صحیح نباشد و طلب حد ساقط نشود [illegible] بخلاف امام شافعی
که نزدیک وی عفو و عوض هر دو جایز باشد زیرا که حق عبد در آن غالب است [illegible] و آن بحق الله
راجع شود زیرا که عار را [illegible] حرمت [illegible] است آنرا حق تعالی حرام ساخته [illegible] مسئله اگر زید مر بکر را گفت
یا زانی و بکر در جواب گفت بل انت بر هر دو حد لازم شود و اگر چنین بزوجه خود گفت و زوجه او [illegible] بر زوجه حد لازم
شود و لعان ساقط گردد زیرا که بعد از حد زوجه اهل لعان نماند و آنکه حد بر لعان مقدم [illegible] مسئله
اگر زوجه مر زوج را گفت یا زانی و زوج در جواب گفت من با تو کرده ام هیچ لازم نیاید [illegible] مسئله
اگر اقرار بولد کرد بعد از آن او را نفی نمود لعان واجب شود و اگر اول نفی کرد بعد از آن اقرار [illegible] حد قذف لازم آید
صورت نسب ثابت شود زیرا که در صورت اول چون اقرار کرد نسب ثابت شد بعد از آن نفی [illegible] قاذف [illegible]
و در صورت ثانی چون بعد از نفی اقرار کرد خود را دروغگو ساخت [illegible] واجب شود مسئله اگر زید [illegible] گفت که این [illegible]
نیست [illegible] هیچ لازم نیاید زیرا که نفی کرده است ولادت [illegible] لعان [illegible] لازم نیاید مسئله اگر قذف کرد
زنی که ولد او را پدر معروف نیست یا کسی که [illegible] نفی ولد لعان کرده است [illegible] لازم نشود زیرا که [illegible]
در هر دو زن [illegible] اما اگر زنی [illegible] نفی ولد لعان کرده است بقذف آن حد واجب شود زیرا که [illegible]
مسئله مرکه بغیر نکاح وطی کرد یا با کنیزک مشترک وطی نمود یا کنیزک خود را که خواهر رضاعی وی [illegible]

وطی کرد بقذف وی حد لازم نشود و نیز بقذف زنی که در وقت کفر خود زنا کرده است حد لازم نیاید و نیز بقذف و مکاتب که مرده است و مال کتابت ادا ناکرده گذاشته است حد لازم نشود زیرا که در حریت آن اختلاف صحابه است رضی الله تعالی عنهم

مسئله هر که بزن خود را در حالت حیض وطی کرد یا به کنیزک خود که مجوسیه یا مکاتبه است وطی نمود بقذف وی حد لازم شود و نزدیک امام ابویوسف اگر مکاتبه وطی نمود بقذف وی حد لازم نشود زیرا که نزدیک او بوطی مکاتبه محصن نماند

مسئله بقذف مسلمانی که در حالت کفر با مادر خود نکاح کرده بود نزدیک امام حد لازم نشود و نزدیک صاحبین لازم شود زیرا که نزدیک امام نکاح کفار با محارم صحیح شده باشد و نزدیک صاحبین صحیح نبود مسئله اگر حربی با امان در دار اسلام آمده مسلمانی را قذف کرد حد قذف لازم شود زیرا که ایفای حقوق عباد لازم است کذا فی الهدایه مسئله اگر از چند جنایت که از یک جنس باشد یک حد کفایت کند اگر مختلف بود یک حد کفایت نکند چنانکه اگر چند بار قذف کرد اگر چه چند کس را کرده باشد یا چند بار شراب خورد یا چند بار زنا کرد اگر چه با چند زن کرده باشد برای هر جنس یک حد کفایت کند و نزدیک امام شافعی اگر مقذوف یا قذف مختلف بود برای هر قذف حد دیگر لازم شود چنانکه قذف کرد زید را باز عمر را یا قذف کرد زید را باز همون را بزنا دیگر برای هر قذف یک حد لازم آید اما اگر زید را قذف کرد باز همان قذف را تکرار نمود نزدیک وی نیز یک حد لازم گردد و دلیل آن در عربی مذکور است

فصل فی التعزیر

مسئله تعزیر از حد کمتر بود اکثر آن سی و نه تازیانه است و اقل آن سه تازیانه است زیرا که اقل حد چهل تازیانه است پس باید که اکثر تعزیر یک تازیانه از ان کمتر بود و نزدیک امام ابویوسف یک روایت اکثر تعزیر هفتاد و نه تازیانه است و یک روایت هفتاد و پنج زیرا که وی اعتبار میکند حد احرار را و در تعزیر یک تازیانه از آن کم میکنند و یک روایت پنج تازیانه کم میسازد مسئله امام را جایز است که در تعزیر ضرب یا حبس جمع کند مسئله ضرب در تعزیر سخت تر باشد بعد از ان در حد زنا بعد از ان در حد شرب بعد از ان در حد قذف زیرا که مقصود در تعزیر زجر است و در حد زجر بسختی زیاده شود و آنکه حد زنا از حد شرب سخت تر باشد زیرا که حد زنا بنص ثابت شده است و حد شرب باجماع و آنکه حد شرب از حد قذف سخت تر باشد بنابر آنکه سبب آن متیقن است و سبب این محتمل مسئله اگر شخصی بنده را یا کافر را بزنا قذف کرد تعزیر واجب شود و نیز اگر مسلمی را فاسق یا کافر یا خبیث یا سارق یا فاجر یا مخنث یا خائن یا لوطی یا زندیق یا لص یا دیوث یا قرطبان یا آکل ربا یا شارب خمر یا مقامر یا ابن قحبه یا ابن فاجره یا مادر زن یا ماهر زانیان یا بچه باز یا حرامزاده گفت تعزیر لازم گردد اما اگر حمار یا خنزیر یا کلب یا تیس یا میمون یا حجام یا ابن حجام یا مواجر یا بغا یا ناکس یا ضحکه یا سخره گفت تعزیر

تعزیر لازم نیاید اگر آنکه اشراف را یا عالم را گفته باشد بد آنکه ذکر کردن نسبت جمیع الفاظ قبایح را دشوار است پس ضابطه بیان
حکم جمیع الفاظ معلوم شود آنست که محصن بالنسبت بزنا کردن واجب میکند حد را پس غیر محصن چون یهود و کافر بر آنست در حکم آن
واجب میکند تعزیر را زیراکه النسبت بزنا اشاعت فاحشه است اگر در غیر محصن بود پس از تعزیر خالی نباشد و نیز نسبت کردن محصن الفعل غیر اختیاری
او که در شرع حرام و در عرف عار است چون فاسق و کافر و مانند آن تعزیر لازم گردد و در نسبت کردن محصن الفعل غیر اختیاری او چون حمار که مراد از آن
گول است و آن خلقی است نه اختیاری تعزیر لازم نشود مگر آنکه بر بزرگی چون علوی است عالم یا علوی یا صالح گفته باشد زیراکه ایشان اهل اکرام
با اهانت ایشان تعزیر لازم شود و عجیر ایشان بچنین الفاظ بسیار تکلم کنند و باک ندارند و نیز نسبت کردن اشراف را یا عالم را بفعل
اختیاری که در شرع حرام نیست اما در عرف عار است چون حجام و مانند آن تعزیر واجب شود و نسبت کردن آنرا در غیر اشراف تعزیر لازم
نیاید و نیز فعل اختیاری که در شرع حرام است اما در عرف عار نیست چون نرد بازی و خوانندگی و اعمال دیوان دیگر باشد نسبت کردن
آن بعلما و صلحا تعزیر لازم شود و در غیر آن لازم نشود و تحقیق این باب بعضی الفاظ در ترجمه فصل ذکر کردیم اگر ایضاح آن خواهی
بتوجه رجوع کن کتاب السرقة مسئله رکن سرقت گرفتن پنهانیست و محل آن که شرط است در قیمت مال مملوک است که
محفوظ باشد نصاب آن ده درم است و نزدیک امام شافعی ربع دینار است و نزدیک امام مالک سه درم است و حکم سرقت قطع
مسئله چون مکلف اگر چه بنده باشد از مال محفوظ بی شبهه بقدر نصاب بدزدد و دیگر بار اقرار کند یا دو گواه بر آن گواهی دهند
قطع ید لازم آید و نزدیک امام ابو یوسف به یکبار اقرار قطع ید لازم نشود تا آنکه دو بار اقرار نکند مسئله امام از گواهان سرقه
پرسیده است که چگونه بود و چه قیمت کرده است و بکجا کرده است و چند درهم دزدیده است و از خانه که دزدیده است چون گواهان همه متفق بیان کردند
او را نیز بس مسئله اگر چند کس سرقت کردند هر واحد بقدر نصاب رسیده است همه را ببرند اگر چه مال را یکی بر آورده باشد مسئله اگر
چیز مباح را یا نیزه یا آبنوس یا صندل دزدید یا نگینه یا زبرجد یا یاقوت دزدید یا آهن چوبی یا دروازه چوبی دزدید چون قیمت
سرقه بقدر نصاب باشد قطع ید لازم آید مسئله اگر چیزی در دیار مباح باشد چون هیزم و گیاه و ماهی و زرنیخ و گچ
دزدید و آن قطع لازم نیاید و نیز اگر چیزی دزدید که زود فاسد شود چون شیر و گوشت یا میوه تر یا میوه که بر درخت باشد نزد یک طرفین
و در دیگر آن قطع نکنند و نزدیک امام ابو یوسف بدزدی هر چیز قطع لازم شود مگر بدزدی گل و خاک و سرگین که نزدیک وی
آن قطع لازم نیاید و نزدیک امام شافعی بودن شیء مباح و سریع الفساد منع نمیکند قطع ید را دلیل ما قول حضرت عائشه است
رضی الله تعالی عنها کانت الید لا تقطع فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الشیء التافه الحقیر و قوله علیه السلام لا قطع فی الطیر و قوله علیه السلام

جلد اول

حاکم را اختیار است که دست و پای ایشان را از خلاف ببرد بعد از آن بکشد یا بر دار کشد یا اگر خواهد بکشد یا بر دار کند
یا بر دار کشد و بر دار کشیدن ایشان را به نیزه بدرند تا اگر بمیرند و سه روز بر دار گذارند تا دیگران عبرت گیرند مسئله چون قطاع
طریق را کشتند مالی که گرفته شده است ضمان آن بر ایشان نباشد مسئله اگر یکی از قطاع طریق مسلم یا ذمی را کشت همه را
قتل کنند مسئله اگر چه قطاع طریق حکم شمشیر دارد پس اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را به سنگ یا به چوب کشتند ایشان را کشتن لازم
گردد مسئله اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را مجروح ساخت و به قدر نصاب از وی مال گرفت دست و پای او را ببرند و جراحت
باطل شود و اگر مال نگرفته است در جراحتی که قصاص است قصاص لازم شود و در جراحتی که ارش است ارش لازم گردد مسئله
اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را [illegible] کشت بعد از آن توبه کرد و او را گرفتند قصاص لازم شود و اگر مال ستده کشته است
تاوان لازم گردد و عفو ولی [illegible] درست باشد زیرا که حد شرعی به توبه ساقط شود و کذا فی الهدایه مسئله اگر قطاع طریق شخصی را
کشتند و یکی از ایشان کودک یا مجنون است یا ذو رحم محرم مقتول است از همه حد ساقط شود و ولی مقتول را در قصاص قاتل
اختیار بود و نزد یک امام ابو یوسف اگر یکی از ایشان کودک یا مجنون باشد و قتل از عاقل بالغ شده باشد بر غیر کودک
و مجنون بر همه حد لازم گردد مسئله اگر بعضی از اهل قافله بر بعضی دیگر قطع طریق کردند و ایشان را کشتند حد واجب نشود
و اولیای کشتگان در قصاص و تاوان مخیر باشند و جایز است که عفو کنند مسئله اگر در شهر یا مابین دو شهر که با یکدیگر قریب
باشند چون کوفه و حیره قطع طریق کردند حد لازم نیاید و اولیای مقتول را در تاوان و قصاص اختیار باشد و اگر خواهند
عفو کنند و نزد یک امام شافعی حد لازم شود و نزد یک امام ابو یوسف اگر در روز به سلاح قتال کردند حد واجب شود و در شب
اگر چه بی سلاح قتال کرده باشند حد لازم شود مسئله اگر شخصی را کشتند به نیزه لازم آید هر که شخصی را کشتن عادت کرده
او را کشتن مسئله [illegible] کشتن [illegible] به قتل [illegible] پس نزد یک امام و [illegible] قصاص نباشد و نزد یک امام [illegible] قصاص

لازم شود

کتاب الجهاد

مسئله جهاد فرض کفایه است یعنی ابتدا کردن به جنگ کافران فرض کفایه است
بر همه مسلمانان چون فرقه از مسلمانان جهاد کردند از همه ساقط شود و اگر همه ترک کنند گناهکار شوند مگر کودک و بنده
و زن و نابینا و [illegible] و دست بریده زیرا که بر ایشان فرض نیست اما اگر کفار غلبه کردند و هجوم آوردند بر همه
فرض عین شود پس زن بلا اذن زوج و بنده بی اذن خواجه اقدام به جنگ جایز شود و بدانکه چون کفار به سر
حدی هجوم آورند بر کسانی که از آن سرحد قریب است فرض جهاد و قدرت دارد [illegible] فرض عین شود و بر کسی که ورای ایشان است چون [illegible]

۱۶۶

بوی خبر رسد و احتیاج بامداد وی باشد چنانکه هر که قریب است از مقاومت عاجز باشند یا از جنگ کاهلی کنند بر وی نیز فرض عین شود بعد از آن بر هر که ورای وی است بعد از آن بر هر که ورای وی است تا آنکه از شرق تا غرب بر همه مسلمانان فرض عین شود بخلاف نماز جنازه که آن بر همه بالغان فرض شود چون ایشان یا بعضی از ایشان گذارند از همه ساقط گردد چون هیچ یکی نگذارد و بهر که خبر رسیده است بزه کار شود مسئله تا زمانیکه در بیت المال مال موجودست امام را مکروه است که از خداوندان اموال بی رضای ایشان برای تقویت غازیان مال ستاند و اگر در بیت المال چیزی نبود مکروه نباشد مسئله چون مسلمانان بر کفار زور آورند و کفار را قتل کردند اول بر ایشان دعوت اسلام کنند چون از اسلام ابا آورند مطالبه جزیه نمایند اگر جزیه قبول کردند مال و جان ایشان در حق معامله چون مال و جان مسلمانان باشند زیرا که ایشان جزیه را قبول نکردند مگر برای همین امان انس است که علی رضی الله تعالی وجهه فرموده است انما بذلوا الجزیة لیکون دماءهم کدمائنا واموالهم کاموالنا مسئله اگر کفار را دعوت اسلام نرسیده است پیش از دعوت اسلام با ایشان جنگ نکنند و اگر دعوت رسیده است مستحب است که پیش از جنگ نیز دعوت اسلام کنند مسئله چون کفار از اسلام و جزیه ابا نمودند مسلمانان از خدای تعالی یاری طلبند و بهر چه توانند با ایشان جنگ کنند چنانکه بقلاع ایشان سنگ اندازند و آتش دهند و غرق کنند و تیر اندازند اگر چه کفار مسلمانی را سپر خود کرده باشند اما در وقت انداختن نیت کفار کنند و درختان کفار را ببرند و کشتهای ایشان را تاراج کنند لیکن عهد را نشکنند یعنی چون میان مسلمانان و کفار عهد شود که امروز جنگ نکنند و ایشان بی‌پروا باشند امروز جایز نیست که امروز با ایشان جنگ کنند زیرا که نقض عهد باشد و آن روا نیست اما اگر در عین جنگ خداع کنند چنانکه کفار را در گمان اندازند که امروز جنگ نخواهند کرد و چون ایشان غافل شوند جنگ کنند یا جانب دیگر بروند تا ایشان را گمان شود که امروز نخواهند آمد و بدان غافل گردند بعد از آن در شب شبخون برند جایز بود زیرا که این خداع در جنگ است و آن منع نیست لقوله علیه السلام الحرب خدعة و نیز غلول نکنند یعنی از مال غنیمت چیزی ندزدند و کفار را مثله نسازند یعنی عقوبتی که بران عبرت دیگران باشد چون بریدن عضو و سیاه کردن روی و بینی بریدن نکنند و آنکه رسول علیه السلام بعرنیین کرده بود منسوخ شده است لقوله علیه السلام لا تغلوا ولا تغدروا ولا تمثلوا مسئله مسلمانان از کفار غیر مکلف یعنی شیخ فانی را و نابینا و از جا مانده را و زن و کودک نکشند مگر آنکه کسی از ایشان خداوند مال بود که مردم را بمال خود بر قتال می‌انگیزد یا خداوند رای بوده باشد یا در جنگ با ایشان شریک بود یا آن ملک باشد مسئله اگر مسلمانی را پدر بود که کافرست در جنگ ابتداء بقتل وی ابتدا نکند لیکن او را مشغول سازد تا دیگری بکشد اما اگر پدر قصد کشتن وی کند و او از کشتن پدر

رجبست مع آن حاصل شد کذا فی الچلپی و اگر بعد از بریدن دست باز دزدی کرد پای چپش ببرند و اگر باز دزدی کند حبس کنند
تا آنکه توبه کند یعنی سیمای صالحان در وی ظاهر شود کذا فی حاشیة الچلپی و نزدیک بعضی مشایخ تعزیر کرده حبس کنند و نزدیک
امام شافعی چون بعد از بریدن پای چپ سوم بار دزدی کند دست راستش قطع کنند و بار چهارم پای راست ببرند زیرا که امام شافعی
بر مدعی خود حدیث نقل میکند طحاوی و ابن حسن گفته است [illegible] چه خلاف آن عمل نموده است و صحابه رضی الله عنهم
عمل ایشان را قبول داشته اند یا آنکه گوییم تواند که آن محمول بر سیاست باشد مسئله اگر دست چپ دزد را یا انگشت
دست چپ یا دو انگشت از دست چپ یا پای راست پیش از دزدی بریده باشد یا دست چپ یا پای راست او
پیش از دزدی شل شده باشد دست او را قطع نکنند زیرا که اگر دست راست او را قطع کنند جنس منفعت از و فوت شود
و آن در حقیقت هلاک وی است بنا بر آنکه اگر آدمی را از یک جانب دست و پا نباشد بر [illegible] قادر نتواند شد مسئله اگر دزد
چیزی را که دزدیده بود پیش از خصومت بمالک آن رد کرد قطع نکنند زیرا که امکان دعوی نماند و نزدیک امام ابو یوسف
قطع کنند و اگر مالک آن را بوی بخشید یا بوی فروخت یا قیمت آن از ده درم کم شد قطع نکنند اگرچه بعد از حکم قاضی
باشد کذا فی حاشیة الچلپی و نزدیک امام زفر و امام شافعی قطع کنند دلیل [illegible] مسئله اگر دزد دعوی کرد که چیزی را
که دزدیده ام ملک منست یا یکی از دزدان دعوی کرد ملک مسروق را قطع نکنند اگرچه [illegible] گواه نباشد زیرا که دزد بسبب
دعوی خصم شده است و مالک را یمین سوگند داد مالک او را قطع نکنند مسئله اگر مالک از دزد مطالبه مسروق نکند قطع لازم نباشد
اگرچه دزد بسرقه اقرار کرده باشد زیرا که چون در قطع بید دعوی شرط شد از مطالبه چاره نبود مسئله اگر دو کس دزدی کردند
یکی غائب شد و دو گواه بدزدی هر دو گواهی دادند بر حاضر قطع لازم شود مسئله اگر مال [illegible] را از مودع یا مال
غصب را از غاصب یا مال ربوی را از ربا خوار دزدید و ایشان از دزد مطالبه کردند قطع لازم شود و مستعیر و مستاجر
و مضارب و مرتهن و قابض برای خریداری همین حکم دارند و نیز بمطالبه مالک قطع لازم آید مسئله اگر دزدی را برای دزدی
متاع دست ببرند بعد از آن متاع را از دست دزد دیگری دزدید بر دیگر قطع لازم نشود و اگرچه دزد یا مالک بآن مطالبه
کرده باشند زیرا که مال از دست دزد عصمت نمانده است از آن است که بهلاک آن بر دزد ضمان لازم نشود کذا فی الهدایه
مسئله اگر بنده بدزدی مال غیر خواجه اقرار کرد نزدیک امام دست او را ببرند و مالی را که بدزدی آن اقرار کرده است
بمالک مال رد کنند اگرچه بنده محجور بود و خواجه او در آن اقرار وی را تکذیب کرده باشد و نزدیک امام زفر دست او را نبرند اما

۱۶۴

اگر ماذون است مال را بمالک مال رد کنند و اگر محجور است اقرار او صحیح نباشد نزدیک صاحبین و ماذون است او را قطع کنند
و مال را بمالک مال رد نمایند و در محجور اگر مسروق هلاک شده است قطع لازم شود و اگر هلاک نشده است نزدیک امام ابو یوسف
قطع لازم شود و در مال رد لازم نیاید و نزدیک امام محمد هیچ لازم نیاید و جواب همه را با چیزی زاید و تغیر چند که کرده ام مسئله اگر
بعد از قطع ید مسروق مال باقی است بمالک آن رد کنند و اگر باقی نیست بدزد ضمان آن لازم نشود اگرچه خود هلاک کرده
و در روایت حسن اگر خود هلاک کرده است ضمان لازم آید و نزد شافعی در هلاک و استهلاک ضامن شود و قطع ید لازم باید دلیل وی
و جواب او در عزیزی مذکور است مسئله اگر دزدی چند بار چند جا دزدی کرد و بعد از آن بخصومت همه خداوندان آن اموال یا بعض
ایشان دست او را ببرند نزدیک امام از هیچ یکی ضامن نشود و نزدیک صاحبین بخصومت هر که دست او را بریده اند ضامن نگردد و
در باقی دیگران ضامن شود مسئله اگر قاضی شخصی را حکم کرد که دست راستش را قطع کنند دزد دست چپ وی را قطع کرد ضمان لازم
نیاید اگرچه دانسته بریده باشد مسئله اگر دزدی [illegible] آورده مسروق را ده پاره کرده از [illegible] بیرون آورد دست او را ببرند مگر آنکه قیمت
مسروق بعد از پاره کردن ده درم نمانده باشد و نزدیک امام ابو یوسف قطع نکنند زیرا که به پاره کردن صاحبش مسروق ملک سارق شود
و نزدیک طرفین ملک سارق نشود زیرا که مالک وی مخیر است اگر خواست ادای ضمان است تا بدل باشد و در ملک کس نشود مسئله
اگر دزدی [illegible] گوسفند [illegible] آن را ذبح کرده از [illegible] بیرون آورد قطع نکنند زیرا که سرقه بر گوشت تمام شده [illegible] قطع لازم
نشود مسئله دزدی زر و نقره مسروق را درم و دینار ساخت قطع لازم شود و مسروق را [illegible] نزدیک صاحبین مسروق را گیرند و
مسئله اگر دزد جامه را که دزدیده بود سرخ کرد و بعد از آن دزدی او ثابت شده است دست او را ببرند [illegible] مالک آن [illegible] و اگر هلاک شد ضمان لازم نیاید
و نزدیک امام محمد جامه را مالک آن بگیرد و قیمتی را که [illegible] زیاده شده است بدزد ادا نماید اگر سیاه کرده است نزدیک امام [illegible] زیرا که
سیاهی نقصان است [illegible] حق مالک منقطع نشود و نزدیک امام محمد نیز [illegible] حق مالک باطل نگردد و نزدیک امام ابو یوسف
در سیاهی نیز [illegible] زیرا که سیاهی نیز چون سرخی [illegible] اصل مسروق زیادتی دارد باب قطع الطریق مسئله اگر مسلم
یا ذمی قطع کردن طریق را قصد کرد و پیش از آنکه چیزی از کسی بگیرد و یا کسی را بکشد او را گرفتند حبس کنند تا آنکه توبه کند
یعنی علامات صلاح در وی پیدا شود مسئله اگر قطاع طریق مال مسلم یا ذمی را غارت کرده چنانکه بهر واحد از ایشان
بقدر نصاب رسیده هر دو دست راست و پای چپ قطع کنند کذا فی حاشیة الچلپی و اگر مسلم یا ذمی را کشتند بی آنکه
مال از وی گرفته باشند قتل ایشان حد لازم شود پس عفو ولی [illegible] و اگر مسلم یا ذمی را کشتند و مال را گرفتند

۱۶۵

حاکم را اختیار است که دست و پای ایشان را از خلاف ببرد و بکشد یا بدار کشد یا اگر خواهد سر ببرد یا دست

و پای را گشته بر دار کشد شکم ایشان را به نیزه بدرد تا آنکه بمیرد و [illegible] سه روز بر دار گذارند تا دیگران عبرت گیرند مسئله چون قطاع

طریق را کشتند مالی که تلف شده است ضمان آن بر ایشان نباشد مسئله اگر یکی از قطاع طریق مسلم یا ذمی را کشت همه را

قتل کنند [illegible] که همه قطاع طریق حکم [illegible] دارد پس اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را به سنگ یا به چوب کشت کشتن ایشان لازم

گردد مسئله اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را مجروح ساخت [illegible] از وی مال گرفت [illegible] و جراحت

باطل شود و اگر مال نگرفته است در جراحتی که قصاص است قصاص لازم شود و در جراحتی که ارش است ارش لازم گردد مسئله

اگر قطاع طریق مسلم یا ذمی را [illegible] کشت [illegible] چون توبه کرد و اگر قتل نموده قصاص لازم شود و اگر مال گرفته است

تاوان لازم گردد و عفو ولی [illegible] درست باشد زیرا که [illegible] شرعی [illegible] ساقط شود و کذا فی الهدایه مسئله اگر قطاع طریق [illegible]

گشته اند و یکی از ایشان کودک یا مجنون است یا [illegible] محرم مقتول است از همه ساقط شود و ولی مقتول را در قصاص و تاوان

اختیار بود و نزدیک امام ابویوسف اگر یکی از ایشان کودک یا مجنون باشد و قتل از عاقل بالغ شده باشد غیر از کودک

و مجنون بر همه حد لازم گردد مسئله اگر بعضی از اهل قافله بر بعضی دیگر قطع طریق کردند و ایشان را کشتند حد واجب نشود

و اولیای کشتگان در قصاص و تاوان مخیر باشند و جایز است که عفو کنند مسئله اگر در شهر [illegible] باشند

باشند چون کوفه و حیره قطع طریق کردند حد لازم نیاید و اولیای مقتول را در تاوان و قصاص اختیار باشد و اگر خواهند

عفو کنند و نزدیک امام شافعی حد لازم شود و نزدیک امام ابویوسف اگر در روز بسلاح قتال کردند حد واجب شود و در شب

اگر چه بی سلاح قتال کرده باشند حد لازم شود مسئله اگر به خفه کشت [illegible] که بخفه کشتن را عادت کرده ا

و اگر یک بار [illegible] کشتن مثل کشتن [illegible] پس [illegible] امام در آن قصاص نباشد و نزدیک غیر امام قصاص

لازم شود **کتاب الجهاد** مسئله جهاد فرض کفایه است یعنی ابتدا کردن بجنگ کافران فرض کفایه است

بر همه مسلمانان چون فرقه از مسلمانان جهاد کردند از همه ساقط شود و اگر همه [illegible] شوند مگر کودک و بنده

و زن و نابینا و [illegible] دست بریده [illegible] که بر ایشان فرض نیست اما اگر کفار غلبه کردند [illegible] هجوم آوردند بر همه

فرض عین شود پس زن بی اذن زوج و بنده بی اذن خواجه اقدام بجنگ جایز شود [illegible] چون کفار بر

[illegible] هجوم آوردند هر که از اهل سرحد قریب است [illegible] جهاد قدرت دارد [illegible] فرض عین شود [illegible]

و خبر رسد و احتیاج بامدادی وی باشد چنانکه برو قریب است از مقاومت عاجز باشند یا از جنگ کاهلی کنند بر وی نیز فرض عین شود
بعد از آن بر هر که در وای وی است بعد از آن بر هر که در وای وی است تا آنکه از شرق تا غرب بر همه مسلمانان فرض عین
شود بخلاف نماز جنازه که آن بر همسایگان فرض شود و چون ایشان یا بعضی از ایشان گذارند از همه ساقط گردد
چنانکه هیچ یکی نگذارد هر که خبر رسیده است بزه کار شود مسئله امام را نیکه در بیت المال مال نبود امام را مکروه است که از غزاة
اموال فی رضای ایشان برای تقویت غازیان مال ستاند و اگر در بیت المال چیزی نبود مکروه نباشد مسئله چون مسلمانان
بر کفار زور آورند و کفار را قتل کردند اول بر ایشان دعوت اسلام کنند چه تا ایشان اسلام را آورند طلب جزیه نمایند اگر جزیه
قبول کردند مال و جان ایشان در حق معامله چون مال و جان مسلمانان باشد زیرا که ایشان جزیه را قبول نکردند مگر برای همین
امان از آن است که علی رضی الله تعالی عنه فرموده است انما بذلوا الجزیة لیکون دماؤهم کدمائنا و اموالهم کاموالنا مسئله اگر کفار را
دعوت اسلام نرسیده است جایز نیست که امام با ایشان جنگ کند و اگر دعوت رسیده است مستحب است که پیش از جنگ نیز دعوت
اسلام کنند مسئله چون کفار از اسلام و جزیه باز ایستند مسلمانان از خدای تعالی یاری طلبند و بهر حیله توانند با ایشان جنگ
کنند چنانکه بر قلعه منجنیق سنگ اندازند و آتش زنند و غرق کنند و تیر اندازند اگر چه کفار مسلمانی را اسیر خود کرده باشند اما در رو
انداختن نیت کفار کنند و درختان کفار را ببرند و کشتهای ایشان را تاراج کنند لیکن غدر نکنند یعنی چون میان مسلمانان و کفار عهد شده
که امروز جنگ نکنند و ایشان با من باشند جایز نیست که امروز با ایشان جنگ کنند زیرا که نقض عهد باشد و آن روا نیست اما اگر
در این جنگ خداع کنند چنانکه کفار را گمان اندازند که امروز جنگ نخواهند کرد چون ایشان غافل شوند جنگ کنند یا جانب دیگر
بروند تا ایشان گمان کنند که امروز نیامدند و بدین غافل کردند بعد از آن در شب خون بیرند جایز بود زیرا که این خداع در جنگ است
و آن منع نیست لقوله علیه السلام الحرب خدعة و نیز غلول نکنند یعنی از مال غنیمت چیزی ندزدند و کفار را مثله نسازند یعنی
که بران عبرت دیگران باشد چون بریدن عضو و سیاه کردن روی و جز این نکنند و آنکه رسول علیه السلام بعرنیین کرده بود منسوخ
شده است لقوله علیه السلام لا تغلوا و لا تغدروا و لا تمثلوا مسئله مسلمانان از کفار غیر مکلف را چون شیخ فانی را و نابینا را و دیوانه را
و زن را نکشند مگر آنکه کسی از ایشان خداوند مال بود که مردم را بمال خود بر قتال برانگیزد یا خداوند رای بود و یا باشد
یا در جنگ با ایشان شریک بود یا زن ملکه باشد مسئله اگر مسلمانی را پدر خود که کافر است در جنگ مقابل افتد
بکشتن وی ابتدا نکند لیکن او را مشغول سازد تا دیگری کشد اما اگر پدر قصد کشتن وی کند و او بغیر از کشتن وی [illegible]

خلاف مجوس لیکن باید که باشند پس بیرون باید که نبرد مستعمل زن را و مصحف را در جانب کفار با خود ببرد مگر آنکه ایمن بود چنانکه لشکر عظیم باشد که
آنرا خوف هزیمت نبود زیرا که غالب در آن سلامت است و الغالب کالمتحقق کذا فی الهدایه مسئله اگر امام در صلح با کفار
مصلحت بیند جایز است که با ایشان بقدر ضرورت صلح کند چنانکه گرفتن قلعه دیگر در پیش باشد یا بگرفتن مال از کفار احتیاج بود و بعد از آن
اگر در نقض صلح منفعت باشد نقض کند و کفار را بدان خبر گرداند بعد از آن با ایشان قتال کند اگر از کفار در صلح خیانت ظاهر شد بی خبر نقض نموده قتال
جایز بود مسئله جایز است که در قتل مرتد امام شتابی نکند و با وی صلح نماید زیرا که مقصود اسلام وی است لیکن در صلح چیزی از وی
نگیرد زیرا که گرفتن از وی جزیه باشد و آن از مرتد جایز نیست اگر گرفت رد نکند زیرا که مال مرتد غیر معصوم است مسئله مسلمانان را
جایز نیست که سلاح را و آنرا اسپان را و آهن را بدست کفار دار حرب بفروشند اگرچه بعد از صلح باشد زیرا که درین اعانت
است قتال مسلمانان صلح بر شرف نقض است کذا فی الهدایه مسئله اگر مردی یا زنی از اهل اسلام که آزاد باشند کافری را یا جماعت
کفار را یا اهل قلعه را یا اهل شهر را امان داد جایز بود کذا فی الهدایه اما اگر امام در آن امان فساد بیند باید نقض کند و کفار را بدان خبر دار
کردند و امان بنده را و بنا نشد مسئله اگر ذمی یا مسلم که در بند کفار است یا تاجری با ایشان یا مسلمی که در دار حرب مسلمان شده و
به دار ما نرسیده است امان دهد باطل باشد زیرا که ذمی متهم است و دیگران مغلوب کفارند کذا فی الهدایه امان کودک جایز نباشد اگرچه
مراهق بود و عاقل باشد کذا فی جامع الرموز و نیز امان بنده و مجنون جایز نباشد اما اگر کودک و بنده باذن قتال ماذون باشد امان ایشان
جایز بود باب الغنیمة والقسمة مسئله چون امام ملکی را از کفار بقهر و غلبه گرفت مختار بود که آنرا میان اهل فتح قسمت نماید
یا به کفاران هم باز گذارد و بر کفار جزیه و بر اراضی ایشان خراج مقرر نماید و اهل جنگ را قتل کند یا بنده سازد یا ذمی گرداند مسئله
کافری که در بند آمده است جایز نیست که او را بگذارند و بدان آن بر وی منت نهند و نزدیک امام شافعی جایز است نیز جایز نیست
که او را بگذارند و مال را یا مسلمانی را که در بند کفار باشد از وی فدیه بگیرند و نزدیک امام شافعی جایز است و نزدیک امام محمد
بعد از رفع قتال به فدیه مسلمانی گذاشتن او را جایز است از امام ابویوسف درین دو روایت است اما فرستادن او را
بدار حرب جایز نیست و یک مسئله دوابی که بردن آن از دار حرب بدار الاسلام دشوار است جایز نیست که آنرا پی کند در
دار حرب بگذارند لیکن باید که آنرا ذبح کنند و بسوزند تا اهل حرب بدان منتفع نشوند کذا فی الهدایه مسئله غنیمت در دار حرب
قسمت نکنند مگر بطریق امانت بعد از آن چون بدار الاسلام آورند امام بهمان طریق بلکه بر غازیان قسمت کند هر که
از خادم و معاون در دار حرب بمسلمانان ملحق شده است در غنیمت با مقاتلان شریک باشد اما اهل بازار را که در قتال

شریک نباشند در غنیمت شرکت نبود و نیز هر که در دار حرب مرده است او را شرکت نباشد زیرا که سبب ملک احراز است و
هر که در دار حرب مرد احراز نکرده است و نزدیک امام شافعی بهزیمت کفار مال ایشان ملک ما شده است پس هر که بعد از
هزیمت کفار در دار حرب مرد حصه او را به وارثان او رسانند مسئله هر که بعد از برآوردن غنیمت را از دار حرب مرد حصه
او را به وارثان او دهند مسئله در دار حرب پیش از قسمت از غنیمت چون کاه و هیزم و طعام و روغن و سلاح و جز آن
بقدر حاجت نفع گرفتن جایز بود و فروختن آن جایز نباشد و در دار الاسلام نفع گرفتن نیز روا بود پس آنچه از انتفاع فاضل مانده
باشد آنرا در غنیمت رد کند مسئله هر که از اهل حرب در دار حرب اسلام آورد و بعد نکشند و فرزندان صغار و برابر ده نمانند و مال او را
که در قبض او است یا پیش مسلم یا ذمی امانت است نگیرند اما فرزندان کبار او و زن او و حمل زن او و بندگان او و را که
که مقاتل اند و مال او را که در دست حربی است با امانت بود یا بغصب باشد در غنیمت داخل کنند فصل در کیفیت قسمت
مسئله هر که در وقت در آمدن در دار حرب سوار است او را از غنیمت حصه سوار دهند اگرچه در وقت جنگ پیاده باشد و هر که در وقت
در آمدن در دار حرب پیاده است او را از غنیمت حصه پیاده باشد اگرچه در وقت جنگ سوار بود و نزدیک امام شافعی اعتبار وقت
جنگ است مسئله سوار را دو حصه است اگرچه دو اسپ داشته باشد و پیاده را یک حصه است و نزدیک امام شافعی سوار را
سه حصه است مسئله شتر و استر را حصه ندهند و بنده و کودک را حصه نباشد و زن و ذمی را حصه نبود لیکن آنچه امام
در آن مصلحت داند با ایشان دهد کذا فی الهدایه مسئله خمس غنیمت را سه حصه کنند یکی مسکینان را دهند و یکی یتیمان را سازند
و یکی مسافران دهند و خویشان رسول را علیه السلام که فقرا اند درین حصه بر همه مقدم اند و خویشان رسول را علیه السلام که اغنیا اند از آن
خمس حصه نبود مسئله و ذکر خدا تعالی در قرآن فان لله خمسه برای تبرک است و حصه رسول علیه السلام بانتقال ایشان بدار البقا ساقط شده است
چنانکه صفی ساقط گشته است صفی چیزی است که رسول خدا علیه السلام پیش از قسمت آنرا برای خود از غنیمت برگزیدی چون زره و شمشیر و
جاریه کذا فی الهدایه و نزدیک امام شافعی حصه رسول علیه الصلوة والسلام مر امام راست مسئله هر که بی اذن امام در دار حرب بغارت
چیزی را بغارت آورد و با او لشکر نیست او را غنیمت و هیچ نستانند و اگر با لشکر یا باذن امام رفته خمس بگیرند فصل در تنفیل و ان
زیادت است بر حصه غنیمت مسئله امام را جایز است که در وقت جنگ باهل قتال تنفیل کند یعنی بگوید هر که از قاتلان حربی را بکشد آنچه با حربی
باشد از مال و سلاح و اسپ مر او بود کذا فی الهدایه یا بگوید جماعتی را از لشکریان که بعد از برآوردن خمس ربع یا ثلث غنیمت
مر شما راست زیرا که در خمس حق غانمان نیست کذا فی الهدایه اما چون غنیمت در دار الاسلام آورند تنفیل روا نبود زیرا که

۱۶۹

حق غانمان بآن متعلق شود ولیکن در خمس روا بود زیرا که غانمان را در آن حقی نیست کذا فی الهدایه مسئله اگر آنچه با مقتول آن
از مرکب و سلاح و جز آن داخل غنیمت است مگر آنکه امام تنفیل کرده باشد و نزدیک امام شافعی مر قاتل راست که آن از اهل سهم بود و
مقابل خود را کشته باشد اگرچه تنفیل نکرده باشد لقوله علیه السلام من قتل قتیلا فله سلبه و ما این است تنفیل محمول است لقوله علیه السلام
لحبیب بن ابی مسلمة لیس لک من سلب قتیلک الا ما طابت به نفس امامک کذا فی الهدایه باب استیلاء الکفار مسئله
اگر بعضی کفار بر بعضی دیگر غالب آمده اند و ایشان را اسیر ساختند و مال ایشان را بردند مالک شوند تا اگر آنرا از دار الاسلام بدار حرب
رسید یا کفار بر اموال مسلمانان غالب آمدند و گرفته بدار حرب بردند مالک گردند و نزدیک امام شافعی کفار بر مسلمانان تا ابد مالک
نشوند مسئله نزدیک امام کفار آزاد و مدبر و ام ولد و مکاتب را از مسلمانان مالک نشوند و نیز بنده مسلمانی اگر گریخته باشد
نزدیک امام مالک نگردند اگرچه او را گرفته باشند و نزدیک صاحبین در همه صورتها مالک شوند و اگر بنده برضای خود در دار حرب
مانده باشد باتفاق مالک شوند مسئله چون مسلمانان کفار دار حرب غلبه کردند و ایشان را اسیر خود ساختند بر ایشان و بر اموال
ایشان مالک شوند مسئله چون مسلمانان غنیمت آورده و نزد هر که از مسلمانان پیش از قسمت مال خود را در غنیمت بشناسند بی عوض
بستانند و اگر بعد از قسمت شناخت بقیمت بستانند مسئله اگر تاجری متاعی را از دار حرب آورد و مسلمانی آنرا شناخت اگر تاجر
آنرا از دار حرب بدرهم خریده است مالک آنرا بهمان بها از وی بگیرد و اگر بعرض خریده است به بهای عوض بگیرد و اگر شخصی
آنرا در دار حرب بتاجر بخشیده است بقیمت آن بگیرد کذا فی الهدایه مسئله اگر کفار در دار حرب بنده مسلمانی را گرفتند و در دار حرب
آنرا بدست تاجری فروختند و در دست تاجر شخصی چشم وی بیک چشم کور ساخت و تاجر از وی ارش یک چشم گرفت بعد از آن
بدار اسلام مالک بنده وی را شناخت مختار است اگر خواهد به بها که تاجر از اهل حرب خریده است بهمان از وی بگیرد و
اگر خواهد با تاجر گذارد و جایز نیست که ارش یک چشم را که تاجر گرفته است از بهای وی کم کند مسئله اگر بنده زید در بند کفار
افتاد و تاجر وی را از دار حرب از کفار بصد درهم خریده بدار اسلام آورد باز از دست تاجر در بند کفار افتاد باز تاجر دیگر
از کفار بصد درهم خریده آورد و تاجر اول اگر بخواهد از تاجر دوم بصد درهم بگیرد باز زید اگر بخواهد از تاجر اول به دویست درهم
بستاند و زید نتواند که از تاجر دوم بصد درهم بگیرد زیرا که حق تاجر اول در آن تلف خواهد شد مسئله اگر بنده مسلمانی با متاع
گریخته بدست کفار افتاد و تاجر آنرا از کفار با متاع خرید بدار اسلام آورد و مالک بنده آنرا از وی بی عوض بگیرد و متاع را به بها
بستاند زیرا که کفار بنده گریخته را مالک نشوند نزدیک امام و نزدیک صاحبین بنده را با متاع اگر بخواهد به بها بگیرد کذا فی الهدایه مسئله اگر کافری با امان

شرح وقایه به فارسی

با امان از دار حرب بدار اسلام آمد و بنده مسلمانانرا از خواجه او خریده بدار حرب برد نزد ابی حنیفه آن بنده آزاد شود و نزد ایشان آزاد نشود و دلیل هر دو در ترجمه مذکور است مسئله اگر بنده کافری در دار حرب اسلام آورده بدار اسلام آمد یا لشکر اسلام بر آن دار فتح یافت آزاد شود

باب المستامن

مسئله اگر مسلمانی با امان برای تجارت بدار حرب رود جایز نیست که بجان یا بمال اهل حرب تعرض نماید مگر آنکه بادشاه کفار یعنی رئیس کافران یا شخصی بعلم او از تاجر مال ستاند یا بادشاه کفار او را حبس نماید اما اگر بادشاه یا غیر بادشاه بعلم او بروی تعرض نکرده و وی چیزی از دار حرب گرفته آورد بر بادشاه حرام مالک شود زیرا که بر مال مباح بعذر مالک شده است پس آنرا تصدق کند مسئله اگر مسلمانی با امان بدار حرب رفت و چیزی را بدست حربی بوام فروخت یا چیزی را از حربی بوام خرید یا یکی از دیگر چیزی غصب کرد و بعد از آن چون حربی با امان بدار اسلام آمد مسلم با وی خصومت نمود یا وی با مسلم خصومت کرد قاضی اسلام در آن حکم نکند زیرا که ما را بر مستامن ولایت نیست و نیز حکم نکند اگر دو حربی با امان آمده پیش قاضی خصومت نمودند زیرا که مستامن اند مسئله اگر دو حربی مسلمان شده بدار اسلام آمدند و خصومت دار حرب پیش قاضی اسلام بردند قاضی در خصومت وام بر ایشان حکم کند و در خصومت غصب حکم نکند زیرا که وام برضامندی هر دو است بخلاف غصب که آن برضامندی نیست و در وقت غصب مال معصوم نبود پس بمجرد غصب ملک غاصب گردد و کذا فی الهدایه مسئله اگر دو مسلم با امان بدار حرب رفتند و یکی مر دیگر برادر دانسته یا بخطا کشت در دانسته از مال قاتل دیت لازم شود و در خطا بر قاتل کفارت لازم شود و دلیل آن در ترجمه مذکور است مسئله اگر دو مسلم در بند کفار افتادند و یکی مر دیگر را کشت نزد ابی حنیفه در خطا کفارت لازم شود و در عمد هیچ لازم نیاید و نزد صاحبین در عمد و خطا کفارت لازم گردد و دلیل هر دو در عربی مذکور است مسئله اگر حربی با امان در دار اسلام آمد نگذارد که یکسال سکونت کند و امام را جایز است که کم از یکسال برای سکونت حربی معین کند چنانکه بگوید اگر یکماه یا دو ماه یا یکسال سکونت کردی جزیه بر تو واجب کنم چون مدتی را که امام معین کرده است سکونت کرد ذمی شود و بعد از آن نگذارند که بدار حرب رود مسئله اگر کافری با امان آمد در دار اسلام زمین خراجی خرید و بروی خراج نهادند ذمی شود زیرا که به قبول کردن خراج لازم گرفت بودن خود را در دار اسلام و پیش از نهادن خراج ذمی نگردد زیرا که می تواند که برای تجارت خریده باشد و از وقت نهادن خراج جزیه یکسال لازم گردد مسئله زن کافره از دار حرب با امان بدار اسلام آمده بنده می تزویج نمود ذمیه گردد و نگذارند که بدار حرب رود و اگر حربی از دار حرب با امان آمده ذمیه را نکاح کرد ذمی نشود زیرا که تواند که طلاق داده بدار حرب رود مسئله اگر کافری

حربی در دار اسلام آمده مسلم یا ذمی را بامان داد یا پیش وی امانت نهاد و خود باز بدار حرب رفت خون وی مباح شود و مال وی پیش مسلم یا ذمی است موقوف باشد کذا فی الهدایه بعد از آن اگر اسیر مسلمانان شد یا مسلمانان بر دار حرب ظفر یافتند و وی در جنگ کشته باشد وام وی ساقط شود و امانت وی غنیمت گردد و اگر بمرگ خود بمیرد یا در جنگ کشته شد و مسلمانان بر دار حرب ظفر یافته اند وام او و امانت او هر دو مر وارثان او را باشد و اگر زنده است مر وی را بود زیرا که در مال وی امان باقی است مسئله اگر کافر حربی بدار اسلام آمده مسلمان شد و او را در دار حرب زن و فرزند است و مال وی نزد مردم امانت است بعد از آن لشکر اسلام بر دار وی ظفر یافتند زن و فرزندان وی غنیمت باشند اگرچه فرزندان وی صغار بود و مال وی نیز غنیمت بود اگرچه نزد مسلم یا ذمی باشد زیرا که زن و فرزندان کبار در دین تابع مسلم نشوند و مال و فرزندان صغار بنابر تباین دارین در قبض وی نبود پس باسلام وی عصمت آن لازم نیاید اما اگر در دار حرب مسلمان شده بدار اسلام آمده است بعد از آن مسلمانان بدار حرب ظفر یافتند فرزندان صغار او آزاد و مسلم باشند و مال وی که نزد یک مسلم یا ذمی بود ملک وی باشد و آنچه جز آنست غنیمت شود مسئله اگر حربی در دار اسلام آورده مسلمانی او را دانسته یا بخطا کشت مر وارثان او در دار حرب مسلم اند در عمد هیچ لازم نیاید و در خطا برای ورثه کفارت لازم شود و نزدیک امام شافعی در عمد قصاص واجب شود و در خطا دیت لازم آید مسئله هر که مسلمانی را که وارث ندارد یا حربی را که بامان آمده و مسلمان شده است بخطا کشت بر عاقله او برای امام دیت لازم شود و اگر دانسته کشته است امام را اختیار بود و را که قصاص بگیرد یا دیت ستاند و عفو امام روا نباشد زیرا که امام را ولایت عفو آن نیست

باب ارض الوظایف

وظیفه عبارت است از عشر و خراج و جزیه مسئله زمین عرب و زمین که اهل آن اسلام آوردند و زمین که آنرا بعد از فتح انغلبه در لشکر قسمت نمودند و زمین بصره عشری است و سواد عراق و زمین که آنرا بعد از غلبه بر کفار که اهل آن بودند بر همان کفار مسلم داشتند و زمین که با اهل آن صلح نمودند خراجی است چنانکه در ترجمه تفصیل آنرا نوشته ام مسئله چون زمین موات را احیا کردند اگر نزدیک زمین عشری است عشری باشد و اگر نزدیک زمین خراجی است خراجی بود کذا فی حاشیة الچلپی مسئله خراجی که آنرا حضرت عمر رضی الله تعالی عنه بر سواد عراق وضع کرده است بهر جریب زمین که بران آب تواند رسید از گندم و جو یکصاع و یک درم است و از رطبه پنج درم و از زرد آلو و انگورستان و نخلستان متصل ده درم زیرا که در زراعت مشقت بسیار است و در رطبه کمتر از آن و در تاکستان و نخلستان از آن کمتر کذا فی الهدایه و انچه جز این نیست

چون زعفران و بوستان خراج در آن بحسب مشقت لازم است چون ثلث یا ربع جز آن کذا فی جامع الرموز بدانکه یک جریب شصت گز باشد و مذکور است در کتب فقه که گز کرباس هفت قبضه است و گز مساحت هفت قبضه یک انگشت ایستاده بالای هر هفت قبضه است و نزدیک اهل حساب یک گز بیست و چهار انگشت است و هر انگشت شش جو متصل بعرض یکدیگر است و در حاشیه چلپی آمده مراد در جریب گز کرباس است مسئله و در خراج از نصف خارج زیادت نکنند که آن منتهای طاقت است لان التنصیف عین الانصاف کذا فی الهدایه مسئله اگر بر زمین خراجی چیزی مقرر کردند و زمین طاقت آن ندارد امام را جایز است که از آن کم کند و اگر طاقت زیادتی دارد نزدیک امام ابو یوسف جایز نیست که زیادت کنند و نزدیک امام محمد جایز است مسئله اگر از زمین خراجی آب منقطع شد یا باران هلاک کرد یا بر خارج زمین آفتی رسید چنانکه خارج هلاک شد خراج ساقط شود مسئله اگر مالک زمین خراجی زمین را معطل داشت یا اسلام آورد یا مسلمانی زمین خراجی خرید خراج ساقط نشود مسئله آنچه از زمین خراجی بر آورد در آن عشر لازم نیاید زیرا که بر زمین آن خراج واجب است و رسول علیه السلام از جمع میان عشر و خراج منع نموده است کذا فی حاشیه چلپی و نزدیک امام شافعی عشر نیز لازم آید زیرا که دو حق مختلف در دو محل مختلف بدو سبب مختلف بر آید و مصرف مختلف واجب شده است کذا فی الهدایه و تفصیل آن در کفایه است مسئله خراج معین یکسال یکبار واجب شود و هر چند خارج زمین بار بار شده باشد و خراج مقاسمه چون خمس یا ربع یا ثلث یا نصف مکرر از خارج مکرر واجب شود چنانکه عشر مکرر لازم شود

فصل در جزیه

مسئله جزیه را بر کفار بعهد وضع کردند آنرا بغیر آن نهند و بر آن زیادت نکنند و اگر امام بر کفار غالب آید اموال کفار را بر کفار مقرر داشت کفار کتابی بوده یا مجوسی یا ذمی باشد بر هر یکی از اغنیا در تمام سال چهل و هشت درم معین کند و در هر ماه چهار درم ستاند و بر میانه حال بیست و چهار درم یعنی در هر ماه دو درم بگیرد و بر فقیر که کاسب باشد دوازده درم معین کند و در هر ماه یک درم بستاند و نزدیک امام شافعی بر غنی جزیه نبود و زیرا که نزدیک وی یک دینار معین است اگرچه فقیر باشد مسئله بر مشرک عرب جزیه نبود پس اگر امام بر ایشان غالب آید زنان و فرزندان صغار ایشان غنیمت شوند و رجال ایشان اگر اسلام قبول نکردند قتل کنند و بر مرتد جزیه نباشد اگر اسلام نیاورد قتل کنند و نزدیک امام شافعی مشرکان عرب را بنده سازند مسئله بر بندگان ترسایان که بمردم اختلاط ندارد جزیه نبود و نزدیک امام ابو یوسف اگر کسب [illegible] دارد جزیه ستانند امام محمد نیز از امام ابو حنیفه چنین روایت کرده است مسئله بر کودک و زن و بنده و نابینا و جامانده جزیه نبود و نزدیک امام ابو یوسف اگر نابینا و جامانده غنی بود جزیه ستانند مسئله بر فقیر که کاسب نباشد جزیه واجب نشود و نزدیک امام شافعی واجب شود مسئله کافری که بر وی جزیه بود و مسلمان شد یا بمرد جزیه ساقط شود بخلاف امام شافعی که نزدیک وی ساقط نشود کذا فی الهدایه مسئله اگر

سال از ذمی جزیه نگرفتند نزدیک امام زیاده از جزیه یکسال نستانند زیرا که نزدیک وی جزیه تداخل میشود و نزدیک صاحبین
جزیه همه سالها که گذشته بگیرند زیرا که نزدیک ایشان جزیه تداخل نمی‌شود **فصل در معابد کفار** مسئله جایز نیست که کفار
در دار اسلام معبد و کنیسه حادث کنند و اگر قدیم را که منهدم شود اعاده نمایند منع نکنند کذا فی الهدایه مسئله ذمی را نگذارند که در لباس
و مرکب و زین و سلاح چون مسلمانان باشند پس نگذارند که بر اسب سوار شود و یا استعمال سلاح کنند و زنار باید که رشته پشمی که بر وی
آن چون انگشت باشد بر کمر خود ظاهر بندد بخلاف زنار که آن از ابریشم باشد و در کفایه می‌آرد که اهل ذمه را نگذارند
که خود را از مسلمانان بزنار ابریشم ممیز سازند زیرا که در آن اعزاز کفار است مسئله زنان کفار را از زنان مسلمانان در راه رفتن
و در حمام در آمدن متمیز کنند مسئله بر در خانهای کفار علامتی کنند که سایلی بر در ایشان نه ایستد و برای ایشان دعا نکنند مسئله
اگر اهل ذمه بدار حرب ملحق شوند یا برای جنگ با اهل اسلام بموضعی غالب گردند عهد ذمه منتقض شود و حکم ایشان چون مرتد حکم میت باشند
وقتیکه بلحوق حکم میت کرده باشد اگر در بند افتاده اهل ذمه را بنده سازند و مرتد را بکشند مسئله اگر ذمی از ادای جزیه ابا کند یا
زنا کرد یا مسلمه را قتل نمود یا پیغمبر علیه السلام حقارت کرد عهد ذمه منتقض نشود و نزدیک امام شافعی رحمة الله علیه بحقارت
نبی منتقض شود مسئله بر اموال تغلبی بالغ مرد باشد و یا زن دو چند آنچه از زکواة اموال مسلمانان باشد گرفته شود و بر بنده تغلبی که آنرا
آزاد کرده باشد جزیه و خراج بود و نزدیک امام زفر از ذمی دو چند مسلمانان بگیرند بدانکه اراضی که در آن مسلم عشر است بر تغلبی
در آن خمس باشد و اموالی که در آن بر مسلم ربع عشر است بر تغلبی در آن نصف عشر بود مسئله بر بنده که قریش آنرا آزاد کرده باشد
جزیه و خراج لازم شود و انکه رسول علیه السلام فرموده که مولی القوم منهم آنرا در حرمت صدقه حمل کنند پس چنانکه هاشمی را صدقه
گرفتن حرام است معتق او را نیز حرام باشد زیرا که بشبهه حرمت نیز حرمت ثابت شود **فصل در مصرف جزیه و خراج**
و جز آن مسئله خزینه امام که از جزیه و خراج و مال تغلبی و هدیه حربی باشد مصرف آن مصالح اهل اسلام است چون
راه خوف دشمن بستن و پل بنا کردن و حصن بستن و کفایت علما و قضات و کفایت عاملان و کفایت مقاتله با متعلقان
این همه که نفقه انها بر ایشان فرض است زیرا که اگر کفایت متعلقان ایشان بایشان نه دهند ایشان بسبب نفقه آنها بکسب محتاج شوند
و از قتال و جز آن فارغ نباشند مسئله هر که از مستحقان پیش از یکسال بمیرد نفقه وی ساقط شود زیرا که نفقه
بخشش است و بخشش پیش از قبض ملک نگردد و بموت ساقط شود و در کفایه می‌آرد که اگر در آخر سال بمیرد مستحب است که
نفقه او را باقربا روی رسانند مسئله مستحق نفقه درین زمانه قاضی و مدرس و مفتی است **باب المرتد** مسئله

هرکه مرتد شود والعیاذ بالله بر وی اسلام عرض کند واگر در اسلام شبهه داشته باشد رفع شبهه نماید واگر برای تفکر مهلت
خواهد تا سه روز مهلت دهند بعد از آن اگر پشیمان شد و توبه کرد و بگذارد ارتداد را واگرنه قتل کنند و کیفیت توبه اینست که سوای
دین اسلام از همه دینهای باطل بیزار شود یا دینی را که برگزیده است از آن بیزار گردد مسئله مستحب است که مرتد را ابتدا عرض
اسلام بکنند واگر پیش از عرض اسلام کشتند بر قاتل هیچ لازم نیاید اگرچه ترک مستحب کرده باشد و نزد یک امام شافعی مهلت
سه روز واجب است و پس کشتن وی را نزد یک ایشان پیش از عرض اسلام حلال نباشد مسئله مال مرتد موقوف باشد اگر
اسلام آورد ملک وی شود واگر در ارتداد بمیرد یا بدار الحرب بگریخته بدار حرب ملحق شد و قاضی بلحاق وی حکم نمود مدبر و ام ولد او
آزاد شود کذا فی جامع الرموز و ام ولد او آزاد گردد و دینی که بر وی موجل باشد معجل شود و مالی را که در وقت
اسلام کسب کرده است بوارثان او بود که مسلم باشند و آنچه در وقت ارتداد حاصل نموده است غنیمت شود و نزد یک صاحبین
مال او مر وارثان او راست که مسلم اند اگرچه در وقت ارتداد کسب کرده باشد و نزد یک امام شافعی مال او غنیمت است اگرچه در وقت
اسلام کسب نموده باشد مسئله دین مرتد را که در حالت اسلام لازم شده است از مالی که در حالة الاسلام کسب کرده است
ادا کنند و دینی که در حالت ارتداد لازم گشته است از مالی که در ارتداد کسب کرده است ادا نمایند مسئله نکاح مرتد باطل شود
و ذبیحه او حرام باشد و پیش از گذشتن عدت زن که از سبب فساد نکاح است طلاق و استیلاد وی جایز بود و نیز اگر زن و شوهر هر دو
معاً مرتد شدند و شوهر زن را طلاق داد و بعد از آن هر دو باسلام آورده اند طلاق واقع شود زیرا که نکاح باطل نشده است
مسئله شرکت مفاوضه مرتد و بیع او و شراء او و هبه او و اجاره او و تدبیر او و کتابت او و وصیت او موقوف باشد اگر
اسلام آورد نافذ شود واگر بمرد یا کشته شد یا بدار حرب ملحق گشت و قاضی بحکم بلحوق وی کرد همه عقدها را که وی باطل گردد
بدانکه نکاح و ذبیحه مرتد بالاتفاق باطل شود و طلاق و استیلاد او بالاتفاق صحیح باشد و مفاوضه بالاتفاق موقوف بود
و دیگر عقود نزد یک امام موقوف باشد و نزد یک صاحبین نافذ بود مسئله مرتدی بدار حرب ملحق شد و باز مسلمان شده
بدار اسلام آمد اگر قاضی حکم بلحوق وی نکرده است ارتداد وی باطل شود و حکم وی چون مسلم باشد واگر بعد از حکم قاضی
آمده است آنچه مال او نزد وارثان او موجود باشد از ایشان واپس بگیرد مسئله اگر زنی مرتد شود او را حبس کنند
و هر روز یک لقمه طعام و یک قطره آب بوی رسانند تا آنکه مسلمان شود یا بمیرد کذا فی جامع الرموز و آنچه وی از مال
خود تصرف کنند جایز باشد و آنچه از مال باقی ماند مر ورثه او راست اگرچه در حالت ارتداد کسب کرده باشد نزد یک امام

او را قتل کنند مسئله اگر کنیزک مرتد فرزند آورد و مرتد دعوی کرد که از من است نسب آن از مرتد ثابت شود و کنیزک ام ولد او
گردد و فرزند آزاد شود و اما اگر کنیزک مسلمه است بعد از مردن مرتد یا ملحق شدن او به دار حرب فرزند مذکور از مال وی میراث
ستاند زیرا که ولد به تبعیت مادر مسلمان شود و مسلم از مرتد وارث گردد و اگر کنیزک نصرانیه است و در کمتر از شش ماه از وقت
ارتداد او فرزند آورده است فرزند وارث نشود زیرا که چون کنیزک کافر باشد ولد او تابع پدر شود بنابر آنکه پدر به اسلام
نزدیکتر است پس او با اسلام اقرب بود و اگر در زیاده از شش ماه از وقت ردت آورده است وارث نگردد مسئله اگر مرتد با مال خود به دار حرب
ملحق شد بعد از آن مسلمانان بر آن ظفر غالب آمدند مال وی غنیمت باشد و اگر بی مال ملحق شده است و قاضی
بلحوق وی حکم کرد بعد از آن به دار اسلام آمد و مال خود را گرفته باز به دار حرب ملحق شد بعد از آن مسلمانان آن دار را فتح نمودند
این مال وی پیش از تقسیم مر ورثه او راست زیرا که بعد از حکم قاضی بلحوق او به دار حرب وارثان او چون مالک قدیم شدند پس چنانکه
مالک قدیم مال خود را پیش از قسمت مجانا استاند وی نیز مجانا بگیرد کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر مرتدی به دار حرب ملحق شد
و قاضی بنده او را با پسر او حکم نمود و این پسر او را مکاتب ساخت بعد از آن مرتد مسلمان شده به دار اسلام آمد بدل الکتابت
ساخت بعد از آن مرتد مسلمان شده به دار اسلام آمد بدل کتابت و ولاء مکاتب پدر را باشد زیرا که این جانشین پدر
بود و چون پدر مسلمان شده به دار اسلام آمد این وکیل وی باشد و عتق جایز بود مسئله اگر مرتد شخصی را بخطا کشت بعد از آن
به دار حرب ملحق شد یا در ارتداد کشته شد دیت از آن مالی باشد که آن را در وقت اسلام کسب کرده بود زیرا که مالی را که در وقت
ردت کسب کرده است فیء است و نزد صاحبین دیت آن مال وی باشد اگرچه آن را در وقت ردت کسب کرده باشد
و آنکه دیت بر عاقله او نشود بنابر آنکه دیت بر عاقله نمی باشد مگر از برای نصرت و مرتد را کسی نصرت نکند مسئله اگر شخصی دست
مسلمانی را دانسته ببرید بعد از آن مسلمان مرتد شد و بسبب بریدگی دست در ارتداد بمرد یا به دار حرب ملحق شد
و قاضی حکم بلحوق وی کرد و بعد از آن مسلمان شده به دار اسلام آمد و بسبب بریدگی بمرد قاطع از مال خود نصف دیت را
برای وارثان او ضامن شود و دلیل آن در ترجمه ذکر کردیم و اگر به دار حرب ملحق نشد همچنان اسلام آورد و بعد از آن به بریدگی
هلاک شد تمام دیت بر قاطع لازم شود و نزد یک امام محمد نصف دیت لازم آید مسئله اگر بنده مکاتب مرتد شده به دار حرب
ملحق شده مالی را کسب حاصل نمود بعد از آن چون او را گرفتند از اسلام ابا آورد پس به ارتداد او را کشتند مال کتابت
مر خواجه او را باشد و آنچه باقی ماند مر وارثان او را باشد مسئله اگر زن با شوهر هر دو مرتد شده به دار حرب

ملحق شوند و زن مرد از حرب فرزندی آورده آن فرزند ولد دیگر آورد بعد از آن مسلمانان بر آن دار غالب آمدند مرد و
ولد غنیمت شود و برادر اول جبر لازم آید و بروایت حسن دوم نیز جبر لازم گردد زیرا که نزدیک حسن ولد ولد تابع جد شود و ظاهر الروایة
تابع نشود مسئله اگر کودک عاقل اسلام آورد روا بود و اگر مرتد شد برای اسلام جبر کنند و قتل وی روا نبود اگرچه از اسلام اباء
و نزدیک امام شافعی و امام زفر ارتداد وی صحیح نباشد و اسلام وی روا نبود و دلیل ما آنست که چون حضرت علی
رضی الله تعالی عنه در حالت صغر اسلام آورد و نبی علیه السلام اجازت داشت چنانکه افتخار حضرت علی رضی الله تعالی عنه
با اسلام مشهور است چنانکه فرموده است سبقتکم الی الاسلام طرا غلاما ما بلغت اوان حلمی

باب البغاة

مسئله اگر قومی از مسلمانان
از طاعت امام خارج شدند امام ایشان را بطاعت خود دعوت کند اگر در امامت شبهه داشته باشند شبهه ایشان را بیان کند اگر قومی اهل
داشته اند و در جای با ایشان جمع شدند مسلمانان را جایز است که با ایشان ابتدا بجنگ کنند خلاف امام شافعی که نزدیک وی ابتدا بقتال
مسلم جایز نیست ما می گوییم اگر امام جنگ کردن با ایشان تاخیر کند تا آنکه با ایشان ابتدا بجنگ کنند احتمال است که از شر
ایشان دفع ممکن نباشد مسئله اگر باغیان خداوند قوت باشند مجروح ایشان را بکشند و چون بگریزند عقب ایشان کنند
و اگر متفرق باشند مجروح ایشان را نکشند و چون بگریزند عقب ایشان نکنند زیرا که خوف نیست که بقوم خود خواهند پیوست اگر قوم
ندارند کشتن مجروح ایشان روا نبود زیرا که مسلمانند مسئله فرزندان باغیان را و عیالان ایشان را بنده کردن روا نبود و
مسئله مال باغیان را حبس کنند تا آنکه ایشان تائب شوند و سلاح و اسپان ایشان را در وقت احتیاج استعمال باید کرد بخلاف
امام شافعی که نزدیک او استعمال آن بی رضا روا نبود زیرا که مال مسلم است ما می گوییم حضرت علی رضی الله عنه سلاح باغیان
بوقت احتیاج در بصره قسمت نمود و تملیک نساخت کذا فی حاشیة الچلپی مسئله اگر باغی مر باغی را کشت بعد از آن
ایشان طاعت امام قبول نمودند بر قاتل هیچ لازم نیاید زیرا که در وقت کشتن باغی بودند و بر ایشان ولایت امام نبود
مسئله اگر باغیان بر شهر غالب آمدند بعد از آن شخصی از اهل آن شهر شخصی را از همان شهر دانسته کشت پیش از آنکه باغیان
احکام را جاری کنند امام آن شهر را از ایشان گرفت قاتل را قصاص کشند زیرا که چون باغیان احکام خود را در آن شهر جاری
نکرده بودند ولایت امام از آن شهر منقطع نشده بود پس احکام جاری باشند مسئله اگر باغی مطیع را که از خویشان او بود بجهت
آنکه گفت من حق بودم و حق هستم بکشت نزدیک طرفین از مقتول وارث می شود چنانکه مطیع از باغی وارث گردد اگرچه جرح او کرده باشد
اما اگر باغی بعد از کشتن اقرار کرد بطلان خود نمود وارث نشود نزدیک امام ابو یوسف و امام شافعی باغی از مطیع وارث نگردد

اگرچه دعوی حنفیت خود کرده باشد مسئله شخصی که معلوم باشد که از اهل فتنه است بدست وی سلاح فروختن مکروه بود و اگر
معلوم نیست مکروه نبود **باب اللقیط** مسئله و آن در لغت اسم هر چیزیست که در راه مطروح باشد و در شرع لقیط اسم است
مر کودکی را که زنده بود و اهل وی او را از ترس فقر یا تهمت در جایی انداخته باشند کذا فی حاشیة الچلپی مسئله هر که لقیط را دریابد
مستحب است که او را بردارد و اگر خوف هلاک لقیط باشد برداشتن آن بر یابنده واجب شود مسئله لقیط آزاد باشد مگر آنکه
کسی دعوی کند که بنده من است و بر آن گواه بیارد کذا فی حاشیة الچلپی مسئله نفقه لقیط و جنایت او در بیت المال بود
و میراث او در بیت المال باشد مسئله هر که لقیط را برداشت دیگری را نمیرسد که از وی بگیرد مگر آنکه دعوی نسب کند یا یابنده خود
بوی بدهد کذا فی الهدایه مسئله هر که در لقیط دعوی نسب کند نسب لقیط از وی ثابت گردد و اگر دو کس دعوی نسب لقیط
کنند و یکی در بدن لقیط علامتی نشان داد و موافق گفته او علامت ظاهر شد نسب لقیط از وی ثابت شود و گرنه از هر دو نسب
ثابت گردد مسئله اگر بنده کسی دعوی نسب لقیط کند نسب او به بنده ثابت شود و لقیط آزاد باشد زیرا که اصل در بنی آدم
آزادی است مسئله اگر ذمی دعوی کرد نسب لقیط را نسب از وی ثابت شود و لقیط به تبعیت دار اسلام مسلمان باشد
مگر اگر لقیط را در شهر یا در قریه ذمیان یا در معبد ایشان یافته باشند زیرا که آن زمان به دعوی کردن نسب او را ذمی
گردد مسئله مالی که با لقیط باشد آن را بحکم قاضی بر لقیط صرف کنند و بقول بعضی بی حکم قاضی جایز بود مسئله اگر کسی لقیط را
چیزی بخشد یابنده لقیط را جایز است که آن را برای لقیط قبض کند مسئله ملتقط را جایز است که لقیط را حرفت آموزد
و جایز نیست که او را تزویج کند یا در مال او تصرف نماید یا او را اجاره دهد کذا فی الاصح **باب اللقطه** مسئله اگر یابنده لقطه
وقت برداشتن آن گواه گرفت بر آنکه برای رسانیدن بمالک آن بر میدارم لقطه نزد وی امانت باشد و اگر نه ضامن شود
مسئله اگر یابنده اقرار کرد که لقطه را برای خود گرفته بود بالاجماع ضامن شود و اگر اقرار نکرد و نه گواهان گواهی دادند که
برای رسانیدن بمالک آن گرفته بود ضامن نگردد و اگر گواهی ندادند نزد طرفین ضمان لازم شود و نزد امام ابو یوسف
لازم نشود و قول یابنده معتبر بود و بدانکه گواه گرفتن این است که در وقت برداشتن لقطه بگوید ای مسلمانان گواه باشید
که طالب لقطه پیش من دلالت کنید مسئله بر یابنده لقطه واجب است که تا مدتی که بداند یعنی او را ظن حاصل شود که بعد از این ابدا
کسی طلب نخواهد کرد در جایی که یافته است و در مجمعهای مردم چون مساجد و بازارها تعریف لقطه کند چنانکه ندا کند که من
لقطه را یافته ام هر که مالک آن باشد بیاید تا بوی دهم و نزد امام محمد و امام مالک و امام شافعی

تا یکسال تعریف کند اگرچه لقطه از ده درم باشد کذا فی حاشیة الچلپی و لقطهٔ زمین حرم چون لقطهٔ زمین حل است نزد ما
لقطه‌ای که چیزی باشد که مر آنرا تا یافتن مالک تعریف کند مسئله چه چیز باید چون پخته و تعجیل میوه یا تازه مالی که خوف فساد آن نباشد تعریف کند
چون خوف فساد شود بمسکین تصدق کند و اگر بعد از آن مالک لقطه برسد او را اختیار است خواه صدقه را جایز دارد و ثواب آن
او را باشد خواه از یابنده تاوان بگیرد و در حاشیهٔ چلپی است که نیز مالک مختار است اگر لقطه در دست مسکین سالم است لقطه از مسکین بگیرد
و اگر هلاک شده است مسکین را ضامن بگیرد زیرا که بی اذن مالک قبض کرده است مسئله اگر لقطه بهیمه باشد حکم آن چون حکم غیر
بهیمه بود اگرچه شتر بود یا گاو باشد نزدیک امام مالک و امام شافعی اگر شتر یا گاو در صحرا یابد افضل نیست که بگیرد مسئله
هر که بی اذن قاضی بر لقطه از نفقه کند او متبرع بود و اگر باذن قاضی داده است بر مالک لقطه دین باشد مسئله اگر قاضی اجاره را
در لقطه منفعت داند لقطه را اجاره دهد و از اجرت آن بر آن نفقه کند و اگر در اجاره منفعت نداند بنفقه امر کند در رجوع آن بر مالک
شرط نماید یا کفایت امر بانفاق برای رجوع کفایت کند والاول اصح و اگر در نفقه هیچ منفعت نداند لقطه را بفروشد و بهای
نماید مسئله هر که بر لقطه نفقه کرده است چون مالک لقطه برسد جایز است او را که لقطه را از مالک آن تا بدهد نفقه حبس کند
و اگر لقطه در حبس در دست حابس لقطه هلاک شود نفقه ساقط گردد و اگر پیش از حبس هلاک شد نفقه ساقط نگردد مسئله اگر مدعی
لقطه در آن لقطه علامت بیان کرد دادن آن مستحب است واجب نیست و اگر هر دو حلال باشد و نزدیک امام شافعی اگر مدعی
علامت در لقطه بیان کرد واجب است که لقطه را بدهد مسئله اگر یابنده لقطه فقیر بود مالک لقطه موجود نشود جایز است که آنرا صرف
کند و بآن منتفع شود اگر فقیر باشد به فقیری تصدق کند اگرچه اصل او باشد یا فرع او و یا زن او باشد کتاب الآبق هر که بگیرد غلام آبق قدرت
دارد مستحب است که او بگیرد و گرفتن ضال مستحب نیست زیرا که آبق غلامی است که از خواجه خود بقصد گریخته باشد و ضال غلامی است که خانه
خواجه را گم کرده باشد و راه آنرا نیابد لیکن گرفتن آن مستحب است زیرا که دور نخواهد رفت و نزدیک خواجه او دیر خواهد یافت اما
هر که خانه خواجه او را نداند افضل است که او را بخانه رساند مسئله هر که آبق را از مدت سفر بخواجه رساند وقت گرفتن گواه
گرفته باشد که برای رسانیدن بخواجه او گرفته ام مر آن کس را چهل درم بر خواجه واجب شود و در کم از مدت سفر بحساب آن لازم گردد اگرچه آبق
مدبر یا ام ولد باشد اگرچه قیمت آن چهل درم نبود و نزدیک امام شافعی بی شرط واجب نبود و اگر وقت گرفتن برای رسانیدن گواه
گرفته بود بعد از آن آبق از دست او گریخته بر گیرنده ضمان آن لازم نشود و اگر گواه نگرفته بود هیچ چیز بر خواجه آبق لازم نیاید و اگر از
دست او گریخته ضمان آن لازم شود مسئله اگر آبق در رهن شخصی باشد جعل آن بر مرتهن باشد کتاب المفقود یعنی غایب که

جای او معلوم نباشد و از مردن و زیستن وی خبر نبود کذا فی حاشیة الچلپی مسئله مفقود در حق خود زنده است پس زن او را نکاح
کردن روا نبود و مال او را قسمت نموده نشود و اجاره او فسخ نشود و قاضی شخصی را نایب کند تا حق وی را قبض نماید و مال او را محافظت
نماید و آنچه از مال او خوف فساد آن باشد آن را بفروشد و فرزندان او را و والدین او را و زن او را از مال وی نفقه رساند و در حق غیر خود
مرده است پس از غیر خود وارث نشود آنکه حصه او را موقوف دارند مسئله چون از وقت تولد مفقود نود سال تمام شود قاضی بموت او حکم
کند و ظاهر روایت است که در مدت موت اقران وی بموت او حکم نماید زیرا که درین زمان کم است که آدمی نود سال زندگانی کند مسئله اگر مفقود
پیش از حکم قاضی بموت او زنده ظاهر شد آنچه از مال او و حق او موجود باشد قبض نماید و اگر مدت تمام شد و مال او از ماند و قاضی
بموت او حکم کند مال او را وارثان او که موجود باشد قسمت نمایند و زن او در عدت موت بنشیند و در حق مال غیر او از وقتی که غایب
شده است بموت او حکم کند مالی را که برای او موقوف داشته باشند بوارثان خداوندان مال که در آن وقت بوده رد کنند چنانکه زید
مفقود شد و پدر او بمرد و پسر مذکور دختر خود را وارث گذاشت نصف ترکه او را بدختر او بدهند و آن نصف را حصه زید نگاه دارند
چون مدت زید مفقود تمام شود آن نصف باقی را نیز بدختر او برسانند کتاب الشرکة مسئله شرکت دو قسم است یکی شرکت ملک
چنانکه دو کس چیزی بخرند یا بهبه یا بصدقه یا بارث در چیزی شریک شوند پس هر کدام در حصه دیگر اجنبی باشد بی اذن وی نتواند که
در آن تصرف کند کذا فی الهدایه دوم شرکت عقد چنانکه یکی مر دیگری را گوید ترا درین همه تجارات یا فلان تجارت شریک
خود ساختم وی بگوید قبول نمودم و شرط این بجا آوردن از منفعت چیزی معین نباشد زیرا که احتمال دارد که زیاده از آن معین نفع نشود مسئله
شرکت عقد چهار وجه است یکی شرکت مفاوضه و آن شرکت دو کس است یا زیاده از آن که در مال شرکت و در تصرف و در دین برابر
باشند پس میان بالغ و نابالغ مفاوضه روا نبود و مسلم را با کافر مفاوضه جایز نباشد اما در کتابی و مجوسی مفاوضه جایز بود زیرا که
الکفر کله ملة واحدة و نزدیک امام ابویوسف در مسلم و کافر مفاوضه روا بود و نزدیک امام مالک و امام شافعی شرکت مفاوضه هرگز
روا نبود مسئله در عقد مفاوضه هر واحد از شرکا دیگری را وکیل و کفیل باشد پس اگر یکی خرید کند بایع را جایز نیست که از دیگری طلب بها
نماید مسئله هر که از شریکان مفاوضه چیزی بخرد برای همه بود مگر طعام و کسوت که برای اهل خود خرید مسئله اگر یکی از شریکان
مفاوضه چیزی که در آن شرکت مفاوضه جایز باشد چون خرید و فروختن و اجاره گرفتن وام لازم شود بر دیگران نیز لازم گردد
و اگر بکفیل شدن بامر مکفول عنه یکی ضمان لازم آید بر دیگران نیز لازم آید و نزد یکی امر مکفول عنه بر دیگران لازم نشود
و هو الصحیح مسئله اگر یکی را از شریکان مفاوضه چیزی که در آن مفاوضه جایز باشد بارث رسید یا کسی بوی هبه کرد از آن

از ان جنس پس چنانکه شنیده شد معاوضه آنرا قبض نمود عقد مفاوضه عقد عنان گردد و اگر عرض یا عقار یا رشته بسیار باشد مفاوضه باقی ماند زیرا که بعرض
و عقار در مال مفاوضه زیادتی نشود و دوم شرکت عنان و آن شرکت است در هر تجارت یا در نوعی از ان مسئله شرکت عنان
متضمن کفالت نباشد و بعض مال شریکان جایز بود و نیز زیادتی مال یکی با شرط مساوات مال همه نی مساوات منفعت
شرکت عنان صحیح شود بخلاف امام زفر و امام شافعی که نزدیک ایشان نی مساوات منفعت جایز نباشد مسئله اگر مال یکی
درم بود و مال دیگری دینار باشد پس خلط شرکت عنان جایز بود و نزدیک امام زفر و امام شافعی اینجا جایز نبود مسئله اگر یکی
از شریکان در شرکت عنان بهای چیزی خرید مطالبه بهای آن به دیگری نبود زیرا که شرکت عنان متضمن کفالت نباشد کما مر و اگر مشتری
بهای را از مال خود داده است حصه شریکان را از مال ایشان طلب نماید مسئله جایز نیست مفاوضه و عنان بدراهم و دنانیر و فلوس رایجه
بهتر ولیکن اگر با آن تعامل باشد بتبر زر بغیر مضروب را گویند و نقره انچه از نقره بغیر مضروب بود و نیز جایز نیست بعروض چنانکه هر واحد
نصف عروض خود را بنصف عروض دیگر بفروشند و باکدیگر عقد شرکت کنند مگر آنکه بهای عروض یکی از بهای عروض دیگر
متفاوت باشد چنانکه قیمت عروض یکی هزار بود و قیمت عروض دیگر دو هزار پس صاحب اقل دو ثلث عروض خود را بیک ثلث
عروض صاحب اکثر بفروشد بعد از ان میان خود عقد شرکت کنند پس منفعت هر کدام بقدر ملک وی باشد اما اگر مال یکی از دراهم
یا دنانیر باشد منفعت بر انچه میان خود اقرار داده باشند همان شود زیرا که دراهم و دنانیر در عقد متعین نشوند پس منفعت حاصل المال
نباشد مسئله اگر پیش از انکه همه شریکان یا یکی از ایشان چیزی خریده باشد مال شرکت هلاک شود یا مال یکی هلاک گشت
عقد شرکت باطل شود و انچه هلاک شده است اگر پیش از خلط است از صاحب مال باشد اگر چه از دست دیگری هلاک شود
و اگر بعد از خلط است بر همه شریکان باشد و اگر بعد از خریدن یکی از شرکا مال دیگری هلاک شد چیزی که خریده است از هر دو
باشد پس مشتری حصه دیگر را از وی طلب نماید زیرا که بهلاک شدن مال او در شرکت تغیر نشده است مسئله اگر یکی از شریکان با وجود شرکت
مر دیگری را وکیل خود کرده یا گفته مالی که با قسمت چیزی که انچه نصف آن از من باشد پس بخرید زیرا که وی خرید و میان هر دو مشترک
پس حصه موکل از بها ازوی رجوع کند اگرچه مال هر کل هلاک شده باشد و اگر هیچ یکی مر دیگری را وکیل نکرده است
هر که بعد از هلاک مال خود چیزی خرید از آن وی باشد زیرا که بهلاک شدن پیش از خریدن شرکت باطل گردد کما مر مسئله
هر کدام از شریکان مفاوضه و عنان جایز است که مال را برای تجارت بامانت فرستد یا پیش کسی امانت نگاه دارد و بدهد
و بدهد بآن که چیزی را برای خریدن قیمت [illegible] مسئله مال شرکت در دست هر واحد از شریکان امانت باشد

بی تعدی از هلاک آن ضمان لازم نیاید ششم شرکت صنایع و قبول عمل و آن شرکتی است میان دو صانع یا زیاده از آن مسئله
اگر دو درزی یا درزی و رنگرز میان خود با عقد شرکت ببندند که هر که از ما عمل مردم قبول کند اجرت آن میان هر دو مشترک
باشد هر که از ایشان عمل کند دیگری در اجرت آن شریک شود و اگرچه شرط کرده باشند که عمل هر دو برابر باشد و اجرت ثلثه حصه بود
یک حصه از یکی آن و دو حصه از دیگری آن نزدیک امام شافعی اگر اجرت را برابر کرده اند روا نبود و نزدیک امام مالک بی اتحاد عمل جایز
نباشد مسئله اگر یکی از دو صانع که هر دو در شرکت صنایع شریک باشند عمل شخصی را قبول کند بر هر واحد لازم شود و طلب
عمل از هر واحد جایز باشد و هر واحد را جایز است که مطالبه اجرت آن عمل کنند و چون متقاضی کار اجرت را بیکی از ایشان داد
از ذمه او ساقط شود و دیگری را حق مطالبه نماند مسئله اجرت عمل شریکان صنایع مشترک بود و اگرچه عمل را یکی از شریکان
کرده باشد چهارم شرکت وجوه و آن شرکتی است که دو کس مثلاً بی مال عقد شرکت کنند چنانکه متاع را از بایع آن بوجاهت
و اعتماد خود خرید و بفروشند و بهای آن را ببایع رسانند و آنچه منفعت شود میان ایشان مشترک باشند و نزدیک امام شافعی
این شرکت روا نبود مسئله شرکت وجوه اگر مطلق است یعنی لفظ مفاوضه و شرط ایشان در آن مذکور نشده است شرکت
عنان باشد کذا فی حاشیة الچلپی و تفسیر مفاوضه روا بود چنانکه شرکت کرده شود و مساوات شان در امور که مساوات آن در مفاوضه
واجب شود مسئله اگر در شرکت وجوه عقد مطلق کرده هر واحد از شریکان در خریدن مر دیگری را وکیل باشد و اگر مقید بمفاوضه کرده
هر واحد مر دیگری را هم وکیل باشد و هم کفیل شود مسئله اگر دو شریک در شرکت عنان شرط کردند که آنچه خرید کنیم در میان ما مناصفه باشد
یا مثالثه بود و منفعت نیز همچنان شود و اگر در منفعت زیادتی شرط کردند باطل باشد زیرا که ربح بقدر ملک می شود و لیکن اگر زیادتی
را شرط کنند میرسانند ربح چیزی که آن را ضامن نشده است مگر آنکه راس المال عروض باشد دلیل آن در ترجمه مذکور است **فصل**
در شرکت فاسده مسئله در هیزم چیدن و کاه بریدن و شکار کردن شرکت جایز نبود هر که از این چیزها حاصل شد مر وی را باشد
و چیزی را که هر دو گرد کنند هر دو برابر بود و چیزی که یکی بیاری دیگری حاصل شود مر وی را باشد یاری ده را از آن نصیب نبود چنانکه
یکی قطع نماید و دیگری یکجا بسازد تمام مر قاطع را باشد و مر دیگری را اجر مثل بود نزدیک امام محمد اجر مثل هر قدر که باشد
و نزدیک امام ابو یوسف از نصف بها زیاده نکنند مسئله اگر یکی از جا آب بکشند و یکی آن را در مشک خود میکند و یکی بر مرکب خود
میبرد شرکت در آن روا نبود و آب مر کشنده را باشد و دو دیگر را اجر مثل باشد مسئله اگر در شرکت به اسپ یکی چند درهم
معین شرط کردند شرکت فاسد شود و منفعت بقدر مال باشد چنانکه اگر مال هر دو برابر باشد و منفعت ثلث حصه

سه حصه شرط کنند شرط فاسد شود و نفقت برابر باشد مسئله اگر یکی از دو شریک مرتد شد و بدار حرب ملحق شد و قاضی
حکم بلحوق وی کرد شرکت باطل شود مسئله هیچ یکی را از شریکان جایز نیست که بی اذن دیگری از مال وی زکواة دهد
مسئله اگر هر یکی از شریکان مر دیگری را باذن زکواة خود اذن کرد و هر واحد متعاقب ادا نمود نزدیک امام هر که متاخر
باشد ضامن شود و اگرچه از دادن او جاهل بود و نزدیک صاحبین اگر از دادن اول جاهل باشد ضمان لازم نیاید و اگر هر واحد
در غیبت یکدیگر و در یک زمان ادا کرد چنانکه تقدیم هیچ یکی معلوم نشد هر واحد حصه دیگری را ضامن شود مسئله اگر یکی از دو شریک
متفاوضه باذن دیگر برای وطی کنیزک خرید نزدیک امام کنیزک از مشتری باشد بی عوضی برای شریک دیگر هیچ لازم نیاید
و نزدیک صاحبین شریک دیگر بنصف بها بر مشتری رجوع کند زیرا که مشتری بهای آن از مال شرکت داده است و دلیل امام آنست
که کنیزک در وقت خریدن در شرکت در آمده است و اذن شریک بخریدن او برای وطی تقاضا میکند هبه آنرا زیرا که
وطی بهبه حلال بودن و طی را وجهی نیست پس بر مشتری هیچ لازم نشود و بایع را اختیار است که بها از مشتری
طلب کند یا از شریک دیگر نماید زیرا که عقد مفاوضه متضمن کفالت است

کتاب الوقف

مسئله وقف نزدیک امام همچو عاریت است از ملک مالک نمی برآید و منفعت آنرا مالک تصدق کند و نزدیک صاحبین از ملک مالک بر آید و در ملک حق تعالی
در آید مسئله اگر شخصی زمین خود را بر فقیران وقف نمود یا در راه مسافران سقایه بنا کرد که آنرا آب پر کنند و مسافران
بقدر حاجت از آن تصرف نمایند چنانکه در عرب معمول است یا زمین خود را کاروان سرای ساخت یا رباط نمود یا مقبره کرد و اینها
هیچ از ملک مالک بر نیاید اگرچه بموت خود معلق کرده باشد مسئله وقف لازم نمی شود یعنی از ملک واقف نمی برآید مگر آنکه
قاضی بآن حکم فرماید یا واقف مسجدی بنا کند و راه آن جدا نماید و مردم را بنماز کردن در آن اذن فرماید [illegible]
بخوانند و نزدیک امام محمد گذاردن نماز بجماعت [illegible] وقف لازم شود و نزدیک امام ابو یوسف گفتن واقف که این را مسجد
ساختم کفایت کند زیرا که نزدیک او لزوم وقف را تسلیم شرط نیست چنانکه می آید مسئله اگر واقف بهر مصالح مسجد
زیر مسجد سرداب ساخت وقف جایز بود و اگر برای مصالح مسجد نبود [illegible] و نیز اگر بر راه مسجد [illegible]
مسجد نشود اگرچه مردم را بنماز گذاردن در آن اذن کرده باشد مسئله نزدیک امام ابو یوسف بمجرد گفتن واقف که این [illegible]
خود را وقف نمودم از ملکیت وی بیرون آید و نزدیک امام محمد بی سپردن واقف وقف را بمتولی آن [illegible]
آنرا وقف لازم نشود و از ملک واقف بر نیاید مسئله اگر شخصی وقف کرد مشاع خود را که احتمال قسمت دارد [illegible]

معین را از چیزی که قابل قسمت باشد نزدیک امام ابو یوسف جایز است و علیه الفتوی و نزدیک امام محمد جایز نیست و اگر وقف کرد مشاع را از چیزی که
قابل قسمت نباشد بالاتفاق جایز است مگر برای مسجد و مقبره که آن بالاتفاق جایز نیست زیرا که شیوع قسمت مسجد و مقبره شایع باشد و آن روا نیست
و بعد از قسمت مسجد یا مقبره نمیتواند شد چرا که مکان سجده آن ندارد کذا فی حاشیة الچلپی مع زیادة تحقیق مسئله اگر شخصی چیزی را
وقف کرد و حاصل آنرا برای خود و بعد او برای اولاد خود ساخت روا باشد مسئله اگر شخصی چیزی را وقف کرد و شرط کرد که آنرا بخواهد
بمقابله آن زمین دیگر را وقف کند نزدیک امام ابو یوسف جایز بود زیرا که این شرط نزدیک او جواز وقف را منع نمیکند چنانکه در شرح
بتفصیل مذکور است لیکن تا این فتوی نباید داد بنا بر آنکه در این مشاهده کرده ایم که حاکمان ظالم این استبدال را حیله ساخته حق
مسلمانان را تلف میکنند [illegible] مسئله نزدیک طرفین وقف تمام نشود مگر آنکه آخر آنرا برای دوام کنند یعنی وقف
وقتی تمام شود که آخر آنرا برای فقیران گردانند چنانکه بگوید تا اینقدر مدت برای من باشد بعد از آن برای فقرا مسلمان باشد و نزدیک
امام ابو یوسف چون جهت منقطع را ذکر کرد چنانکه گفت برای اولاد خود یا برای امهات خود وقف کردم بی آنکه آخر آنرا برای دوام کند
وقف تمام شود و بعد از آن برای فقیران گردد کذا فی حاشیة الچلپی مسئله وقف عقار جایز است و وقف منقول جایز نیست مگر نزد
امام محمد در آنچه تعامل است چون تبر و کلند و تیشه و اره و جنازه و جامه که بر جنازه بیاندازند و دیگ گلی و دیگ مسی و مصحف و قول اکثر
فقها در شهرها بر روایت امام محمد است خصوصا در این زمان چنانکه مشاهده کرده شد مسئله چون وقف جایز شد بعد از آن در
کسی نیاید و آنکه بعضی متاخران فروختن بعضی وقفها چون خراب شود و منهدم گردد از برای باقی عمارت جایز داشته اند
اصح آنست که جایز نیست زیرا که وقف بعد از صحت قبول [illegible] نمیکند چنانکه آزاد قبول نمیکند بندگی را با آنکه مشاهده کرده ایم
در این فروختن چیزها که مشاهده کرده ایم در بنا و استبدال مسئله اگر شخصی حصه خود را از زمین مشترک وقف کرد نزدیک
امام ابو یوسف جایز است که با شریک خود قسمت کند و از حصه شریک خود متمیز سازد و اگر از زمین خود حصه معین را وقف نمود
قاضی آنرا قسمت نماید و از حصه واقف متمیز سازد لیکن [illegible] مصالح آن قسمت کردن روا نبود مسئله وقف
که بر فقیران باشد حاصل آنرا اول بعمارت آن صرف کنند اگرچه واقف آنرا شرط نکرده باشد تا وقف بحال خود ماند آنچه
[illegible] حاصل وقف [illegible] نکنند [illegible] مسئله اگر شخصی [illegible] بعد از وی برای فقیران [illegible]
[illegible]
[illegible] تمام شد

CALL NO. ACC. NO.

AUTHOR

TITLE

Date | No. | Date | No.

MAULANA AZAD LIBRARY
ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES :-

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of **Re. 1-00** per volume per day shall be charged for text-book and **10 Paise** per volume per day for general books kept over-due.